

Mustafa ÖZÇELİK

YUNUS EMRE

MAYIS 2015

T.C.
ORDU BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ
Kültür ve Sosyal İşler Dairesi Başkanlığı
Kültür Yayınları - 7

YUNUS EMRE

GENEL KOORDİNATÖR
Hikmet YILDIRIM

YAYINA HAZIRLAYANLAR
Servet GÜNGÖR
Abdullah ÖZKAN

EDİTÖR
Zeynep DEMİRÖZ

GRAFİK TASARIM
Ahmet Metin SEZER

BASKI
MATSİS MATBAA
0212 624 21 11 - İstanbul

ISBN:
978-9944-5651-5-8

Türkçe İlk Baskı Mayıs 2015

Bütün yayın hakları saklıdır. Kitapta yer alan yazılar
ve görseller, telif sahibinin izni alınmadan kısmen
veya tamamen basılamaz ve çoğaltılamaz.

Para ile satılmaz.

“Biz gelmedik dava için,
bizim işimiz sevda için,
dostun evi gönüllerdir,
gönüller yapmaya geldik.”

Yunus Emre

BAŞKAN'DAN

Türk halk şairlerinin tartışmasız öncüsü ve Anadolu insanının gönlünde sevgi ve hoşgörünün dili olan Yunus Emre'nin 13. yüzyılda anlattığı ve bize öğüt olarak bıraktığı evrensel manevi değerlerimizi paylaşmak için bir araya geliyoruz. Yunus'u anlamak insanın kendisini, kültürünü, memleketini, dilini ve dinini anlamaktır. Yunus Emre içli ve özlü şiirlerinde biz insanoğlunu düşünmeye, duymaya ve özellikle kendisiyle hesaplaşmaya yönlendirmiştir.

Ordu Büyükşehir Belediyesi olarak hizmet ettiğimiz coğrafya içinde insanımızı, kültürel geçmişi ve manevi huzuru ile kucaklayan bir anlayışı Yunus gibi düşünerek gerçekleştirebilmek ise insan odaklı yönetim anlayışımızın en önemli temelini oluşturmaktadır. Bizler özellikle kent yöneticileri, hangi topraklardan ve hangi ulvi değerlerle bugünlere geldiğimizi unutmadan, Yunusça düşünerek bu millete yakışır biçimde hizmetimizi aşkla sunuyoruz.

Enver YILMAZ

Ordu Büyükşehir Belediye Başkanı

ÖNSÖZ

Her milletin tarihinde “seçkin”, “büyük”, “önder” kabul edilen kişiler vardır. Bir milletin kültür hayatı için çok önemli kabul edilen bu kişilerin özelliklerinin başında; onların deha ve kabiliyeti, çalışmayla birleştirilerek ortaya koydukları eserlerle “dün”den “bugün”e ulaşmayı başarmış olmaları gelir.

Büyük adamlar, sağlam düşüncelerin tercümanlarıdır. Bundan dolayı, hem yaşadıkları çağı ve toplumu hem de sonraki zamanları ve o zamanların insanlarını etkilerler ve giderek evrensel bir sese dönüşürler. Böylece etkileri bütün toplumları ve çağları kuşatır. Bu bakımdan onlar, bugünün pek çok insanından daha “çağdaş” biri ya da birileri olarak aramızda yaşamaya devam ederler. Büyük adamların eserleri bu yüzden bugün için de önem taşıyan eserlerdir. Dolayısıyla insanlık, bu tür kişileri hep gündeminde tutmak, onları okumak ve anlamak ihtiyacını duyar. Ne var ki, geçmişten bugüne gelmeyi başarmış bu tür kişilerin yorumlanmasında zaman zaman yanlışlıklara da düşülür. Bilerek ya da bilmeyerek yapılan bu yanlışlıklar, hem bu tür kişilerin misyonlarının yanlış anlaşılmasına sebep olur hem de insanlık, onların eserlerinde görmek istediği gerçeği asıl özellikleriyle bir türlü algılayamaz.

“Her dem yeni doğarız/Bizden kim usanası” diyen Yunus Emre de; gerçekten de her çağda “yeni” kalmayı başararak sözünü ettiğimiz kişilerin en önemli örneklerinden biri olmuştur. Yunus Emre, bir bunalım çağında insanlara, şiirine hakim olan İslâm ve tasavvuf düşüncesinin aydınlığında ı ışık olmuş, önder olmuş bir kişidir. Yaşadığı yüzyıldan bugüne gelinceye kadar, bütün coğrafyalara sesiyle, eseriyle ulaşmış ender şairlerdendir. Batılılaşma yanlışlığıyla tıkanan Türk düşüncesi, bu yüzden zaman zaman ona atıflar yapmaya kendini mecbur hissetmiştir. Batı dünyası da Yunus gerçeğini yakın zamanlarda görmüştür. Yunus’un özellikle batı dünyasında da gündeme gelmiş olması Türkiye’deki popülerliğini iyice artırmıştır. Bu amaçla ölümünün 650. yılında, 1971’de İstanbul’da “Uluslararası Yunus Emre Semineri” düzenlenmiştir. Yerli ve yabancı pek çok bilim adamının katıldığı bu seminerde Yunus Emre çeşitli yönleriyle gündeme gelerek çağın idrakine sunulmuştur. Fakat bu olumlu duruma karşın hakkında söylenenler onu gerçek çehresiyle yansıtmaktan bir hayli uzakta kalmış, asıl kimliği bilerek yahut bilmeyerek çarpıtıla-

rak verilmiştir. Daha sonra UNESCO 1991 yılını “Yunus Emre ve Sevgi Yılı” ilan etmiştir. Benzer çarpık yorumlar bu yıl ve sonraki yıllarda yapılan etkinliklerde de tekrarlanmıştır.

Oysa Yunus Emre, yüzlerce yıldan beri aslî özellikleriyle ve kendi gerçekliğiyle halkın gönlünde yaşayan bir insandır. Kimliği de çok açıktır. Müslüman halkımız, Yunus’u Müslüman olduğu için sevmiş, benimsemiş ve onu “Bizim Yunus” diye bağrına basmıştır. İlim ve kültür dünyası ise, yapılan onca çalışmaya rağmen halkın bu irfanına ne yazık ki ulaşamamıştır.

Yunus’un asıl kimliğini kavramanın, bu çağda da bizim için ve bütün insanlık için bir “mecburiyet” ve bir “ihtiyaç” olduğunu düşünüyörüz. Zira, onu ortaya çıkaran şartlar bugün için de aynıyla validir. Dolayısıyla onun sesine, nefesine bugün de ihtiyacımız vardır. Biz, bu çalışmamızla Yunus gerçeğine, şiirini besleyen İslâm ve tasavvuf anlayışı doğrultusunda objektif bir ışık tutmaya çalıştık. Okuyucu, eserimizde Yunus’un gerçek portresini bulabilirse kendimizi mutlu sayacağız.

Bu kitap daha önce muhtelif yayınevleri tarafından basılarak okuyucularıyla buluştu. Şimdi bu yeni baskısı Ordu Büyükşehir Belediyesi için gözden geçirilerek yeniden düzenlendi. Kitabın bu yeni baskısıyla Türkiye’deki Yunus Emre çalışmalarına önemli bir katkı sunan Ordu Büyükşehir Belediye Başkanı Sayın Enver Yılmaz’a ve emeği geçen diğer bütün yetkililere teşekkür ederim. Onların bu çabası şahsen benim için çok önemlidir. Zira, Yunus Emre’ye ait makamlardan biri de Ordu/Ünye’de bulunuyor. Dolayısıyla Yunus Emre; Eskişehirli, Karamanlı, Kulalı, Ispartalı olduğu kadar Ünyeli’dir de. Ama aslında hatırası ve eseriyle bütün bir Anadolu’nun ruhudur. Bu ruhun Ordu’da da neşvünema bulması son derece sevindiricidir.

*Mustafa ÖZÇELİK
Eskişehir, Mayıs 2015*

İÇİNDEKİLER

1.BÖLÜM

Yaşadığı Yüzyıl
Yunus Emre'nin Hayatı
Menkıbevî Hayatı
Yunus Emre Menkıbelerinin Kaynakları
Yunus Emre Menkıbeleri ve Yorumları
Eserden İnsana
Destanların ve Yorumların Ardındaki Gerçek
Doğduğu ve Yaşadığı Yer
Sosyal Durumu ve Yaşantısı
Öğrenim Durumu
İlimden İrfana
Ölümü ve Mezarının Bulunduğu Yerler
Yunus'u Nerede Aramalıyız?

2.BÖLÜM

Düşünce Dünyası ve Tasavvuf
Yunus Emre'de Aşk
Yunus Emre'de Gurbet
Yunus Emre'de Tabiat
Yunus Emre'de Dünya
Yunus Emre'de Ölüm
Yunus Emre'de Sabır
Yunus Emre'de Hamd ve Şükür
Yunus Emre'de Hz. Peygamber Sevgisi
Yunus Emre'de İnsan Sevgisi
Hümanizm ve Yunus Emre
Çağımızda Yunus Emre

3.BÖLÜM

Yunus Emre'nin Şiiri
Yunus Emre'nin Şiir Estetiği
Türk Şiirinde Yunus Sesleri
Bir Sûfi Şair Olarak Yunus Emre
Başka Yunuslar
Şiirimizde Yunus Emre Okulu
Bestelenmiş Şiirleri
Eserleri

4.BÖLÜM

Divan'dan Seçilmiş Şiirler
Risaletü'n-Nushiyye'den Seçmeler

KAYNAKÇA

1.Bölüm YAŞADIĞI YÜZYIL

Büyük insanlardan hiçbirini çağından ayrı düşünemeyiz. Devlet adamı, yazar, şair, bilgin olarak sıfatları ne olursa olsun bunların hepsi “*mutlaka içtimai muhitlerinin mahsulleri*”dir.⁽¹⁾ Diğer bir ifadeyle sanatçıyla eseri arasında nasıl sıkı bir bağ varsa, bu tür insanlarla da yaşadıkları çağ arasında da benzer bir ilişki, sıkı bir bağ vardır. Bu durum, hem çevrenin kişi üzerindeki etkileri hem de bu insanların misyonu açısından söz konusudur. Çevre, çevrenin olayları kişileri etkiler. Aynı şekilde böylesi önemli kişiler de çağlarını etkilerler. Bu yüzden büyük insanları tanımaya çalışırken çağı hakkındaki bilgilere de ihtiyacımız vardır. Hele sözü edilen kişi, çağına damgasını vurmuş, hatta çağını aşmış, çağlar üstü olmuş birisi ise, çağını incelemek bir mecburiyet halini alır.

Araştırmalardan çıkan sonuçlara göre Yunus Emre, 13. yy’ın ikinci yarısıyla 14. yy’ın başlarında yaşamıştır. Faruk Kadri Timurtaş, Yunus’un şiirlerinde adı geçen Geyikli Baba’nın, Balım Sultan’ın, Osman Gazi (1299-1326) devrinde yaşadıkları gerçeğinden yola çıkarak “*Yunus’un kendisi de 13. yy’ın ikinci yarısı ile 14. yy’ın başlarında yaşamıştır. Bu tarih, Selçukluların sonu ile Osman Gazi devirlerine rastlamaktadır.*”⁽²⁾ der.

Bir başka araştırmacı Mehmet Önder de bir yazısında⁽³⁾ Moğolların zulmünden dolayı Asya Türkistanı’ndan Anadolu’ya göç eden üç mutasavvıf mürşitten (Hacı Bektaş-Ahi Evren- Mevlâna) söz ederken “*13. yy’ın sonlarına doğru bu üç mürşidin tek bir dil, tek bir gönül halinde Yunus Emre’de tecelli ettiğini görmekteyiz.*”⁽⁴⁾ ifadesiyle Timurtaş’la birleşir. Aynı kanaati Samiha Ayverdi de paylaşır ve Yunus Emre’yi Moğol zulmünden kaçanlar arasında bulunan erenler, ermişler grubundan bir veli olarak görür. Kitleyi istikametlendirmek işinde önder rehberlerden biri sayar.⁽⁵⁾ Ahmet

(1) M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı’nda İlk Mutasavvıflar, s. 185.

(2) F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 15.

(3) Mehmet Önder, Türk Edebiyatı Yunus Emre Özel Sayısı, s. 42.

(4) Mehmet Önder, a.g.e., s. 42.

(5) Samiha Ayverdi, Türk Tarihi’nde Osmanlı Asırları, c.1 s. 73-74.

Kabaklı⁽⁶⁾, Abdölbaki Gölpınarlı⁽⁷⁾ ve Mehmet Fuat⁽⁸⁾ da aynı dönemi Yunus'un yaşadığı çağ olarak gösterirler. Zaten bu bilgiler Yunus'un Risâlet'ün-Nushiyye'sini 1307-1308 tarihinde yazdığına ilişkin kayıtlar esas alınarak tespit edildiği için bir yerde aynı olmak durumundadır.

Bu bilgilere Adnan Erzi'nin bulduğu bir mecmuadaki Yunus'un H. 720/ M. 1320-1321'de 72 vefat ettiğine dair bilgi de eklenince⁽⁹⁾ Yunus Emre'nin yaşadığı çağı, 13. yy'ın ikinci yarısıyla, 14. yy'ın ilk çeyreği olarak kabul etmek doğru olacaktır.

Bu çağ, yani 13. yy kendinden önceki çağ(lar)la birlikte (9-13. yüzyıl) Türkler için büyük önem taşıyan bir zaman dilimi olarak karşımıza çıkar. Siyasal, kültürel, dinî pek çok olay, sonuçları itibarıyla başta Türkleri olmak üzere diğer İslâm devletlerini ve Batılılarla yakından ilgilendiren pek çok gelişme bu çağda gerçekleşmiştir.

Anadolu'yu 13. yy'a getiren olayları şöyle bir hatırlayacak olursak şunları görürüz: Türklerin Anadolu'ya yerleşmeleri, Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluşu, gelişmesi ve yıkılışı, Beylikler devri, doğudan, Seyhun ve Maverâünnehir Bölgesinden Anadolu'ya yönelen Türkmen göçleri, Haçlı seferleri, Moğol saldırısı, Süfilik hareketinin güç kazanması, Anadolu Türk Edebiyatı'nın teşekkülü gibi gelişmeler bu çağ(lar)ın tablosunda ilk göze çarpan ve birbiriyle sıkı ilişkileri olan önemli olaylardır.

Bu gelişmelere biraz daha yakından bakacak olursak, Anadolu'daki büyük değişimi ve Yunus Emre'yi ortaya çıkaran şartları daha yakından görebilme imkânı bulmuş oluruz. Anadolu, büyük devlet olmak isteyen her millet gibi jeopolitik önemi dolayısıyla Türklerin de öteden beri ilgisini çekmiş bir bölgeydi. Türkler, daha Müslüman olmadan önce (Sakalar, Hunlar) bu bölgeye akınlar düzenlemişlerdi. Müslüman olduktan sonra da Halife ordularıyla birlikte bu bölgeye yapılan akınlara katıldılar.⁽¹⁰⁾

(6) Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, c. 2 s.56.

(7) Abdölbaki Gölpınarlı, Risâlet'el-Nushiyye ve Divan, s. 25.

(8) Mehmet Fuat, Yunus Emre, s. 17.

(9) Adnan Erzi'nin bulduğu kayıt için bkz. F. K. Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 14.

(10) Yılmaz Öztuna, Türkiye Tarihi, c. 1, s. 406.

Anadolu Türk tarihini başlatacak sistemli ve plânlı akınlar ise Sultan Tuğrul Bey zamanında başladı. Alparslan devrinde de devam etti. Bu bölge üzerinde beylikleri hariç tutarsak ilk büyük Türk devleti (Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçuklu Devleti) kuruldu. İki büyük savaş Malazgirt ve Miryakefalon Savaşları bu bölgeyi Türklerin ikinci anayurdu yaptı. Böylece Anadolu toprakları üzerinde Selçuklularla, basit bir askeri yayılmacılığın ötesinde yeni bir kültür ve uygarlık kuruldu.

Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu dönemlerinde Anadolu yurt edinilirken, karşılaşılan ilk önemli olaylar, Bizanslılarla yapılan savaşlar oldu. Sonuçları itibarıyla daha çok Türklerin galibiyetiyle biten bu savaşlar, onların adım adım Anadolu'da ilerlemesini gerçekleştirirken, Batı dünyasıyla Türkleri de karşı karşıya getirdi. Malazgirt Savaşı'nda ilk defa bir Bizans imparatorunun Türklere esir düşmesi batılı devletleri telâşa düşürdü. Bu durumu tersine çevirmek için de Türkleri Anadolu'dan uzaklaştırmak adına yeni stratejiler geliştirdiler.

Haçlı seferleri, işte bu gelişmeler üzerine başladı. Bu seferlerin Doğu'nun zenginliklerini ele geçirmek gibi şüphesiz başka sebepleri de vardı. Fakat asıl sebep "Türklerin Rumeli'ye geçmelerini önlemek, mümkünse onları Anadolu, Suriye ve Filistin'den atmak, Akdeniz'den uzaklaştırmaktı."⁽¹¹⁾

Selçuklu tarihi boyunca Anadolu üç kez Haçlı seferleriyle karşı karşıya geldi. Bu savaşların sonucunda Anadolu toprakları Haçlılara mezar oldu. Ama Haçlılar da Anadolu'yu perişan ettiler. Zira Haçlı ordusu sadece askerlerden meydana gelmiyordu. Pek çok maceraperest, hırsız, yankesici de bu seferlere katılmıştı. Dolayısıyla şehirleri yıktılar, tarihi eserleri tahrip ettiler, büyük katliamlar yaptılar. Hem de Hristiyan, Müslüman, Mecusi ayrımı gözetmeden vahşi bir sel halinde Anadolu'ya sonsuz bir kışı yaşattılar. Meselâ Kudüs'te yaptıkları zulüm, bu felaketin boyutlarını anlatmaya yeter. Bir tarihçimiz bu katliamı şöyle anlatmaktadır: "Burada 70 bin Müslüman ve Yahudiyi boğazladılar. Camilere sığınan kadınlar ve çocuklar bile kılıçtan geçirildi. Şehrin sokaklarından dereler gibi kan aktı. Cesetlerden yollar yer yer tıkanı. Haçlılar ve atlıları baştan başa kana batıp kıpkızıl kan kesildiler."⁽¹²⁾

(11) Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 436.

(12) Yılmaz Öztuna, a.g.e., s. 440.

Yine bu dönemlerde özellikle Anadolu'nun yurt edinilmesinde dikkat çeken bir başka olay, Seyhun Bölgesi'nden, Maverâünnehir tarafından sel halinde gelen Türkmen göçleriydi. Gelenler, o bölgedeki diğer Türk kavimlerinin baskısı yüzünden geliyorlardı. Geri dönmeleri imkânsızdı. Dolayısıyla yeni bir yurt arayışı içindeydiler. Tuğrul Bey ve Alparslan'dan itibaren gelen bu Türkmenler, planlı bir şekilde batıya, sınır bölgelerine yerleştirildiler. Bu durum, asıl fetih için gerekli ortamı hazırlamak için yarar sağlayacak bir politikayla da ilgiliydi.

Malazgirt Savaşı sonrasında da Türkmen göçleri sürdü. Yerli halk paniğe kapılarak büyük merkezlere göç etti. Anadolu'ya gelenler "ören" tabir edilen, boş bırakılan yerleşme alanlarına iskân ediliyorlar, böylece Türkler göçebelikten uzaklaşarak yerleşik bir hayata da başlamış oluyorlardı. Tarikatların ise bu iskân hadisesinde önemli fonksiyonları olmuştu.⁽¹³⁾ Bu durum, Anadolu'daki kültür ve medeniyet değişmesinde de etkili bir olay olacaktı.

Sonraki yıllarda göç olayı devam etti. Fakat bu defa onları Anadolu'ya sevk eden güç Moğollardı. Haçlı saldırılarının yaraları sarılmadan Anadolu bu defa Moğol saldırılarının ortaya çıkardığı yeni problemleriyle karşı karşıya geldi.

Moğolların karşısında durabilen tek güç, Türkmenlerdi. Bunun üzerine Cengiz Han, Türkmenlerin öldürülmelerini emretti. Kendi iç problemleri yüzünden, zamanla düzenli Moğol orduları karşısında tutunamayan Türkmen aşiretleri, katliamdan kaçmak için Anadolu'ya doğru göçe başladılar. Anadolu'ya o yıllarda o kadar çok sayıda Türkmen geldi ki bu coğrafyanın en uzak köşeleri bile Türkmenlerle doldu. Bir örnek olması açısından bazı rakamlar verelim. Bu dönemde Denizli bölgesinde 200.000, Kastamonu havalisinde 100.000, Kütahya-Karahisar arasında 30.000 bin çadır, yani yaklaşık olarak 3 milyon göçebe Türkmen⁽¹⁴⁾ bulunuyordu. Bu durum, bir taraftan büyük sıkıntılara yol açarken diğer taraftan ise Anadolu Türk tarihi için olumlu sonuçlara sebep oluyordu. Çünkü gelen Türkmenlerle Anadolu'daki Türk nüfusu artıyor, bölgenin hâkimiyeti tamamen Türklerin eline geçiyordu.⁽¹⁵⁾

(13) Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar c. 1, s. 136.

(14) Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti, s. 232.

(15) Osman Turan, a.g.e., s. 231.

Moğol saldırılarının sebep olduğu göçmen hareketi sûfilik hareketi açısından da önem taşıyordu. Gelenler arasında “ahiler, fütüvvet ehli gibi kütleler, iman hayatı, cemiyet ve ekonomi nizam-ları ve ahlâk anlayışı üzerinde müessir olan bir erenler ve ermişler kafilesi de vardı.”⁽¹⁶⁾ Mesela bu isimlerin en çok tanınmışlarından birisi olan “Mevlâna da babasıyla birlikte o zamanda Anadolu’ya gelmişti.”⁽¹⁷⁾

Moğolların zulmü de Haçlılarınkinden az değildi. Girdikle-ri şehirleri yakıp yıkıyorlar, önlerine geleni öldürüyorlardı. Savaş usulleri çok zalimceydi. Silahını terk eden, teslim olan bile canını kurtaramazdı. Sağ bıraktıklarını ise ağır vergilere bağlıyorlardı.⁽¹⁸⁾ Nitekim Anadolu’da büyük bir medeniyet kuran Selçukluların yıkılışına da Moğollar sebep oldular. Köseadağ Savaşı, (1243) işte bu utanç verici savaşın adıdır. Bu savaş sonunda Sivas, Kayseri, Erzin-can gibi önemli kültür merkezleri birer harabeye döndü. Her şey yağmalandı. Sonraki hükümdarlar ise, Moğolların kuklası durumu-na düştüler. Halk ağır vergiler ve baskılar altında ezildi. Selçuklu devlet adamları arasında iktidar mücadeleleri başladı.

Bu dönemin özellikle dinî inançlar üzerindeki olumsuz et-kileri yönüyle önem taşıyan bir başka olayı ise Babailer ayaklan-masıdır. Son dönem Selçuklu Anadolu’su, huzursuz, problemlı bir toplumu içinde barındırıyordu. Halk, yaşadığı onca acı olaylardan sonra iyice bunalmış durumdaydı. Dönemin bu özelliği, sûfilik ha-reketine büyük bir güç kazandırdı. Sünnî tarikatlar halkın maddî ve manevî yaralarını sarmaya çalışırken, bu karanlık ortamın, karışık manzaranın imkânlarından yararlanmak isteyen gruplar da ortaya çıkmaya başlamıştı. Göçler sırasında yabancı kültürle temas, bazı Sünnî tarikatların da yapısını değiştirmiş onlara batınî-harici bir nitelik kazandırmıştı. Özellikle Moğol istilasının yarattığı sosyal se-falet bu hareketlerin güçlenmelerine sebep oldu.⁽¹⁹⁾ Mesele bir kı-ılcımın ortaya çıkmasındaydı. Nihayet beklenen an geldi. Doğu ve Güneydoğu Bölgesi’ne yığılan Türkmenlerin içine düştükleri sıkın-tı, kendileriyle ilgilenen birilerinin bulunmaması onları patlamaya hazır bir duruma getirdi. Baba İshak adlı yarı Şaman, yarı Müslü-

(16) Samiha Ayverdi, a.g.e., s. 72.

(17) Osman Turan, a.g.e., s. 432.

(18) Ahmet Hilmi, İslâm Tarihi, s. 428.

(19) Samiha Ayverdi, a.g.e., s. 69.

man bir Türkmen şeyhi peygamberliğini ilan ederek isyan çıkardı. Hareketin asıl kurucusu Baba İlyas'tı. Baba İshak onun halifesiydi. Çıkan savaşla Baba İshak öldürüldü. Hadise bununla da bitmedi. Bu olay Moğolların Anadolu'ya girişlerini de kolaylaştıran bir sonuç doğurdu. Ayrıca uzun yıllar bu hareketin inançlar üzerinde olumsuz etkileri görüldü.⁽²⁰⁾

Babailik hareketine bakış, genellikle olumsuzdur. Fakat bazı kaynaklar konuyla ilgili daha değişik bir yaklaşım içindedirler. Bunlara göre Baba İshak'ın peygamberlik iddiasında bulunduğu kesin değildir. İsyanın, mevcut yönetimden kaynaklanan bozukluklar nedeniyle haklı gerekçeleri vardır. Dolayısıyla bu isyanın öncülerini olumsuzlamak o kadar da doğru değildir. Nitekim bu hareketi sonradan sürdürenler (Edebali, Hacı Bektaş Veli, Geyikli Baba vb.) Osmanlı Beyliği'nin oluşmasında önemli rol oynamışlardır.⁽²¹⁾ Niteliği ne olursa olsun, o dönem Anadolu'sunda bu hareketin önemli etkileri olmuştur ki Yunus Emre'nin çağını anlamamız açısından önemi buradadır.

Yine bu çağda zaman zaman rastlanan beyliklerle mücadeleler, saltanat yüzünden çıkan kardeş kavgaları Anadolu'nun o dönemde karşılaştığı bir başka problemidir. İşte özetlemeye çalıştığımız bu olaylar, tablonun karanlık yüzünü göstermektedir. Tablonun öbür yüzünde ise bir mucizesine tanık oluruz.

Selçuklu medeniyeti, bir aksiyon medeniyetiydi. Büyük Selçuklu Devleti bünyesinde kurulmuş olmakla birlikte Anadolu Selçukluları, Türk tarihi içinde bir Türkiye tarihinin başlatıcıları olmuşlardı.⁽²²⁾ Pek çok toprak parçasını sınırları içine alarak hem İslâm hem de Batı dünyası açısından dünya tarihinde yeni bir dönemi başlatmışlardı. Hükümdarlarının pek çoğu yetenekli, bilgili kişilerdi. Bunların yönetiminde Anadolu'da bir Türk-İslâm medeniyeti çağı hem maddî hem de manevî cephesiyle başlamıştı. Anadolu'da eşi görülmemiş bir imar faaliyeti gerçekleşmiş, büyük şehirler kurularak buraları önemli birer kültür ve ticaret merkezi haline getirilmişti. Daha önce Rum ve Ermeni derebeylerinin yönetiminde ezilen halk; toprağa, eve ve hürriyete kavuşmuştu. Ahiler, der-

(20) İslâmi Bilgiler Ansiklopedisi, c. 1 Babailik maddesi. C. 1.

(21) İslâmi Bilgiler Ansiklopedisi, c. 1 Babailik maddesi. C. 1.

(22) Samiha Ayverdi, a.g.e., s. 84.

vişler, ilim adamları bölgenin inanç, kültür, iktisat yapısı üzerinde olumlu tesirler icra etmişlerdi. Böylece ilerde kurulacak daha kalıcı bir devletin temelleri atılmış oluyordu. Bu devlet Osmanlı Devleti olacaktı. Ama sözünü ettiğimiz önceki olaylar bu temeller üzerine daha kalıcı bir yapının kurulmasına engel olmuş ve Selçuklu misyonunu tamamlamıştı. Böyle olması da bir bakıma normaldi. Bir yazarın ifadesiyle Selçuk “en küçük şehzade aksiyonu”ydü.⁽²³⁾ “Onlar Anadolu’nun geri verilmez tarzda, İslâmlaşması ve Türkleşmesinin birinci dönemini tamamlamışlardı.”⁽²⁴⁾ Yani Anadolu’da Türk-İslâm medeniyeti Selçuklu Devleti yıkılmış olsa bile maya tutmuştu.

Anadolu’nun inanç, kültür ve yaşayış anlamındaki bu malyalanmasında Yunus gerçeğini anlamamız açısından değinmemiz gereken bir başka konu da tarikatlar olayıdır. Anadolu’ya gelen Türkler arasında din adamları, şeyhler, dervişler ve filozoflar da bulunuyordu.⁽²⁵⁾ Geldikleri bölgelerde olduğu gibi Anadolu’da da tekke ve zaviyeler kurarak faaliyetlerine başlamışlardı. Onların çabalarıyla hem iskân politikası başarıyla uygulanmış, hem savaşlar dinî bir muhteva kazanmış, bu durum ise Anadolu’ya kök salma konusunda önemli bir sebep teşkil etmişti. Mesela; Ahilik, iktisadî hayat üzerinde etkili olmuş, sanat ve ticaret hayatını geliştirmişti. Türk edebiyatı tekkeler çevresinde yeni bir kimlik kazanmıştı. Türkçe, zengin bir edebiyat dili haline gelmeye başlamıştı. Nitekim Yunus Emre, Ahmet Yesevî’yle başlayan bu hareketin Türkistan itibarıyla düşünüldüğünde Anadolu’daki “halkası”, Anadolu itibarıyla bakıldığında ise “kurucu” derviş şairi olacaktı.

Tarikat hareketlerinin olumsuz sonuçları da olmamış değildi. Tarikatların Selçuklu’nun yıkılma dönemlerinde geçirdiği sarsıntı, ortaya Şîf-Batînî karakterli oluşumların çıkması gibi bir sonucu doğuracak ve inançlar üzerinde bir anarşi de meydana getirecekti. Nitekim öyle oldu. Fakat sahîh çizgiyi sürdüren oluşumlar bu olumsuzlukların önünde bir set oluşturdu ve Anadolu’nun manevî yapılanması adım adım gerçekleştirilmiş oldu.

Yunus Emre, son birkaç yüzyılı içinde hem baharı hem kışı yaşayan, önemli olaylarla, sınavlarla karşılaşan Anadolu’nun Os-

(23) Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 6.

(24) Sezai Karakoç, a.g.e., s.8

(25) Samiha Ayverdi, a.g.e., s. 72.

manlı öncesinde, yeniden toparlanma eyleminin öncülerinden birisi olarak karşımıza çıkar. Zira; deminden beri izah ettiğimiz üzere Selçukluların attıkları sağlam temeller, bünyesinde yeni bir dirilişin, derlenip toparlanmanın imkânlarını da taşıyordu. Yunuslar ve çağın diğer gönül erleri bu imkânların birer ürünü olarak da düşünölmelidir. Savaşlardan, kıyımdan, zulümden, yoksulluktan olduğu kadar, dinî ve fikrî anarşiden de iyice bıkan, hem maddî hem de manevî yapısı sarsıntıya uğrayan bir toplumun önünde bir manevî tabipti artık Yunus Emre. Onu bekleyen misyon buydu. Yunus Emre, böyle bir çağda, böyle bir toplumun önünde diğer İslâm büyükleri gibi bir kurtuluş müjdesiydi artık. Sezai Karakoç'un ifadesiyle "Sesi de taptaze ve şah bir horozun sesi"ydi⁽²⁶⁾ ve bu ses, sabahı, aydınlığı, Anadolu'nun baharını müjdeliyordu.

(26) Sezai Karakoç, a.g.e., s. 8.

YUNUS EMRE'NİN HAYATI

Yunus Emre, çok “meşhur” bir isim olmasına karşın hayatına ilişkin bilgiler itibariyle tam anlamıyla bir “meçhuller sultanı”dır. Nerede doğduğu, nasıl bir hayat sürdüğü ve nerede öldüğü gibi biyografik bilgiler çok kesin ifadelerle söylenebilecek netlikte değildir.

Çok eski çağlarda yaşamış pek çok ünlü kişinin hayatı hakkında gerçek bilgilere sahipken, Yunus’la ilgili bu bilinmezlik yahut yeterli bilgidен yoksun olma hali oldukça dikkat çekici ve değişik sebeplerle ilgili bir olaydır. Diyelim ki, Yunus, karışık bir çağda yaşamıştır, o devire ait belgeler ya azdır ya da hiç yoktur. Yunus, o zamandan yakın bir zamana kadar bir halk şairi olarak aydınların ilgi alanına pek girmemiştir, dolayısıyla hakkında pek araştırma yapılmamıştır. Şiirlerinde somut anlamda biyografik bilgiler pek yoktur. Hayatı destanlaştırılmıştır ve bu yüzden gerçeği aksettiren pek çok bilgi değişikliğe uğramıştır. Ortaya başka Yunuslar çıkmıştır ve Yunus Emre’yle ilgili bilgiler onlarınkiyle karışmıştır. Sonuçta ortaya gerçek Yunus portresi yerine sembol bir Yunus portresi çıkmıştır.

Bütün bunlar Yunus’la ilgili bilinmezliği açıklayan birer sebeptir. Ama bu bilinmezlik ortamında karşımızda, hakkında söz söyleyebileceğimizi, üstelik yeri sadece eserimizde, dilimizde değil, gönlümüzde olan, sanki dün yaşamış gibi, hatta şu anda içimizde yaşıyor gibi, canlı, eskimemiş bir Yunus Emre durmaktadır. Bilinmezliğin içinde bilinir olmayı başarmış, köye, kente, camiye, dergâha, kitaba ve gönüle girmeyi başarmış bir Yunus Emre.

Yunus’un bilinir ve tanınır olmayı nasıl başardığını anlatmadan önce niçin bundan kaçındığına cevap bulmaya çalışalım: Bize göre, bu olayın asıl sebebi, bir Müslümanın hayatına ve eserine bakış tarzındaki başkalarına göre taşıdığı farklılıktır. Çünkü, Müslüman, başarısını tümüyle şahsi gayretine, gücüne, yeteneğine bağlamaz, daha doğrusu bağlayamaz. Bilir ki, kulun görevi bellidir. Dünyada ne yapacağını bilmeyen şaşkın biri değildir. Yaratılışının olduğu gibi yaşamasının da bir amacı vardır. Bu amaç doğrultusunda Rabbinden bir nimet, bir imkân olarak bağışlanmış aklıyla, iradesiyle, sabrıyla, çalışma gücüyle, kısacası kendine verilmiş maddî ve manevî imkânlar oranında yaşayacak, çalışacak, eser verecek,

kul oluşunun gereklerini yerine getirecektir. Sonuç ister başarı olsun, isterse başarısızlık. Bu, bir takdir meselesidir. Allah, dilerse onun çalışmasını verimli hale getirir, esere dönüştürür ve dünyada da bir karşılık bulmasını nasip eder. Dilerse, onu zahirde başarısızlık gibi görünen bir sonuçla karşılaştırabilir. Olaya bakış tarzı böyle olunca, her şeyi Allah'ın takdiri ve kendisine verdiği imkânlarla gerçekleştirdiğini bilen bir insan, çalışmasının sonucunda ortaya çıkan bir eserden kendine nefsi bir pay çıkaramaz. Bir kul olarak görevini yapmış olmanın engin hazzını duyabilir ancak. Bu sebeple Yunus Emre gibi kişileri, bu günün büyük(!) tanınan kişilerinden ayırmak gerekir.

Büyük, en büyük olabilme ihtirası dün olduğu gibi bu gün de, hayata nefsi ölçülerle bakan pek çok insanın en büyük hayalidir. Bu ihtirasın altında yatan tek amaç ise, öncelikle kör bir bencillik, nefsi ölçüsüz bir şekilde tatmin etme, böylece kul olma şuurundan bilerek veya bilmeyerek uzaklaşarak daha ileri bir noktada yaratıcılığa özenme duygu ve iddiasıdır. Özellikle sanatçılarda görülen bir duygudur bu. Vahye karşı insan aklını yücelten ve insanı tanımlaştırmak, gerçek Tanrı'yı yok etme ham hayalinin bir diğer adı olan Hümanizmin Rönesans çağında ortaya çıkması bu yüzden çok ilginçtir. O tarihten itibaren filozofların, şairlerin, ressamların hayata yön verme gayretleri bu açıdan da gözden geçirilmelidir. Bu tür insanlar, sanatçılar için önce ve sonra hep insan vardır. Eserinin ardında ise insanın akli, yeteneği, sabrı ve çalışması... Öyleyse en büyük olan, insandır. Bu yüzden, o tür insanlar için, eserlerinin bilinirliği kadar hayatlarının bilinir olması da çok önemlidir. Çünkü bir önder, bir model olmak isterler. Sıradan kalabalıkların alkışları artık gözlerini kör, kulaklarını sağır eder. Bu noktada kabaran nefisleri ve bindikleri ve tek güvendikleri akıl atı onları bir adım daha ileri götürür. Giderek düşüncelerini de, yıkmaya çalıştıkları aşkın değerlerin yerine bir tez olarak yerleştirmeye çalışırlar. Artık onlar için tanınmak, bilinmek en büyük haktır. Çünkü bunu hak etmişlerdir. Soyundukları yeni rol, onları böyle düşündürür.

Yunus Emre gibi olanlar ise böyle ruhi hastalıklardan uzaktırlar. Onun ve onun gibi olanların "iddiaları" değil, yapmaları gereken işleri yani "görevleri" vardır. Kul olmanın şuuruyla, kabiliyetleri ve güçleri nispetinde görevlerini yaparlar. Hatta, tanınmak, bilinmek en büyük korkularıdır. Çünkü böyle bir durumda kul olma

sınırlarını aşma tehlikesi vardır. “Gariplik” en çok sevdikleri sıfattır. Yapacaklarsa bir işi “Allah’ın izniyle” yapacaklardır. İş tamamlanmışsa “Allah’ın yardımıyla” tamamlanmıştır. Sonuçta söylenmesi gereken söz “Allah’a şükürler olsun” dur. Yapamayanlar için de “hayır dua”dır. Bu bakımdan Allah’tan başka hiçbir varlığı gerçek kabul etmeyen, fani dünya aleminde derin bir gurbet, yalnızlık ve ötelere özlem duygusuyla yaşayan Yunus:

*Bir garip ölmüş diyeler
Üç günden sonra duyalar
Soğuk su ile yuyalar
Şöyle garip bencileyin*

mısralarında da dile getirdiği gibi, ömrü boyunca tanınmaktan, bilinmekten kaçınmıştır. Bu müteviziliğin, edebe riayetinin elbette Hak katında bir mükâfatı vardır. İşte bu mükâfatın dünya-daki karşılığı “meçhulken meşhur olmak” şeklinde tecelli etmiştir.

Bu tavrın Yunus’un şiirinden çok açık bilgiler elde edilememesinde de önemli bir payı vardır sanıyorum. Çünkü şiirleri, iç dünyasının sesidir bütünüyle. Bize onu duyurmaya çalışır. Kalıcı olan da zaten ruhun sesidir. Geçici yönüne dair bilgilerin de zaten bu açıdan fazla bir önemi yoktur. Yunus, gönül gibi bir mekâna yerleştikten sonra ister dün yaşasın, isterse bugün. İster Sarıköylü olsun, ister başka bir yerli. Fark eden bir şey olmaz. Çünkü onun sesi hepimizin sesi, çilesi hepimizin çilesi, sevinci hepimizin sevincidir. Somut bilgiler, zihnimizin maddilik isteyen merakıyla ilgilidir. Dolaşısıyla Yunus’u somut bir çerçeve içine almak, onu o çerçeve içinde görmek, tanımak da bugünkü inceleme anlayışının bir özelliğidir.

Fakat bu durum bir yana, Yunus Emre hakkında hemen hiçbir şey bilmediğimiz birisi de değildir. Ortada epeyce bir malumat vardır. Şimdi de Yunus’a bu açıdan bakmaya çalışalım ama belgelerin söylediklerini aktarmadan önce efsanelerin/menkıbelerin bilgilerini aktaralım. Zira Yunus gibi insanları bugüne taşıyan asıl kaynaklar menkıbelerdir.

MENKİBEVİ HAYATI

Halka mal olmuş pek çok kişi gibi Yunus Emre'nin hayatı da menkıbelerle örölü bir hayattır. İyi ki de öyle olmuştur. Zira; menkıbeler, kuru bilgilere canlılık getirmiş ve karşımıza daha sıcak bir Yunus portresi çıkarmıştır. Bu yol aracılığıyla hiçbir boşluk bırakılmadan Yunus Emre'nin hayatı hayati düğüm düğüm işlenmiş, her safhası bilinir olmuştur. Sonuçta ise ortaya halkın menkıbe yoluyla çizdiği bir Yunus portresi çıkmıştır.

Gerçek midir bu portre? Bu soruya modern bilgi algılarımızla ilk bakışta olumlu cevap vermek biraz zordur; ama biraz dikkatli gözle bakınca bu cevabı biraz ihtiyatlı olmak kaydıyla olumlu olarak verebiliriz. Araştırmacılar da menkıbelerle bu gözle bakarlar. Onlara göre de "Her destanda bir hakikat payı vardır."⁽²⁷⁾ Çağdaş bir Yunus yorumcusu olan Sezai Karakoç da benzer bir görüşü şöyle dile getirir: "Her büyük insanın hayat malzemesinden halk bir epope örer. Ama yine de bazı realist çizgiler kalır."⁽²⁸⁾

Halkın bu tavrında gerçeği semboller arkasına gizleme söz konusudur. Tıpkı Yunus'un kendi şiirinde de sembollerden çokça yararlandığı gibi. Sembolik tarz, gerçeğin geleceğe canlı olarak aktarılmasında hemen hemen tek yoldur. Gerçek, epopede bir sis bulutu ardında kalsa bile yine gerçektir. Çünkü yalanın epopeleştirilmesi düşünülemez.

Menkıbeler, bir kişinin halkın gözünde nasıl görüldüğüne dair söyledikleri bilgiler açısından çok önemlidirler. Belgeler, yalan söyleyebilir, bu yalan bir gün ortaya çıkarılabilir ama gönüller hiç yalan söylemez. Hele söylenenler, zamanın sınavından geçmişse dikkatli bir göz, bulutun ardındaki güneşi görür. Ama bu demek değildir ki, tek doğru kaynak menkıbelerdir. Bizim demek istediğimiz menkıbelerin içinde gerçeğin gizli de olsa olduğudur. Belgelere göre önemli yanı da ele aldığı kişiyi kuru bilgilerle değil, daha çok misyonu ve aşkın özellikleriyle bugüne taşımasıdır. Dolayısıyla menkıbelerdeki bilgi, bilgi olarak yanlış değildir. Sembolik metinler olması onları anlamayı güçleştirebilir. Bu yüzden belki tek sakıncası sembolün doğru yorumunun zorluğudur. Bunun için de, gerekli bilgi donanımlarıyla menkıbeye yaklaşmalıdır.

(27) Nihat Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyat Tarihi, c. 1, s. 327.

(28) Sezai Karakoç, Yunus Emre, s.18.

Menkıbeler içinde özellikle velilere ait olanların farklı bir önemi de şudur: Bu tür eserler o devri aydınlattığı gibi, tasavvuf kültürünün tarihi, sosyolojik, psikolojik ve folklorik açıdan yapılacak incelemelere kaynaklık ederler.⁽²⁹⁾ Bütün bu söylediklerimizden sonra, bunlara ekleyeceğimiz tek şey, kazılarda bulunan çanak ve çömlekler nasıl geçmişin maddî yapısı için birer belgeyse, menkıbe ve efsanelerin de manevî açıdan birer belge olarak görülmesi gerektiğidir.

(29) Ahmet Yaşar Ocak, Türk Halk İnanışlarında ve Edebiyatında Evliya Menkıbeleri, Önsöz, s. 7.

YUNUS EMRE MENKİBELERİN KAYNAKLARI

Yunus Emre'yle ilgili menkıbelerin asıl önemli kaynağı "Menâkıb-ı Hacı Bektaş Veli" yahut sadece "Velâyetnâme" olarak bildiğimiz eserdir. Bu eser, Bektaşî velâyetnameleri arasında önemli bir yer tutar. 1480'lerden sonra yazıldığı sanılan eserin bugün elde bulunan nüshaları manzum, mensur ve ikisi karışık olmak üzere üç türdür. Yazarı kesin olarak belirlenememiş olmakla birlikte Fatih ve II. Bayazıt devirlerinde yaşamış Uzun Firdevsî lakabıyla meşhur Hızır b. İlyas olması çok muhtemeldir.⁽³⁰⁾ Bu eserde yer alan menkıbelerde Yunus'un hayatını çok genel hatlarıyla görmek mümkündür.

Yunus Emre'yle ilgili menkıbelere farklı kaynaklarda da rastlanır. Bunlardan biri XVIII. asırda yaşamış bir Halvetî-Şabanî dervişi olan İbrahim Has (ö.1762) tarafından yazılan "*Tezkiret'ül Has*" isimli menakıbnâmedir.

Bir diğer kaynak ise XVI. asırda yaşayan Mehmed Üftâde'dir. (ö. 1580) Bu zat, bu menkıbelerden bazılarını anlatmış, bunları dervişi -sonra postnişini- Aziz Mahmud Hüdayî (ö. 1628) "*Vâkıât*" adıyla Arapça bir eserde derlemiştir.

Köstendilli Şeyhi Süleyman Efendi'nin (ö.1819) "*Bahr'ül-Velâye*" adlı eserinde de halk rivayetlerinden alınma bazı menkıbeler yer alır. Aynı şekilde Mevlevîlik kültüründe de Yunus'a ait kimi menkıbeler vardır. Yine Yunus'a muhabbetten dolayı ona bulundukları yerde bir makam ihdas eden bölgelerde de söylene gelen halk rivayetleri mevcuttur.

Bu konuda asıl kaynağın "*Velâyetnâme*" olduğu ortadadır. Zira sayıca en çok menkıbe orada mevcuttur. Diğer kaynaklardaki rivayetler ise, Yunus Emre'nin "*Velâyetnâme*"deki menkıbeleri tamamlayıcı nitelikte görülebilir. Bu menkıbelerin kaynaklara göre küçük değişikliklere de uğradığı da burada söylenmelidir.

Burada şu da söylenebilir. Pek çok önemli sûfi gibi Yunus Emre'ye ait bir menakıbnâmenin de var olduğu ama zamanla kaybolduğu, muhtelif kaynaklardaki menkıbelerin bu kitaba ait parçalar olduğu da ihtimal dahilindedir. Durum böyle olmasa bile var olan menkıbeler Yunus'a ait bir hayat hikâyesi çıkarmamız için yeterli sayılabilir.

(30) Ahmet Yaşar Ocak, a.g.e. s. 49.

YUNUS EMRE MENKİBELERİ VE YORUMLARI

Velâyetnâme'deki birbirine bağlı olaylar zinciri şeklinde anlatılan Yunus menkıbeleri şöyledir:

“...Hacı Bektaş Veli, Horasan diyarından Rum’a (Anadolu’ya) gelip yerleştikten sonra veliliği ve kerameti etrafa yayıldı. Her taraftan mürit ve muhipler gelmeye, büyük meclisler olmaya başladı. Fakir halli kimseler gelir, nasip alır giderlerdi.

O zaman Sivrihisar’ın şimal tarafında Sarıköy denilen yerde Yunus derler, bir kimse var idi. Gayet fakir olup ekincilik ederdi. Bir vakit kıtlık oldu. Ekinen bir nesne hâsıl olmadı. Yunus, erenlerin bu güzel vasıflarını işitti. Herkesin bu kapıdan boş dönmemesi dolayısıyla, bir bahane ile gidip kifaf denecek miktarda bir şeyler istemeyi düşündü. Eli boş gitmemek için öküzüne dağdan alıç yükleyip Suluca-Karacahöyük’e doğru yola koyuldu.

Karacahöyük’e varınca Hacı Bektaş Veli’nin huzuruna çıktı. Armağanını sunup “Ben fakir bir kimseyim, bu yıl ekinimden bir nesne alamadım. Ümidim şu ki bu yemişi kabul edip karşılığında buğday veresiniz, aşkınıza kifaf edelim.” dedi. Hacı Bektaş, “öyle olsun” diyerek abdallara işaret etti, alıcı alıp paylaştılar, yediler. Yunus birkaç gün orda eğlendi. Gidecek olunca, Hacı Bektaş’a haber verdiler. O da “Sorun bakalım ne ister, buğday mı, himmet mi?” dedi. Yunus geri dönmek için acele ediyordu. Buğday istedi. Ne yaptılarsa da razı edemediler. Yunus, “Bana buğday gerek” diye ısrar etti. “Ben nefesi neyleyim” dedi. Razı olmadı. Hacı Bektaş, emretti, buğdayı verdiler. Yunus da dergâhtan çekilip gitti.

Yunus, biraz yürüdükten sonra, işlediği hatanın büyüklüğünü anladı. Çok pişman oldu. Derhal geri dönerek kusurunu itiraf etti. Fakat Hacı Bektaş, “O iş şimdiden sonra olmaz. Biz o kilidin anahtarını Tabduk Emre’ye verdik, varsın nasibini ondan alsın.” dedi.

Yunus, bu cevabı duyar duymaz, derhal Tabduk dergâhına koşarak başından geçenleri anlattı. Tabduk da “Safa geldin, halin bize malum olmuştur. Hizmet et, emek yetir, nasibini al.” dedi. Yunus’u, dergâhındaki odunculuğa tayin etti. Fedakâr derviş tam kırk

yıl bu hizmetle bulundu. Odunu sırtına vurup getirirdi. Ama yaşını ve eğrisini kesmezdi. “Erenlerin dergâhına eğri yakışmaz.” derdi.

Görüldüğü gibi bu menkıbeler, Yunus’un doğduğu, yaşadığı, öldüğü yer, yaşadığı devrin sosyal ve ekonomik yapısı, ilim ve tasavvuf yolundaki arayışları ve şairliği hakkında bilgi vermektedir. Bu açıdan Yunus’un kısa bir biyografisi sayılır. Olay Bektaşî ananesine göre ele alındığı için diğer ayrıntılara pek girilmemiştir. Mehmet Kaplan, bu menkıbeden Yunus’un köylü olduğunu, bir kıtlık dolayısıyla tarıkata girdiğini, yolda buğdaydan vazgeçip nefese talip olmasını ise “müstakbel açlık korkusu”yla izah eder. Zira verilen buğday kısa zamanda bitebilir. Geri dönerse böyle bir durumla karşılaşmayacaktır.⁽³¹⁾ Bu yorum, Yunus’un fikirleri gözden geçirildiğinde pek doğru görünmüyor. Bu kadar çıkarıcı bir insan tipiyle Yunus’u aynı çizgin değerlendirmek isabetli bir yorum değildir. Zira o dönemdi insanların arayışları sadece maddi açlıklarıyla ilgili değildir. Karışık bir fikir ortamında doğru yolu gösterecek fikirler aranması da söz konusudur. Üstelik gideceği yere de boş gitmeme tutumu, Yunus’un cahil de olsa ruh yüceliği taşıdığını gösterir. Sezai Karakoç, “buğday, dağ açlık” sembollerini daha farklı değerlendirir ki bizce de doğru olan yöntem bu olmalıdır. Ona göre Yunus’un Hacı Bektaş’a gitmesi ilim isteğiyle ilgilidir. Çünkü buğday ilmin sembolüdür. Bu isteğine karşılık Yunus’a hep “manevî yol” teklif edilmiş, o da sürekli olarak “ilmi” istemiştir. Yunus’un yolda (dağda) pişman olup geriye dönmesi ise ilimle irfan arasında, Hacı Bektaş erenlerinin yoluna girip girmeme konusunda tereddütler geçirdiğini göstermektedir. Çünkü dağ; yalnızlığı, düşünceyi, riyazeti ve murakabeyi sembolize eder.

Yunus daha sonra Tabduk Emre’ye gitmiştir. Böylece Hacı Bektaş erenleriyle ilgisi onlardan bilgi almakla sınırlı kalmıştır. Onlar da onun şairlik ve şahsiyet yanını görerek bu durumu hoş karşılamışlardır. Tabduk’un evine dağdan düz odun taşınması da onun başarılı bir mürit olduğunu göstermektedir.⁽³²⁾ Yine aynı menkıbeden Yunus’un Hacı Bektaş erenleriyle görüştüğü fakat onların henüz yeni yeni oluşan tarikatlarına girmedigi sonucunu çıkarır Karakoç.

Bir başka Yunus araştırmacısı Muzaffer Civelek bu menkıbeyi yorumlarken çıkardığı sonuçları şöyle belirtir: Yunus bir toprak adamıdır. Ama ömrünü çiftçilikle geçiren saf bir köylü değil,

(31) Mehmet Kaplan, *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar*, s. 119.

(32) Sezai Karakoç, a.g.e., s. 21.

az çok tahsil görmüş bilgili birisidir O günün Anadolu köylüsü mad-dî sıkıntılar içindedir. Rızkını temin için yollara düşen insanı sembolize etmektedir Yunus. Buğdayla nasip arasındaki tereddüdü ve nasip lehine yaptığı seçim ise Yunus'un nefis mücadelesini temsil etmektedir. Buğday nefsi, nasip ise Allah'ın lütfunu ifade etmektedir. Böylece o dönem insanın da her dönemdeki insan gibi hem nefsî nem de ruhî arayışlar içinde olduğu görülmektedir. Ve nefis mad-dî olana eğilimlidir. Bu yüzden Yunus, durmadan buğday istemiştir önce. Murakabe ve düşünceden sonra seçimini irfandan, nasipten yana yapmıştır. Tabduk Emre dergâhındaki çilesi ise nefsini terbiyeyi ve manevî olgunluğa ulaşmayı, dili açılıp şiir söylemesi de bu amaca ulaştığını göstermektedir.⁽³³⁾

Yunus'un şeyhi ve dağ arasındaki gidip gelişleri nefsî mücadelesi ve tercihini tarikattan yana yaptığını ama bütünyle bir tarikatin adamı olmadığını da göstermektedir. Tabduk Emre'nin gerçekten yaşamış olup olmadığı konusundaki farklı rivayetler dikkate alınırsa Yunus-Tabduk Emre münasebeti sembolik olarak açıklanmaya daha müsait görülmektedir. Olaya böyle bakınca da az önceki yorumları yine rahatlıkla çıkarabiliriz. Bir arayış içindedir Yunus. Hacı Bektaş ve Tabduk Emre kapısı bu arayışlarda görüştüğü kimseleri temsil edebilir. Velâyetnâme, devrin büyük mutasavvıflarını kendine mal etme çabasında olduğuna göre, efsane bu açıdan Bektaşî yorumuyla oluşmuş olabilir. Yunus, arayışlarını sürdürmüş, görüştüğü her kişiden, uğradığı her meclisten bir şeyler almış ve seçimini şairlikten yana yapmıştır. Söylentilerin ardından en azından böyle bir gerçek çıkarılabilir.

Halveti geleneğinde ise Yunus, âlim bir müftüdür. Yani ilim erbabıdır. Tabduk'un müritlerinden birine bir fetva gerekir. Gidip Müftü Yunus'tan fetvayı alır. Sonra şeyhine gelip durumu anlatır. Şeyhi, fetvanın yanlış olduğunu söyler. Mürit, Yunus'a gelerek durumu anlatır. O da "Senin şeyhin ümmidir. Fetvadan anlamaz. Varıp yanına benim fetvama nasıl yanlış der sorayım der. Dergâha gelir ve ona "Siz ümmisiniz, nerden bildiğiniz yanlış olduğun der. Tabduk Emre bu mesele filan kitabın filan yerinde yazılıdır. Mesele şu şekildedir, böyle değildir, bu fetva yanlıştır. Mahalline nazar eyle" der. Yunus'un o an aklına bahsedilen sayfa gelir ve yanlış yaptığını anlar. "Fetvâ sizin buyurduğunuz gibidir. Benim verdiğim fetvada hata

(33) Muzaffer Civelek, Yunus Emre, s. 30 vd.

etmişim, deyip Şeyhin ayağına kapanır ve ona bağlanmak ister. O da “Sen müftüsün, senin ilmin var. Biz ümmîyiz ve senin hizmetin ve hışmın var, biz dervişiz.” der. Yunus Emre, hemen fetvayı terk edip ne kadar yakını varsa, onlara malını verir. Elinde hiçbir şeyi kalmaz.

Bu menkıbede de Yunus’un Tabduk’a bağlanmak istemesi yine irfan yoluna girmek isteğini gösterir. Yunus, bu olayda da ilmine mağrur olmamış, hatasını görmüş, anlamış ve kabul etmiş biri olarak irfan yoluna girmek ister. Burada da tıpkı himmet yerine buğdayı seçtiği için pişmanlık duyan Yunus gibi ilmine mağrur olmayan ve hatasını anlayan bir ruh yüceliğini görmekteyiz. Yani Yunus, Bektâşî menkıbesinde nasıl buğdayı terk edip himmete talip olmuşsa burada da ilmi, tacı, tahtı, malı mülkü terk edip irfan yolunu seçer. Zira, sufilik yoluna girmenin en temel şartı terk-i dünyadır. Bunun içine zahiri ilmin ve maddi olanların terki gerekmektedir.

Halvetî menkıbesindeki bir ayrıntıya daha dikkat edelim. Sufilik hakkındaki genel kimi yargılardan biri ilmi önemsememek şeklindedir. Hâlbuki burada Şeyh Tabduk Emre, âlim bir müftüden daha fazla ilme vakıf biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Demek ki burada önemli olan maddi bilgileri bilmemek değil, onlarla gururlanmamak, varlığı, hayatı, hakikati onlarla izaha kalkışmamaktır.

Şimdi de bir başka menkıbeye bakalım. Hakikate talip olan kişinin önce kalbini müzeyyen etmesi, temizlemesi masivadan arındırılması gerekir. Şu menkıbe bu durumu anlatmaktadır: Tabduk Emre bir gün müritlerine “Bugün hepiniz dağa çıkınız ve bana çiçeklerden demetler getiriniz. En güzel demeti hazırlayana bir hediyem olacak.” der. Dervişlerin hepsi kırlara çıkarlar. Demet demet çiçekler hazırlayıp şeyhlerine koşarlar. Yunus ise en sona kalmıştır. Derken, akşam üstü tek bir papatya ile çıkagelir. Zaten Yunus’a karşı gizli bir haset içinde olan bazı dervişler; “Şuna bakın hele!.. Bula bula bir tek papatya getirmiş” diye fısıldaşırlar. Taptuk Emre, olayın hikmetini Yunus’tan sorar. Yunus: “Şeyhim, kırları dolaştım, hangi çiçeğe varsam Allah’ı zikreder buldum. Hiçbirini koparamadım. Akşama doğru bir papatya bana seslendi: “Gel Derviş Yunus. Benim kellemi kopar. Ben bugün Rabbime zikirden gafil oldum. Ölmek bana haktır, beni götür şeyhine” diye inledi. Ben de size onu getirdim.

Bu olay, aslında Yunus'un imtihanın başka bir sürecini göstermektedir. Şöyle ki bir taraftan Yunus'un samimiyetle yaptığı hizmetten dolayı bu yolda aldığı merhale, dolayısıyla şeyinin nazarındaki yeri henüz hamlık noktasındaki kimi dervişleri tıpkı Mevlâna'nın dervişlerinin Şems'i kıskandıkları gibi kıskandırmıştır. O da hem Yunus'taki terakkinin görülmesi hem de ham dervişlere bir ders vermek için onu ve dervişlerini böyle bir imtihana tabi tutmuştur. Tabi imtihani başaran Yunus olmuştur. Hakk'ı yüreğinin hükümdarı yapan için cümle varlıkların dili birdir. Nitekim bir şiirinde kendisi de öyle demez mi?

*Münâdîler çağrışup zâra başlar
Hâl diliyle Hakk'ı zikreder kuşlar
Secde eder dağlar taşlar ağaçlar
Allah dirler bir meclise uğradum*

Sonuçta Yunus'un cümle varlıkların Hakk'ı zikreden dillerini anlayacak gönül temizliğine ulaşmış, böylece kalbi açılmıştır. Sıra dilinin bu kalpten gelen duyguları söylemesine gelmiştir. Şu menkıbe de bunu anlatır:

"Uzun senelerden sonra Anadolu erenleri dergâha geldiler. Meclis kuruldu. O mecliste Yunus-u Gûyendc adlı pek tanınmış bir ilahici vardı. Yunus da orada idi. Tabduk Emre coşup Gûyende'ye "Yunus söyle" dedi. Birkaç kez söylemesine rağmen cezbe halinde ki Gûyende işitmedi. Bu sefer diğer Yunus'a yöneldi. "Yunus, vakit tamam oldu. O hazinenin kilidini açtık. Nasibini aliverdin. Hacı Bektaş Veli'nin sözü yerine geldi. Durma, söyle." dedi. Bunun üzerine Yunus'un dili açıldı, gözlerinden ve gönlünden perde kalktı. Şevk denizine düştü. Ağzını açıp inci ve cevahir saçtı. İlahi hakikatlerin sırlarından, inceliklerinden öyle bir sohbet eyledi ki dinleyenler hayran kaldı. Sonraki ne söylediyse hepsini kaleme aldılar. Muteber bir divan oldu. Hâlâ mezarı Sivrihisar civarında doğduğu yere yakındır.⁽³⁴⁾"

Bu menkıbe de şöyle yorumlanabilir: Yunus, bir rivayete göre derviş olmadan önce de şairdi. Dergâha girince şiir söylemeyi bıraktı. Çünkü şiirin iki önemli ilham kaynağı vardır. Biri nefsi hatıta Allah korusun şeytani ilham. Yani insanı gurura, kibre götüren şairlik hali. Diğer, gönlü saf hale getirerek Rabbani ilhamları alabi-

(34) F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 20 vd.

lecek arınma sonucunda şiir söyleyebilmek. Bu menkıbede bu durum vardır. Kilidin açılması sembolü, Yunus'un bu meseleye ehliyet kesbeder hale gelmesinin ifadesidir. Hakk'a doğru giden yolculuğun sonu yoksa da, bir noktadan itibaren manevî gelişme fark edilebilir hale gelir. Yunus'un kilidinin açılması böyle bir gelişmenin sembolü olarak düşünülebilir. Bir şey daha...Şiir, kelimelerden bir bina kurma sanatıdır ama bu kelimelerin ruhu,canı olmalıdır .Bunu sağlayacak ise aşktır. Kişi aşka düşmeden şair olamaz. Yine Yunus Emre'nin çiçeklerle konuşuyor olması da sufilik geleneğine uygun bir durumdur. Zira Hak âşıkları sadece insanlarla değil bütün varlıklarla gönül dili ile konuşurlar. Çünkü her varlık kendi dilince Allah'ı zikreder. Aşk ise evrende bulunan tüm varlıkların ortak dilidir.

Yunus'la ilgili bir başka halk rivayeti de onun en azından belli bir süre diyar diyar gezdiğini gösterir niteliktedir. Buna göre Yunus şeyhi Tabduk'a uzun yıllar hizmet eder. Fakat kendisine batin âleminden hiçbir kapı açılamaz. O da bu durum karşısında bunalıp dağlara kaçır. Bir gün bir mağarada üç kişiye rastlar. Onlarla arkadaş olur. Her gece onlardan birinin duasıyla bir sofraya gelir. Sıra Yunus'a gelmiştir. O da dua eder. O gece iki sofraya yemek iner. Arkadaşları bunun sırrını merak ederler. Yunus'a kimin için dua ettiğini sorarlar. Ama Yunus, önce onların kimin için dua ettiklerini öğrenmek ister. Onlar da "Biz Tabduk Emre'nin kapısında otuz sene hizmet eden erin hürmetine dua ettik." derler. Yunus, yaptığı hatayı anlayarak tekrar dergâha döner.

Dervişlerin duası menkıbesi ise dervişini çeşitli yönlerden imtihan etmek için onu gurbete gönderen Tabduk'un beklediği sonucun gerçekleştiğini göstermektedir. Yani Yunus Emre, bu çileli seyahat sonunda bu imtihanı da başararak Hak katında bir dereceye ulaşmıştır. Fakat, kendi durumundan, olgunlaşma sürecinde geldiği noktadan habersizdir. Bunu dervişlerin "Yunus adına dua ettik" demelerinden anlamıştır. Bu durum, Yunus'un bu imtihan esnasında melekî güçlerinin aktif hale geldiğini, gönül gözünün açıldığını, nimete nail olduğunu göstermektedir. Zira inen sofraya sadece maddi olarak algılanamaz. Bu bir manevi sofraya, yani irfan sofrası, ledüni sırların bilgisini ortaya koyan sofradır. Üstelik Yunus, bu nimete kendinde manevi bir hal zuhur etmediğini düşünerek gurbete çıkmasının ve oradaki çile dönemini yaşamasının ardından gelmiştir. Bu yüzden bir ilahi ikramdır. Yunus, bu ilahi ikramı öğrenmesine

rağmen “artık ben oldum” düşüncesiyle meydana çıkmamış, hemen şeyhinin dergâhına koşmuştur. Bu durum, saliklerin kemalatın hangi noktasında olurlarsa olsunlar rehberlerini terk etmemeleri, yolda onlarla birlikte yürümeye devam ettiklerini gösterir.

Dua menkıbesinde Yunus’un kendi iç âlemindeki kemalat ile ilgili gelişmeyi anladıktan sonra hemen Tabduk dergâhına geri dönmüştür. Zira âşıkla maşukun kavuşma vaktidir artık. Yunus, Ana Bacı’nın tavsiyesi üzerine eşîğe yatar. Bu hem tevazunun hem de aşk eri karşısında teslimiyetin, kurban oluşa razılığın ifadesidir. Yunus, bunu göze aldığı için şeyhi tarafından bizim Yunus mu ifadesiyle çağırılmıştır. Şimdi de bu menkıbeye bakalım.

Yunus, dervişlerden mana âlemindeki derecesini öğrenince yaptığı hatayı anlayarak tekrar dergâha döner. Tabduk’un hanımına şeyhinin kendisini affetmesi için ricacı olmasını ister. O da “Tabduk Emre, sabah namazına abdest almak için çıkar. Kapı eşîğine yat. Üstüne basınca bu kim diye sorar. Ben “Yunus” derim. “Hangi Yunus?” derse bil ki gönlünden çıkmışsın. “Bizim Yunus mu?” derse ayaklarına kapan, kendini bağışlat. Yunus, denilenleri yapar. İkinci ihtimal gerçekleşir. Yunus, kendini bağışlatır. Karakoç, bu efsaneyi yorumlarken şöyle der: “Yunus’u Tabduk Emre, yolunun devamcısı olarak yetiştirmek istemiştir. Fakat Yunus’un şairliği buna engel olmuştur. Dağa gitmesi bundandır. Geri döndüğünde şeyhinin onu affetmesi ise, Yunus’un şairlik seçimini şeyhinin kabul ettiğini göstermektedir.”⁽³⁵⁾

Tabduk Emre Yunus’u bağışlar ama yanında kalmasına izin vermemiştir. Şöyle demiştir ona: “Mertebeni öğrendin. Artık burada kalamazsın. Zira; bir postta iki aslan oturmaz. Buradan gidecek ve halkı irşad edeceksin.” Ardından da: “Asamı attığım yere gider, orada ruhunu teslim edersin.” der. Ardından asasını atar. Yunus, bu emir üzerine irşad gezilerine çıkar. Bütün bir Anadolu’yu, yukarı iller dediği Azerbaycan’ı muhtemelen Şam ve İran bölgelerini gezer. Bu onun esma ve sıfat makamlarına ulaştığını, bu dolaşma ile asayı bularak kendi özû etrafındaki yörüngeyi tamamlayacağını gösteriyor. Çünkü tasavvufun başladığı noktaya geri dönmek şeklinde bir tanımı da vardır. Bu Yunus için de böyle olmuş. Asayı bulduğu yerde ruhu bedeninden ayrılmıştır.

(35) Sezai Karakoç, a.g.e., s. 27.

Yunus'la ilgili olarak Molla Kasım rivayetinin de üzerinde durulması gerekir. Rivayet şöyledir: Yunus, üç bin şiir söylemiş. Bunları bir divan haline getirmiş. Molla Kasım isimli şeriat bilgini bir su kenarına oturup bu şiirleri okumaya başlamış. Bunlardan binini okumuş ve şeriata aykırı bularak yakmış. Kalan bin tanesini de aynı sebeple suya atmış. Üçüncü bine başlayınca şu beyitle karşılaşmış:

*Derviş Yunus bu sözü eğri büğrü söyleme
Seni sığaya çeken bir Molla Kasım gelir*

Bu beyti okur okumaz, Molla Kasım, Yunus'un kerametine inanmış. Divanı öpüp alnına koymuş. Fakat ne çare ki elde bin şiir kalmış. Şimdi Yunus'un o yakılan bin şiirini gökte kuşlar ve melekler, denize atılan bin tanesini balıklar, kalan bin şiirini de insanlar okumaktarmış. ⁽³⁶⁾

Bu rivayeti de önce Sezai Karakoç'un yorumuyla aktaralım: "Molla Kasım'ın 2001 inci şiirde kerameti şiire rastlamasının arkasındaki gerçek, Yunus'un belki, tek tek ele alındığında, şeriatla bağdaşmaz gibi görünen şiirlerinin bütünü göz önünde tutulursa keramet denecek ölçüde İslâma ve onun şeriatına uyacağı gerçeğidir."⁽³⁷⁾ Buradan çıkan sonuç ise şudur: Yunus, her büyük adam gibi önce anlaşılmamıştır. Sözleri tepkiyle karşılanmıştır. Fakat zaman geçtikçe anlaşılmaya başlanmış, sözleri yankısını bulmuştur. Bir diğer açıdan ise, Molla Kasım, Yunus'un kendisidir. Ve şiirini yırtıp atarak mükemmel olanı yakalamaya çalışmaktadır. Melek, kuş ve balık motifleri ise Yunus'un şiirinin yapısına açıklık getirmektedir. Şiirinin kaynaklarını göstermektedir. Diğer taraftan aynı motifler, Yunus'un yaygın ününe, her çevrede benimsendiğine de işaret etmektedir.

Bu menkıbeyle ilgili olarak Arif Nihat Asya'nın da ilginç bir yorumu vardır. Bu yorum Molla Kasım'a daha farklı bir gözle bakmamızı gerektiriyor Buna göre."Molla Kasım, bazı sathi hükümler hilafına, Yunus'u yırtıp parçalayan, çiğ, hoyrat bir adam timsali, açıkçası ham ervah numunesi değildir. Molla Kasım, Yunus'un mirasını şer'i şerif üzre ve hakkaniyetle, varisler arasında taksim eden bir adalet timsalidir ve bilerek veya bilmeyerek, gaybın em-

(36) F. K.Timurtaş, a.g.e., s. 24.

(37) Sezai Karakoç, a.g.e., s. 27..

riyle hareket etmektedir. (kasım) kelimesi de (taksim eden) demek olduğuna göre, bu vazifeye son derece uygun düşmektedir. Bir nevi kassamlık yapmaktadır. Bu zaten Molla Ali, Molla Mehmet olmayıp da Molla Kasım olması, bu manadadır. Onun adaleti sayesinde melekler de insanlar da, balıklar da payını almıştır.”⁽³⁸⁾

Mevlevî kaynaklarında da Yunus’a ilişkin menkıbeler olduğunu söylemiştik. Şimdi de bunlara bakalım. İlki şöyledir:

Yunus, Mevlâna’nın büyük oğlu Sultan Veled’le arkadaşlık etmiştir, her ikisi de Mevlâna’dan ders almıştır. Mevlâna ölünce Yunus çok perişan olmuş, ardından içli gözyaşları dökmüş, tesellisz, ışıksız bir ömür sürmeye başlamış. O günlerde, Mevlâna’nın mezarı üzerine bir türbe yapılmış. Âşık Yunus, inşaatın gönüllü ır-gatıdır. Sabahtan akşama kadar, omzunda taş tuğla taşıyarak vecd içinde çalışır. Bir seher vakti erken, baş mimar inşaatı kontrole gelir. Bir de ne görsün? Bir işçi yerden bir tuğla alıyor, “Allah, Hak!” diyerek yukarı fırlatıyor, tuğla havada birkaç devir yaptıktan sonra, kubbede, yerini buluyor. Mimar bu durum karşısında hayretler içinde kalır ve o işçiye “Kimsin sen?” diye sorar. Bu sıra işçi, yerden aldığı tuğlayı yukarıya fırlatır. Fakat bu tuğla yerini almadan yere düşüp parçalanır. Mimar işçinin yanına yaklaşır. Bu, Âşık Yunus’tur. Yunus’un kerameti meydana çıkmıştır artık. Konya’da fazla durmaz. Sultan Veled’i ziyaret eder. Elini öper. Sultan Veled ona, “Git Yunus, git de türbe değil, gönül bünyad et..” der ve uğurlar. Yunus, bundan sonra efsanevi çilesini çekmek üzere Tapduk Emre’ye ısmarlanır.

Bu menkıbe, kimi araştırmacılara Yunus Emre’nin bir Mevlevî dervîşi olabileceğini düşündürmüştür. Bunlardan biri de Mehmet Önder’dir. Ona göre Yunus 25–30 yaşlarında iken Mevlâna’dan nasip almıştır. Ondaki çokça etkilenen Yunus, bu yakınlığını Mevlâna’nın Divan-ı Kebiri’ndeki kimi gazellerini tercüme etmeye kadar götürmüştür. 25 yaşından 33 yaşına kadar yaklaşık sekiz yıl Konya’da kalmış, menkıbede de söylendiği gibi daha sonra Tabduk yurduna gitmiştir.⁽³⁹⁾

Yunus’un şiirlerinde Mevlâna ile ilgili şu söyleyişler de bu menkıbeyi güçlendiren ifadelerdir. Yunus,

(38) Arif Nihat Asya, Yunus Emre, Türk Yurdu Yunus Emre Özel Sayısı, s. 33.

(39) Mehmet Önder, Anadolu’nun Gönül Aydınlığında Mevlâna ve Yunus Emre, Milli Kültür Dergisi, s. 80 s. 15 vd.

*Mevlâna sohbetinde saz ile işret oldu
Arif manaya daldı çün bilebilir ferîşteh*

ya da

*Mevlâna Hüdavendigâr bize nazar kıldı
Anun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır*

şeklindeki beyitlerinde Mevlâna'dan ve onun semâ meclisinden söz eder. Yine Mevlâna'nın vefatı üzerine duyduğu elemi onun çevresindeki uluların da isimlerini zikrederek bir dördlüğünde:

*Fakih Ahmet Kutbeddin
Sultan Seyyid Necmeddin
Mevlâna Celaleddin
Ol Kutb-ı Cihân kanı*

şeklinde belirtir. Fakat bütün bu yorumlara rağmen Yunus'u Mevlevî olarak göstermek doğru görünmüyor. Çünkü, bağlandıkları hakikat, yaymak istedikleri fikir aynı olsa bile ikisi arasında bir dil ve üslup farkı vardır. Bu farklılık bir ayrılık sebebi oluşturmaya bile misyonları onları farklı çevrelere farklı üsluplarla aynı hizmete yöneltmiştir. Ayrıca Mevlâna düşüncesi, çok sonraları bir tarikat yapısına bürünmüştür.

Yine; her ikisi de aynı hizmet yolunda, yaşadıkları asrın iki büyük ışığıdır. Bu öylesine ince bir kader sırrıyla gerçekleşir ki, tasavvuf öğretisi bu iki coşkulu âşıktaki derinlikli yorumunu ve estetik anlatımını bulur. Birlik çağrısı birinde Farsça ile diğerinde Türkçe ile yapılır. Mevlâna, ilmin irfanın da başkenti mesabesindeki Konya'da yapmaktadır irşad görevini. Bu durum onu Farsça söyletir. Yunus ise şehir insanı değildir. Halkın içinden fakir bir rençper olarak çıkıp geldiği bu ilim ve irfan noktasında içinden çıktığı sosyal çevreye göre başka bir lisanı tercih eder. Özbeöz Türkçe söyler.

Mevlevî kaynaklarında Yunus'la ilgili başka menkıbeler de yer alır. Bunlardan ilki şöyledir: "Yunus bir gün Mevlâna'ya "Mesnevî'yi sen mi yazdın?" demiş. "Evet" demiş Mevlâna. Bunun üzerine Yunus, "Uzun yazmışsın, ben olsam "Ete kemiğe büründüm/ Yunus diye göründüm." derdim, olur biterdi." demiş.

Diğeri ise “Bahrü'l-velâye'de” anlatılan şu menkıbedir. “Genç Yunus Emre sık sık Mevlâna'nın yanına gider, bir zaman kaldıktan sonra geri döneceği zaman Mevlâna onu kale kapısına kadar giderek uğurlarmış. Mevlâna'nın müritleri, bu duruma şaşırıp kalırlarmış. Bir gün sükûtu bozarak, Mevlâna'ya bunun sebebini sormuşlar. O da, “İlahi menzillerin hangisine çıktımsa, bu Türkmen kocasının izini önümde buldum. Onu geçemedim.” demiş.

Abdûlbaki Gölpinarlı bu iki menkıbeye haklı olarak itiraz eder. Çünkü bunlardan ilkinde bahsi geçen beytin Yunus Emre'ye değil Said Emre'ye ait olduğu bilinmektedir. Diğerinin de Yunus'la bir alâkası yoktur. Bu söz, Yunus hakkında değil Ebu'l Hasan Harakani için söylenmiştir.⁽⁴⁰⁾ Üstelik; Yunus'un edebine de uygun değildir. Fakat Turan Oflazoğlu'nun bu menkıbelerle ilgili yorumları da dikkate değer bir bakış açısının ürünüdür. O, “Türkmen kocası” menkıbesini şöyle yorumlamaktadır: “Burada, menkıbelerin yaratıcısı olan Türk halkı Mevlâna'nın da büyüklüğünü kabul ediyor; ama Yunus'u tercih ettiğini belirtiyor.(...)Türk halkının Yunus'a yakınlık duyması doğal, çünkü Yunus onlara kendi dilleriyle hitap ediyor. Mevlâna ise yabancı bir dil kullanıyor. Türk halkı onun büyüklüğüne doğrudan tanık olamıyor.”⁽⁴¹⁾

Diğer menkıbeyle ilgili yorum ise şöyledir: “Türk halkı burada da, gerçek şiirin az ve öz olacağını, uzun uzun masallar, öyküler anlatmanın şiiri ürküteceğini söylemek istiyor.”⁽⁴²⁾

Doğrusu bu yorumları da yabana atmamak gerekir. Çünkü; menkıbelerin sürekli olarak yorumlanarak yeni anlamların doğmasına yol açtıkları bilinmektedir. Dolayısıyla zaman içerisinde daha farklı yorumlarla da karşılaşılabacaktır.

Yunusla ilgili halk rivayetlerini yorumlayarak ortaya bir Yunus portresi çıkarmaya çalışanlardan birisi de Sabahattin Eyüboğlu'dur. Hümanizme (insanlık dinine)⁽⁴³⁾ iman etmiş Türk aydınlarından birisi olarak tanınan Eyüboğlu, rivayetlere, Yunus'un

(40) Abdûlbaki Gölpinarlı, Risalat'al Nushiyye ve Divan, s. XXXIV.

(41) Turan Oflazoğlu, Menkıbelerde Yunus, Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri, s. 549.

(42) Turan Oflazoğlu, a.g.e. s. 550.

(43) Cemil Meriç, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi (Hümanizm maddesi) c. 4, s. 266.

şiiirlerinden çıkardığı sonuçları da ekleyerek Yunusla ilgili ilginç tespitler yapar. Eyüboğlu'na göre Yunus Emre: "Sevgiyi, insanlığı yücelten tanrılaştıran, Tanrı'yı alçakgönüllere, insanlığa, sevgiye indiren⁽⁴⁴⁾, çağını, dinini aşmasını...bilen⁽⁴⁵⁾, ümmet malı değil, millet malı olan⁽⁴⁶⁾ Tabduk'un tekkesinde şarap içtiğini saklamayan⁽⁴⁷⁾, softalara, yobazlara karşı, bu dünyayı hiçe sayıp öbür dünyayı övenlere karşı bu dünyada adam olmak isteyenlerden yana olan⁽⁴⁸⁾, öbür taraftan ise "dindarlığı su götürmeyen" fakat dindarlığı "softaların cennetine, sırat köprüsüne değil insanlığa çevrik olan⁽⁴⁹⁾, kaderine kafa tutan"⁽⁵⁰⁾, "bütün dindarlığına, müslümanlığına karşın hiçbir dinin adamı hatta bir din adamı bile olmayan tersine bütün dinlerin ötesinde, camilerin kiliselerin dışında kitapsız, tapınmasız, törensiz, kıblesiz bir inancın adamıdır. Bu inancın yasası, kuralı, doğası sevgidir. Yunus'un dini tanrısı aşktır, dosttur. Tanrısını dışında değil, insanın içinde bulur.⁽⁵¹⁾ Yunus'un söylediği cennet yeryüzündedir. Yunus, Tanrısı'nın adaletinden şüphe eder, ona baş kaldırır, eleştirir.⁽⁵²⁾ Ona göre ölüm toprağa karışma, çürümedir en çok. Dervişlik, dinlerin, mezheplerin hatta tarikatların az çok dışında, belli kuralları, kitapları da olmayan bir ahlâk okuludur. Uyduluklara, düşünce ve yaşama kalıplarına, padişaha, hatta Tanrı'ya karşı bir insan diretmesidir.⁽⁵³⁾ Dervişlerin yolu, erenlerin, tanrılığı insan içinde, kendi özlerinde bulanların yoludur. Derviş şarap içerek de gidebilir Tanrı'nın yoluna. Dervişin din karşısındaki davranışı şaşılacak kadar laikçedir.⁽⁵⁴⁾

Aslına yabancı bir Yunus portresiyle karşı karşıya kaldığımızı söylemeye gerek yok elbette. Bu Yunus "Bizim Yunus" değil. Fakat, bir konu merak edilebilir. O da Eyüboğlu'nu bu denli gerçekleri saptamaya zorlayan sebep ne olabilir? Bu soruya "bilgisizlik" cevabını vermek ne yazık ki meseleyi halletmemektedir. Öyle olsaydı, bilgi yetersizliğinden ötürü yazarı eleştirir, ya da söylediklerini önemsemezdi. Fakat durum öyle değil.

(44) Sabahattin Eyüboğlu, Yunus Emre s. 5.

(45) Eyüboğlu, a.g.e., s. 5.

(46) Eyüboğlu, a.g.e., s. 10.

(47) Eyüboğlu, a.g.e., s. 14.

(48) Eyüboğlu, a.g.e., s. 22.

(49) Eyüboğlu, a.g.e., s. 23.

(50) Eyüboğlu, a.g.e., s. 25.

(51) Eyüboğlu, a.g.e., s. 26.

(52) Eyüboğlu, a.g.e., s. 38.

(53) Eyüboğlu, a.g.e., s. 40-45.

(54) Eyüboğlu, a.g.e., s. 49.

Eyüboğlu’nu bu tavra sürükleyen sebebe geçmeden Sabri F. Ülgener’in; Max Weber’le, onun İslâm, tasavvuf ve iktisat konularına bakış tarzıyla ilgili söylediklerini aktaralım: Ülgener, Max Weber’in pek çok batılı tarihçi ve araştırmacı ile paylaştığı ortak bir yanlışa dikkati çeker bir eserinde. ⁽⁵⁵⁾ Ona göre bu araştırmacılar, olaylara tek yanlı bakmaktadırlar. Bunun temelinde öncelikle politik ve ırkî saplantılar, daha sonra da kullanılan metotların yanlılığı yatmaktadır. Onlara göre İslâm’a ve uzak doğu dinlerine el atmak, onları öz varlığı içinde tanımak amacıyla ilgili değildir. Bir maksada sınırlıdır bu bakış. O maksat da “Rasyonel hayat, rasyonel bilim, rasyonel musiki, disiplinli iş ve meslek ahlâkı....” Hepsi yalnız ve yalnız batı dünyasına mahsus ve diğerlerine yabancısıdır, görüşünü genel kabul haline getirmekle ilgilidir. Bu tür araştırmacıların eserlerinde nerede ne vakit İslâm’dan söz edilse, çizilen tablo yetersizdir. Kâh ilk ve öz kaynaklardan devşirme, kâh yüzyıllar sonrasının derviş cezbesinden aktarma, fakat her defasında batıdakine yüzde yüz ters olmasına dikkat edilerek seçilmiş inançların basit, tek katlı bir kesit üzerine resmedilişi...⁽⁵⁶⁾

Eyüboğlu da bir bakıma aynı tavrın içindedir. O da, kendi ifadelerindeki tutarsızlıklardan, Yunus’un şiirleriyle ilgili olarak yaptığı tahlillerin yüzeyselliğinden de rahatlıkla anlaşılabileceği gibi Yunus’a tek yanlı, üstelik oldukça da dar bir bakışla eğiliyor. Bunun sebebi ise, hem rivayetlere ve şiirlere bakışındaki metot yanlılığı, fakat bunun da ötesinde Yunus’u İslâm dairesinden çıkararak onu hümanist bir çevreye sokma çabası. Bu, sadece bizim iddiamız değil. Kendisinin ifadesidir: Yunus’un

*Sen sana ne sanırsan
Ayrığa da onu san
Dört kitabın manası
Budur eğer var ise*

dörtlüğünü yorumlarken şöyle diyor: “Ne demek bu? Şu demek ki Yunus’a göre bütün din kitaplarının bir tek anlamı olabilir. O da insanı insanla barıştırmak, insanı insan etme, gerçekten, kendini bilmek ve başkalarından ayırmamak. Hümanizmanın özü de budur işte, hümanistlerin özlemi de insanın bütün insanlığı ken-

(55) Sabri F. Ülgener, Zihniyet ve Din, s. 48.

(56) Sabri F. Ülgener, a.g.e., s. 50-51.

dinde bulması, bir insanın insanlarla, bütün insanlıkla kaynaşması, halleşmesi değil midir?⁽⁵⁷⁾ Böylece Eyüboğlu'nun sıkıntısı anlaşılmış olmaktadır.

Aslında Eyüboğlu bu tavrında yalnız değildir. Yunus Emre, 1970'in Eylül ayında Akbank'ın düzenlediği Uluslararası bir seminerle anılır. Bu arada Yunus Emre UNESCO tarafından dünya büyükleri listesine konur. İşte Yunus'la ilgili hümanist yaklaşımlar o tarihten sonra birden bire hız kazanır. *"Cümle hümanist kafalı aydın Yunusumuzun başına üşüşürler, yorumlar yaparlar, ahkâm keserler ve dehalarının aynasında boy boy Yunus portreleri yapıp sergilerler."*⁽⁵⁸⁾ Eyüboğlu gibi düşünenlerin de onunla benzer yaklaşımları paylaştıkları görülür. Onlara göre Yunus mademki UNESCO tarafından büyük kabul edilmiştir. Öyleyse Yunus'un batı standartlarına uyarlanması gerekir. Bunun için de uygun kılıf hümanizmdir. Hatta laiklik ve devrimciliktir. Talat Sait Halman'a göre "Hümanizmde ise Yunus Emre'nin çapına 19. yy'ın sonlarında Tevfik Fikret'in açtığı çıgırla ve 20. yy'da gelişen "insanlık anlayışı" ile varılabilmektedir. Yunus Emre'nin hümanizması.. Doğu ve batının yüzyıllar boyunca geliştirdiği hümanist düşüncelerin bir sentezidir. Yunus'un şaheseri olan bu sentezi, önceleri hiçbir peygamberde, düşünürde, şairde bulmak mümkün değildir..." Benzer görüşleri Ceyhun Atuf Kansu da bir yazısında tekrarlar.⁽⁵⁹⁾

Bu tür yaklaşımlara asıl cevabı şiirlerinde bizzat Yunus verir. Öz kişiliğini bu tür yorumlardan sıyrarak açık seçik ortaya koyar. Biz sonuç olarak, bu konuya ileride de çeşitli bölümlerde değinileceği için sözümüzü Şerif Aktaş'ın, Eyüboğlu'nun kitabıyla ilgili eleştiri yazısının son cümleleriyle bitirelim: "Eyüboğlu, Yunus'un içinde yetiştiği ortamı, düşünce sistemini, hayat görüşü, insan anlayışı bakımından araştırmaya lüzum görmeden eser vermeye cesaret etmiştir. İslâm idealizmini bilmemekte ya da yanlış anlamaktadır. (Yunus'un) şiirinden zevk alacak ve bu şiir üzerinde söz söyleyecek Türk-İslâm kültürüne sahip değildir. Yunus'un ortaya çıkışını batılı şairlerin ortaya çıkışıyla aynı şartlara bağlamaktadır. Tarihi değerler üzerinde dururken nelere, niçin bağlı kalacağını bilmemektedir. (Eseri) emeksiz ortaya çıkmış, daha doğrusu merak

(57) Eyüboğlu, a.g.e., s. 30.

(58) Hareket Dergisi, Yunus Emre Özel Sayısı, Sayı: 70.

(59) Bkn. Hareket Dergisi, Yunus Emre Özel Sayısı, Sayı: 70.

ve araştırmanın değil, özentinin mahsulüdür. Belki farkında olmadan belki kasten Yunus'u batıya, batı kültürüne bağlı bir şair olarak gösterme özentisi vardır.”⁽⁶⁰⁾

Bu tür yorumlarda da görüldüğü gibi efsanelere/menkıbelere yaklaşımla ilgili doğru bir yöntem bulamamak, böyle bir yöneme sahip olamamak tarihi şahsiyetlerle ilgili gerçeklerin ortaya çıkmasını güçleştirmektedir. Öyleyse efsanelerden yola çıkarak bir Yunus portresi çizmek istiyorsak, söylenenleri kendi şartları, mantığı içinde değerlendirmek gerekiyor.

Buraya kadar anlatılardan özetleyecek olursak “*Halkın gönlündeki Yunus*”la ilgili şu sonuçlara varabiliriz: Yunus, Anadolu’nun bunalımlı bir çağında yaşamıştır. Bu çağ, Mevlânâ, Hacı Bektaş gibi manevî mürşitlerin yaşadıkları çağdır. Yunus, bu çağda, Anadolu’da, Sakarya Nehri civarında yaşamıştır. Toprakla uğraşmıştır. Önce ilim yoluna meyletmiş ardından tasavvufa yönelmiştir. Herhangi bir tarikatin tam olarak bağlısı değildir. Ama tüm İslâmî oluşlarla ilgilidir. İslâm inancısını şiir yoluyla dile getirmiştir. Muhatabı öncelikle halktır. Zamanla diğer kesimlerce de beğenilmiştir. Büyük bir sanatkârdır. Sözleri yer yer sembollerle yüklü olduğu için, eserine bir bütün olarak bakılmalıdır. Devrinin ilim ve irfan adamlarıyla görüşmüştür. Zaman zaman gezilere çıkmıştır. Şiiri, halkın ortak acısını, sevincini, arayışlarını, buluşlarını yansıtmaktadır ve Türkçenin şaheserleridir.

(60) Hareket Dergisi, Yunus Emre Özel Sayısı, s.8 (Şerif Aktaş’ın yazısı)

ESERDEN İNSANA

Yunusla ilgili belgelerin ortaya koyduğu gerçek hayat hikâyesine geçmeden önce, eserinden çıkarılabilecek bilgilere de değinelim. Hayatıyla ilgili çok somut bilgilere yer vermemiş olmasına rağmen yine de Yunus'un şiirinden bu konuyla ilgili olarak çıkarılabilecek bazı bilgiler vardır.

Bu bilgileri az sonra sıralayacağız. Bundan önce eser tahlilinin ne anlama geldiğini belirtelim: Eserden hayata yükselmek, bir şairi sanatçıyı yazdıklarından yola çıkarak incelemek, bu yolla bazı gerçek bilgilere ulaşmak özellikle üniversite çevrelerinde sıkça başvurulmuş bir yoldur. Son yüzyılda bu tür yaklaşımlar ağırlık kazanmış, tarihi ve sosyolojik eleştiri yöntemlerine metin incelemeleri de eklenmiştir. Türk Edebiyatı Araştırmaları'nda da bu tür yaklaşımları görmekteyiz. Özellikle Mehmet Kaplan, bu yöntemle özel bir önem verir. "Şiir Tahlilleri" isimli eserinde, bunun gerekçesini şöyle açıklar: "Edebi eser bir bütündür. O, bir müellifin davranış tarzının ifadesidir. Teferruat bütünü emrindedir. Mevzu, kompozisyon, fikir, kelime, hayal, ahenk bir müellifin eserini vücuda getirmek için seçtiği ve kullandığı her şey, bize onun şahsiyetini ifşa eder. Bu seçimler aynı zamanda bir devri de gösterir. Zira devrin ruhu, müellifin ruhuna, oradan eserine akseder."⁽⁶¹⁾

Pek çok şairin şiirini bu yöntemle inceleyen Mehmet Kaplan, aynı yöntemi Yunus'un şiirleri için de kullanmış, onun şahsiyeti, hayatı ve devri hakkında bazı bilgilere ulaşmıştır. Yunus'un şiirlerindeki "ekincilik, bağ ve bahçecilik hayatından alınma imaj ve semboller"den hareketle onun köy çevresine mensup olduğu sonucuna varır. Bu sembolleri yorumladıktan sonra şöyle der: "Yunus'un şiirlerinde köy muhiti ile ilgisini gösteren birçok örnekler vardır. Ve bizce, onun köy muhitine mensubiyetini gösteren en müspet deliller bunlardır. Yunus'un şiirlerinde ortaya koyduğu hayat görüşü ve insan telakkisi, köylünün sosyal durumuna tekabül eder."⁽⁶²⁾ Ayrıca Yunus'un şiirlerindeki nebati unsurlardan yola çıkarak o devir hayatına ilişkin bilgilere ulaşır. Kısacası Yunus'un şiiri, O'nun hayatını, yaşadığı devri ve zihniyetini ortaya koyan bir belgedir.

(61) Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri, c. 1, s. 6.

(62) Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, c. 1, s. 120-137.

Kaplan'ın yaklaşımına başka yazar ve araştırmacılar da rastlanır. Meselâ Sezai Karakoç da bu yolu deneyerek Yunus'la ilgili bazı bilgilere ulaşmayı dener. Ona göre Yunus'un:

*Şol cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu*

beyti O'nun Sakarya kıyılarından olduğunu,

*Elif okuduk ötürü
Pazar eyledik götürü
Yaratılmışı severiz
Yaratan'dan ötürü*

dörtlüğü ise Yunus'un asgari tahsilden sonra ihtiyaç duyduğu fazla bilgiyi, dört bucaktan toplayıp birleştirdiğini gösterir. Aynı şekilde:

*Seydi Balım ilinden
Şeker damlar dilinden
Dost bahçesi yolundan
Eve dervişler geldi*

dörtlüğünü, Yunus'un Hacı Bektaş dervişlerini sadece dost olarak gördüğü ve Batınî olmadığı görüşüne bir delil olarak sunar. Bu yolla ayrıca Yunus'un fikirlerini de tespit ve tahlil eder.⁽⁶³⁾

Ahmet Kabaklı da bu yolu deneyenler arasındadır. Yunus Divanından aldığı pek çok beyti bu açıdan tahlil ederken özellikle:

*Ata belinden bir zaman anasına düştü gönül
Hak'tan bize destur oldu hazineye düştü gönül*

*Andan beni can eyledi, et ü sünük, kan eyledi
Dört on günü diyiceğiz değirtmeye düştü gönül*

*Yürüridim anda pinhan, Hakk buyurdu vermez aman
Vatanımdan ayırdılar, bu dünyaya düştü gönü*

Beyitleriyle başlayan şiirini, Yunus'un hayatını özetleyen biyografik bir belge olarak değerlendirir. Bu şiirden Yunus'un hali

(63) Sezai Karakoç, a.g.e., s.18.

vakti yerinde bir kasabada yaşadığı, bir oğlu ve bir kızının olduğu... gibi bazı bilgilere ulaşmaya çalışır.⁽⁶⁴⁾

Abdülbaki Gölpınarlı da aynı yolla Yunus'un hayatı hakkında şu bilgilere ulaşır: Risalatü'l-Nushiyye'deki:

*Söze tarih yediyüz yidiydi
Yunus canı bu yolda yidiydi*

beytinde verilen tarihi, eserin yazılış tarihi olarak kabul eder. Böyle bir eserin olgunluk dönemine ait olabileceği ihtimalinden yola çıkarak Yunus'un doğum ve ölüm tarihlerini tespit etmeye çalışır. Buna göre doğum tarihi H. 638/M. 1240 ölüm tarihi ise H. 720/ M. 1320-21'dir

*Mevlâna Hüdavendigâr bize nazar kıldı
Onun görklü nazarı gönlümüz aynasıdır*

beytini de Yunus'un Mevlâna ile görüştüğüne delil olarak göstererek şöyle der: "Anlaşıyor ki Yunus, Mevlâna Celaleddin-i Rûmî'yi görmüş ve O'nun safa nazarını almış, sohbetlerinde, sema meclislerinde bulunmuştur."⁽⁶⁵⁾

Yunus'un Mevlâna ile çağdaş olması şeklindeki bu tespit, O'nun Hacı Bektaş'la görüştüğüne ve tarikatına bağlı olduğuna delil olarak sunulur. Bu görüşü destekleyen beyit ise şudur:

*Yunus'a dû Tabduk'tan oldu hem Barak'tan Saltuk'a
Ol nasîp çün cûş kıldı ben nice pinhan olam*

Buna göre Yunus, medrese tahsili yapmış, Mevlâna ile görüşmüş, ardından tarikat yoluna girmiştir. Tabduk Emre; Saltuk ve Barak Baba Hacı Bektaş'a bağlanan silsileyi gösterir.⁽⁶⁶⁾

*Gezdim Urum ile Şam'ı
Yukarı illeri kamu
Çok istedim bulamadım
Şöyle garip bencileyin*

(64) Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, c. 2, s. 179.

(65) Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre -Hayatı-, s. 52.

(66) Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s. 54.

gibi şiirler ise Yunus'un "mensup olduğu zümrenin ananesi-
ne uyarak birçok yerleri gezdiğini ortaya koyar."⁽⁶⁷⁾

Yunus, gezileri sonunda sılasına dönmüş ve irşad görevine
başlamıştır. Bu tespiti haklılık kazandıran şiiri ise şudur:

*Bu gün sohbet bizim oldu
Bize bizim diyen gelsin
Bu aşk zehrini kana kana
İçibenu kanan gelsin*

*Bu aşk meydanı içinde
Çağırdım bir avaz ittim
Müezzinlik bizim oldu
İmam olduk uyan gelsin*

Yunus'un şiirlerinde onun dervişlik yolundaki macerası,
uğradığı duraklar, yaşadığı ruh halleri kısacası onun iç dünyasın-
da gerçekleşen serüven hakkında da pek çok malumata ulaşmak
mümkündür. Bunlardan bazılarını şöyle belirtebiliriz. Önce sonuç
noktasından başlayalım. Mesela;

*Ballar balını buldum
Kovanım yağma olsun*

mısraı, onun dervişlik yolunda arzu ettiği noktaya ulaştı-
ğını gösterir. Fakat bu noktaya kolay gelinmemiştir. Yolun başında
korkular, vehimler, yalnızlık duygusu, metafizik ürperti, isyanlar,
tereddütler vardır. Bu bakımdan Yunus Emre Divanı aslında bir ro-
man gibi okunmaya da müsait bir eserdir.

Yunus, bu eserinde ruh hallerini anlatırken tabiattan ol-
dukça fazla yararlanır. Oldukça lirik olan bu tür şiirlerinden tabiat-
ta bulunan her unsur, ona duygularını açıklamada bir imkan verir.

*Ben toprak oldum yoluna
Sen aşuru gözetirsin
Şu karşıma göğüs geren
Taş bağırlı dağlar mısın*

(67) Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s. 54.

*Harâmî gibi yoluma
Arkurî inen karlı dağ
Ben yârimden ayrı düşdüm
Sen yolumu bağlar mısın
Karlı dağların başında
Salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için
Yaşın yaşın ağlar mısın*

Bu söyleyişlerde Yunus'un nefsi çilelerini, dervişlik yolunda karşısına çıkan engelleri nasıl aştığı çok müşahhas sahnelerle ifade edilmektedir.

DESTANLARIN VE YORUMLARIN ARDINDAKİ GERÇEK

Yunus’la ilgili rivayetlere, şiirlerinden çıkarılan yorumların bizi ulaştırdığı bilgilere, eski ve yeni tarihi, edebî kaynakların bilgilerini de eklersek rivayet ve yorumların ardındaki “Yunus Gerçeği”ni biraz daha aralamış olacağız.

Yunus’la ilgili olarak, eski tarihi kaynaklarda bazı bilgilere rastlanmaktadır. Ne var ki bu bilgiler de yeterli açıklığa ve doğruluğa sahip değildir. Yine de Yunus’u en azından şimdilik bu kaynakların ışığında ele almak zorundayız.

Bu eski kaynaklara ulaşarak Yunus’u ilmî yönden ilk defa ele alan kapsamlı bir çalışmayla onu ilim âlemine tanıtan ilk araştırmacı Prof. M. Fuat Köprülü olmuştur. “Türk Edebiyatı’nda İlk Mutasavvıflar” adını taşıyan eserinde Köprülü; Ahmet Yesevi’yle birlikte Yunus’u da inceleyerek hayatı, sanatı ve düşünceleri hakkında ilk ve en önemli çalışmayı yapmıştır.

Köprülü’nün çalışmasını Burhan Toprak ve Abdülbaki Gölpınarlı’nın çalışmaları izlemiş, böylece bu üç isim, Yunus’la ilgili olarak sonradan yapılan çalışmaların en önemli kaynaklarını oluşturmuşlardır.⁽⁶⁸⁾ Bu alanda belge açısından önemli bir eser de Halim Baki Kunter’in “Yunus Emre/Bilgiler-Belgeler” adlı kitabıdır.⁽⁶⁹⁾

Bütün bu bilgi ve belgelerin ışığında Yunus’un hayatına, en azından şimdilik bütün yönleriyle bilinmeyen biyografisine eğilerek şu bilgileri verebiliriz:

(68) Bknz. M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Abdülbaki Gölpınarlı, Risalat’al-Nushiyye ve Divan; Burhan Toprak, Yunus Emre Divanı.

(69) Halim Baki Kunter’in “Yunus Emre/Bilgiler-Belgeler”, Eskişehir Valiliği yayını

DOĞDUĞU VE YAŞADIĞI YER

Yunus Emre, H. 638/M. 1240-1241 yılında doğmuştur. Pek çok araştırmacının kabul ettiği bu tarih, Adnan Erzi'nin İstanbul Beyazıt Devlet Kitaplığı'nda bulunduğu eski bir mecmuadaki kayıttan yola çıkılarak belirlenmiştir. Bu mecmuanın 38 b. yaprağında yer alan kayıt şöyledir:

*Vefat-ı Yunus Emre
Sene 720 Müddet-i Ömr 82*

Bu kayda göre Yunus'un ölüm tarihi de H. 720/M. 1320-1321 olmalıdır.

Doğum yeriyle ilgili olarak verilen bilgilerde ise çeşitlilik görülür. Ağırlık kazanan görüş Sivrihisar civarında doğduğu şeklindedir. Menkıbelerden ve şiirlerinden çıkarılan sonuç da dikkate alınarak yapılan bu tespit, araştırmacıların pek çoğu tarafından da benimsenmiştir. M. Fuat Köprülü eski kaynaklara dayanarak bu konuda "Yunus Emre XIII. asrın son yarısında Sivrihisar civarında yahut Bolu mülhekatından Sakarya suyu civarındaki karyelerden birinde yetişmiş bir Türkmen köylüsüydü."⁽⁷⁰⁾ diyerek Yunus'un doğup yaşadığı yer olarak Sivrihisar civarına işaret eder.

Gölpınarlı'nın verdiği bilgi de aynı şekildedir. Konuyla ilgili eserinde "Yunus ve Şeyhi Tabduk Emre'nin Sakarya havzasında yaşadıklarını" ⁽⁷¹⁾belirtir.

Faruk Kadri Timurtaş ise bu bilgilerin birer rivayetten ileri gidemediğini, Sarıköy'deki Yunus Emre'nin, Yunus Emir Beğ adlı bir şahıs olabileceğini söyledikten sonra Karamanlı olduğu rivayetini de kaydedip "Yunus'un Sarıköylü veya Karamanlı oluşu meselesi hâlâ çözülememiştir."⁽⁷²⁾ hükmüne varır.

Ahmet Kabaklı, bir bakıma iki iddiayı da kabul eder durumdadır: "Yunus Emre ya Sakarya havzasında ya da Karaman, Konya çevresinde yaşamıştır."⁽⁷³⁾ demektedir.

(70) M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s.226.

(71) Abdülbaki Gölpınarlı, a.g.e., s. 11.

(72) F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 18.

(73) Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, c. 11, s. 178.

Yunus'un nereli olduğu hakkında ileri sürülen ikinci görüş, Timurtaş ve Kabaklı'ya ait alıntılarda da belirttiğimiz gibi Karamanlı olduğu şeklindedir. Onu Karamanlı sayanların başında ise İbrahim Hakkı Konyalı gelmektedir. Bu konudaki bir yazısında "Ömrümün yarım asrını Yunus Emre'yi incelemeye harcadım. O, Karamanlı'dır. Orada doğmuş, orada yetişmiş, orada Allah'ın rahmetine göçmüştür."⁽⁷⁴⁾ dedikten sonra delillerini şöyle sıralamaktadır:

Konyalı'ya göre Yunus, Horasan'dan gelip Karaman'a (o zamanki adıyla Larende) yerleşmiş bir ailenin mensubudur. Karaman'da doğmuştur. Burada çiftçilikle meşgul olmuştur. Ölüm yeri de Karaman'dır. Bu konuda Topkapı sarayında vesikalar vardır. Evliya Çelebi de eserinde Karaman'da Yunus'un türbesini ziyaret ettiğini söylemektedir. Diğer rivayetler ise şair Firdevsî'nin düzenlediği Velâyetnâme'deki bilgilere dayandırılmaktadır. Düzmece bir şair olduğu için O'nun rivayetlerine itibar edilmez.

Konyalı'nın özetlemeye çalıştığımız bu görüşlerine Nihat Sami Banarlı da katılır görülmektedir. Eserinde "Yunus Emre'nin veya içinde yetiştiği ailenin güzel ve kuvvetli halk Türkçesi'ni Anadolu çağından önce Horasan diyarında işlemiş olmaları pek muhtemeldir." dedikten sonra Yunus'un veya ailesinin Horasan'dan Karaman'a geldiklerini sonradan Sarıköy'ü vatan tutmuş olabileceklerini belirtir. Ama ölüm yeri ve tarihi konusunda daha kesin bir ifade kullanır, konuyla ilgili rivayetleri sıraladıktan sonra Yunus'un "...1321'de vefat ettiği zaman Porsuk suyunun Sakarya'ya karıştığı bölgedeki bu Sarıköy'de gömülmüş olması, ihtimallerin her bakımdan en kuvvetlisidir."⁽⁷⁵⁾ görüşünü ileri sürer.

Bu nakillerden sonra, genel kabul gören görüşün Yunus'un Sarıköylü veya Karamanlı oluşu şeklinde belirdiğini söyleyebiliriz. Banarlı gibi Sezai Karakoç da bu iki ihtimali güzel bir yorumla şu şekilde birleştirmektedir: "Yunus, Anadolu ve Sakarya kıyılarından olmakla birlikte, bir bakıma Horasanlı'dır da diyebiliriz. Doğu ve çıkışının ucu Horasan'a uzanır." dedikten sonra Horasan meselesini şöyle açıklar: "Horasan bölgesi Abbasi ve Selçuklu dönemlerinde birer ilim ve irfan yuvalarıdır. Selçukluların yıkılış döneminde buradaki ilim ve irfan sahipleri Anadolu'ya göç etmişlerdir."⁽⁷⁶⁾

(74) Türk Edebiyatı Dergisi Yunus Emre Özel Sayısı, s. 49 (İ. Hakkı Konyalı'nın yazısı).

(75) N. Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1, s. 328.

(76) Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 26-27.

Samiha Ayverdi de, aynı yaklaşım içindedir. Ona göre de “Moğolların önünden kaçarak Anadolu’ya gelenler arasında bir erenler ve ermişler kafilesi de vardır. Bunlar Anadolu’nun Türkleşmesine ve İslâmlaşmasına hizmet etmişlerdir. Yunus da bunlardan birisidir.”⁽⁷⁷⁾

(77) Samiha Ayverdi, Türk Tarihi’nde Osmanlı Asırları, c. 1, s. 74.

SOSYAL DURUMU VE YAŞANTISI

Sosyal durumu itibarıyla nasıl bir insandır Yunus Emre? Diğer insanlarla şair ve mutasavvıf olmasının ötesinde ortak paydaları nelerdir? Nasıl bir hayat yaşamıştır? gibi sorulara da kesin cevaplar vermek oldukça zor görünüyor. Bu yüzden bu konuda söylenenlerde çok açık seçik bilgiler niteliğini taşımıyor.

Menkıbe ve şiirlerinden çıkarılabilecek sonuçlara göre Yunus'un toprakla uğraştığı dolayısıyla bir "toprak adamı" olduğu söylenebilir. Devrinin bazı olayları da bu görüşü doğrular. Zira göçebe bir medeniyetten yerleşik medeniyete geçmenin bir sonucu olarak Anadolu'da bir iskân politikası uygulanmış, bu politikanın başarıya ulaşmasında dervişler aktif görev almışlardır. Ömer Lütfi Barkan'ın çalışmaları bu konuya oldukça açıklık getirmiştir. O yıllarda göçebelerin toprağa yerleştirilmesi önemli bir problemidir. "Yunus Emre'nin de (diğer ahi, şeyh ve dervişler gibi) kolonizatör bir Türk dervişi veya ahisi olması çok muhtemeldir."⁽⁷⁸⁾ O devirde derviş, şeyh ve ahilerin mekan tuttukları yerler "daha ziyade boş ve korkuluk" yerlerdir. Buraları ağaçlandırarak, çeşitli ürünler ekerek insanların yaşayabilecekleri yerler haline getirmişlerdir. Bu uygulama, hem yerleşik düzene geçmede, hem iktisadî faaliyetin canlanmasında hem gelip geçene, yoksula, garibe, bir sığınak olmasında hem de dervişin hayat felsefesinde etkili olmaktaydı. Zira "yere vurulan her kazma, diktikleri ağaç, bağ, gül fidanı veya sürdükleri tarla onlar için derinden inanmış oldukları bir hayat felsefesinin maddi sembolü, şartı veya delili idi."⁽⁷⁹⁾

Sarıköy'le ilgili bazı belge ve rivayetler ise Yunus'un "toprak sahibi, hali vakti yerinde, varlıklı"⁽⁸⁰⁾ birisi olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Ahmet Kabaklı bunlara bakarak Yunus'u "basit bir rençper" olarak görmeyi pek doğru bulmaz. Ama toprak sahibi ve toprağa bağlı bir adam olduğunu kabul eder.⁽⁸¹⁾ Biyografisine ilişkin yorumlar yaptığı bir şiirinden yola çıkarak Yunus'un hali vakti yerinde, belki de varlıklı bir ailenin çocuğu olduğunu, büyük bir şehirde veya küçük bir köyde değil de mutlaka bir kasabada yaşadığı kanaatine varır.

(78) Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, s. 134.

(79) Mehmet Kaplan, a.g.e., s. 136 vd.

(80) Türk Edebiyatı Dergisi Yunus Emre Özel Sayısı., s. 25.

(81) Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, c. 11, s. 175., s.34

Karamanlı oluşunu ısrarla savunan İ. Hakkı Konyalı ise bulduğu belgelerden yola çıkarak “Yunus Emre âhireti kadar dünyası da mamur bir hayır sahibi hakim şairdir. Kendisi Karamanoğlu’ndan arazi satın aldığı gibi, babasından Larende’deki kışhane ve daha birçok arazi ve emlakı da vardır.”⁽⁸²⁾ der.

Şiirlerinden çıkarılan yorumlara göre Yunus evlenmiştir. Biri kız diğeri oğlan iki çocuğu vardır. Menkıbelerden birisi ise iki defa evlendiğini, İsmail adında bir oğlunun olduğunu belirtir. Velâ-yetnâme ise onu Tabduk’un kızıyla evlendirir fakat Yunus ona elini sürmez.⁽⁸³⁾

Yine menkıbe ve şiir yorumları dikkate alınarak Yunus’un çeşitli amaçlarla pek çok yeri gezdiği söylenir. O devrin şair ve derişleri için doğal bir durumdur bu. Bu geziler çeşitli amaçlarla ilgili olabilir. “Belki tahsil için, belki büyük ilim ve gönül adamlarıyla görüşmek için, belki de bir aşk hicranı dolayısıyla yapılmıştır. Bütün bunlara irşad amaçlı gezileri de ekleyebiliriz. Öte yandan bu geziler şairce bir duyarlılığın ürünleridir. Yani Yunus’un “gitmeyi arzuladığı diyarlar”dır.”⁽⁸⁴⁾ Yine bu geziler, iç âlemdeki arayışların somut sembolleri de olabilir.

Timurtaş, Yunus’u bir tarikat kurucusu veya yayıcısı olarak görmediği için gezi amaçlarına propaganda amaçlı olanlarını katmaz. Oysa menkıbe Yunus’u bu amaçla gezdirir. Yunus, çile devrinde sonra irşat mertebesine ulaşmış, şeyhinin emriyle 40 yıl diyar diyar dolaşmıştır.”⁽⁸⁵⁾

Sezai Karakoç ise Yunus’un 40 yıl dağdan odun taşımamasını ve hiçbir zaman eğri odun getirmemesini “odun-mürît”, sembolünden yola çıkarak “Yunus’un Tabduk Emre yolunda çalıştığını, ona daima elverişli ve sağlam, dört başı mamur müritler bulduğunun sembolüdür”⁽⁸⁶⁾ şeklinde yorumlar. Bu yorum tasavvuf anlayışı için de çok anlamlıdır. Zira tarikatlar “olgunlaşma merkezleri” dir. Böyle görüldükleri zaman dağdan getirilen odun, olgunlaşmak üzere tekkeye getirilen insan yorumunu doğrular.

(82) Türk Edebiyatı Dergisi, Yunus Emre Özel Sayısı., s.35

(83) Ahmet Kabaklı, a.g.e., s. 176.

(84) F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 17.

(85) M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatı’nda İlk Mutasavvıflar, s. 229.

(86) Sezai Karakoç, a.g.e., s. 23.

Bu bölümü bitirmeden Yunus'un toprak adamı oluşu ve gezginliği üzerine iki yazarımızın yaptıkları yorumları da ekleyelim: Mehmet Kaplan, Yunus'la ilgili olarak yazdığı üç ayrı makalede de Yunus'un şiirlerinden çıkararak yaptığı ilginç yorumlar sunar okuyucuya. Ona göre Yunus'un şiirinde nebatlarla ilgili pek çok kelime ve kavram geçmektedir. Bu durum Yunus'un bir köylü olduğunu gösterdiği kadar, bir yaşayış tarzının da ifadesidir. Zira toprakla uğraşma, ürün elde etme gibi olaylar olup biterken ortaya çıkan durumlarla bir dervişin olgunlaşması arasında derin ilgiler mevcuttur. Nebatlar insan iradesinden çok ilahi iradeye bağlı olarak yetişirler. İnsana düşen; sabır, emek, çalışma ve tevekkülle sonucu beklemek, bir tohumun meyveye dönüşünü izlemektir. Kişi buradan ilahi kuvvetin mevcudiyeti fikrine ulaşır.⁽⁸⁷⁾ Yine tabiattan alınan diğer semboller de aynı şekilde değerlendirilebilir. Toprak ve su iyiliği doğururken ateş ve hava kötülüğü simgeler. Bunlar insanın vasıflandırır. İnsan su ve toprakla sabır tevekkülü öğrenirken, ateş ve havayla gururun niteliğini anlar.⁽⁸⁸⁾ Solan bitkiler ölümü, bahar yeniden dirilişi düşündürür. Bahar-kış tezaadı insanı bunaltır ve solmayan bahara, öteye özlem duygularını kamçılar. Tabiat ebediliğin ve faniliğin derslerini verir. Derviş, meyvelerinden herkesin faydalandığı bir ağaç misalidir.

*Her kime dervişlik bağışlana
Kalbi pak ola gümüşlene*

*Nefesinden misk ü anber tüte
Budağından il ü şar yemişlene*

*Yaprağı derdlü için derman ola
Gölgesinde çok kademler işlene*

Bu şiir, o zamanki tekkelerin fonksiyonlarını da gösterir. Zira tekkeler, sadece dini ve ruhî sebeplerle ortaya çıkmamışlardır. Ortaya çıkışlarında sosyal, kültürel ve ekonomik sebepler de vardır. Bundan dolayı tekkelerde sadece manevî eğitim uygulanmaz. Madde ve manayı birleştiren, insanı bu iki gerçeğiyle birlikte eğiten kurumlardır. Bir yerde güzel sanatlar mektebidir, bir yerde spor ocağı. Öbür yanda cihat merkezi, misafirhane, hastane, gariplere, yok-

(87) M. Kaplan, a.g.e., s. 117.

(88) M. Kaplan, a.g.e., s. 121.

sullara, yolculara sığınaktır.⁽⁸⁹⁾ Özellikle son olarak sözünü ettiğimiz fonksiyonun gerçekleşmesi onların birer toprak adamı olmalarının en önemli sebebidir.

Necmettin Türinay da, gezgincilik olayının bir başka boyutuna işaret eder. Bilindiği gibi pek çok araştırmacıya göre edebiyatımızda bir gezginci şairler topluluğu vardır. Örneğin Karacaoğlan gibiler, beşeri bir sevgilinin peşinde diyar diyar gezmişlerdir. Bu tür şairler, belli bir yeri yurdu, işi gücü olmayan insanlardır. Bunlarla ilgili durum, tasavvuf şairlerine de yakıştırılmış, bu defa da onların ilahi sevgi peşinde gezdikleri sonucunu doğurmuştur. O zaman ise ortaya, garip daha doğrusu tuhaf bir derviş tipi çıkmaktadır. En basit ihtiyaçlarını bile kendisi karşılayamayan, başkalarına el açan, bir derviş tipi. Bu yorum, gerçeklere aykırıdır. Dervişlerin birer toprak adamı, tekkelerin yerleşik kurumlar oldukları düşünülürse gezginci derviş tavrı ciddi görülemez. Evet, gezdikleri söylenebilir, ama bir tarikat disiplini ve kendilerine verilen belli bir görev çizgisi içinde olabilir bu. Genellemeler yanıltıcı olur. Gerçek dervişlerle, bu işin sömürsünü yapan yeri gelince evliya, yeri gelince eşkiya olan tipleri gerçek dervişlerden ayırmak gerekir.

Tarikat eri “Hacı Bayram gibi, Yunus Emre gibi çiftçidir. Alnının terini, elinin emeğini yer. Yaz boyu mecburi olarak çalışır. Dilenerek, bedavadan karın doyurmak, hayat sürmek onlar içindir, ıftıradır. Zaten çiftçilik dolaşmaya ve gezmeye imkân bile vermez.”⁽⁹⁰⁾

Bütün bu yorumlar birleştirildiğinde bizce ortaya çıkan gerçek şudur: Yunus, bir köy ve toprak adamıdır. Ama aynı zamanda derviş ve şairdir. Düşüncelerinde olduğu gibi burada da tekdüze ya da dar bir kalıbın içinde değildir. O bakımdan sıradan bir köylünün hayatını sürdürdüğünü de söyleyemeyiz. Çeşitli amaçlarla zaman zaman gezilere çıkmıştır. Ama bu durum, onun bütün ömrünü gezerek geçirdiğini göstermez. Yolculukla ilgili şiirlerinin bir bölümü manevî dünyasının sembolik yorumları olarak görülmelidir.

(89) Mustafa Kara, Tekkeler ve Zaviyeler, s. 49.

(90) Necmeddin Türinay, Geleceğin Dünyası Yeniliğin Ufukları, s. 15.

ÖĞRENİM DURUMU

Yunus'un tahsil yapıp yapmadığı da tartışılan bir konudur. Diğer yandan Yunus'un yoğun bir bilgi, irfan, tecrübe ürünü olan ve işlenmiş bir dile sahip eseri ortada dururken O'na hâlâ "ümmî" demek mümkün müdür, bilgisi gerçekten şifahî bir kültüre mi dayalıdır, yoksa düzenli bir eğitimden geçmiş midir, ya da bakış açısı onun bu konuda da farklı değerlendirilmesine mi yol açmaktadır?

Bu soruların cevaplarını bulabilmek için önce nakilleri sıralayalım:

F. Kadri Timurtaş, Yunus'un şiirlerinin kültürlü bir şaire ait ürünler olduğunu söyledikten sonra "o devirde en önemli ve meşhur ilim merkezi Konya olduğuna göre, Yunus büyük bir ihtimalle tahsilini Konya'da yapmıştır."⁽⁹¹⁾kanaatini taşır ve eserinde bu kanaatini doğruladığını ileri sürdüğü beyitlerden örnekler verir. Ona göre "Yunus Emre'nin şiirlerinden düzgün bir tahsil gördüğü Arapça'yı Farsça'yı İslâmî ilimleri, İslâm tarihini, kısacası devrin bütün ilimlerini iyice bildiği anlaşılmaktadır."⁽⁹²⁾

Ahmet Kabaklı da Yunus'un Konya'da tahsil yapmış olabileceğini belirttikten sonra Yunus-Mevlâna görüşmesinin mümkün olamayacağını bunun manevî bir yakınlıkla ilgili görülmesi gerektiğini söyler.⁽⁹³⁾

Abdülbaki Gölpınarlı ise o devirde Konya'nın Kayseri'den sonra ikinci büyük ilim merkezi olduğunu söyledikten sonra "Herhalde Yunus Konya'da tahsil etmiştir."⁽⁹⁴⁾fikrini taşır.

Köprülü de Yunus'un eserinin cahil birinin eseri olmayacağına belirttikten sonra "Bu saf dervişi tam manasıyla okumuş, medrese görmüş bir adam saymak da bir tefrit eseridir." der. Ona göre Yunus'un eline hiç kalem almaması mümkün değildir. Fakat medrese ilimlerine de derin bir nüfuzu yoktur. Onu "...İran'ın mutasavvıf ahlâkçı şairlerinden mülhem olmuş bir mutasavvıf"⁽⁹⁵⁾olarak görmek en doğrusudur.

(91) F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 15.

(92) F. Kadri Timurtaş, a.g.e., s. 16.

(93) Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, c. H, s. 175.

(94) A. Gölpınarlı, Yunus Emre, s. 11.

(95) M. Fuat Köprülü, T. Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 233.

Banarlı'nın tespitleri ise, konuya değişik yönden bir açıklık getirir. Ona göre XI. asır sonundan başlayan fetih ve Anadolu'yu iskân asırlarında Türklerin hareketli bir hayat yaşamaları ortaya "şifahî kültür" hadisesini çıkarmıştır. Yunus Emre'nin "o devirler için en büyük bir bilgi kaynağı olan Kur'an ve hadis kültürünü anlayarak ve kavrayarak bildiği aşikârdır. Aynı kaynaktan doğan peygamberler tarihini de Yunus çok iyi bilir. Ayrıca kendisinden en kuvvetli eserlerini Farisî ile söyleyen tasavvuf felsefesini Yunus'un bütün inceliği ile bilip bütün varlığı ile yaşadığı bir hayat hadisesidir. Yunus, Kur'an'ı anlayacak kadar Arapçaya ve Mevlâna Celâleddin'in şiirlerine nüfuz edecek kadar Farsçaya vakıftır. Bütün bunlar belki de Yunus'un şifahî kültürüdür. Tekkeden şeyhinden şeyhinin nefesinden aldığı erenler himmetidir. Belki de evvelce medresede sistemli bir tahsille elde edilmiş sonra tekkede coşkun bir heyecanla terennüm edilmiştir."⁽⁹⁶⁾ diyerek bütün rivayetleri birleştirmeye çalışır.

Menkıbe ise Yunus'un ümmî oluşunda ısrar eder. Sunuş, çocukken mektebe verilmiş ama ne yazık ki alfabeyi sökmemiş, okumaya dili dönmemiştir. En son hocasına:

*Elif okuduk ötürü
Pazar eyledik götürü
Yaratılmışı hoş gördük
Yaratan'dan ötürü*

deyip mektepten çıkmıştır.⁽⁹⁷⁾ Ayrıca "Gönül kitabından okur/Eline kalem almadı" ya da "Biçare Yunus ne bile/Ne kara okudu ne ak" gibi mısraları onun ümmî oluşuna delil olarak gösterilmek istenmiştir. Ama öle yandan Yunus, başka mısralarında bu mısralarına tezat teşkil edecek ifadeler de kullanır: "Dört kitabın manasın okudum tahsil ettim" ya da "Dilimde ilm ü usûl dileğim dünya sever"

Bütün bu nakiller ve ifadeler dikkate alınca Yunus'un ümmî olmadığını ama öyle görünmek istediğini gösterir. Mehmet Fuat'ın da dediği gibi, "Yunus Emre'nin kendini okuma yazma bilmez göstermesi, halkla birleşmek, onlar gibi olmak özlemi ile de

(96) N. Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. I, s. 330.

(97) A. Kabaklı, a.g.e., s. 191.

yorumlanabilir.”⁽⁹⁸⁾ Ama pek çok araştırmacının da belirttiği gibi asıl sebep Yunus’un bilgi konusundaki görüşleriyle, daha da ötesinde tasavvufun bilgiye bakışıyla açıklanabilir. Nitekim Abdülbaki Göl-pınarlı, ümmilik rivayetini yorumlarken aynı şekilde yaklaşır olaya. Ona göre Yunus’un “ümmi, yani okuma yazma bilmez oluşu hakkındaki rivayet, bazı şiirlerinde bilgiyi gerçeğe ulaşmak için bir vasıta saydığından, ilme ehemmiyet vermemesi, dervişlik tevazusuyla, kendisini bir şey bilmez, olarak tavsif etmesi ve bilgiye güvenip gururlananları taşlaması yönündedir.”⁽⁹⁹⁾

Faruk Kadri’nin yorumu ise şöyledir: “Onun bilmediğini iddia etliği, inkâr etliği ilim insanı Hakka ve hakikate götürmeyen zahiri bilgidir.” Bilindiği gibi Tasavvuf anlayışına göre ilim ikiye ayrılır: Bunlardan birincisi zahir (şeriat) ilmidir. Bu ilmin esası nakil ve akıldır. Bu ilmin öğrenim yeri medreselerdir. İkinci ilim yani tasavvufçuların itibar ettikleri ilim ise batın (hakikat) ilmidir. Bunun kaynağı ise ilham, aşk ve vecd; yeri ise tekkelerdir.

Tasavvufçular akla ve nakle önem vermekle birlikte daha çok keşif ve ilhama önem verirler. Dolayısıyla bilginin kaynağı olarak kalp görülür. Böylece hitap tarzları da bu bilgiye göre oluşur. Bir tasavvufçu için asıl amaç, Allah’ı bilmektir. Medrese ilimleri bu konuda bir başlangıç olurlar ama sonuç olamazlar. Çünkü hedef Allah’ı bilmek olunca burada ihtiyaç duyacağımız şey irfan olur. Bu da aşkla mümkündür. Kişiyi Allah’a ulaştırmayan bilginin bir kıymeti yoktur.⁽¹⁰⁰⁾

Bu açıklamaları en güzel yorumuyla zaten Yunus da belirtir:

*İlim ilim bilmektir, ilim kendin bilmektir
Sen kendini bilmedin ya nice okumaktır*

*Okumaktan mana ne kişi hakkı bilmektir
Çün okudun bilmedin ha bir kuru emektir*

Yine Yunus:

(98) Mehmet Fuat, Yunus Emre, s. 13.

(99) A. Göl-pınarlı, a.g.e., s.,11.

(100) Süleyman Uludağ, İslâm Düşüncesinin Yapısı, s. 201.

*Mumsuz baldır şeriat tortusuz yağ tarikat
Dost için balı yağa ne için katmayalar
Hakikat bir denizdir şeriattır gemisi
Çoklar girdi gemiye denize dalmadılar*

ya da;

*Şeriat tarikat yoldur varana
Marifet hakikat andan içeru*

gibi mısralarında tasavvufun ilim anlayışını izah eder.

Hız. Peygamber'in ümmi oluşu da halk rivayetlerinin dayandığı bir başka dayanak noktasıdır. Hız. Peygamber'in bu sıfatından dolayı ümmilik olumlu bir anlam kazanmıştır. Banarlı'nın dediğı gibi "Türk halkı istemiştir ki, o kadar çok sevdiği İslâm peygamberi gibi, mukaddes bir insan bildiğı Yunus Emre'yi de Allah söyletmiş olsun."⁽¹⁰¹⁾

Sezai Karakoç ise bütün bu yorumları şöyle değerlendirir: "Yunus, asgari anlamda tahsil yapmıştır. Fakat tam bir medrese tahsili yaptığı söylenemez. İhtiyaç duyduğu bilgiyi dört bucaktan toplayıp birleştirmiştir. Fakat bilgiyi Yaradan'ı sevme noktasına yönelmiştir."⁽¹⁰²⁾

Bütün bunlardan sonra ortaya çıkan gerçek şudur: Yunus, ümmi değildir. Belli bir öğrenim döneminden geçmiştir. Tasavvuf yoluna meyledince asıl bilgi olarak Hakikat'in bilgisini seçmiş, bilginin amacının Hakk'ı tanımak olduğunu belirtmiş, kişiyi buna ulaştırmayan bilgiyi onun için yararlı görmemiştir.

(101) N. Sami Banarlı, a.g.e., s. 3331.

(102) Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 26.

İLİMDEN İRFANA

Kur'an-ı Kerim'den, hadis-i şeriflerden, erenlerin sözlerinden mazmunlar alan, mısralarının pek çoğu âyet ve hadis yorumu niteliğinde olan, dolayısıyla Arapça bilen⁽¹⁰³⁾ Mevlâna'yı okuyup anlayacak kadar Farsçaya vâkıf olan, Yunan mitolojisini ve şark ef-sanelerini, kısacası devrinin bütün ilim ve bilgilerini bildiği anlaşılan⁽¹⁰⁴⁾ Yunus Emre "Medrese tahsilinden sonra Tasavvuf yoluna girmiş ve Tabduk Emre'ye intisap etmiştir.

Gölpınarlı'nın bu tespitine Köprülü'de de rastlarız. Ona göre de Yunus, medrese eğitiminden sonra tasavvuf yoluna yönel-miş, Hak yoluna erişme amacına "Tabduk Emre'ye mürit olduktan sonra muvaffak olmuştur."⁽¹⁰⁵⁾

Menkıbe bilgileri de aynı şekilde Yunus'un Tabduk Emre yoluna intisap ettiğini söylemektedirler. Eski kaynaklardan "Şaka-ık"te de bu tür bir bilgiye rastlanır. Bu eserdeki bilgiye göre de Yunus'un Sakarya nehrine yakın bir köyde oturan Tabduk Emre'nin "ahbap ve etbai"⁽¹⁰⁶⁾ndandır. Uzun müddet şeyhinin zaviyesine hizmet etmiştir.

Yunus'un Tabduk'la münasebeti olup olmadığına gelmeden önce Tabduk'un kimliği üzerinde duralım: Tabduk'la ilgili verilen bilgilerde bir kesinlik görülmez. Köprülü, Tabduk için "XIII. asırda Anadolu'yu dolduran o tanınmış şeyhlerden biriydi ve Sakarya çevresindeki bir köyde münzevi olarak yaşıyordu."⁽¹⁰⁷⁾ Kanaatini taşır. Eski kaynaklarda ve menkıbelerde de Tabduk'a ait türbelerden birinin Manisa'nın Kula kazasında diğerinin ise Ankara'nın Nallıhan ilçesine bağlı Emre köyünde olduğu belirtilir.⁽¹⁰⁸⁾

Tabduk Emre'nin kimliği ve bağlı olduğu tarikatla ilgili olarak da şu bilgilere rastlanır: Tabduk "Bektaşî ananesinden de açıkça anlaşıldığı üzere büyük bir ihtimalle Babai tarikatına mensuptur. Kadiri tarikatına bağlı olduğu şeklindeki menkıbevî rivayetler hiç-

(103) Burhan Toprak, Yunus Emre Divanı, s. 23.

(104) A. Gölpınarlı, a.g.e., s. 11.

(105) A. Gölpınarlı, a.g.e., s. 11.

(106) M. Fuat Köprülü, a.g.e., s. 226.

(107) M. Fuat Köprülü, a.g.e., s. 226.

(108) N. Sami Banarlı, s. 328.

bir tarihi delile dayanmamaktadır.”⁽¹⁰⁹⁾ diyen Köprülü’nün bu görüşü daha kesin bir dille Gölpınarlı tarafından tekrarlanır. Ona göre ise tarikat zinciri Tabduk Emre, Barak Baba, San Saltuk, Hacı Bektaş Baba İshak, şeklindedir. Yunus, Tabduk’a bağlandığına göre onun da Yunus’un, Babailer zümresine mensup olduğu kesindir.”⁽¹¹⁰⁾

Halim Baki Kunter’in bulunduğu belgelere göre ise Yunus, Bektaşî değil, Kadiridir. Kunter, Sivrihisar’daki Yunus Emre Vakfı’nın son mütevellisi Mustafa Kamil Efendi de Yunus’un şeceresine dair bir belge görmüş, bu belgeyi kitabına da almıştır. Bu belge, Mustafa Kamil Efendi’ye İstanbul’daki Kadiri asitanesi ile Meclis-i Meşayih tarafından verilmiş bir belgedir. Resmî bir nitelik taşıyan bu belgeye göre Yunus’un tarikat şeceresi Tabduk Emre yoluyla geriye doğru gidildiğinde Abdülkadir Geylanî’ye oradan da başlangıcı itibariyle Hz. Ali’ye kadar uzatılır.⁽¹¹¹⁾ Bazı araştırmacılar ise Yunus’u Mevlâna yoluna bağlamaktadırlar.⁽¹¹²⁾

Tabduk Emre konusuna farklı yaklaşanlardan birisi de Faruk Kadri Timurtaş’tır. Timurtaş, “Yunus’u Bektaşî yapmak isteyenler Tabduk’u Yunus’un şeyhi yapmışlar ve Hacı Bektaş’a bağlamışlardır. Bu hususta söylenenler rivayetten öteye gidememiştir. Yunus-Tabduk Emre-Hacı Bektaş münasebeti ancak efsane ve menkıbe de vardır.”⁽¹¹³⁾ dedikten sonra Tabduk’a Yunus’un şiirlerinden yola çıkarak: “Yunus’un şiirlerinde geçen Tabduk kelimesi bir mürşid bir insan gibi görünüyorsa da bazılarında ilahi bir varlık olarak anlaşılmaktadır.”⁽¹¹⁴⁾ kanaatine varır.

Yine Yunus’un;

*Vardığımız illere şol safa gönüllere
Halka Tabduk ma’nisinin saçtık elhamdülillah*

gibi beyitlerindcki “Tabduğumuz” sözünün “Mabudumuz, ilahımız, tanrımız” şeklinde anlaşılması gerektiğini söyler.⁽¹¹⁵⁾

(109) M. Fuat Köprülü, a.g.c, s. 227.

(110) A. Gölpınarlı, a.g.e., s. 12.

(111) H. Baki Kunter, a.g.e., s. 131.

(112) Ali Bulaç, Hareket Dergisi, s. 49.

(113) F. Kadri Timurtaş, a.g.e., s. 29.

(114) F. Kadri Timurtaş, a.g.e.. s. 29.

(115) F. Kadri Timurtaş a.g.e., s. 29.

Bütün bunlardan çıkarılacak sonuç, Yunus'un bizce hiçbir tarikatın kesin olarak bağlısı olmadığı şeklindedir. Son dönem araştırmacıları da aynı görüşü benimserler. Kunter "Yunus'un hangi tarikata mensup olduğu üzerinde çok durulmuştur. Bu arada ısrarla Bektaşî, Batınî olduğu iddia edilmiştir. Bütün tarikatların batın ile iştigal ettikleri gözönüne alınarak Yunus'a böyle geniş bir manada Batınî denilebilirse de onu Rafıziliğe kadar götürebilecek bir batınîlik asla sözkonusu olamaz"⁽¹¹⁶⁾ dedikten sonra bu görüşüne delil olarak Yunus'un bir aşk adamı oluşunu gösterir. Aşk hudut dinlemez, mecralara sığmaz. Şiirlerinden çıkarılabilecek Yunus mizacı da muayyen bir tarikatın adamı olmasına engeldir.⁽¹¹⁷⁾

Timurtaş ise Yunus'un Bektaşî olarak gösterilmesini gerçeğe aykırı bulur. Bu husus, sadece Velâyetname'de vardır. Bu eseri, Yunus'tan iki yüz yıl sonra yazan Uzun Firdevsî, uydurmacılığı yüzünden devrinin ilim adamlarının itimadını kaybetmiş bir kimsedir. Yunus'un Bektaşî olmadığına en kuvvetli delil, kendisinin divanında hiç Hacı Bektaş Veli'den bahsetmemesidir. Ayrıca şiirlerinde Bektaşîlikle ilgili unsurlar da bulunmamaktadır. Dolayısıyla; Yunus tam manasıyla "Sünnî bir Müslüman"dır. Yunus, Kadîrî ve Mevlevî de değildir. Yunus'un şiirlerindeki derinlik genişlik, belli kalıplar içinde düşünülmesine engeldir.⁽¹¹⁸⁾ der.

Sezai Karakoç da benzer bir yaklaşım içindedir. Ona göre; "Yunus şair kimliğiyle İslâm'ı anlatmıştır. Muhatabı herkestir. Şiirlerinde devrinin bütün büyüklerini aynı sevgiyle anar. Maksudı şahıslar değil İslâmdır. Tabduk Emre'yle ise şahsi bir ilgisi vardır. Fakat Tabduk Babailerden biri değildir. Emre lakabını da onlardan farklılığını göstermek için almıştır. Şiirlerinde Bektaşîlikle bağdaşmazlığı gösteren parçalar vardır. O çağındaki bütün İslâmî kımıldanış ve kıpırdanışları aynı sevgiyle selamlayan bir İslâm ozanıdır."⁽¹¹⁹⁾

Yunus'un Bektaşî ya da Babai oluşu iddiası iki önemli sebebe dayanmaktadır. Bunlardan birincisi, Yunus'un hür tefekkür kalıpları içinde coşkuyla söylediği, özellikle Vahdet-i Vücut anlayışını ifade eden şiirlerinin zahiri bir yorumla ele alınması ve devrindeki

(116) H. Baki Kunter, a.g.e., s. 169.

(117) H. Baki Kunter, a.g.e., s. 169.

(118) F. K. Timurtaş, a.g.e., s. 26 vd.

(119) Sezai Karakoç, a.g.e., s. 49.

ya da kendinden önceki ve sonraki Yunuslar topluluğu ile mütalaa edilmesidir. İkinci ve asıl sebep ise bu tür konulardaki Bektaşiliğin özel tavrıdır. Önceleri şeriata uygun olan fakat sonradan bozulan bu tarikat⁽¹²⁰⁾, Türk toplum hayatında oldukça etkin olmuş bir tarikat-tır. Nasıl başlangıçta kendisini Hacı Bektaş'a nispetle genel bir kabulün ortamını hazırlamışsa, sonradan özellikle bu tarikata yönelik baskıların ortaya çıktığı zamanlarda varlığını sürdürürebilmek için değişik yollar denenmiştir. Bunlardan birisi de muhtelif tarikat kışveleri altına girmesi ve tanınmış, halk nazarında kabul görmüş kişileri kendi tarikatlarından göstererek halk nazarında yeniden itibar kazanmak istemeleridir. Yunus Emre gibi meşhur ve sevilen şairler, Bektaşî akidelerini terennüm eden kişiler gibi gösterilmiştir.⁽¹²¹⁾ Bugün Yunus'u hümanist, laik, devrimci gösterme çabalarının altında da aynı niyet açıkça görülebilir.

Bütün bu bilgi, belge ve yorumların ışığında sözü şöyle bağlayabiliriz. Bir İslam şairi olmanın şuuruyla hareket eden Yunus, devrinde daha çok tarikatlar aracılığıyla gündeme gelen İslâmî oluşumlara aynı gözle bakmış, onlarla ilgilenmiş, onlardan yararlanmış, Tabduk Emre'ye bağlanmış olsa bile şahsiyetini bir tarikatın kesin kurallarıyla sınırlandırmadan Tabduk Emre yolunun özünü (İslâm'ı) irfan yoluna geçtikten sonra şiirleri, gezileri aracılığıyla halka yaymıştır. Fakat tebliğden çok telkin yolunu seçtiğini de söylemek gerekir. Her tarikatın, her bölgenin, her düşüncenin dün olduğu gibi bugün de ona sahiplenmesi ve insanların ondan çok etkilenmesi ondaki bu evrensel İslâm anlayışının en iyi göstergesidir.

(120) Ali Bulaç, Hareket Dergisi, Sayı: 89.

(121) İrfan Gündüz, Osmanlılarda Devlet Tekke Münasebetleri, s. 173.

ÖLÜMÜ VE MEZARININ BULUNDUĞU YERLER

Yunus Emre, kaynakların çoğuna göre M. 1320/H. 720'de doğduğu yer olan Sarıköy'da vefat etmiştir. Fakat, bütün bir Anadolu'da sevilip benimseniyor olması ona pek çok yerde mezar/makam ihdas edilmesine sebep olmuştur. Bu mezar/makamlara doğudan batıya, kuzeyden güneye hemen her bölgede rastlanmaktadır.

Bunlara geçmeden önce kadim kaynakların bilgilerine bakalım. Bu kaynakları değerlendiren M. Fuat Köprülü, bu bahiste söze "Vefat ettiği zaman ve yer hiç bilinmeyen Yunus Emre'nin medfeni hakkında da büyük bir ihtilaf vardır." Cümleleriyle başlar. Ardından da bu yerlerin nereleri olduğuna geçerek önce zayıf ihtimallerden söz eder.

Bunlardan ilki Bursa'dır. Köprülü, Bursa'nın Şibli Mahallesinde bulunan Yunus Emre takipçilerinden büyük sufi Niyazi Mısıri'nin manevi bir işaretıyla bulunan bu mezarın Yunus Emre'ye değil Âşık Yunus'a ait olabileceğini belirtir. Nitekim bu bilgi, sonradan yapılan araştırmalarla kesinleşmiş durumdadır. Bursa'daki mezar, tarihi Yunus Emre'ye değil onun takipçisi saydığımız Âşık Yunus'a aittir.

Köprülü'nün söylediği ikinci yer Manisa'nın Kula kazasına bağlı Emre köyüdür. Köprülü, bu bilginin de tarihi kaynaklarla desteklenmediğini belirttikten sonra Erzurum, Keçiözü ihtimallerini değerlendirir. Bunları da "zayıf rivayetler" olarak değerlendirdikten sonra beşinci ve son olarak Lamii Çelebi'nin rivayetini esas alarak "Yunus'un Porsuk suyunun Sakarya'ya karıştığı yerde gömülü olduğunu kabul etmek kalıyor ki, bu tamamiyle müsbet olmamakla birlikte, diğer rivayetlere göre daha akla yakın görünüyor." diyerek Yunus'un mezarının bugün Eskişehir'in Mihaliççik ilçesine bağlı Sarıköy (bugünkü adıyla Yunus Emre Beldesi)de olduğunu belirtir.

Bursalı Mehmet Tahir'le birlikte bu ihtimallere daha sonra Karaman eklenir. Burhan Toprak'ın ağırlıklı olarak üzerinde durduğu bu yaklaşım, daha sonra İbrahim Hakkı Konyalı, Cahit Öztelli gibi isimler tarafından da benimsenmiştir. Böylece Karaman, Eskişehir'den sonra Yunus'u bu manada en çok sahiplenen il unvanı kazanır.

Sonraki yıllarda ortaya başka görüşler de atılır. Bunlara göre Aksaray, Kırşehir, Uluborlu, Keçiborlu, Gönen, Güneyken (İsparta), Ünye (Ordu), Afyon'un Sandıklı ilçesinde de Yunus'a ait olduğu söylenen kabir/makamlar da vardır. Bunlardan son yıllarda üzerinde en çok tartışılanı önceden Kırşehir şimdi ise Aksaray'a bağlı Ziyaret Tepe denilen yerdeki kabir/makamdır. Buranın Hacı Bektaş kasabasına yakınlığı yine buraya yakın bir yerde Tabduk Emre'nin de mezar/makamının bulunuşu Yunus'un burada medfun olduğu şeklindeki görüşlerin dayandığı noktalar. Isparta da ise tam dört ilçede Yunus'a ait kabirlerden söz edilmektedir. Bu ihtimal daha çok meşhur sufilerden Bursalı İsmail Hakkı tarafından ileri sürülmüştür.

Erzurum'daki Yunus Emre türbesi ise yine bir başka sufi Erzurumlu İbrahim Hakkı tarafından manevi bir keşifle bulunmuş ve o yere bir makam yapılmıştır. Afyon'da ise hem Sandıklı ilçesinde hem de Döğer kasabasında Yunus Emre'ye ait olduğu söylenen kabir/makamlar mevcuttur.

Ordu'nun Ünye ilçesinde olduğu rivayet edilen mezarı/makamı da son yıllarda hayli ilgi gören görüşler arasındadır. Türbenin bulunduğu yer, Ünye'ye kuşbakışı hakimdir. Buranın da eski bir Selçuklu yerleşkesi olması ve Selçuklulara ait mezar taşlarının bulunması Yunus Emre'nin gezileri sırasında buraya da gelmiş ve burada vefat etmiş olabileceği kanaatini pekiştirmektedir. Kiraztepe mevkiinde bulunan bu mezar, 1998 yılında Ünye Belediyesi tarafından yeniden düzenlenerek türbe haline dönüştürülmüştür. Bu mezar aslında Şehnuz adında birine aittir. Ünye ihtimalini öne sürenlere göre Şehnuz Şeyh Yunus'un halk arasındaki söylenişidir. Böylece Şeyh Yunus önce Şeyhnus'a ardından da Şehnuz'a dönüşmüştür.⁽¹²²⁾

Bu sayının zaman içinde artacağını da söylemek mümkündür. Öte yandan Yunus'un kabri meselesi Türkiye dışına da taşmış bir konudur. Mesela Azerbaycan'da da mezarının olduğu ortaya çıkmıştır.

(122) Geniş bilgi için Yaşar Argan, Bir Yunus Emre Mezarı da Ünye' de kitabına bakılmalıdır. Ünyekent Araştırmaları, İstanbul, 2012.

YUNUS’U NERDE ARAMALIYIZ?

Bu sorunun cevabını vermeden önce Nezihe Araz’ın Yunus Emre’yi anlattığı “*Dertli Dolap*” romanının son bölümünden söz edelim önce. Yunus, yakınlarıyla helalleştikten sonra vefat eder. Aradan bir hayli zaman geçer. Sekiz yolcu, karlı bir kış gününde bir hana sığınır. Bunların her biri Anadolu’nun farklı bir yerindendir. Sohbet esnasında konu, konuyu açar. Derken Hancı’nın şöyle dediği duyulur : “Hava izin vereydi, sizinle Larende’ye (Karaman) iner, Yunus Emre’nin kutlu türbesini ziyaret ederdik.”

Bu söz üzerine önce bir şaşkınlık yaşanır. Sonra her biri yolcu “Yunus Emre’nin kutlu türbesi mi? Onun türbesi benim köyümdedir” diyerek köylerinin adlarını saymaya ve orada bulunan Yunus türbesini anlatmaya başlarlar. Birisi Sarıköy’de olduğunu söyler. Diğer Bursa der. Öteki Kula, bir diğeri Sanıklı derken tam sekiz yerin hancınıninkiyle birlikte dokuz yerin adı söylenir.

Hatta bu esnada gerekçelerini de sıralamaktan geri kalmazlar. Sandıklılı olan “İşte şu gözlerimle Yunus Emre’nin Sandıklı’daki türbesini görmüştüm. Ninem, bebeyken elimden tutar götürür, ne hastalığım varsa ondan şifa diler, toprağını yüzüme, gözüme sürerdi.” Aksaraylı olan “Bilir misiniz, zaman zaman Aksaray’daki Yunus türbesinde top sesleri duyulur. Gümbür gümbür. Biz buna “Yunus’un bâtin topu” deriz, ne zaman bu top sesi duyulsa memlekette önemli şeyler olur. Keçiborlu’lu olan “Keçiborlu’nun birkaç menzil öteden Yunus türbesinin gül kokularını duyarsınız. Gelinler orada baş bağlar, kızlar orada kısmet keser. Bizim bütün şenliğimiz, bütün hacetimiz o kapıda görülür.” Sarıköylü olan “ Dünya bilir ki o, Sarıköylü çiftçi Yunus’tur o. Kendi dergâhının bahçesinde yatar. Mezarın üzerinde bir çardak vardır. Üzerini yediveren gülleri sarmıştır. Derler ki, o güller Emre dergâhından getirilmiş, kökünü Taptuk Sultan’ın kızı Gülmisal Hanım’ın ürettiği güllermiş.” der. Diğerleri de benzer şeyler söylerler. Yani her birinin Yunus’un kendi topraklarında olduğunu kanıtlayacak örnekleri vardır.

Bir türlü işin içinden çıkılamaz. Sohbet, sohbet olmaktan çıkıp “oralı, buralı” şeklinde bir tartışmaya dönüşmeye başlamıştır ki bu esnada birden kapı eşliğinde bir yolcu belirir. Konuya vakıf olunca da şöyle der: “Yoldaşlarım, boşuna dövüşüp çekişmeyin. Bu

işin sonunu bulamazsınız. Onun her gönülde bir türbesi vardır. O ebedi yolcu, her gittiği yerde bir چراغ uyandırmakla görevlidir. Ta “ebedden ezele varınca” “Dokuz kollu bir şamdan gibi onun ışığını dokuz türbeye bağlamak reva mı?”

Şüphesiz bu metin bir romandan alındığı için kurgusal bir metindir. Tarihsel olarak bir kıymet ifade etmeyebilir. Tamamen subjektif bulunabilir. Ama Yunus’u nerde bulabileceğimiz sorusunun cevabını bize veriyor. Çünkü Yunus gibi “çerağ uyandırmak” misyonuna sahip kişiler, sufiliğin seyahat şartına uyarak pek çok yere gitmişlerdir. Gittikleri yerde ise gönüllere girmeyi başardıkları için derin izler bırakmışlardır. Bunun sonucu olarak da o yerden ayrıldıktan yahut vefatlarından sonra da halk o kişilerin hatırasını somut olarak da yaşatabilmek için makamlar inşa etmiştir. Bu yüzden bu yolcuların hepsi haklıdır aslında. Yunus, hem Sarıköylüdür hem Karamanlı, Hem Erzurumlu hem Bursalıdır. Hatta Ispartalıdır, Ünyelidir. Zira buralara ruh katmış, o bölge halkının manevi hemşehrisi dolayısıyla onlardan biri ve orali olmuştur. Bu yüzden onun hakiki kabri onu sevenlerin gönülleri olmuştur.

2.Bölüm

DÜŞÜNCE DÜNYASI VE TASAVVUF

“Yunus’un Düşüncesi” derken, bütün özellikleriyle Yunus Emre’ye ait, kişisel bir düşünce sisteminden, özel bir anlayıştan, bir felsefe doktrininden söz etmek istemediğimizi öncelikle belirtmek gerekiyor. Çünkü Yunus, özellikle çağımızda, ısrarla İslâm düşüncesinden soyutlanarak müstakil bir felsefenin kurucusu olarak tanıtılmak istenmektedir. Ona, Hümanizmden Marksçılığa, Batınlıktan Ulusalçılığa kadar hemen her düşünce sahip çıkmak islemekte, dolayısıyla ortaya çok farklı Yunus kimlikleri çıkmaktadır. Mesela; Onat Kutlar’a göre Yunus “ploterya kol işçisi, halkın baş kaldıran devrimcisi”, Tahsin Saraç’a göre “ilk laik harekelin önderi”⁽¹²³⁾, Sabahattin Eyüboğlu’na göre “kitapsız, tapınmasız, törensiz, kıblesiz bir inancın adamı, Tanrı’dan çok insana inanan hümanist bir ozan”⁽¹²⁴⁾dır.

Bu tespitlere benzerlerini eklemek mümkündür. Ama sonuç değişmeyeceği için bu kadarla yetiniyoruz. Yunus’un büyüklüğü anlaşıldıkça, benzer yeni tespitlerin de yapılacağını şimdiden söyleyebiliriz. İşte Müslüman Yunus, derviş Yunus; bu yanlış, haksız, maksatlı değerlendirmelerin sonucunda her fikrin kendine mal etmek istediği bir “şair, düşünür, eylemci”ye dönüşmüştür.

Yunus’un eseri ortada olduğuna göre bu değerlendir mele rin hangi niyetlerle ilgili olduğu açıktır. Değerlendirmelerde yanlışlık vardır. Çünkü bu konuda söz söyleyen aydınlarımızın Yunus’un temel düşüncesi olan İslâm’la bilgileri çok yetersiz ve düzeysizdir. Bu değerlendirmelerde haksızlık vardır. Zira bunlar, Yunus’un çağını, eserini tam olarak tanımamakta ve bilmemektedirler, değerlendirmelerde kasıt vardır, zira onların sahip oldukları anlayışlarla Yunus’un anlayışı tamamen zıttır. Yunus’un inancı onların varlık yapılarını tehdit etmektedir.

Bütün bunlara belki daha objektif bir yaklaşımla şunu eklememiz mümkündür. Aydınlarımız, hangi olaya ve kişiye nasıl bakmaları gerektiğini bilmemektedirler. Tarihi ve tarihi kişileri yorumlarken değer ölçülerimizin ne olacağı meselesi mühimdir. Ba-

(123) Hareket Dergisi, Sayı: 89, s. 45.

(124) S. Eyüboğlu, a.g.e., s. 45.

tıcı aydınlar, Türk-İslâm toplumlarının laik, burjuva ve demokratik perspektiften incelemeyi bilimsellik saymaktadırlar. Solcular, olaya sınıf çatışması teorisinden yola çıkarak bakmaktadırlar. Liberallerimiz ve Türkçülerimiz, bütün bir İslâm kültürünü ve medeniyetini kavmî endişelerle izah etmek istemektedirler.

Müslümanlık, laiklik, devrimcilik, milliyetçilik, hümanizm hakkında yapılacak en ufak ciddi bir inceleme Yunus'un yerini sağlıklı olarak tespit etmeye yeter. Yunus'u ele alabileceğimiz yer İslâm'dır. Tabi ki Yunus da bir Müslümandır. Yunus Emre şiirlerinde İslâm gerçeğini işlemiştir. Fakat, Yunus'un bir mutasavvıf şair oluşu eseri üzerinde yapılan yanlış yorumların görünüşte haklı bir sebebidir. Zira tasavvufun İslâmî düşünce ekolleri arasında özel bir yeri vardır. Bir batın ilmi olması, niteliğinin tam olarak anlaşılmasını güçleştirmiştir. Durum böyle olunca Yunus'un düşüncesi derken söze tasavvuftan başlamak zorundayız.

Tasavvuf, geçmişi çok gerilere uzanan bir anlayış olarak, tarih içindeki gelişimi dikkate alındığında, kişiler için çok farklı çağrışımlar uyandıran bir kavramdır. Bir uzmanın da belirttiği gibi tasavvuf "değişik insanlara, farklı şeyler hatırlatmaktadır. Bu kelime ile kimi Yunus Emre'yi, kimi Mevlâna'yı, kimi hümanizmi, kimi anarşizmi, kimi miskinliği ve tembelliği, kimi hu, eyvallah nağmesini, kimi kolonizatör mücahit dervişleri, kimi mütevekkil pasif kalenderleri, kimi Bektaşî fıkralarını, kimi de tespih ve cübbeyi hatırlatmaktadır."⁽¹²⁵⁾

Bu tanımlamaların farklılığında, tanım yapan kişilerin fikri yapılan etkili olmakla birlikte, bu konudaki bilgisizliğin, tasavvuf içinde kendisine yer bulan kişilerin görüşlerinin ve hayatlarının da etkileri vardır. Ayrıca tasavvufun çok değişik kültür, inanç ve insan coğrafyalarında ortaya çıkışı, gelişmesi bu yanlışlıklara görünüşte haklılık kazandıran bir başka sebeptir. Yine tasavvuf "Kur'an'ın batını yanına önem vermesi yüzünden bazı karanlık niyetlerin kılıfı olmaya elverişli bir özelliğe büründürülmüş, bu niyetler tasavvuf semsiyesi altında pratiğe geçirilmeye çalışılmıştır."⁽¹²⁶⁾

(125) İslâm Dergisi, Sayı: 86 (Mustafa Kara'nın yazısı).

(126) Maverâ Dergisi, Tasavvuf Özel Sayısı (Sadettin Elibol'un yazısı).

Olaya bir başka açıdan baktığımızda ise bu durumların düşünce akımları için normal bir özellik olduğunu görürüz. Toplumu etkilemiş her düşüncenin basına gelmiştir tasavvufun başına gelen doğru ve yanlış anlamalar ve uygulamalar. Örneğin bugünün mevcut kültür yapısı içinde İslâm'a bakış da aynı değil midir? İslâm, kimilerine göre beş vakit namaz, kimilerine göre kalp temizliği, kimilerine göre dilencilere sadaka vermektir vs.

Düşünceleri, sistemleri sağlıklı değerlendirmek için onlara daha çok ilk dönemlerinin gerçekliği ve kendilerini ifade eden kavramlar açısından bakmak gerekir. Tasavvuf da bu açıdan incelenmesi gereken bir anlayıştır.

Tasavvufun sözlük anlamı hakkında çeşitli görüşler mevcuttur. Genel kabul gören iki görüşten birisi bu kelimenin Arapça "sofi", diğeri Yunanca "sofos" kelimelerinden doğduğu şeklindedir. Kelime Arapçadaki şekliyle "yün elbise giyen", Yunancadaki şekliyle "hikmet-bilgi" anlamlarına gelmektedir.⁽¹²⁷⁾

Tasavvufun terim anlamını da tek bir cümle halinde formüle etmek mümkün değildir. Bir balın ilmi olması, mutasavvıfların bu ilim için de bulundukları manevî dereceler, ortaya değişik tarifler çıkarmıştır. Meşhur sufilere ait tariflerden bazıları şöyledir:

"Tasavvuf, masiva (Hak'tan gayrısı) ile alâkayı keserek Cenab-ı Hak ile beraber olmaktır." (Cüneyd-i Bağdadî)

"Tasavvuf, Hakk'a boyun eğmektir."

(Müzeyyin)

"Tasavvuf, kulun her vakitte, o vakit içinde işlenmesi en uygun olan amelle meşgul olmasıdır."

(Amr b. Osman Mekkî)⁽¹²⁸⁾

"Tasavvuf, kitap ve sünnete yapışmak; heva, heves ve bidatleri terk etmektir."

(Sehl b. Abdullah et-Tusteri)

(127) Mahir İz, Tasavvuf, s. 83.

(128) Mahir İz, a.g.e., s. 83.

“Cenâb-ı Hakk’ın emirlerine ram olmak, yasakladığı şeylerden kaçınmaktır.”

(Ebu Amr b. en-Necid)⁽¹²⁹⁾

“Tasavvuf, Allah’ın huzurunda bulunmaktır.”

(Şiblî)

“Tasavvuf, edepten ibarettir.”

(Ebu Hafs el-Haddad)

“Tasavvuf, ilâhî hakikate aşına olmak ve ahlâkî esaslara uygun yaşamaktır.”

(Ma’ruf el-Kerhî)⁽¹³⁰⁾

Bu nakiller ve benzerleri tasavvufun kaynağını Kur’an-ı Kerim’den ve Hadis-i Şerif’lerden alan bir sistem olduğunu açıkça ortaya koyar. Bu nedenle tasavvufu İslâm düşüncesi içinde ele almak gerekir. Tasavvufun ilk ortaya çıkış şekliyle değerlendiren uzmanlar da aynı görüşü ileri sürerler: “Tasavvufu, İslâmdan ayrı bir müessese olarak görmek yanlıştır.”⁽¹³¹⁾ “Sufilerin bakış açısının en önemli kaynağı Kur’an-ı Kerim’dir.”⁽¹³²⁾ “Tasavvuf, bir hayat tarzı olarak Hz. Peygamber’in ve arkadaşlarının yaşayışlarına örnek alıyordu.”⁽¹³³⁾ “Tasavvufun esas görevi, çekirdek ilmi iman ildir.”⁽¹³⁴⁾

Bu değerlendirmelerin ışığında bir kez daha tasavvufun İslâmdan kaynaklanan bir sistem olduğunu söylemek gerekir. Fakat ardından şu sorunun da cevabını vermek durumundayız. Tasavvufun ilk ortaya çıkışı niçin Hz. Peygamber döneminde olmamıştır ya da bu dönemde özellikle peygamberimizin hayatında tasavvufun doğuşuna yol açacak olaylar var mıdır? Bu sorular şöyle cevaplandırılabilir: Hz. Peygamber, sözleri, davranışları ve hareketleriyle kıyamete kadar Müslümanlara örnek olacak bir önderdir. Kur’an ahlâkî, en mükemmel şekliyle örneğini onun hayatında görebileceğimiz uygulamaları gösterir. Hz. Peygamber’e tebliğ döneminde, bu zor görevi yerine getirmeye hazırlanırken verilen gece ibadeti,

(129) Mahir İz, a.g.e., s. 55.

(130) Mahir İz, a.g.e., s. 60.

(131) Süleyman Uludağ, İslâm Düşüncesinin Yapısı, s. 123.

(132) Mustafa Kara, Tekkeler ve Zaviyeler, s. 14.

(133) Mustafa Kara, a.g.e., s. 15.

(134) Mavera Dergisi (Fehmi Kuyumcu’nun yazısı).

bir anlamda onu bu zor görev öncesinde her şeyiyle zorluklara hazırlanmasını sağlayıcı nitelikteydi. Bu ve benzeri emirlerle Hz. Peygamber, bir an bile Allah'tan uzaklaşmamanın, gönlünü sadece ona bağlamanın eylemini gerçekleştiriyordu. Bu ruhi donanım, sonraki dönem Müslümanları tarafından da gözden uzak tutulmamış ve bir batın ilmi olan tasavvufun ortaya çıkmasında onun hayatındaki bu çizgi bir örnek oluşturmuştur.

Öte yandan Hz. Peygamber'in Sahabe ve Tabiin dönemlerinde İslâmî ilimlerin hiçbir müstakil bir hale getirilmiş değildi. Nasıl, sonradan tefsir, hadis gibi ilimler ortaya çıkmışsa, İslâmî anlamanın, yorumlamanın bir gereği olarak tasavvuf da ortaya çıkmıştır. Zaten bu dönem, İslâmdan uzaklaşmanın da başladığı bir dönemdir. Bu şartlar içinde tasavvuf bu sapmayı önlemenin de bir adıdır. Özellikle İslâm dünyasında refahın artması, sınırların genişlemesi gibi olaylarla Müslüman olmanın asıl amacı unutulmaya başlanmıştı. Bu devrin sufîler Hz. Peygamber devrinde yaşanan gerçek İslâm hayatına özlem duyuyorlardı. "Tasavvuf hamurunu yoğuran, prensiplerini ortaya koyan, müstakil bir branş haline getiren ve bu konuda ilk eserleri veren"⁽¹³⁵⁾ bu sufîler olmuşlardır.

İşte tasavvuf, Hz. Peygamber'in hayatını örnek alan bir anlayış bir yaşama sistemi olarak ortaya çıkmış, sonraki devirlerde ise değişik aşamalar geçirmiştir. Yer yer yabancı kültürlerden etkilenmiş hatta kimi zararlı faaliyetlere kılıf olmuş, "*Vahdet-i Vücut*" devrinde ise daha farklı bir çizgiye gelmiştir. Ama ne zaman yaşamış olurlarsa olsunlar samimi müminler, tasavvufu ilk ortaya çıkış şekliyle anlamaya dikkat etmişler, kısaca tasavvuftan Kur'an ve Sünnet ahlâkını anlamışlardır. Biz, Yunus'u bu tür sufîlerden sayıyoruz. Onun şiirlerinde bu temel anlayışa ilişkin örnekler aramadan önce tasavvufun amacına da değinmek istiyoruz. Tasavvuf fert ve toplum için neler vaaz ediyordu? Niçin bunalımlı dönemlerde birdenbire bir ilgi merkezi haline geliyordu?

Tasavvuf, konusu öncelikle insan olan bir ilimdir. İnsanın gerek fert olarak gerekse toplumun bir üyesi olarak yeryüzündeki konumuna ilişkin açıklamalar getirir. Bunların temeli insanın niçin yaratıldığı konusuna kadar uzatılabilir. İslâm inancına göre insan; Allah'ın kendisine yüklediği bir emaneti korumak, kulluk görevini

(135) M. Kara, a.g.e., s. 21.

yerine getirmek ödevinde olan bir varlıktır. Dolayısıyla insanın yer-yüzü macerası bir anlamda yaratılışa uygun bir saflıkla ve mükemmellikte Allah'ın emir ve yasaklarına uygun bir hayatı sürdürmektir. İnsanın böyle bir macerayı gerçekleştirmesi için kendisine gerekli her türlü imkân verilmiştir. Akıl, sezgi, düşünme, algı ve idrak gibi imkânlarla yol gösterici ve uyarıcı olarak kitaplar ve peygamberler eklenmiştir.

Öte yandan yaratılışın bir başka gerçeği vardır. İnsanın yapısı iyiliğe olduğu kadar kötülüğe de elverişli bir özelliktedir. Nefs ve şeytan gibi iki realite, insanı doğruyla yanlış arasında seçim yaparken negatif bir tercih noktası durumundadırlar. Ruhun vücuda girmesinden sonraki bozulabilme özelliği de buna eklenince insan Rabbi'nden uzaklaşma ile yakınlaşma arasında gidip gelmeyle karşı karşıya kalmaktadır. İşte tasavvuf, ruhu esas alan bir ilim ve uygulama sistemi olarak, kişinin ruhî sağlığını koruyup, Rabb'den uzaklaşmayı yakınlaşmaya çevirmeyi amaçlamaktadır. Bu noktada ortaya çıkan “zikir” (Allah'ı anma) prensibiyle Allah'la kulun manevî yakınlaşmasına, kulun Rabbi'nden biran bile uzak kalmaması sağlanmak istenmektedir.

Kişinin söz ve eylemlerin merkezi kalptir. Hz. Peygamber'in “Haberiniz olsun. Vücutta bir et parçası vardır. İyi olduğu zaman vücut da iyi olur. Bozulduğu zaman bütün vücut da bozulur. O da kalptir.”⁽¹³⁶⁾ şeklindeki hadisleri kalbin önemini göstererek onun hastalık ve sağlık durumlarını karşımıza çıkarmaktadır. Tasavvuf, kalbin hastalıklarını iyileştirmeyi amaçlayarak, kişinin bütün vücudunun ve hayatının sağlıklı olmasını gerçekleştirmek ister. Bunun için mecazi olarak kalbi “beytullah” istiaresiyle anlatır. Burada yerleşen tek sevginin Allah sevgisi olmasını ister. Böylece kişinin söz ve eylemleri bu sevgiye uygun tarzda gerçekleşecektir.

Öte yandan nefis, tasavvufta üzerinde çokça durulan bir başka önemli konudur. Bir at benzetmesiyle nefsin özelliği çok iyi anlaşılabilir. Binici ona hâkim oldukça nefis, onun hizmetçisidir. Hâkimiyet kaybolunca binici ata göre hareket edecektir. Bu durumda at, binicisini düzensiz, başıboş, kendi keyfince hareket ettirecektir. Bu da insanına hüsrânı demektir. İşte nefis terbiyesiyle tasavvuf, nefsi ehil bir at haline getirmeyi amaçlayarak, kişiyi yine yaratılışa

(136) Said Havva, Ruh Terbiyemiz, s. 214.

uygun bir noktada tutmayı ister. Zira nefsin özel bir ahlâkı vardır. Kuralı, amaçsızlığı, yalanı, hainliği, zulmü, bencilliği, bilgisizliği, disiplinsizliği ister. Nefs eğilimiyle bu haller, tamamen tersine dönüşür.

Kişinin tasavvufi uygulamalarla kendini mükemmelliğe ulaştırması sonunda cemiyet hayatında da bu durumun olumlu sonuçları gözlenecektir. Öncelikle böyle bir kişi, herkesin ondan emin olduğu bir kişi olacaktır. Sürekli Allah'la beraber olma bilinci insanı kötülükten, zulümden uzaklaştıracaktır. Çünkü her zaman ve her yerde huzur ve huzursuzluğu doğuran tek varlık insandır. Yani her şey bir kader ve cüz'i irade çerçevesinde başlamakta, devam etmekte ve sonuçlanmaktadır. İnsanın ıslahı, toplumun ve düzenin de ıslahı anlamına gelmektedir.

Tasavvuf, ilkeleriyle imanı tahkiki bir noktaya getirmekte, ameli yani sadece şekilden ibaret görmeyerek, bütün yönleriyle de ele alarak kulluğun gerçek çerçevesini ortaya çıkarmakta, takva ile yapılanların bencilce sonuçlarına engel olmaktadır. İlâhî aşk ve ahlâk ölçüsüyle insanı elinden, dilinden emin olunan varlık haline getirmektedir. Böylece tasavvuf, insanın insan olma, Müslüman olma hedefini sağlayıcı bir eğitime dönüşmektedir. "Sûfi" kimdir sorusuna verilen cevaplar bu gerçeğin açık ifadeleridir:

"Sûfi, kalbini Allah ile tasfiye eden, onu nur ile dolduran ve Hakk'ın zikriyle gözü açılan kimsedir."

(Ebu Said el-Harraz)

"Sûfi, toprak gibidir, her fena şey ona atılabilir, fakat ondan sadece güzel şeyler çıkar. O yeryüzü gibidir, üzerinde iyi de kötü de yaşar. O her şeyi gölgeleyen bulut, yeryüzünü sulayan yağmur gibidir."

(Cüneyd-i Bağdadi)⁽¹³⁷⁾

Yine, sûfilerin eşitli konulardaki sözleri gerek tasavvufu, gerekse onun hedeflediği insan tipini açıkça ortaya koyar:

"Humma, ölümün habercisi olduğu gibi günahlar da küfrün habercisidir."

(Ebu Hafs Haddad)

(137) Mahir İz, a.g.e., s. 85.

*“Gözüne sahip çık, onunla helâl olmayan şeye bakma, dili-
ne sahip ol. Allah’ın kalbinde olduğunu bildiği şeyin aksini söyleme.
Kalbine dikkat et, gönlünde hiçbir Müslüman için kin ve haset hissi
bulunmasın. Arzuna malik ol, şer olan bir şeyi arzu etmiş olmayasın.”*
(Abdullah b. Hubeyk)

*“Zamanımızda en aziz olan iki şey vardır. İlmi ile amel eden
âlim, hakikati anlatan ârif.”*

(Nuri)

*“Gözünü harama bakmaktan koru, nefsanî arzularına kapıl-
ma, kendine hâkim ol. Batınını sürekli olarak murakabe ile zahirini
sünnete tabi olarak imar et. Kendini helâl yemeye alıştıır, o zaman
göreceksin ki gerçeğe ulaşmışsındır.”⁽¹³⁸⁾*

(Cüneyd-i Bağdadî)

Görüldüğü gibi tasavvuf yaratan ile yaratılan arasındaki ilişkileri arzu edilen ve olması gereken düzeye getirme yoludur. Bu temel görüş çerçevesinde ortaya çıkmış bir anlayıştır. Sonradan çeşitli aşamalar geçirerek kurumlaşmış ve toplumsal hayatta etkili olan bir sisteme dönüşmüştür. İşte bu gelişme sürecinde önceden de belirttiğimiz gibi, kimi coğrafyalarda farklılıklar da göstermiştir. Örneğin ilk döneminde bir zühd hareketi olarak marifetten çok amele, ilhamdan çok ibadete, keşiften çok ahlâka, kerametten çok istikamete önem veren bir sistemken, sonradan ilim marifet ve vecd hallerini ön plana geçirmiş, vahdet-i vücud döneminde kelam gibi felsefi bir niteliğe bürünmüştür. Ayrıca bu dönemlerinde, özellikle tasavvufun cemiyet hayatındaki etkileri kimi sahte sufileri de ortaya çıkarmamış değildir. ⁽¹³⁹⁾ Ama gerçek sofiler, ısrarla Kur’an ve Sünnet’e bağlılığı tasavvufun gerçek amacı olarak belirtmişler ve sapmalara karşı insanları uyarışlardır. Şu sözler, bu uyarıların ilginç örnekleridir: “Bir kimsenin havada uçacak kadar keramet sahibi olduğunu görseniz bile emir ve nehiyeler karşısında hudutlara riayet bahsinde ve şeriata tabi olma konusunda nasıl hareket ettiğini tetkik etmeden o kimseye sakın aldanmayınız. Havada uçan insanlara mı hayret ediyorsunuz? Leş yiyen kargalar da havada uçmaktadır. Su üzerinde yürümesine mi şaşırıyorsunuz? Balıklar da suda yüzmektedir. Önemli olan Allah’ın emirlerine uymak ve yasaklarından kaçınmaktır.”⁽¹⁴⁰⁾

(138) Mahir İz, a.g.e., s. 86.

(139) Mustafa Kara, a.g.e., s. 28.

(140) Mustafa Kara, a.g.e., s. 14.

Yunus Emre'nin şiirleri biraz sonra vereceğimiz örneklerden de anlaşılacağı gibi tasavvuf anlayışı içinde ele alınması gereken bir düşünce yapısının ürünleridir. Bu örneklerle geçmeden tasavvufun 13. yy'da niçin birdenbire yaygınlık kazandığını da kısaca belirtmek gerekir. Tasavvuf, ilk döneminde nasıl İslâmdan sapmayı önlemek için çıkmışsa bu dönemdeki durumu da aynı şekilde açıklanabilir. Bu yüzyıl da insanın Yaratıcı'dan uzaklaştığı, dolayısıyla sonsuz zulümlerle isyan noktasına geldiği bir gerçektir. Tasavvufun temel hedefleri bu problemi çözmeye yönelik olduğu için bu devirde etkili bir akım haline gelmesi doğaldır.

Bu çerçevede yapılan "ıstırap ve yokluk içinde kıvranan, yarınına emniyetle bakamayan halk, mistik inançlardan teselli umuyordu."⁽¹⁴¹⁾ "İçinde yaşadığı dünya çekilmez duruma gelince insan oğlunun gözlerini başka bir dünyaya çevirmesi çaresizlik içinde, öbür dünyanın mutluluklarını düşünmeye başlaması doğaldır."⁽¹⁴²⁾ şeklindeki yorumlan isabetli görmek pek mümkün değildir.

O çağın insanının ıstırap içinde olduğu doğrudur. Önemli olan buna çare aramaktır. Tasavvuf, bir sığınak değil soruna çözüm olmanın adıdır o dönemde. Çünkü insanların maddi ve manevi yapılarının sağlık kazanması bu yolla olmuştur. Tasavvufun şifalı elleleriyle o dönem insanı yeniden kendini toparlamış ve Selçuklu kışından sonra Osmanlı baharını gerçekleştirmiştir.

Tasavvuf o dönemde de zulmü adalete, öfkeyi sevgi ve hoşgörüye, bilgisizliği bilgiye, disiplinsizliği düzene çevirmenin adı olmuştur. Ayrıca halkın tarikatlara yönelmeleri gerçeğini yönetilmeleri şeklinde de düşünmek gerekir. Çünkü binlerce derviş, insanları bulundukları halden kurtarmak adına bir gönül hareketi gerçekleştirmişlerdir. Nitekim bu dönemde toplumla bütünleşen tasavvuf aynı şekilde Osmanlı Devleti döneminde de aynı misyonunu sürdürmüştür. Anadolu gerek 13. gerekse sonraki yüzyıllarda kendini tasavvuf yoluyla İslâmla yenilemiş, geçirdiği şoku bu yolla atlatılmış, yeni bir sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel yapıyı bu temel üzerine bina etmiştir. İşte bütün bunlar gerçekleşirken Yunus Emre de bu misyon içinde şiirleriyle halka İslâm'ı anlatmış bir tebliğçi şair özelliği kazanmıştır.

(141) Mehmet Fuat, Yunus Emre, s. 27.

(142) Mehmet Fuat, a.g.e, s. 27.

Yunus'un her mısraı bağılı olduğu inancın yorumu, açıklaması, şiir diliyle ifadesi şeklindedir. Yunus'a sadece ahlâkçı gözüyle bakanlar bile aynı tespiti yaparlar: "Yunus'un neşrettiği ahlâk, evvela herkesi Kur'an ve Hadise bağlanmaya, şer'i esaslara, en ufak teferruatına kadar riayete davet eder. Çünkü tarikatın esası şeriatıdır. Buna riayet etmeyenler için ebedi azap ve tehdit vardır."⁽¹⁴³⁾

Evvel kapı şeriat emri nehyi bildirir

Yuya günahlarını her bir Kur'an hecesi

beytiyle başlayan şiir, Yunus'un temel düşüncesinin ilk ve en önemli kaynağını açıklar. Kişi Müslümanlık binasına şeriat kapısından girecektir. Kur'an'la öğrenilen emir ve yasaklarla günahlardan, yanlışlardan uzak bir hayat yaşayacaktır. Yapılması ve yapılması gerekenler bir bir Kur'an'da açıklanmıştır:

Müslümanım diyen kişi şartı nedir bilse gerek

Tanrı buyruğunu tutup beş vakit namaz kılsa gerek

şeklindeki beyitler, insanı emirleri bilme konusunda göreve çağırır.

İkinci ana kaynak Peygamber'dir ve O'na da uyulması gerekir. Zira peygamber, kendinden ortaya bir şey koyan değil, Kur'an'dan haber veren, onu açıklayan kişidir. Yunus peygamberimiz için de bu bağlamda şöyle der:

Sen hak peygambersin seksiz gümansız

Sana uymayanlar gider imansız

Yunus'un düşünce dünyasında olay, kişisel bağlamda inanma ve ibadet etmeyle sınırlı değildir. Şiirinde İslâm'ın pratiğe geçirilmesi gereken kurallarıyla ilgili tespitler de vardır. Bunların çoğu yine ayet ve hadislerin yorumu şeklindedir. Yalan söylememek, sabırlı olmak, insanlarla iyi geçinmek, gönül kırmamak, kanaat, cömertlik, yardımseverlik kişiye teklif edilen olumlu davranışlardır.

(143) M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 258.

*Yaramazdır buhl ü hased kibar mübarizdir gayet
Kökünü kaz yabana at fariğ olur ey gam-güzar*

.....

*Ey dostunu düşman tutan gıybet yalan söz söyleme
Bunda gammazlık eyleyen onda yeri dar olur*

.....

*Gelin tanışık olalım iş kolayın tutalım
Sevelim sevilelim dünya kimseye kalmaz*

.....

Ne versen elin ile şol varır senin ile

mısralarında ifadesini bulan davranışların anlatıldığı bu bağlamdaki şiirlerin örnekleri arasındadır.

Bu hedeflerin gerçekleşmesi ise kişinin bir eğitimcinin eğitimi altında nefsinin eğitmesine bağlıdır. Zira hedefe ulaşmada en büyük engel nefstir. Onun eğitimi de ancak manevi terbiye ile mümkündür. Bu terbiye de bir tarikat içinde kazanılır.

*İkincisi tarikat kulluğa bel bağlaya
Yolu doğru varanı yargılaya hocası*

Manevî eğitimin sonunda gerçekleşen hedef, kişinin gönül gözünün açılmasıdır. Nefsinin eğitilmiş, gönlünü her türlü kirden, pastan, günahattan geçici heveslerden, kinden, öfkeden arındırmış ve buraya Allah sevgisini yerleştirmiş olanların kalp gözü açılır. İnsan-ı kâmil olmanın adıdır bu.

*Üçüncüsü marifet can gönül gözün açar
Bu mana sarayının arşa değin yücesi*

Bu noktadaki bir insan, ıslah olmuş, eğitilmiş, elinden, dilinden, gönlünden emin olabileceğimiz kişidir. Kendi problemlerini yendiği gibi yaşadığı toplum içinde de artık örnek bir kişidir. Güzelliğin, doğruluğun, mükemmelliğin timsalidir. Toplum bu tür örneklerle bakarak, bu örneklerin irşatlarıyla aynı hedeflere varma imkânına kavuşur. Böylece kul olma sorumluluğunu yerine getiren bu tür kişiler, kişisel olgunlukta daha ileri noktalara gitmenin yollarına yönelebilirler. Böylece kişi marifet kapısından Hakikat'e ulaş-

miş olur. Ve yaratılış amacı gerçekleşir.

Yunus'un ifadelendirdiği düşüncenin, savunduğu ahlâkın görüldüğü gibi sadece kişisel kurtuluşla ilgili bir yönü yoktur. Bu düşünce aynı zamanda toplumsal değişmeyi de ilâhî doğrular yönünde sağlamayı amaçlamaktadır. Bunun en somut örneği de tasavvuf düşüncesinin pratik uygulamalarının gerçekleştiği tekkelerin bozulma dönemlerinden önce yaptıktan fonksiyonlardır. Önceden de belirtildiği gibi tekkeler, sadece dînî sebeplerin ortaya çıkardıkları kurumlar değildir. Ortaya çıkışlarında sosyal, siyâsî ve ekonomik sebepler de vardır. Dolayısıyla tekkelerin faaliyet alanları çok geniştir. Bu geniş alan içinde edebiyattan musikiye, iktisattan spora kadar her alanda etkin olmuş kurumlardır. Bozulma dönemlerini hariç tutulacak olursa tekkeler, yardıma muhtaç kişilerin ihtiyaçlarını karşıladıkları kapılar olmuştur. "Okçular Tekkesi" şeklindeki kurumlaşma, oraları bir spor merkezi haline getirmiştir. Yolculara misafirhanelik yapmışlardır. Başta musiki olmak üzere güzel sanatlar buralarda gelişmiştir. Beden hastalıklarının tedavisiyle uğraşmışlardır. Cihat hareketlerinin merkezleri tekkelerdir. Esnaf ve sanatkârlar tekke bünyesi etrafında meslekî birliklerini kurmuşlardır. Tabii ki asıl amaç ruh eğitimi olduğu için bu amaçla da çalışmışlar, insan ruhuna belli bir formasyon kazandırmayı görev saymışlardır.⁽¹⁴⁴⁾

Yunus'un düşünce ufukları, böylesine geniş bir alanda faaliyet gösteren tekkelerin bağlı olduğu tasavvuf düşüncesi içinde ele alınırsa daha doğru teshillere ulaşmak mümkün olacaktır.

(144) Mustafa Kara, a.g.e., 50 vd.

YUNUS EMRE'DE AŞK

Varlığımızın bir beden bir de ruh cephesi vardır. Maddi olan her şey gibi beden de özelliklerini ve güzelliklerini sürekli olarak koruyamaz, bir gül misali solup gider.

Ruh cephemiz ise manevi yanımızı gösterir ve kalıcıdır. Ölüm ruhun ölmesi değil bedenden ayrılmasıdır. Böylece insanın üstünlüğü manevi tarafında belirmiş olur. İşte bu noktada üstünlüğü sağlayan özellik olarak, karşımıza içimizdeki bir öz, bir cevher, bir maden çıkmaktadır. Bunun adı aşktır ve bizi biz yapan özelliklerin başında gelir.

Şu veya bu anlamda hepimiz severiz, âşık oluruz. Aşkın “bağlanmak, sevilen şeyin içinde kök salmak” şeklindeki anlamları düşünülürse hiçbir insanın aşktan aynı kalması mümkün görünmez. Ama maşuk yani sevilen(ler) farklı olabilir. Kimi bir kadına âşıktır, kimi paraya, kimi şöhrete vb.

Kişi bunları sever. Düşünme, anlama yeteneklerini iyice geliştirdikten sonra, yüreğimizde bir kıpırtıdır başlar. Bir çiçeğin açılışı ilgimizi çeker, görür, düşünür, anlar ve hayran oluruz. Bir çift göze bizi aynı maceraya çağırır ve âşık oluruz. Ruh, kısa bir süre sonra doyuma ulaşır, kanatlanır, arzuladığına ulaşmanın hazzını yaşar. Ama dünyada sevilen her şeyin bir sınırı vardır. Bir de bakarız ki, dünyanın sevgilileri oyalayıcı birer nesneye dönüşür. O zaman ruh kanat çırpır, geçici olandan kalıcı olana, mecazi olandan hakiki olana ulaşır ki gerçek aşk da bundan başka bir şey değildir zaten. Bu defa karşımızda, daha doğrusu içimizde Allah ve onun sevgisi vardır. Anlarız ki ruhumuzun iştiyakı onadır.

Aşkın önündeki tek engel akıldır. Akıl ruhu dar kalıplara çeker. Ama ruh, bir kez âşık olmuşsa, kanat çırpmaya devam eder. Allah’a ait olma ile O’ndan gafil olma ikileminde elimizden aşk tutar. Aşk, O’na dönmeye tek imkândır. O’na dönünce, bir an bile O’ndan gafil olmayınca Müslüman olmanın şartı da yerine gelir.

Diğer taraftan aşk, Allah’ta başlayıp O’nda bilmez. Bu defa yaratandan yaratılanlara çevrilir. Bütün sıfatlar aşka bağlı olduğu

için, yaratılmışı sevmek yaratandan ötürü olur. Kudsi bir hadisle bu olay şöyle belirtilir: “Kulum beni sev, beni seveni sev, kullarıma beni sevdire.”⁽¹⁴⁵⁾

Yunus’un düşüncesi formüle edilecek olsaydı “sevelim, se-vilelim” kelimeleri yeterdi. Bu yüzden bir mutasavvıf şair olarak, onun şiirlerinde aşkın bu anlamda çok özel bir yeri vardır. Yunus, bu bağlamda dünyaya geliş amacını ve misyonunu şöyle açıklar:

*Ben gelmedim dava için
Benim işim sevi için
Gönüller dost evi için
Gönüller yapmaya geldim*

Bu mısralar, bize yaratılış hikmetimizi haber verir. Yaratıl-maktan maksat aşktır. “Gönüller yapmak” insanlığın yaşama amacı-nın ortak ifadesidir.

Yunus’un Müslüman’ı tanımlamak için bulduğu isim ise “aşk eri”dir. Onu zorlu işler beklemektedir. Çünkü gerçek sevgi, bir ön hazırlık ister. Bunun için Allah’a yalvarır:

*İlahî bir aşk ver bana neredeyim hiç bilmeyeyim
Söyle hayran eyle beni aşk oduna yanayım*

Engel nefistir. Yalvarışın yönü oraya çevrilir:

*Al gider benden benliği, doldur içime senliği
Dirliğinde öldür beni varıp orda ölmeyeyim*

Bu, nasıl sağlanacaktır? Burada kulluk görevleri karşımıza çıkar, bunu da “*derviş olmak*” şeklinde özetleyebiliriz. Derviş olan “miskin”dir, “gönül yıkmaz”, “hırs u heva”dan uzaktır. Gönünde sa-dece maşuğun sevgisi vardır. Sadece onu sever. Sözünde, eyleminde küçük hesapların adamı değildir. Varlığa sevinmemekle, yokluğa yerinmemekle olgunlaşmanın sırrına ermiştir. Karşılık beklemeden ibadetlerini yapar. Herhangi bir çıkar hesabı yapmaz. Cennet ve ni-metleri bile gözünde değildir.

(145) Maverâ Dergisi, Tasavvuf Özel Sayısı, s. 138.

*Cennet Cennet dedikleri
Birkaç köşkle birkaç huri
İsteyene ver sen anı
Bana seni gerek seni*
Böylece aşk, Yunus için “en ileri kulluk seviyesi”⁽¹⁴⁶⁾ olur.

Tasavvuf, “Müminler, Allah’ı son derece büyük bir aşkla sevenlerdir”⁽¹⁴⁷⁾ şeklindeki ayetlerden yola çıkarak “aşk” konusuna özel bir önem verir. Aşkı Yaratan-yaratılan birlikteliği açısından görür. Allah’a yaklaşmak ibadetlerle, zikirle mümkündür. Bu yüzden ibadetsiz bir tasavvuf düşünülemez. Böylece aşk, kul olmanın, ibadet, sevmenin bir başka adı olur.

Kuşeyri, aşkın mana çağrışımlarını şöyle açıklar:

- a) *Aşk, sevgilinin cemalini görme heyecanı ve sonsuzluğu içinde bulunan bir kimsenin kalbinin galeyan etmesi ve coşmasıdır.*
- b) *Aşığın, sevgilisinin ismini ve zikrini kalbinden bir an bile ayırmamasıdır.*
- c) *Âşığın maşukla birlikte olmasıdır.*
- d) *Aşk, hayatın özüdür.*
- e) *Kalpte, sevgilinin sevgisinden başka bir şeye yer vermemektir.*⁽¹⁴⁸⁾

Sûfilerin tarifleri de benzer şekildedir:

- a) *Kararsız kalbin Rabb cihetine meyletmesidir.*
- b) *Âşığın sevgilisini, yanında bulunan ve değerli olan her şeye tercih etmesidir.*
- c) *Gıyabında ve huzurunda sevgiliye muvafakattir.*
- d) *Kalbi, Rabb’in muradı olan şeylerle doldurmaktır.*
- e) *İbadet ve taata güvenmekten çok lütuf ve ihsana güvenmektir.*
- f) *Emredilene uymaktır.*
- g) *Nimetleri görme muhabbetidir.*
- h) *Bütün tercihleri sevgili lehinde yapmaktır.*
- ı) *Sevgilinin dilediği gibi hareket etmektir.*⁽¹⁴⁹⁾

(146) Hareket Dergisi, Sayı: 89, s. 45.

(147) Kur’an’ın Getirdiği, Emin Işık, s.40.

(148) Kuşeyri Risalesi, s.438 vd.

(149) Kuşeyri, a.g.e., s.440 vd.

Bu tariflere göre gerçek aşk, Mevlâ'ya yönelik olandır. Tasavvuf, diğer aşkları mecazi olarak niteler fakat "Bir şeyi kuvvetle sevmek, maddi ve nefsanî de olsa az rastlanan bir huy oluğu için takdirle karşılaşır."⁽¹⁵⁰⁾ Bu halin gerçek aşka ulaşmada bir imkân olabileceği düşünülür.

Kul olmanın, bu sırra ermenin önemi konusunda bizi uyarır Yunus:

*İşitin ey yarenler kıymetli nesnedir aşk
Değmelere sunulmaz hürmetli nesnedir aşk*

Zira kulluk görevlerinin kabulü de aşkla mümkündür. Aşk bu anlamda "ihlas"a dönüşür. İbadetin gerek hedefini gösterir:

*Miskin Yunus zehr-i kaatil aşk elinde tiryak olur
İlm ü amel zühd ü taat pes aşksız helal*

mısraları bu açıdan ihlasın önemini gösterir.

Aşkın hedefi vuslattır. Kur'an-ı Kerim'de mümin için vadedilen "Rü'yetullah"la gerçekleşecektir bu hedef. "Yüzler (vardır) o gün ter ü tazedir. Rabblerini göreceklerdir."⁽¹⁵¹⁾ müjdesi bu nimeti ifade eder. Yine Peygamberimizin "...siz şu kameri (ay) gördüğünüz gibi muhakkak Cenab-ı Hakk'ı da (mekândan münezzehtir olarak) açıkça göreceksiniz."⁽¹⁵²⁾ Bu vuslat, İslâm inancına göre sadece müminler, tevhid akidesine inananlar içindir. "Hayır, inanmazlar, şüphesiz onlar o gün Rabblerini görmekten katiyen mahrumdurlar."⁽¹⁵³⁾ ayeti bu gerçeği ifade eder. İşte bu hedef, müminler için ahirette ulaşabilecekleri en büyük hedeftir. Temeli de tevhide bağlanmaya dayalıdır. Yunus'taki "aşk" anlayışı bu çerçeve içinde ele alınınca olay daha iyi kavranır. Mümin için dünyada da hedef aslında bundan başkası değildir. Yunus'un diliyle:

İki cihanda maksudum bana seni gerek seni

(150) Maverâ Dergisi, Tasavvuf Özel Sayısı., s.45.

(151) Kıyame Süresi, âyet no: 22-23.

(152) İslâm Dini Akaidi, Hayati Ülkü, s. 295.

(153) Mutaffifin Süresi, âyet no: 15.

Dileği bu yakıcı arzusun ifadesidir. Burada dünyadaki tecelli konusunu da kısaca açıklamak gerekiyor. Tasavvufa göre, kâinat bütün güzellikleriyle, bütün manzaralarıyla ilahi güzellikten bir tecelli taşımaktadır. Bakan göz, işiten kulak, tefekkür yoluyla “bu âlemden olgunluk ve kabiliyet derecesine göre ince hakikatler alır. Bu hakikatler, kalpte incele incele ilahi rü’yetin ilk belirtileri haline gelir.”⁽¹⁵⁴⁾ Bunun için mümin gözler, tabiata başka türlü bakarlar. Yunus, rü’yetin bu dünyada başlaması gerektiğini şöyle ifade eder:

*Her bir çiçek bin naz ile
Över Hakkı niyaz ile
Her murg hoş avaz ile
Ol padişahı zikreder*

Bu bakış, gerçeği kavrama noktasına gelince tabiatla insanın, yaratanla yaratılanın mistik kaynaşması gerçekleşir. Bunu anlamak için şu şiirin tamamına bakalım:

*Şol cennetin ırmakları
Akar Allah deyü deyü
Çıkış İslam bülbülleri
Öter Allah deyü deyü*

*Salınır tuba dalları
Kur’an okur hem dilleri
Cennet başının gülleri
Kokar Allah deyü deyü*

*Kimi yiyip, kimi içen
Hep melekler rahmet saçan
İdris nebi hülle biçer
Diker Allah deyü deyü*

*Hep nurdandır direkleri
Gümüştendir yaprakları
Uzadıkça budakları
Biter Allah deyü deyü*

(154) İslâm Dini Akaidi, s. 205.

*Aydan aydındır yüzleri
Şekerden tatlı sözleri
Cennette huri kızları
Gezer Allah deyü deyü*

*Hakk'a âşık olan kişi
Akar gözlerinin yaşı
Pürnur olur içi dışı
Söyler Allah deyü deyü*

*Ne dilersen Hak'tan dile
Kılavuzla gir bu yola
Bülbül âşık olmuş güle
Öter Allah deyü deyü*

*Açıldı gökler kapısı
Rahmetle doldu hepsi
Sekiz cennetin kapısı
Açar Allah deyü deyü*

*Rıdvan dürür kapı açan
İdris dürür hülle biçen
Kevser şarabını içen
Kanar Allah deyü deyü*

*Miskin Yunus var dostuna
Koma bugünü yarına
Yarın Hakk'ın divanına
Varam Allah deyü deyü*

Artık bu tablo içinde dağ, deniz, ırmak, kuş, ağaç yeni bir kitabın aydınlık sayfalarına dönüşür. Ruh tabiat ikiliği ortadan kalkar. Hayretle seyrettiği âlemden âşık, "Ağaçlardan Allah'a yükselen kollar, seherlerde boyun bükmüş Allah'a bakan nazlı çiçekler, akan suların hikmetine hayran, kurtarıcı kudretin sahibi imiş gibi dimdik duran kavakların huzurunda akşamları secdeye kapanan dağlar.." ⁽¹⁵⁵⁾ görür. Eşya ile ruh arasındaki mesafeler kalkar. Ayrılık acısının, hasret iniltisinin yerini bundan böyle vuslat alır. Hak'tan gelen şerbet içilmiş, şol kudret denizi geçilmiş, engeller (dağlar, meşeler, bağlar), sağlık sefalık ile aşılmıştır.

(155) Muzaffer Civelek, Yunus Emre, s. 9–10 (Nurettin Topçu'nun önsözü).

*Hak'tan gelen şerbeti içtik elhamdulillah
Şol kudret denizini geçtik elhamdulillah*

*Şol karşiki dağları meşeleri bağları
Sağlık safalık ile aştık elhamdulillah*

*Kuru idik yaş olduk kanatlandık kuş olduk
Birbirmize eş olduk uçtuk elhamdulillah*

*Vardığımız illere şol safa gönüllere
Halka tapduk manisin saçtık elhamdulillah*

*Beri gel barışalım yad isen bilişelim
Atımız eğlendi eştik elhamdulillah*

*İndik Rum'u kışladık çok hayır şer işledik
Uş bahar geldi geri göçtük elhamdulillah*

*Dirildik pınar olduk irkildik ırmak olduk
Artık denize dolduk taştık elhamdulillah*

*Taptuğun tapusuna kul olduk kapusuna
Yunus miskin çiğ idik piştik elhamdulillah*

Tasavvufla ilgili bir kavram olan Vahdet-i vücudu da sanırım bu anlamda ele almak gerekir. Yani aşkı gerçek anlamda kul olmanın, koparıldığımız gerçeğe geri dönmenin, faniliği ebediliğe çevirmenin adı olarak anlamak Yunus'a göre bir tavır, daha doğru-su müslümanca bir tavır olarak kabul etmeliyiz. Yunus ve Yunuslar nefis ile savaşı aşk ile kazanan gönül kahramanlarıdır.

YUNUS EMRE'DE GURBET

Bir mutasavvıf için “gurbet” kelimesi, elbette ki sıradan bir insana göre daha farklı anlamlar taşır. Tasavvuf anlayışı içinde, gurbet “dünya”, gerçek vatan ise “ahret”tir. Ama öbür taraftan gurbet, bu dünya içinde de yaşanan bir haldir. “Gariplik” kişinin, mümin bir insanın asıl vatanından uzak düşmesi olmakla birlikte, bu dünya şartları içinde de doğup büyüdüğü yerden, sevdiklerinden ayrı kalmasıdır. Dolayısıyla asıl gurbet ile mecazi gurbet arasında münasebetler kurmak mümkündür.

Gurbet, beraberinde gezginliği getirmektedir. Bu yüzden bu iki kavramı birlikte ele almalıyız. Gelenek, halk şairlerini bu arada tasavvuf şairlerini de birer gezginci şair olarak gösterir. Bu iddianın doğruluğuna ya da yanlışlığına geçmeden önce şunu belirtmekte fayda var:

Yaşama tarzı, göçebelik ve buna bağlı olarak hayvancılık şeklinde ortaya çıkan Türk toplumu, toprağa yerleşme döneminden önceki zamanlarda gezgin olmaya uzak bir toplum değildi. Ayrıca şairlerin eğitim kurumlarının olmadığı dönemlerde bu misyonla gezmiş oldukları düşünülecek olursa gezgin kavramına sıcak bakmak gerekir. Şairler, bu anlamda şu veya bu sebeple gezen, böylece toplumdaki duygu düşünce kaynaşmasını sağlayan insanlar durumundadırlar. Bu geleneksel tarz, sonradan “âşık” adı verilen şairler zümresinin doğmasıyla iyice kalıcılık kazanmıştır. Geleneğe göre “pir elinden bade içerek” rüyalarında gördükleri güzelin aşkıyla, gönüllerine yerleşen gariplik, hasret, vuslat duygularıyla diyar diyar gezen bir şairler topluluğu ortaya çıktı. ⁽¹⁵⁶⁾ Bunlar, diyar diyar gezerek bu aşkın, hasretin türkülerini söylediler. Yaşama tarzları gereği bir yerde fazla kalmazlardı. Bir iş de tutmazlardı. Halk bunlara saygı duyarak doğal ihtiyaçlarını karşılardı. Fakat bu geleneği, sufi şairler için de varmış gibi düşünmek, ortaya kimi yanlış sonuçlar çıkardı. Bu yanlışlık tasavvuf düşüncesine bağlı hayat anlayışı ile âşıkların hayat tarzı arasındaki çelişkiyi, farklılığı görmezlikten gelmekle ilgili bir yanlışlıktı.

Zira tasavvuf şairleri herhangi bir tarikata bağlı kişilerdir. Bir dergâhları vardır. Burada genellikle çiftçilikle meşgul olurlar.

(156) Türk Dili Dergisi, Halk Edebiyatı Özel Sayısı, s. 341.

Yapılan iş öyle uzun boylu gezmeye imkân vermez. Ama bu, hiç gezmekleri anlamına da gelmez elbette. Zira tasavvuf anlayışı içinde sefer (yolculuk) başlı başına önem verilen konulardan birisidir. Fakat yapılan her yolculuğun bir amacı vardır. Bunları özetleyecek olursak şu tespitleri yapabiliriz:

- a) *Hac gibi farz olan ibadetleri yapmak amacıyla geziye çıkma,*
- b) *Şeyhleri, ilim adamlarını ziyaret,*
- c) *Nefsi alışık olduğu rahatlık ortamından uzaklaştırma,*
- d) *Öğrenim,*
- e) *Kişisel sebeplerle ilgili geziler,*
- f) *Tebliğ ve irşad gezileri.* ⁽¹⁵⁷⁾

Yolculuğa bir başka yaklaşım şekli de manevi yolculuk şeklindedir. “Malumdur ki biri bedenle diğeri kalple olmak üzere iki nevi sefer vardır. Beden ile olan sefer, bir bölgeden diğer bölgeye gitmekten ibarettir. Kalp ile olan sefer ise bir sıfattan diğer sığata yükselmek şeklindedir.”⁽¹⁵⁸⁾

Tekrar başa dönecek olursak âşık şairlerle tasavvuf şairlerinin gezileri için çok farklı değerdendirmeler yapmamız gerektiğini söylemek gerekir. Sefer olayını Karacaoğlan gibi şairler, beşeri bir sevgilinin peşinde, Yunus Emre gibi olanlar ilahi sevgilinin peşinde geziyorlardı şeklinde değerdendirmek çok sığ bir bakış açısının ürünüdür. Olaya böyle bakılırsa tasavvuf şairlerini de “nerde sabah orda akşam eden, bir ömür yalın ayak, başı kabak, en basit ihtiyaçlarını bile başkalarının yardımlarıyla sağlayan bir şair tipiyle aynı kefedede değerdendirmek olur ki bu bir yakıştırımadan öteye gitmez.” ⁽¹⁵⁹⁾

Yunus Emre’nin gezginliğine gelince ona rahatlıkla çeşitli amaçlarla geziler yapmış bir şair demek mümkündür. Şiirlerindeki coşkunkluk, gariplik duygusunun en uç noktaya götürölmesi ve şu türdeki mısraları bu tespitimizi doğrular:

(157) Kuşeyri Risalesi, s. 402.

(158) Kuşeyri, a.g.e., s. 402.

(159) Necmettin Türinay, Geleneğin Dünyası, Yeniliğin Ufukları, s. 92.

*Arayı arayı bulsam izini
İzinin tozuna sürsem yüzümü
Hak nasib eylese görsem yüzünü
Ya Muhammed canım arzular seni*

*Bir mübarek sefer olsa da gitsem
Kâbe yollarında kumlara batsam
Hub cemalin bir kez düşte seyretsem
Ya Muhammed canım arzular seni*

şeklindeki şiirleri ibadet amacıyla yapılan gezilerin,

*Gezerim Rum ile Şamı
Yukarı illeri kamu
Çok istedim bulamadım
Şöyle garip bencileyin*

şeklindeki şiirleri tasavvuf yolundaki arayışlarını,

*Mevlâna Hüdavendigâr bize nazar kıldı
....
Mevlânâ sohbetinde saz ile işret oldu*

şeklindeki şiirleri şeyh ve ilim adamlarını ziyaretlerini,

*Oldum ilimden avare,
.....
İşbu varlık şehrine her dem giresim gelir*

*.....
Ey dünyayı seven kişi bir gün koyup gitmek gerek*

şekildeki şiirleri manevi yolculuklarının birer örneği olarak kabul edebiliriz. Zaten, diğer şiirlerinde de “duran, oturan, tasarlaman değil de kendi dervişlik felsefesine uygun biçimde daima teferrüç eyleyen, gezen, konuşan, seyreden, çalışan hareketli bir insan olarak görülmektedir.”⁽¹⁶⁰⁾

Yunus’un gurbet şiirlerindeki lirizm, bize bu yolculukların hiç değilse bir bölümünün gerçekten yapıldığını, diğerlerinin de gerçek yolculuk benzetmelerinden hareketle manevi yolculuğu

(160) Ahmet Kabaklı. Türk Edebiyatı, c. 1, s. 188.

dile getirdiğini göstermektedir. Derin bir yalnızlık duygusu bu dünyada garip olduğumuz gerçeğini bize idrak ettirirken bu noktada aşk, elimizden tutarak bizi asıl vatana götürmektedir. Bu yolculukta yoldaşı kaybetmenin onu bulma çilesinin derin üzüntüsü engelle-re rağmen yürümeyi gerektirir. “Harami gibi” karşımıza çıkan dağ, manevî yolculuğun en büyük engeli nefstir. Bu engel aşıldığında gurbet acısı, vuslat zevkine dönüşür.

YUNUS EMRE'DE TABİAT

Diğer canlılar gibi insanı da kuşatan fiziki çevre tabiattır. Dolayısıyla insan, tabiatın bir parçası olarak onunla iç içe yaşar. Bir anlamda insanın varlığını sürdürmesi için gerekli şartlar tabiatla sağlanmıştır. Bir bitki, bir ceylan gibi insan da suya, ışığa, güneşe, yağmura muhtaçtır. Bu şekliyle tabiat, yaratıcının insana da sunduğu nimetler tablosudur.

Tabiat, aynı zamanda insan için metafizik bir çevredir. İnsan, bu yönüyle de tabiatla etkileşim, iletişim halindedir. Tabiat insanı hep kendine çeker. İnsan bilerek veya bilmeyerek hep bu sırra koşar. Zira tabiatla olup bilenlerle insanın macerası arasında sıkı bir bağ, benzerlik ve ilişki vardır. İnsan, kendi hikâyesinin somut görünümünü tabiatla görür. Doğumu, yaşamayı, ölümü, mücadeleyi, sevmeyi, zarara uğramayı, paylaşmayı, toplumsallaşmayı...tabiatla daha ilginç örnekleriyle öğrenir. Böylece bir meyve, kendisiyle insana gıda olurken, açan çiçeğiyle estetik zevkler verir. Çürüyüşü ve yok oluşuyla metafizik bilgiler sunar. İnsan, böylece oluşlar arasında benzerlikler kurar, tabiatın diliyle sunulan gerçekleri kavrar. Bu bilgi, hakikatin bilgisidir.

İnsan olarak, bizim de çiçeklerin açılışına benzer bir açılışımız, yaprağa, meyveye duruşumuz, gücümüz ve çaresizliğimiz vardır. Akan suların macerasına benzer bir akışımız, sonsuza gidişimiz, evrensel bir denize katılımımız vardır. Biz de bir dağ yamacındaki mahzun görünümlü ağaç kadar yalnızızdır. Bir kelebeğin narinliği gelir ve yansımaları ruhumuzda bulur. Toprak, almadan veren cömert bir anadır. Ama tabiat, gösteriştense uzak bir dille konuşur. İşte bundan dolayı eğer dilini çözebilirsek, sorulanınıza birer cevap, arayışlarımıza ışık, kendimizi anlamamıza da imkân olur. Bizi eserden müessire götürür.

Kur'an-ı Kerim, sık sık tabiata dikkatimizi çeker. Pek çok ayetle tabiat ilgi ve dikkat alanımıza sokulur. Zira, bütün varlıklar, İslâm inancına göre kendi halleri ve dilleriyle Yaratan-yaralılan ilişkisinin bütün tezahürlerini sunarlar bize. Kur'an diliyle bu gerçek şöyle ifade edilir: "Görmedin mi, göklerde olan herkes ve her şey yerde bulunan herkes güneş, ay, yıldızlar, dağlar, ağaçlar, hayvan-

lar ve insanların birçoğu hakikaten Allah’a secde ediyor”.⁽¹⁶¹⁾ “Biz, yeryüzünü yayılmış bir döşek, dağları, arzı tutan bir destek yaptık. Sizi çift çift yarattık. Uykunuzu istirahat için yaptık. Geceyi örtünmeniz, gündüzü maişetinizi temin etmeniz için yarattık. Üzerinizde yedi kat sapasağlam gök yaydık. Parıl parıl parlayan bir kandil astık. Bulutlardan bol bol yağmurlar yağdırdık. Onlarla taneler sarmaşık bahçeler yetiştirdik.”⁽¹⁶²⁾

Bütün varlıkların ibadet içinde oldukları bir âlem (tabiat), bir hikmetler tablosu olan yeryüzü ve gökyüzü ve üzerinde bulunan her şey elbette ki insanı aynı hikmete, bilgiye çağıran Yunus’un şiirinde de yer alacaktı. Fakat abesle iştigalin zerresine rastlayamayacağımız Yunus’un şiirinde tabiatı bütün yönleriyle görmek mümkün değildir. Zaten bu tür şiirler sayıca da çok azdır. Bu durum, Burhan Toprak gibi araştırmacıları “Değil Yunus gibi gözü sade kendisini gören bir mutasavvıfta, hatta Müslüman metafiziğinde, tabiat denilen şey yoktur.”⁽¹⁶³⁾ gibi bir tespite zorlansa bile bu görüşe katılmak pek mümkün değildir. Çünkü Yunus’ta tabiat vardır ve olması gerektiği kadardır. Tabiata bakıştaki Müslümanca tavır göz ardı edilince bu tür yanlışlara düşülmektedir. Nitekim Mehmet Kaplan gibi araştırmacılar Yunus’taki tabiat motiflerini gösteren makaleleriyle bizim bu fikrimizi desteklemektedirler.⁽¹⁶⁴⁾

Kökeni itibariyle bir toprak adamı olan Yunus’un zaten tabiatın dışında olması düşünülemezdi. Ama bakış tarzı hikmet gözüyle olduğu için sınırlıdır ve verilmek istenen mesajla tabiat tasvirleri bir bütünlük gösterir. Çünkü tabiat da dünya imtihanının bir parçasıdır. Bakışımız hikmet gözüyle olmasa bizi dünyaperestliğe götüren uyancılara da sahiptir. Bu yüzden Yunus’taki yaklaşım “İnsanla tabiat arasındaki gerginlik, yabancılık, insanî duyusla, tabi oluş arasındaki şiddet farkı, yön değişmesi ve bağdaşmazlık şeklin-dedir.”⁽¹⁶⁵⁾

Yunus, şiirinde tabiatın insan nefsinin azgınlığına yönüyle değil, kalp gözünü açacak yönüyle ilgilenir. Bir çiftçinin ektiği buğdayın ürününü beklemesi, çalışmayı, çileyi, sabrı ve tevekkülü öğretir. Toprağın altından bir süre sonra çıkan ürün, insanın yara-

(161) Kur’an-ı Kerim, el-Hac Sûresi, âyet no: 18.

(162) Nebe Sûresi, âyet no: 6–16.

(163) Burhan Toprak, Yunus Emre Divanı, s. 29.

(164) Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, s.118.

(165) Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 37.

tanın mevcudiyeti fikrine götürür. Dikenle kaplanmış bir bahçede yeni ürünler alabilmek için dikenlerin yakılması, kalp temizliği, nefis muhasebesi gerçeğini çok açık bir şekilde öğretir. Hiçbir işe yaramadığı için yakılan kuru ağaçla, aşksız insan arasında hiçbir fark olmadığını böyle bir benzetmeyle anlarız:

*Kur'ağacı niderler kesüp oda yakarlar
Her kim âşık olmadı benzer kuru ağaca*

Toprak, mütevaziliğin hocasıdır:

*Miskin Yunus erenlere tekebbür olma toprak ol
Topraktan biter küllisi gülistan toprak bana*

Doğum, ölüm, yeniden dirilme dersleri tabiattadır:

*Miskin adem oğlanını benzetmişler ikinciye
Kimi biter kimi yiter yire tohum saçmış gibi*

*Rengi döner günden güne toprağa dökülür yine
İbretdürür anlayana bu ibreti arif duyar*

Kulluk görevini bize tabiat öğretir:

*Ey aşk eri aç gözünü yeryüzüne kılğıl nazar
Gör bu latif çiçekleri bezenüp uş geldi geçer*

*Bunlar böyle bezenüben boynunu Hakk'a sunuben
Bir sor anı bunlara sen kancarudur azm i sefer*

*Her bir çiçek bir naz ile över Hakk'ı niyaz ile
Her murg hoş avaz ile ol padişahı zikreder*

Bir başka şiirinde ise baharın gelişiyile birlikte tabiattaki canlanmayı, soğukların gitmesini, sunulan ölçsüz rahmeti, ilahi hazineden süslenen bitkileri, ağaçları, bülbülün güle karşı ötmesini tasvir ettikten sonra tabiata bakıştaki asıl niyetini "Sözüm değil yaz kış için" ifadesiyle belirtir ve tabiatın kendisini ilahi vuslata götürücü bir imkân olarak gördüğünü söyler. Böylece tabiat "Allah'ın eseri ve nimeti olarak arada hiçbir vasıta olmadan Allah'la karşı karşıya gelmenin ifadesi olur".⁽¹⁶⁶⁾ Böylece ruh, ebedi baharın özlemini duyar ve örnek yine tabiattadır:

(166) Emin Işık, Kur'an'ın Getirdiği, s. 114.

*Seyrimde bir bahçe gördüm türlü çiçek onda var
Eğer Hakk'a gider isen ol çiçeği der de var*

Bu ebedî bahçenin sahibi Allah'tır. Oranın arzusu, şöyle söyletir Yunus'u:

*Bülbül olayım öteyim dost bahçesinde yatayım
Gül oluben açayım ayruk dahi solmayayım*

Âşık için, gerekli olan coşkunun da en önemli tezahürleri yine tabiattır. Bu gerçeği bir başka mutasavvıf şair Mevlâna şöyle ifade der:

*Ey dal, kabuğunu yarıp nereye gidiyorsun böyle?
Yoksa Allah'a mı?⁽¹⁶⁷⁾*

Böylece tabiat ilahi bir çağrıya dönüşür. Elbette ki duyan kulak, gören göz için. Tabiattan kopan günümüz insanı bile evinin önündeki bir servile, odasındaki saksıyla, duvarındaki ağaç, çiçek tablosuyla hep yanında görmek ister tabiatı. Bulduğu en küçük bir fırsatı orada geçirmeye çalışır. Gizli bir el, sanki insanı, ağaca, suya, dağa, denize çeker.

Yunus, tabiatı anlatırken kendi arayışlarını, dervişlik çilesini, hasretini, vuslatını da vermek ister. Aşk acısıyla dolu gönlün durumu denize hasret taşkın sular misalidir. Aynı kollardan akan ırmaklar, nice engeller aştıktan sonra aynı denize dökülürler. Nefs, nasıl aşk yolcusunun yolunu keserse karlı dağlar da öyledir yolcular için. Ama her şeye karşın insan yalnızdır hem de salkım bulutlardan kendisi için ağlamasını isteyecek kadar:

*Karlı dağların başında
Salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için
Yaşın yaşın ağlar mısın*

Ama tabiatta olan sadece işarettir. Tabiatın da bir yaratılan olarak daha fazlasına gücü yetmez. Böylece insan tabiat içinde ona yabancı dolaşır durur. Bu yabancılığa rağmen yine zıtlıklar içinde

(167)Emin Işık, a.g.e., s. 113.

tabiatın sesi kulağımızdadır. Böylece yalnızlığın derin denizinde dolaşan şair:

*Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlam seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlam seni*

diyerek ebedî çağrıya cevap vermeye çalışır. Seherlerdeki kuşlar, sulardaki balıklar, sahralardaki ahular Mevlâ'yı çağırmada onu bulmada birer imkâna dönüşürler.

YUNUS EMRE'DE DÜNYA

Dünya kavramının İslâm ve tasavvuf içinde taşıdığı anlam da yanlış değerlendirilen kavramların başında gelir. Aynı yanlış değerlendirmeler Yunus'un şiirindeki “dünya” kavramı için de yapılmıştır.

Yunus'un dünyaya bakış tavrı Kur'an-ı Kerim ve Sünnetteki tavra uygun, onların bir yorumu, şiir diliyle ifadesi şeklindedir. Yaratılış hikmetimize uygun olarak yaşama maceramız bu dünya içinde geçecektir. Dünya, sayısız güzellikleriyle dolu bir âlemdir. Canlı ve cansız bütün varlıklar dünya üzerinde yaratılışlarına uygun birer hayat sürerler. Biyolojik ve ruhi varlığımızın devamı, bizi bu varlıklarla sıkı bir ilişki içine sokar. Susayınca su içmek, acıkınca yemek zorundayız. Bedenin ihtiyaçları çalışmayı gerektirir. Çeşitli güzellikleriyle dünya, ruhi hayatımızın sağlığı açısından da önem taşır. Kısaca bütün özellikleriyle dünya, her türlü nimeti ve külfetiyle insan için yaratılmıştır.

Kur'an-ı Kerim, bu gerçeği şöyle ifade eder: “Biz yeryüzü yayılmış bir döşek, dağları arzi tutan bir destek yaptık. Sizi çift çift yarattık. Geceyi örtünmeniz için, gündüzü maişetinizi kazanmanız için yarattık. Üzerinizde yedi kat sağlam bir gök yaydık, pırıl pırıl parlayan bir kandil astık. Bulutlardan bol bol yağmurlar indirdik. Onlardan taneli, sarmaşık bahçeler yetiştirdik.”⁽¹⁶⁸⁾

Böylece dünya, her şeyiyle insanın önüne sunulmuş bir nimetler tablosudur. İnsan bunlardan yararlanacaktır. Ama ne ölçüde ve nasıl? “Allah, gökleri ve yeri ve ikisinin arasında bulunan şeyleri ancak Hakk'ı yerleştirmek ve muayyen bir müddet için yarattı.”⁽¹⁶⁹⁾ şeklindeki ayetlerde geçen “Hakk'ı yerleştirmek” ifadesi dünyaya bakışın belirlenmesinde çok dikkat çekicidir. Zira “Hakk'ı yerleştirmek” hedefi için sorumluluk yüklenen tek varlık insandır. Buna göre dünya nimetleri, bu kullu görevi yerine getirecek insan için yaratılmış nimetlerdir.

İnsan, bu nimetleri yaşamını sürdürme amacıyla kullanacaktır. Ama öbür taraftan, nimetlerin geçici bir süre için olması

(168) Kur'an-ı Kerim, Nebe Sûresi, 1-16. âyetler.

(169) Rum Sûresi, âyet no: 8.

müminlere bir uyarı niteliği taşımaktadır. Zira, dünya nimetlerinin dayanılmaz bir çekiciliği vardır. İnsan, asıl amacı doğrultusunda bunlardan yararlanırken bu amacı unutup nimeti araç yerine amaç olarak algılayabilir. İşte o zaman asıl tehlike başlar. Nefs, dünya nimetlerine dalıp Hakk'ı unutabilir. Bu nimetlerin kendisi için sayısını çoğaltabilmek için, üstünlük sağlayabilmek için zulme yönelir. Haksızlığa başvurur.

Bu tehlikeye insanın düşebileceğini bilen Rabbimiz bize dünyanın öbür yanını da gösterir: “Dünya hayatı ancak bir oyun ve oyalamadır.”⁽¹⁷⁰⁾ “Dünya hayatının ziynetlerine sakın göz koyma.”⁽¹⁷¹⁾ “Bu dünya hayatı bir eğlence ve oyundan başka şey değildir. Ahiret yurdu ise şüphesiz gerçek hayatın ta kendisidir.”⁽¹⁷²⁾

Bunlar ve benzeri diğer ayetler, insana hâkim olması gereken dünyaya mahkûm olmaması konusunda birer uyarıdır. Burada dikkate alınan dünyayı terk etmek değil, denge kavramıdır. Neden, ne için, ne ölçüde, nasıl yararlanılacağı meselesidir. Çalışmayı görev ve dönüştüren, herkese gayretinden fazlasının verilmeyeceğini bildiren din, burada dengeyi korumak istiyor. Çıkarılacak sonuç, dünyaya malından yararlanmamak değil, dünyaya kul olmamaktır. İslâm, dünyaya değil, bakış tarzına karşı çıkmaktadır. Öyle olmasaydı “Hiç ölmeyecekmiş gibi dünyaya, yarın ölecekmiş gibi ahiret hayatının teminine çalışın.”⁽¹⁷³⁾ denilmezdi. Hem öte yandan, dünya ve ahiret kavramım kesin çizgilerle birbirinden ayırmak mümkün değildir. Müminin dünyadaki her hareketi bir kulluk çerçevesi içinde geçeceğine göre, dünya bu çerçeve içinde kendisinden uzak kalınması gereken bir yere dönüşmez. Problem, kişinin dengeyi nasıl kurduğuyla ilgilidir. Nimete şükredip etmediği, bunların kulluk anlayışı içinde kullanıp kullanmadığı önemlidir. Dünyadan tamamen yüz çevirmek “zühhd” kavramına da aykırı olur. Çünkü o zaman başkalarına muhtaç olma gibi hiç istenilmeyen bir durum ortaya çıkacaktır.

Yunus’un şiirlerindeki tavırda yukarıda anlatılanlardan farklı değildir. Yunus, dünya kavramının özelliklerini insan zihninin kolayca kavrayabileceği benzetmelerle açıklar. Onun iki zıt yönü-

(170) En’am Sûresi, âyet no: 32.

(171) Taha Sûresi, âyet no: 121.

(172) Ankebut Sûresi, âyet no: 64.

(173) Maverâ Dergisi Tasavvuf Özel Sayısı, Sayfa: 88 (Nedim Orhan’ın “Hadislerin Işığında Zühhd ve Takva” isimli makalesi.

nü gösterir. Dünyaya ölüm ve ahiret kavramlarını da ekler. Çünkü dünya durağından önce nasıl başka duraklar varsa, sonra da ölüm, ahiret, hesaba çekilme durakları vardır.

Dünya'nın burada bulunmanın gayesini belirtir önce:

*Hani onun sevdik yâri
Kıl taatın arı yürü
Miskin Yunus söyler bunu
Ejderhalar ezer ölüm*

Ölüm gelmeden, ettiklerimizi bulmadan önce kul olarak yaşamaktır önemli olan. Durum, bir başka açıdan şöyle yorumlanır:

*Hemen geldim bu dünyaya
Nefsime kulluk eyleyi
İyi amel işlemedim
Azaptan kurtulam deyî*

mısralarıyla dünya konusunda bizi uyarır. Bu dünyayı asıl niteliğiyle kavramayıp “Malı, mülkü kibir ve gurur metaı, çokluk yarısı.”⁽¹⁷⁴⁾ olarak görenlerin halini örnek göstererek doğru olanı kavratmak ister:

*Şunlar ki çoktur malları
Gör nice oldu halleri
Sonucu bir gömlek giymiş
Onun da yoktur yenleri*

*Hani mülke benim diyen
Köşk ü saray beğenmeyen
Şimdi bir evde yatarlar
Taşlar olmuş üstünleri*

Aynı uyarı başka mısralarda da tekrarlanır:

*Bini doğar bini gider
Buyruk böyle geldi meğer
Kim ola dünyaya doyar
Peymanesi doldu gider*

(174) S. F. Ülgener, Zihniyet ve Din, s. 56

*Gaflete verme izini
Dünya perestlik eyleyip
Görememiş bu dünyaya
İyi yavuz gelen gider*

Ardından dünyanın temsiline geçilir. Zıt yönleri birlikte verilerek denge konusunda tekrar uyarır:

*Bu dünyanın meseli bir ulu şara benzer
Veli bizim ömrümüz bir tez pazara benzer*

*Her kim bu şara geldi bir lahza karar kıldı
Geri dönüp gitmesi gelmez sefere benzer*

*Bu sarın evvel tadı şehd ü şekerden şirin
Ahır acısını gör şol zehr-i mara benzer*

*Evvel gönül alması huylara nisbet olur
Ahır yüz döndürmesi acuz mekkare benzer*

*Bu sarın hayalleri türlü türlü halleri
Aldamış gafilleri acuz ayyare benzer*

*Bu şar da hayallerin hadd ü ş umarı yoktur
Bu hayale aldanan otlar davara benzer*

Bu uyanlardan sonra dikkat Mevlâ'ya çekilir:

*Bu şarın sultanı var cümleye ihsanı var
Sultan ile bilişen yok iken vara benzer*

Bizi dünyaya bağlayan, gaflet olayıdır:

*Bu dünyanın meseli benzer bir değirmene
Gaflet onun sepeti bu halk onda öğüne*

Uyarı devam eder:

*Bu dünya bir lokmadır ağzında çiğnenmiş bil
.....*

*Bu dünya bir gelindir yeşil kızıl donanmış
Kişi yeni geline bakar bakar doyamaz*

Bütün bu mısralar dünyanın bir imtihan yurdu olduğunu, dünyaperestlik ederek imtihanı kaybetmemiz gerektiğini belirten ifadelerdir.

Yunus, daha çok düşebileceğimiz tehlikelere dikkat çekerek bizi uyarır. Bu uyarılar tamamen dünyadan vazgeçmek şeklinde yorumlamak Yunus'u kavramamak olur. Çünkü yaşamak, varlığımızı sürdürmek için zaten dünya ile münasebet halinde olacağımız tabiidir. Öbür yandan Yunus'un dünyada yoksula yardım, kişiyi sevmek, düşkünü koruma, aç doyurma, yoksulu giydirme gibi yapılmasını belirttiği eylemler bizi zaten dünya ile birlikte yaşamaya onunla uzlaşma ve anlaşmaya zorlamaktadır. Mesele anlaşmada yenik düşmemek, aldanmamaktır. Değilse "bir lokma bir hırka" anlayışı değildir.

Tasavvufa mal edilen bu kavrama da açıklık getirmek gerekir. Tasavvufta "dünya sevgisi ve masiva ile iç içe olan bir kalbin terbiyesi mümkün olamayacağı"⁽¹⁷⁵⁾ için insan psikolojisinin yapısına uygun olarak dünya ilişkileri asgariye indirilmiştir. Değilse dünya işleriyle hiç ilgilenmemek şeklinde bir ifadeye hiçbir sūfide rastlanmaz. "Bir lokma bir hırka" yani en asgari ihtiyaçları, yaşamak için yeterli görmek, fazlasını kulluk çerçevesi içinde değerlendirebilmek, vermek, infak etmektir önemli olan. "Kendini bilen, dünyayı taniyan, kulluğunun şuuruna varan kimse için bir kısıtlama sözü konusu değildir. Şeyh Sadi'nin ifadesiyle dervişlik yamalı hırka giymek değildir. Temiz ol da istersen ipek giy, esas dervişlik budur."⁽¹⁷⁶⁾

Yunus da benzer bir yaklaşımı şu mısralarında ifade eder:

*Dervişlik dedikleri hırka ile taç değil
Gönlünü derviş eyleyen hırkaya muhtaç değil*

*Dersin şeyhin yoluna yalın ayak baş açık
Er var dirlik dirilmiş, yalın ayak aç değil*

Değilse derviş, sosyal hayatın içinde olması gerekendir. Di-

(175) İslâm Dergisi, Sayı: 86, Sayfa: 13 (Mustafa Karanin "Tasavvufu Dünya'ya bakış" isimli makalesi).

(176) İslâm Dergisi, a.g.e., s. 14.

ğer insanlardan tek farkı “halk içinde Hakk’la beraber olmasıdır.” O da misyonu gereği başkalarıyla görüşmek, konuşmak hatta onlara yardımcı olmak durumundadır. Derviş o kişidir ki, bırakalım dünya ile ilişkilerini kesmeyi, bilakis bu ilişkileri temel espri doğrultusunda en uç noktaya götüren kişidir.

*Her kime ki dervişlik bağışlana
Kalbi gide pak ola, gümüşlene
Nefsinden misk ü amber tüle
Budağından il ü şar yemişlene*

*Yaprağı dertli için derman ola
Gölgesinde çok hayırlar işlene*

Tasavvufun dünyayı terk anlayışını farklı yorumlayıp dünya ile bütün ilişkilerini kesen kişilerin olduğu da bir gerçektir. Bunları Yunus’tan ayırmak gerekir. Son söz olarak şunları söyleyelim: Tasavvufta reddedilen “dünyanın çirkeflikleridir, menfaatperestliktir, kin ve gayz dolu insanî ilişkilerdir, tüketim hastalığıdır. İsrâf ve gösteriş tutsaklığıdır.”⁽¹⁷⁷⁾ Derviş dünyanın dışında değil, bilinçli olarak içinde yaşayan kişidir.

(177) İslâm Dergisi, a.g.e.,1. 14-15. 122

YUNUS EMRE'DE ÖLÜM

Yunus, şiirinde diğer kavramlara olduğu gibi “ölüm” kavramına da İslâmî perspektiften bakar. Buna göre ölüm, bir son değil, yeni bir başlangıçtır. Gerçek âleme açılan kapıdır. Hayatın sonu olması bu dünya ile ilgili olan kısmıdır. Öbür yandan bu son olma bir başlangıca dönüşür.

Ölüm ve ölümden sonraki hayat, ilahi adaletin esprisine uygun bir gerçekliktir. Zira bu dünyada iyilikle kötülük, zulümle adalet hep bir çatışma halindedir. Zalimin cezasını görmesi, mazlunun hakkının ödenmesi ancak ahiretin varlığıyla anlamını kazanan bir olaydır. Ölüm öncesi gerçeğimiz olan dünyada, görevimiz kulluktur. Ölüm, kulluk imtihanının son, hesap vermenin ilk sayfasıdır.

Yunus, bütün büyük sanatçılar gibi ele aldığı konuyu anlatırken o gerçeğin asılan yönelir. Onu kendi dinamikleri içinde kavramak ve kavratmak ister. Ölüm de bu gerçeklerden biridir ama aynı zamanda bir sırdır da. Gerçektir yeryüzünde ölümü hatırlatan, onun gerçeğini fısıldayan pek çok somut olay ve kavram vardır. Bir gülün solması, mevsimlerin değişmesi, mezarlar gören göz için ölümün işaretleridir. Bir sırdır en azından kurcalanması, anlaşılması gerekir. Ölüm korku veren bir son mudur, bu korku aşılabilir mi, ölüm hayat içindeki insana neleri anlatmaktadır?

Bu sorular karşısında Yunus’un ölüme bakışı birkaç değişik merhale gösterir. Konuyla ilgili ilk şiirlerinde yoğun bir şekilde mezar tasvirleri çıkar karşımıza:

*Teferrüç eyleyi vardım sabahın sinleri gördüm
Karışmış kara toprağa nazik bedenleri gördüm*

*Sabahın sinliğe vardım, gördüm cümle ölmüş yatur
Her biri biçare olmuş, ömrün yavu kılmış yatur*

Teferrüç içindedir Yunus, gördükleri üzerinde düşünür. Benliğiyle de ölüm gerçeğini kavramış biri olarak, ölümün bilinmeyen bir zamanda hepimizi bulacağını belirtir:

*Hiç bilmeyiz kezek kimin aramızda gezer ölüm
Halkı bostan edinmiştir dilediğin üzer ölüm
Bir nicenin belin бүker bir nicenin mülkүн yıkar
Bir nicenin yaşın döker var gücүнü ezer ölüm*

*Birinin alır kardasın revan döker gözү yaşın
Hiç onarmaz bağı başın hayır işten bezer ölüm*

Böylece Yunus görüntülere bakar, düşüncelere dalar, ölenlere ağıt yakar. Yiğit iken ölenleri, gül deren kınalı elleri merhamet ve sevgiyle anar. Ardından olaya kendi açısından bakar. Kendini yoklar. Çünkü aynı son kendisi için de söz konusudur.

Ey yarenler ey kardeşler ecel ere ölem bir gün

Bu defa merhametin yerini korku alır:

İşlerime pişman olup kendözüme gelem bir gün

.....

Bir korku düştü canıma acep n'ola benim halim

.....

Beş karış bezdürür donum, yılan çıyan yiye tenim

Yıl geçe düzlene sinim unutulup kalam bir gün

Korku pişmanlıkla beraberdir:

Yok yere geçirdim günü ah nideyim ömrüm seni

.....

Hayrım şerrim yazılacak ömrüm ipi dizilecek

.....

Suret benden bozulacak ah nideyim ömrüm seni

Ömür yok yere geçirilmişse, bu acayip seferde kişi yalnızlığın en trajik yüzüyle karşılaşır. Zira ömrün kadehi dolup, dilin tetiği bozulup yüzümüz hazrete yönelince kimseler kalmaz yanımızda:

*Çün cenazeden şestiler
Üstüne toprak saçtılar
Kamusu koyup kaçtılar
Allah sana yalvaralım*

Kişinin yaratıcı ile baş başa kalmasıyla aradan her şey çekilir. Tek umut rahmet kapısındadır. Karşılaşacağı sonuçlardan korkan, hesap endişesiyle kıvranan Yunus için tek ümit rahmettedir:

*Ya Rabbena yandırma
Günahlara bandırma
Çırağım söndürme
Kabre vardığım gece*

Yunus, bu korku ümit arasında gidip gelirken ölümün derslerini de öğrenmekten uzak kalmaz. Ölümün hayatla ilgili uyanlarına kulak verir: Ölüm bu defa biraz daha yumuşak bir tonda çıkar karşımıza:

*İşbu söze Hak tanıktır
Bu can gövdeye konuktur
Bir gün ola çıka gide
Kafesten kuş uçmuş gibi*

*Bir hastaya vardın ise
Bir içim su verdin ise
Yarın anda karşı gele
Hak şarabın içmiş gibi*

.....
*Hani onun sevdik yâri
Kıl taatın arı yürü
Miskin Yunus söyler bunu
Ejderhalar üzer ölüm*

.....
*Hemen geldim bu dünyaya nefsim kulluk eyleyü
İyi amel işlemedin azaptan kurtulam deyu*

.....
*Yunus gerçek âşık isen mülke suret bezemegil
Mülke suret bezeyenler kara toprak olmuş yatur*

.....
*Etim kemiğim çürüye damarlarda kan kuruya
Görmez misin ölenleri sözümde yalan neylesin*

*Tut orucu kıl namazı ur toprağa her dem yüzü
Görmez misin ölenleri sözümde yalan neylesin*

Meseleye Yunus'un kendi iç dünyasındaki yankılarına açısından bakıldığında, bir süre sonra Yunus'un değişik bir ruh haline girdiği görülür.

Bu acayip korku ve pişmanlığın artık onu teslimiyet sınırına getirdiğini görürüz "Mütemadiyen mezarlardan, kara topraktan bahsetmenin ne anlamı var? Allah'ın bütün has kulları, mezara girmiş, toprak olmuştur"⁽¹⁷⁸⁾ Bu noktadan sonra Yunus, kendine kızar. Toprağın, mezarın korkunç tasvirlerini yapmaktan pişmanlık duymuş gibidir:

*Hor bakma toprağa toprakta neler yatur
Hani bunca evliya bunca peygamber yatur*

Böylece kara toprakla ilgili korkuların yerini, daha değişik duygular alır. "En eski çağdan beri nice ulu kişiler, peygamberler, en güçlü kişiler, kahramanlar hep orda yatmaktadır. Ölüm, mezarlık sanki ruhun metropolüdür. Ruhların şölenu. Her taraftan ruh meşaleleri yanar."⁽¹⁷⁹⁾ Böylece ölüm, ikiliğin, hasretin, yalnızlığın sona erdiği bir çağrıyla dönüşür.

*Dosttan haber geldi bana durayım anda varayım
Müjdeleyene canım vereyim onda varayım*

Ölüm, artık kaçınılan, korkulan değil, beklenen, özlenen bir olaydır:

*Düştü özüme hubbü'l-vatan
Gidem hey dost deyu deyu
Anda varan kalır heman
Kalam hey dost deyu deyu*

*Gele şol Azrail tuta
İssı kalmaz ana ata
Binem şol ağaçtan ata
Gidem hey dost deyu deyu*

Ölümün sırrına eren için bu coşku olağandır. Rabbin müjdesi de o şekildedir zaten: "O kimseler ki melekler onları gayet hoş bir şekilde vefat ettirir."⁽¹⁸⁰⁾

(178) Muzaffer Civelek, Yunus Emre, s. 36.

(179) Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 36.

(180) Nahl suresi, âyet no: 32

YUNUS EMRE'DE SABIR

Yunus Emre'nin Risaletü'n-Nushiyye(Öğüt risalesi) isimli kitabı onun tefekkür yönünü gösteren bir eser olarak da dikkat çekicidir. Bu eser, genel anlamda sülûk ehlinin kemalat yolundaki serüvenini hikâye eder. Eserde insanın iç dünyasına yolculuk yapılarak onun yaratılışından getirdiği iyi ve kötü huylar ve bunlar arasındaki mücadele anlatır. Buna göre insanın anasır-ı erbaasını oluşturan unsurlardan biri de topraktır. Toprakla insana tevekkül, cömertlik, iyi huy gibi vasıflar kazandırılmıştır. İnsanın bu yolla kazandığı bir vasıf da sabırdır.

Yunus'un yaradılışımızı anlatırken toprak kavramına ve bununla ilgili olarak sabıra yer vermesi boşuna değildir. Zira sabır, tasavvufta bir makam olarak, sufilik yolundaki bir dervişin uğrayacağı duraklardan biridir. Çünkü dervişin asıl gayesi "esrar-ı Hak"ın sırlarına vukufiyettir. Bu da ancak sabırla kazanılabilecek bir durumdur. Yunus Emre yolunun takipçilerinden olan Eşrefoğlu Rûmî, bu durumu şöyle izah eder:

*Sabır ile malûm olur esrâr-ı Hak
Sabr ile bilindi her müşkil sabak*

Yunus Emre de bu yüzden Divan'ındaki pek çok şiirde sabır konusunu ele alan beyitler söylemiştir ama onun bu konuya asıl olarak yer verdiği eseri Risaletü'n-Nushiyye'dir. Burada akıl, kibir, gazap gibi kavramları anlatırken sabra da özel bir bölüm açar. "Dâstân-ı sabır" adını taşıyan bu bölümde sabrın bütün hallerini bir destan üslubuyla anlatır.

Yunus'a göre sabrın ilk önemli özelliği kişiyi maksuduna erdirmesidir. Çünkü bu yolculukta karşılaşılabilecek pek çok zorluk ve tehlike söz konusudur. Sabır, işte bu durumlar karşısında gösterilen dayanıklılık halidir. Yine başa gelenlerden dolayı Allah'tan başka kimseye şikâyetçi olmamak, yakınmamak, kendine acındırmamak manalarıyla sabır dervişi hep Hakk'la münasebet halinde tutar, gafletten korur. Yunus bunun için sabrı maksuda ermeye bir vasıta olarak bakar:

*Yunus sabr ile olur işin müyesser
Bulurum sabr ile bir mülk-i diğer*

Burada “bulmak” meselesini izah ederken Hz. Yusuf’un serüvenine telmihte bulunur. Bulunduğu gibi Hz. Yusuf, kuyuya atıldığına buradan sabrıyla kurtulmuş ve kuyudan çıktıktan sonra aynı şekilde zindana da sabır imtihanını başarıyla vererek sonradan büyük makamlara erişmiştir. Tabi ki, erişilen sadece dünyevi makamlar değildir. Meseleye hikmet penceresinden bakıldığında Hz. Yusuf telmihini daha farklı anlamak durumunda kalırız. Şöyle ki kuyu bu manada insanın bedeni, kova hiç beklenmedik bir zamanda geliveren ilahi kurtuluş vesilesini sembolize eder. Kovayı uzatan kervan ehli ise pekâlâ bir mürşit olarak anlaşılabilir. Sonuç itibarıyla Yunus, maddi manada sultan olurken metafizik olarak nebiliğe ulaşmıştır. Bu kazanımda onu başarılı kılan ise sabrıdır.

Nitekim Yunus Emre’nin kendi serüveninde de buna benzer bir olay yaşanır. Şeyhi, onu dergâha dağdan odun getirmekle görevlendirir. Bu hal yıllarca sürer. Bu süre içinde Yunus, bir tek eğri odun bile getirmez. Bu durum maddi perspektiften şeyhine ve dergâhına saygısını göstermekle beraber değer yandan Yunus’un bu uzun yıllar boyunca nefsinin kötü huylarını düzeltmesi anlamına da gelir. Bu başarının temelinde yatan sabırdır. Sabrı onu sonunda olgunluk makamına ulaştırmış ve mürşit olmasını yani kendi ifadeyle “atâ-yı devlet”te sahip olmasını sağlamıştır.

Yunus, eserin sabır bölümünde sabrın diğer kazındırdığı özelliklerden de bahseder. Buna göre nasıl Hz. Yusuf, sabırla hem maddi hem manevi olarak yüksek makamlara ulaştıysa sabreden herkes, aynı samimiyet ve teslimiyet içinde hareket ederse onlar da nice makamlara ulaşacaklardır.

*Sabır kandayısı aylükdür işi
Müdâm âzâd ider yâd u bilişi*

Sabır, neredeyse iyilik oradadır. İyi olmak isteyen, iyilikle karşılaşmak isteyen kişi sabırlı olmalıdır. Sabır yabancı tanıdık herkesi özgür kılar. Çünkü öfke, kişiyi kendine tutsak eder. Ona teslim olmamak ancak sabırla mümkün olabilecek bir haldir.

*Sabırlı devleti dâyim olısar
Nasîbi sabr olanlar uluyısar*

Sabırlı kişinin sahip olduğu devlet, nimet daim olur, elden gitmez. Nasibi sabır olan kişi ulu, yüce bir kişi olur. Çünkü bütün ulu kişiler başta sabrın timsali olan Hz. Eyüp (as) bu makama sabırla ulaşmıştır. Yine bu konuda unutulmaz bir örnek olan Hz. Yakup'un sabırla açılan sadece ten gözü değil, aynı zamanda can gözüdür.

*Sabır kimdeyse ol Arş'a süner
Ki sabr içre bulunur dürlü hüner*

Arş'a çıkmak, Mirac'a ulaşmak da sabrın meyvesidir. Her türlü marifet sırrı sabırla elde edilir. Her türlü hüner ancak sabırla kazanılır. Başarmak, kazanmak sabrın meyveleri olan ilahi ikramlardır.

*Sana her hâl ile sabır gerek hoş
Ki sabırla kılurlar kahrı hem nûş*

Kişi, hakikat yolunun yolcusu ise her durumda sabırlı olmalıdır. Sabır, kahrırları sevince, mutluluğa dönüştürür. Kötülüğün iyiliğe, zorluğun kolaylığa, zahmetin nimete çevrelmesi ancak sabırla olabilir.

*Sabır gözet sabır azîz olasın
Sabır beklerisen ma'nî bulasın*

Aziz olmak, erenler katına yükselmek ancak sabrı gözenlerin, sabırlı olanların işidir. Manaya ulaşmak, hakikat ağacının meyvelerinden tatmak sabırla olabilir.

Yunus'un adını andığımız eserinde sabırla ilgili çok sayıda beyit yer almaktadır. Hemen hepsinde sabrın kazanımları, sabırsızlığın zararları üzerinde durulur. Bu konuda bunca ısrarın sebebi ise vuslat halini gerçekleştirme arzusudur. Yunus'un şu beyti bu arzu-yu, sabrın nihai sonucunu gösterir. Allah'la olmak..Her dem onunla olmanın şuuru içinde bulunmak..Zaten salikin bütün arzusu da bu değil midir?

Yunus'un sabır destanı şu beyitlerle sona erer:

*Sa'âdet istesen sabrı güzün gör
Ki "Va'llahu mu'inü's-sâbirîn" gör*

*İşitdün sabr hâlin tâ nihâyet
Dutanun cânına olsun beşâret
Usan olma niçeme yol emîndür
Harâmî çok bu yolda pür-kemîndür*

Bölümün nihayetini gösteren bu beyitlerde de vurgulanan mesele yine aynıdır. Kişiyi, felakete, aceleciliğe, yanlış işler yapmaya sevk eden öfke halinden kurtulmanın, isyandan uzak durmanın tek yolu sabırlı olmaktır.

YUNUS EMRE'DE HAMD VE ŞÜKÜR

İlahi aşkın en coşkulu söyleyişleriyle gönüllerimizi aydınlatan Yunus Emre, şiirlerinde kendi içsel serüvenini de anlatır. Sufilikte dört kapı ve kırk makam olarak tasvir edilen seyr ü sülûk'u yani Hakk'a ermek için bir rehberin öncülüğünde ve denetiminde çıkılan yolculuğu bütün ayrıntılarıyla onun şiirlerinde görmek mümkündür. Bu bakımdan onun şiirlerini böyle bir kutlu yolculuğun anlatımı olarak da görmek gerekir.

Yunus'un bu manada pek çok şiiri bulunmakla birlikte bunlar arasında en meşhur olanı "Hakk'tan gelen şerbeti içtik elhamdülillah" mısraı ile başlayan ve sonuna kadar "elhamdülillah" redifiyle devam eden şiiridir. Yunus, bu şiirine şöyle başlar:

*Hak'dan gelen şerbeti içtik elhamdülillah
Şol kudret denizini geçtik elhamdülillah*

Hak, yolunda girene, yolunda yürüyene şerbet(manevi neş'e) ikram eder. Bu şerbeti içen onun tadıyla mest olup kendinden geçer yani kişisel arzu ve isteklerini terk edip kendini bütünüyle ilahi iradenin teslimiyetine bırakır. Artık onu sahil-i selamete ulaştıracak olan kudret Hakk'tır. Deniz olarak tabir edilen mesafe o kudretinin ikramıyla aşılmış ve kâmil insan mertebesine ulaşılmıştır.

*Şol karşiki dağları meşeleri bağları
Sağlık sefalık ile aştık elhamdülillah*

Dağ, mecaz olarak nefsi ifade eder. Engeli, zorluğu anlatır. Meşe ve bağ kelimelerini de benzer manada düşünmek gerekir. Kemal yolculuğunda bunlar kişinin önünde engel oluştururlar. Bunlar, yine Yunus'un ifadesiyle birer "harami"dir, yol kesicilerdir. Fakat teslimiyet ve şükür üzere olan salık için artık birer engel olmaktan çıkarlar. Salık, yüreğindeki ilahi muhabbetle bütün bu engelleri "sağlık ve sefalık" ile aşar.

*Kuru idik yaş olduk kanatlandık kuş olduk
Birbirimize eş olduk uçtuk elhamdülillah*

Kuruluk, gönül kuruluğudur. İşlenen hatalar, günahlar gönlü kuru bir toprağa çevirir. Orada manevi anlamda bir dirilik kalmaz. Yaş olma hali ise kuru gönlün ilahi rahmetle yeşermesidir. Yeniden dirilik kazanmasıdır. Diri olan için gerekli manevi güç kendisine verildiği için karşısına çıkan engeller onun için bir şey ifade etmez. Ruhumun kanatlandırır ve bir kuş misali engelleri aşar. Çünkü bedeninin esaretinden kurtulmuştur. Bu hale gelenlerle eş olur, dost olur ve birlikte Huzur-u ilahiye, arzu edilen makama ulaşırlar.

*Vardığımız illere şol safa gönüllere
Halka Tabduk manisin saçtık elhamdüllilah*

Sûfilikte gaye, sadece kişinin kendi nefsinin kurtarması değildir. Başkaları da, onların da huzura ermesi bir sufînin en önemli dileğidir. Bu yüzden onlar için seyahat, gidilen yerlerde Hakikati tebliğ bir vazifedir. Yunus da böyle yapmıştır. Tebliğe ehliyet kazandıktan sonra diyar diyar gezmiş, gönüllere hakikatin nurunu taşımıştır. Burada bir nimet olarak saçılan Tabduk manisini ise şeyhi Tabduk'un kendine öğrettiği bilgi ve hikmetlerdir. Mısrayı elbette Tabduk kelimesinden dolayı "Tapılanın manasını saçmak, yaymak" şeklinde de anlamak mümkündür. Sonuçta her iki söyleyiş de aynı kapıya çıkar.

*Beri gel barışalım yad isen bilişelim
Atımız eyerlendi eştik elhamdüllilah*

Sûfiyi kanatlandırıp kuş misali yapan kuvvet sevgidir. O bu sevginin penceresinden bakar her şeye...Onun dünyasında kinin, düşmanlığın, ayrılığın, gayrılığın yeri yoktur. Bu yüzden hep muhabbete çağırır, barışa, dostluğa, kardeşliğe çağırır. Yabancılığın aşinalığa, düşmanlığın dostluğa, kinin muhabbete dönüşmesini ister. Çünkü at eyerlenmiş yani bütün hazırlıklar tamamlanmış, nefis terbiye edilerek yola çıkmıştır. Yolculuğun birlikte ve birbirini sevenlerle, birbirine dost olanlarla yapılması bu yolun erkanıdır. Çokluk fani, birlik bakidir çünkü... Gayrılarının bir olup "bir" olanda buluşması nihai hedeftir.

*İndik Rum'ı kışladık çok hayr u şer işledik
Uş bahar geldi geri göçtük elhamdüllilah*

Hakikatin tebliği için bütün bir Rum(Anadolu) ülkesi dolaşmış, kış oralarda geçirilmiş, oralarda hayırlı hizmetler yapılmış ve artık geri dönme zamanı gelmiştir. Bu geri dönüş, dergaha olabileceği gibi bedeni bu dünyada bırakarak asıl vatana dönüş olarak da düşünülebilir. Sonuç değişmez; çünkü asıl olan vazifeyi yerine getirmek, nice gönülde hakikatin ışığını yakmaktır.

*Dirildik pınar olduk ırkildik ırmak olduk
Aktık denize dolduk taştık elhamdüllilah*

Gönül, gaflet uykusundan uyanmıştır. Yani dirilik gelmiştir cana...Bu feyizle pınar iken ırmak olunmuştur. Çoğalmıştır hakikatin erenleri...Hep birlikte denize dolmuşlardır. Hakikat meclisinde cem olmuşlardır. Çünkü bir damla suyun bile hasreti asıl vatanı olan denizedir. Varlığı orada anlam bulur. Denizin dışında olduğu her an gurbettedir, hasrettedir. Denize kavuşmakla bu hasret sona ermiştir.

*Tabduk'un tapısında, kul olduk kapısında
Yunus miskin çiğ idik piştik elhamdüllilah*

Yunus'u Yunus yapan mürşid Tabduk'tur. Yunus, onun huzuruna varmış, ona teslim olmuş, şeyhi de onu bütün duraklardan, makamlardan geçirerek pişirmiş, olgunlaştırmıştır. Yunus, bu halin sevinci içindedir yani hamd ve şükür makamındadır. Bu makamda dilin zikri hamddir, şükürdür.

YUNUS EMRE'DE HZ. PEYGAMBER SEVGİSİ

Yunus Emre'nin şiirlerinde en temel kavram "sevgi"dir. Şiirlerinde bu kavramı "sevi, aşk, muhabbet..." gibi kelimelerle de ifade eden Yunus'un bu kavramı öne çıkarması öncelikle onun dünya görüşüyle ilgilidir. Bu dünya görüşü İslam'dır ve bu din, bir sevgi, barış ve kardeşlik dinidir. Yunus Emre de, bir müslüman şair olarak, şiirlerinde bu dinin özünü teşkil eden sevgiyi "ana tema" olarak işlemiştir.

Yunus'un sevgisi, işte bu yüzden ilahi kaynaklıdır. Bu sevginin esasını öncelikle Allah sevgisi teşkil eder. "Mü'minlerin Allah'a karşı pek şiddetli bir sevgisi vardır." (Bakara/165) âyeti bu anlayışın en önemli göstergesidir. Daha sonra ise Hz. Peygamber sevgisi gelir. Çünkü peygamberimiz Habibullah'tır yani Allah'ın sevgilisidir. Dolayısıyla Hz. Peygamber sevilmeden Allah sevgisinden de söz etmek mümkün olmaz. Bu yüzden Kur'an-ı Kerim'de "Ey Muhammed şöyle de: Allah'ı seviyorsanız bana uyun ki; Allah da sizi sevsin." (Âli İmran/31) buyrulmaktadır.

Yunus'taki sevgi, daha sonra bu iki temel sevginin ardından insana ve diğer varlıklara yönelen bir sevgidir. Onun "Yaradılmış'ı severiz Yaradan'dan ötürü" söyleyişi de zaten Yunus sevgisinin mahiyetini yeterine açıklar mahiyettedir.

Yunus Emre'deki sevgi kavramını daha kapsamlı açıklamamızı sağlayacak bir argümanımız daha vardır. O da tasavvufur. Tasavvuf, en yalın söyleyişle ifade edecek olursak bir "sevgi felsefesi"dir. Bu anlayışın temelinde ise Yunus'un eşsiz Türkçesiyle "sevelim, sevillelim" şeklinde tercüme ettiği "Allah kullarını sever. Kullar da onu sever" (Maide/54) ayetinde belirtilen "sevgi" kavramı vardır. Zira, sufilere göre, yaratılışın temelinde aşk, sevgi bulunmaktadır. "Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi sevdim, beni bilsinler, tanısinlar diye yaratıkları meydana getirdim." (Müslim, İman/147) şeklindeki Kenz-i Mahfi hadisi bu anlayışın özünü oluşturur.

Yunus Divanı'na bakıldığında Hz. Peygamber'le ilgili çok sayıda şiir bulunmaktadır. Bunların bir bölümü başından sonuna kadar ana tema olarak Hz. Peygamber'i ele alır. "Canım kurbân olsun senin yoluna", "Arayı arayı bulsam izini", "Aşkın ile âşıklar yansın

yâ Resûla'llâh"" Ol âlem fahri Muhammed nebîler serveridir", "Çalap nûrdan yaratmış cânını Muhammed'in", Muhammed'in medhini idelim baş üstüne" mısralarıyla başlayan şiirler bu türdendir.

Yunus divanında ayrıca mısra, beyit ve dörtlük olarak peygamberimizden bahseden söyleyişler de vardır. Bütün bunlar birlikte düşünüldüğünde şiirimizde peygamberimizi konu olarak işlemede Yunus'un bir "öncülük" teşkil ettiğini görürüz.

Bu şiirlerin muhtevalarına baktığımızda Yunus Emre'nin Hz. Peygamber algılamasının boyutları bütün zenginliğiyle karşımıza çıkar. Buna göre, Yunus'un Hz. Peygamber sevgisinin temelini "nûr-ı Muhammedî" kavramı oluşturur. Buna göre Hz. Peygamber, ilk yaratılan nûrun beşerî idrake akseden bir aynası durumundadır. Cenab-ı Hakk O'nu öğmüş de yaratmıştır Bundan dolayı "Peygamberler serveri" ve "din direği"dir. "On sekiz bin âlemin Mustafa'sı" dır. "İki cihanın güneşi"dir.

Yunus Emre, konu ile ilgili şiirlerinde Hz. Peygamberin fiziki ve ruhi özelliklerine de temas eder. O, nurdan yaratılmıştır. "Adı güzel kendi güzel Muhammed'dir.", "Alnı ayın bedir halı"dir. Hilal kaşlıdır. Gönlü aydınlatan ışıktır. Cümle derdlerin dermânıdır. Müminleri çok sever. Onların dünya ve ahiret mutluluğunu ister. Tebliğ ettiği din, bunun içindir. O, o kadar şefkatlidir ki, ahirette müminlere şefaât edecektir.

Yunus Emre, O'nun bilhassa bu yönü üzerinde şu dizelerde de görüleceği gibi çokça durur. "Şol seni sevenlere kıl şefâ'at anlara", "Yarın mahşer Şeff' odur Şeff' ol", Bî-çâre 'âsî kullara yarın ol/Şefâ'at eyleyesi Mustafâ'dır."

Yunus'un peygamber şiirlerinde üzerinde sıkça durduğu bir konu da Hz. Peygamber'in mucizeleridir. En çok üzerinde durulan ise Miraç hadisesidir. Bunun dışında doğumu esnasında meydana gelen olağanüstü hadiseler de yer alır. Yine taşların dile gelmesi, Peygamberimizin zehirlenmesi için yedirilen etin onda bu etkiyi yapmaması gibi olaylara da temas edilir.

Yunus'un son derece lirik bir şekilde dile getirdiği bir husus da Kabe ziyareti özlemidir:

*Bir mübârek sefer olsa da gitsem
Ka'be yollarında kumlara batsam
Hûb cemâlün bir kez düşde seyr itsem
Yâ Muhammed cânım arzûlar seni*

dörtlüğü diğer benzer ifadelerle birlikte bu yakıcı arzunun en samimi ifadesidir. Yine bu arzunun başka bir boyutu da mana âleminde Hz. Peygamber'le birlikte olmak, onu görebilmektir:

*Katreyim ummân buldum
Derdime dermân buldum
Dün gece kadre erdim
Seyr ettim Muhammed'i*

ifadelerinden Yunus'un bu arzusuna ulaştığı sonucunu çıkarabiliriz.

Yunus, müminlerin Hz. Peygamber'e karşı olan görevlerine de temas eder. Bunların başında ona Hak peygamber olarak inanmak gelir. "Sen hak peygambersin şeksiz gümânsız/Sana uymayanlar gider imânsız" ifadesi imanın Allah'la birlikte O'nun peygamberine de inanmanın gerekliliğini ortaya koyar.

Müminler, ayrıca sürekli olarak peygamberi anmak ödevindedir. O'na salat ve selam getirmeleri gerekir. Onun ümmeti olmanın bilinciyle hareket etmek, dinin temelini oluşturan farz ve sünnetlerin gerekliliklerini yapmak da müminlere düşen görevlerdir.

Yunus'un Hz. Peygamber'le ilgili şiirleri, sonradan başka şairlerce geliştirilip zenginleştirilecek olan Hz. Peygamber konula siyer-i Nebi, veladetnâme, miraçnâme, hilye, şemail ve naat gibi edebi türlerin de ilk örnekleridir. Yunus Emre, bu anlamda da öncülük yapmış bir şairdir.

Bu şiirler, zaman içinde bestelenerek camilerde, dergâhlar da sıkça söylenen güfte özelliği de taşırlar. Bilhassa bu şekilde dini konularda daha çok şifahi kültüre göre bilgilenmek durumunda kalan geniş halk kitlelerinde çok derin tesirler bırakmıştır. Rahatlıkla denilebilir ki, Anadolu halkındaki samimi Allah ve Peygamber sevgisinin oluşmasında bu şiirlerin tartışmasız bir yeri ve önemi bulunmaktadır.

Bütün bu açıklamalardan sonra sonuç mahiyetinde şunları söyleyebiliriz: Yunus Emre, bir sevgi şairi olarak İslam dininin özünü teşkil eden sevgi kavramını, Hakk ve halk sevgisini ve bu bağlam içinde daha özel planda Hz. Peygamber sevgisini dile getiren şiirleriyle şiirimizin en önemli ismi olmuştur.

YUNUS EMRE'DE İNSAN SEVGİSİ

İnsan kavramının ve ona yönelik sevginin tasavvuf anlayışında ve bu anlayışa bağlı şairlerde çok özel ve önemli bir yer tuttuğu bilinen bir gerçektir. Tasavvufa bu anlamda rahatlıkla “sevgi doktrini” demek bir yerde mümkündür. Ama bu sevginin kaynağını, sebebini kısaca muhtevasını bilmemek bizi kimi önemli yanlışlara da götürür.

Yunus, bu konuda da yanlış değerlendirmelere muhatap olmuş bir şairdir. Ondaki sevgi anlayışın niteliği şiirlerinde çok açık bir şekilde ifade edilmesine rağmen farklı tespitler çıkmıştır: “Yunus Emre hümanizması..Doğu ve Batı’nın yüzyıllar boyunca geliştirdiği hümanist düşüncelerin bir sentezidir. Yunus’un şaheseri olan bu sentezi, önceleri hiçbir peygamberde, düşünürde, sanatçıda görmek mümkün değil.”⁽¹⁸¹⁾ “Sevgiyi, insanlığı yücelten, tanrılaştıran, Tanrı’yı alçak gönüllere, insanlığa, sevgiye indiren Yunus Emre..”⁽¹⁸²⁾ “Yunus’un hümanizmasının temelinde soyut bir düşünce, Tanrı değil, aksine kocaman bir Anadolu ve Anadolu insanının ıstırabı yatıyor demektir.”⁽¹⁸³⁾

Bunlar ve benzeri değerlendirmelerle Yunus, bir İslâm şairi olmaktan çıkarılmış, batılı anlamda hümanist bir şair olarak gösterilmek istenmiştir.

Bu tür tespitler, hümanizmin çağımızdaki yeni politikasının bir gereği olarak yapılmamışsa bile büyük bir cehaletin ürünüdür. Zira bizzat Yunus’un kendisi, kendi ifadeleriyle bu tespitlerin yanlışlığını göstermektedir. Ayrıca Yunus’un şiirinde görülen insanla ilgili yaklaşım, sadece Yunus’a özgü bir tavır olmayıp hemen bütün mutasavvıflarda daha doğrusu temellerini İslâm’da, peygamberlerin hepsinde bulabileceğimiz bir anlayışla ilgilidir.

Yunusça da sevgiye en layık olarak gösterilen insana bu değeri bizzat Yaratıcı vermektedir. Diğer varlıklar içinde insanı en üstün şekilde O yaratmıştır. “Muhakkak ki biz, insanı en güzel şekilde

(181) Hareket Dergisi, Yunus Emre Özel Sayısı, (Talat Sait Halman’ın Hisar Dergisi’ndeki yazısından naklen).

(182) Sabahattin Eyüboğlu, Yunus Emre, s. 5.

(183) Hareket Dergisi, a.g.y., s. 323 (Gönül Alpay’ın seminer bildirisiinden)

yarattık.”⁽¹⁸⁴⁾ “Ki yarattığı her şeyi güzel yaratan, insanı yaratmaya da çamurdan başlayan O’dur...Sonra onu düzeltip tamamladı. İçine ruhundan üfürdü..”⁽¹⁸⁵⁾

İnsanı üstün kılan özellik bu noktadan başlamaktadır. Ona ruh üfürülmüş, onun üstünlüğü “maddede mevcut olmayan bir cevherin kendisinde mevcut olmasından gelmektedir.”⁽¹⁸⁶⁾ İnsan bu yüzden Allah’ın en kıymetli eseridir.

İnsana bunca değer boşuna değildir elbet. Tümüyle insanın yeryüzündeki misyonu, halifelik göreviyle, kulluk şuuruyla ilgili bir hadisedir bu. Bunu anlamak için şu ayetlere bakalım: “Biz emaneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik. Onlar onu taşımaktan çekindi ve korktular. Ama insan onu yükledi.”⁽¹⁸⁷⁾ “Ben insanları ve cinleri, ancak beni bilmeleri ve bana kulluk etmeleri için yarattım.”⁽¹⁸⁸⁾

Bu yüzdendir ki bütün ilahi dinler, doğal olarak insana hitap etmiş, onu yaratılışına uygun bir noktaya getirmenin, çağrısı olmuşlardır. Özellikle Müslümanlık inanışındaki Allah’ın Âlemlerin Rabbi olarak tanınması, Hz. Peygamber’in âlemlere rahmet olarak gönderilmesi şeklindeki inanışlar, Allah huzurunda bütün insanları eşit görme, sevgiye, saygıya, adalete, hürmete layık varlık şeklinde değerlendirmeyi beraberinde getirmiştir. Çünkü insan, yaratılışı itibarıyla mümindir. İnanç konusundaki değişimi sonradan gerçekleştirmektedir. Öyle de olsa, yani kişi Müslüman olmasa bile yaratılışından gelen özellik dolayısıyla aynı saygın konumda tutulur. İslâmî cihat, bu tür insanları öldürmek için değil, onları yaratılış gerçeğine döndürerek yaşatmak içindir. Fakat bu konuda, Müslüman olmaları konusunda yine de zorlama yapılmaz. Belli bir hukuk çerçevesinde hak ve özgürlükleri korunur.

Yunus’un da insan sevgisi konusunda dile getirdiği gerçek bundan başkası değildir. “Onun şiirlerindeki engin insanlık muhabbeti mürüvvet-düşünce planında-gücünü İslâm inancından almıştır.”⁽¹⁸⁹⁾

(184) Kur’an-ı Kerim, Tin Sûresi, âyet no: 4.

(185) Secde Sûresi, âyet no: 7, 8, 9.

(186) Emin Işık, Kur’an’ın Getirdiği, s. 37.

(187) Ahzab Sûresi, âyet no: 72.

(188) Zariyat Sûresi, âyet no: 56.

(189) S. Eyüboğlu, a.g.e., (Prof. Dr. Abdülkadir Karahan’ın seminer notları).

Yunus, sadece insanlara değil bütün yaratılmışlara Kur'an'daki anlayışa uygun olarak aynı gözle bakılmasını söyler:

*Cümle yaratılmışa bir göz ile bakmayan
Halka müderris olsa hakikatte asidir*

Yaratılmışların niçin sevilmesi gerektiğini de şöyle açıklar:

Yaratılmışı severiz Yaradan'dan ötürü

Bu mısra sevmenin ve kulluk yolunun hedefinin açıklaması, Yunus'un bildirisi niteliğindedir. Böylece tasavvuf yolunun Yaratıcı'dan dolayı insanı sevmek olduğunu belirten Yunus'un bu tavırının bir de tasavvuf teorisi içinde özel bir açıklaması vardır. Buna göre insan "biri ölümlü (fani) öteki ölümsüz (ebedi) olan iki unsurdan teşekkül eder. Ölümlü olan gövde (ten) unsurdur ki kâinatta ateş, hava, su ve toprak'tan ibaret dört unsurdan meydana gelen bütün diğer nesnelerden farksızdır. Bu gövdenin ruh denilen ilahi, manevi varlığı barındırıp misafir etmekten başka bir görevi, bir değeri yoktur. Maddi olan bütün nesneler gibi o da çürüyüp dağılacaktır. Ölümsüz unsur ise insana asıl şerefini ve değerini bağışlayan ilahi tarafımızdır. Ruh (can) adı verilen bu unsur, Tanrı'nın bütün sıfatlarına mazhardır (belirme yeridir). İnsanda var olan, ebedi olan ve bir gün Tanrı'ya kavuşacak olan bu ruh varlığımızdır."⁽¹⁹⁰⁾

Bu yorumdan sonra Yunus'un şu mısraları daha iyi anlaşılacaktır:

*Gönül Çalabın tahtı
Çalab gönüle baktı
İki cihan bedbahtı
Kim gönül yıkar ise*

Yunus, çağrısı için çağımızın düşünce sistemlerindeki gibi belli grupları hedef olarak seçmez. Çağrısı herkeseindir:

Beri gel barışalım yad isen bilişelim

.....

*Gelin tanış olalım işi kolay kılalım
Sevelim sevillelim dünya kimseye kalmaz*

(190) (10) Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı, c. 11, s. 132-133.

Allah'a giden yol insan sevgisinden geçer çünkü. Düşeni kaldırmak, ağlayanı güldürmek, aç doyurmak, yoksulu giydirmek, hakikatten ayrılanı hakikate döndürmek en ileri kulluk görevleridir. Bunları ihmal edersek namazın, orucun, haccın bile bir değeri kalmaz. Çünkü seven zalim olamaz, bencil olamaz, kalp kıramaz. Bunları yapıyorsa diğer ibadetlerin de şuuruna erememiş demektir.

*Çalış kazan ye yedir
Bir gönül ele getir
Yüz Kabe'den yeğrekdir
Bir gönül ziyareti*

*Bir gönül yıktın ise
Bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi
Elin yüzün yumaz değil*

Tabii ki bu ifadelerden çıkarak, deve kuşu mantığıyla haccın, abdestin öneminin az oluşu gibi bir sonuca varılamaz. Dindeki hürriyetin bir başka açıdan ifadesidir bu sözler. Hac, İslâm'ın beş şartından biri olarak önemli bir ibadettir. Ama şartları elvermediği için bunu yapamayanlara bir imkandır hacc yerine bir gönüle girme çağrısı. Yine ibadetten amaç, kulluktur. Eksiksiz yerine getirilmesi gerekir. Dini sadece şekle hapsedenlere bir uyandır kalp kıranın namazının orucunun kabul edilemeyeceğinin söylenmesi. Yani komple bir Müslüman olmak, kemale ulaşmaktır belirtilen gerçek. Kemale ulaşmanın en önemli yolu da sevgiden geçmektedir. Ama soyut, içi boşaltılmış bir sevgiden değil. Yaradılan'ı Yaradan'dan ötürü sevmek. Bu ifade hem eylemin niyetini hem de hedefini göstermektedir. Böylece insan sevmek, O'nu Yaradan'ın istediği şekle getirmek demektir. Müslüman olmanın anlamı da budur zaten. Çünkü yaratılış hikmeti budur: "Siz, iyiliği emreder ve kötülöklere karşı savaşır olduğunuzdan dolayı, insanlığın hayrı için meydana çıkarılmış en hayırlı milletsiniz."⁽¹⁹¹⁾

(191) Ali İmran Sûresi, âyet no: 10.

HÜMANİZM VE YUNUS EMRE

Sözlük anlamına bakıldığında “insancılık”, genel anlamıyla bakıldığında “insan sevgisi” olarak özetlenebilecek olan hümanizm düşüncesi, kelimelere takılıp kalırsak oldukça cazip bir düşünce gibi görünmektedir. Oysa hümanizmin ortaya çıkış şartları, tarih içindeki gelişimi gibi yönleri dikkate alındığında hiç de görüldüğü gibi olmadığı ortaya çıkar. Öyleyse hümanizme “insan sevgisi” sınırları içinde bakmak yanıltıcı olacaktır. Zira insan sevgisi tasavvufun da ana meselelerinden biridir. Zahirî yaklaşım, hemen hümanizmle tasavvuf arasında paralellikler kurmakta, Yunus, Mevlâna gibi İslâm şairlerini de aynı pota içinde değerlendirmektedir.

Yanılgıyı önlemek için, önce hümanizme kendi açısından bakmak gerekmektedir. Konuyla ilgili kaynaklarda verilen bilgiler özetle şöyledir: “Hümanizm (insancılık), Osm. Muhabbet-i İnsaniye mezhebi, teceddüî, edebî, beşeriyete ibadet mezhebi...İnsana saygı gösterilmesiyle gönenç sağlanması gerektiğini savunan bireyci Rönesans ülküsü.”⁽¹⁹²⁾ “Hümanizm, felsefede insancıl değerlerin savunulması Hristiyan düşüncesinde İsa’yı salt bir insan olarak kabul etmek”.⁽¹⁹³⁾ Bu iki alıntıda ilk dikkati çeken hususlar “bireyci Rönesans ülküsü”, “beşeriyete ibadet mezhebi” ve “İsa’yı salt bir insan olarak görme” ifadeleridir.

Bu ifadelerin batı düşünce tarihi içinde elbette özel bir anlamı vardır. Bunları şöyle özetleyebiliriz: Bilindiği gibi sınıflı bir toplum yapısına sahip olan batıda toplumculuk anlayışı yoktur. “Bireyci batı düşüncesinin temel kaynakları ise Yunan Felsefesi ve Hristiyan teolojisidir.”⁽¹⁹⁴⁾ Yunan düşüncesi ise kölecî bir toplumun ürünüdür. İnsanın bireyci bir tutumla kişisel özgürlüklerini korumak için verdiği bir mücadele vardır. Hristiyanlık teolojisi ise vahyi özelliklerini kısa sürede kaybetmiş ve Hristiyanlık hakim sınıfların diğerlerini ezmede, baskı altına almada kullandığı bir araç olmuştur. Manevî olanla ilişkiyi kesmek için de İsa’yı peygamber kimliğinden soyarak salt sevgi felsefesini öneren bir insan olarak görme ise, bütün bu gelişmelere uygun bir tavrıdır.

(192) Orhan Hançerlioğlu, Felsefe Ansiklopedisi, c. 3, s. 106 vd.

(193) Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c. 4, “Hümanizm” maddesi, s. 285.

(194) Halit Refik, Hareket Dergisi Yunus Emre Özel Sayısı, s. 16.

Temellerini bu şekilde belirtmeye çalıştığımız hümanizmin bir felsefi akım olarak başlaması ise Rönesans yıllarına rastlar. Bu yıllarda Yunan toplumsal yapısı içinde aykırı bir ses olarak yükselen Sokrates, Eflatun, Demokritos gibi felsefecilerin görüşlerine eğilir. Rönesansta dini düşüncenin reddi bilimin dinin tahtına oturması gibi gelişmeler, hümanizmi ileri bir adım almaya zorlar. Bir tepki harekeline dönüşerek yeni bir insanlık ideali ortaya atar. Yeni bir insan tipinin oluşmasına yönelir. “Bu, her çeşit dış bağlardan kopan, kendine güvenen, hür, bilgili, ferdiyeti, adeta tanrılaştırılan ve bütün dünyaya ait olan bir insandır.”⁽¹⁹⁵⁾ Bu safhada dinle bağlar henüz tümüyle koparılmamıştır ama koparılmak üzeredir. Dine yeni bir yorum getirilir. “Hümanizm, bu dünyaya bağlı bir felsefe olarak, cennetini bu dünyada bulur. Tanrı’ya inanırsa dahi ilme dayanarak dünyadaki hayatı ideal ölçülere ulaştırmak amacındadır, dünya ötesi bir meseleyle ilgilenmez.”⁽¹⁹⁶⁾

Kutsal kitaplar, insanın kayıtsız şartsız bağlanmasını istiyorlardı. Gerçi burada ferdi aşağılatan bir tutum yoktu. Fakat Tevrat ve İncil’in tahrifi, dini uygulamaları hümanistleri haklı çıkaran bir noktaya getirdi. Din, gerçekten baskı aracı halini aldı. Kilise baskısı insanları iyice bunaltmaya başlamıştı. Artık, “Tabiatla Tanrı yoktur. Tanrı’yı yaratan insandır. Tek kurtarıcı ilimdir. Din bir yabancılaşma, bir afyondur ve insan Tanrı’dır.”⁽¹⁹⁷⁾ şeklinde sesler duyulmaya başladı. Böylece hümanizm, kendini tanımlayan bir felsefi görüş olarak bu açıdan “Vahye karşı, insan aklının meydan okuma tavrı”na ⁽¹⁹⁸⁾ dönüştü.

Sonraki yıllardaki gelişmesi de benzer bir çizgide sürdü hümanizmin. İnsanı tanrılaştıran bu anlayış, onu ilahi kaynaklı açıklamalardan uzaklaştırmak için “hayvanın türevi” olduğu iddiasına kadar vardı. Ardından Freud, insanı cinselliğe mahkûm ederek Marks, ekonomik bir boyuta indirerek, liberaller iman ile aklın sınırlarını ayırarak yeni anlayışa uygun insan tipleri çizmeye başladılar.

Böylece hümanizm yeni insan tipinin bağlanması gereken düşünce, yeni insanlık dini oldu. Mezhepleri Marksizm, Freudizm,

(195) Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c. 4, s. 285.

(196) Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c. 4, s. 286.

(197) Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, c. 4, s. 286 (Cemil Meriç’ten alıntı).

(198) Rasim Özdenören, Kafa Karıştıran Kelimeler, s. 59.

Darwinizm, peygamberleri ise bu teorileri üretenlerdi artık. Aralarındaki farklılıklar ne olursa olsun temelde hepsi insan konusunda aynı şeyleri söylemeye başladılar. Artık tek gerçek bilimdi. "Bilim bir dindi. Bundan sonra amentüleri yalnız o çözecekti. İnsanın dışında insanı aşan bir hakikat yoktu."⁽¹⁹⁹⁾ Dini düşünceye bir alternatif olarak, ilmi buluşların sonuçlarını da kendisine destek olarak kullanan hümanizm, XIX. ve XX. yüzyıllarda herhangi bir tanrı fikrini kabul etmeyerek, yeryüzündeki tasarruf hakkını insana verdi.

Allah'tan ve O'na bağlı gerçeklikten koparılan insan böylece yüceltilmiş oluyor (muy)du? Bu soruya cevap ararken tarih boyunca batının özellikle çağımızdaki insanlara bakış tavrını incelemekte fayda var. Zira batı felsefelerinin en önemli özelliği soyut düşünce sınırını pek aşamamış olmalarıdır.

Hümanizmi, insanı sevmek şeklinde bir anlayış olarak kabul ettiğimizi varsayarsak, batının da olaya böyle bakıp bakmadığını söylemek durumundayız. Batı insanı sevmekten bütün insanları, renk, dil, din, ırk, maddi seviye farkı gözetmeden mi sevmeyi amaçlıyordu? Yeryüzündeki bütün insanların mutlu, eşit yaşadıkları bir dünya devleti mi hayal ediyordu?

Batının tarihinde ne dün ne de bugün bu soruya olumlu cevap verecek bir uygulamaya hatta görüşe rastlamak mümkün değildir. Bir kere kendi içinde burjuva, köylü, işçi-patron, köle-efendi, zengin-fakir şeklinde sınıflı bir yapı arz ediyor batı. Bu bakışı dışarıya çevirirsek bu defa batının siyah-beyaz, medeni-ilkel ayrımları yaptığına tanık oluyoruz.

Kendi içindeki iç çekişmeleri bir ölçüde gidererek, bir ölçüde de gizleyerek, coğrafi keşiflerden sonra kazandığı yeni alışkanlığının, sömürgecilik anlayışının bir gerekliliği gibi ortaya çıkan bir anlayışa benziyor batı hümanizmi. Yani kendi sınıflı yapısını ve bunalımlarını diğer ülkelere ihraç ederek kendini efendi, diğer milletleri köle olarak görmek istiyor. Bu oluşuma karşı çıkılmaması için de bilhassa doğu milletlerini hümanizmle pasifize etmek istiyor. Yunusların Mevlânaların birdenbire keşfedilmesi, doğu insanını yeni politikasına adapte etme, doğu kültürü içinde kendine bir yer edinme amacıyla ilgilidir.

(199) Abdülvahid Yahya, Modern Dünyanın Bunalımı, s. 81 vd.

Dün Kitab-ı Mukaddes'i tahrip eden Batı, bugün de yerli temsilcileriyle birlikte Yunus'u, Mevlâna'yı kendi perspektifinden yorumlayarak, kendisiyle onlar arasında benzerlikler bularak bir taşla iki kuş vurmuş oluyor. Birincisi, kendisine meşruiyet kazandırmak, ikincisi ise, doğu düşüncesini batılı yorumlarla tahrif etmek, kendi kutsal kitaplarına yaptığını bu defa Müslümanlara yaptırmak. Böylece dindar Yunus, dine karşı savaşta bir aracı durumuna getiriliyor. İsteniyor ki, hem dinden uzaklaşalım, dine karşı alternatif bir düşünce olan hümanizmi benimseyelim hem de soyut bir sevgi anlayışına bağlı kalarak batının zulümlerini görmeyelim, görsek bile affedelim, hoşgörüyüyle yaklaşalım.

Bu iddiaları bir yana bırakarak, hümanizmi gerçeklen insan sevgisi şeklinde anlamak bile bizim için bir önem taşımaz. "Eğer hümanizm, insan hakları ve insan sevgisi demekse, yalnız Yunus değil, peygamber devrinden beri bütün Müslüman halk hümanisttir." ⁽²⁰⁰⁾ İnsanlara iyi davranmayı, sevmeyi, saymayı, eşitliği, adaleti soyut bir düşünce olmaktan çıkarıp bir hayat tarzı olarak gerçekleştiren bir inancın insanları için hümanizmin vereceği yeni bir şey yoktur. Meseleyi bu şekilde yani insan sevgisi olarak sınırlandırdığımızda batı için cazip ve yeni olan bu anlayışın bizim için yeni bir tarafı yoktur. Zira bizde sevgi zaten hayatımızın en önemli dinamiğidir. Kaynağını ise inançlarımızdan alır. Bizde şahısları ve zümreleri sevmek değil, kainattaki bütün varlıkları sevmek bir emirdir. Dostlukta olduğu gibi düşmanlıkta bile adaletli olmamız emredilir. Ama bu demek değildir ki haksızlıklar karşısında susalım. Zulüm karşısında boynumuzu bükelim. Bizdeki bir ıslah tavrıdır. Teslimiyet değildir.

Yunus, hümanist değil mutasavvıftır. O'nun "yaratılmışları yaratandan ötürü sevmek" mısraı bu konudaki iddialar için yeterli bir cevaptır.

(200) Hareket Dergisi, Yunus Emre Özel Sayısı, s. 12 (Emin Işık'ın "Gerçek Yunus" adlı makalesi)

ÇAĞIMIZDA YUNUS EMRE

“Her gün yeni doğarız/Bizden kim usanası” mısraları, Yunus’un çağımızda da niçin gündemde olduğunu açıklayan ilginç ifadelerdir.

Yunus, değişen şartlar, değişen çağlar içinde değişmeyen, eskimeyen ‘yeni’nin sözcüsü, tebliğcisi bir şairdir. Bu özelliği dolayısıyla her dem yenidir. Çağından çağımıza ulaşmasının sırrı da buradadır.

Yunus, çağının olumsuzluklarına karşı savaş açmış bir şairdir. O olumsuzlukların ortadan kaldırılmasında, yeni bir insan yapısıyla yüzyıllar sürecektir yeni bir devletin kurulmasında fikri ve manevi mimarlık yapmıştı. Onu büyüten misyonu idi. Sesi, eseri ve etkisiydi. Diliyle, üslubuyla, hitap tarzıyla, insanlara benimsetmek istediği inanç, ibadet ve ahlâk görüşüyle olması, yapılması gerekeni gerçekleştirmişti. Böylece çağını ve toplumunu aydınlatmıştı.

Karanlık her çağın ışığa ihtiyacı vardır. Çağımız da daha önce insanlığın benzerlerini zaman zaman yaşadığı karanlık bir çağdır. İnsanlığın son iki-üç yüzyıl içinde geldiği nokta genel özellikleri itibarıyla Yunus’un yaşadığı çağdan, o çağın şartlarından farksızdır.

Çağın sancısı öncelikle Tanrı’dan kopuk olmanın, bu şeytani isteğin ortaya çıkardığı bir sancıdır. İnsan nefsinin azgınlığının ortaya çıkardığı çağdaş sistemler, felsefeler, kaldırmak istedikleri sistemlerin ve düşüncelerin yerini asla tutamamış, daha fazla özgürlük, mutluluk eşitlik vaat ettikleri insanları bir çıkmazın önüne getirmiştir. Çağımızda mananın yerini madde almış, insanın yüzü, ölümü unutarak hayata, gönlü unutarak nefse yönelmiştir. İki büyük dünya savaşı yaşanmış, makine ve madde putlaştırılmış, aşkın değerlerden koparılan insanlar, yeni değerlerin tutsağı haline getirilmiştir. Artık çağımız bir bunalım çağıdır.

Bunalım çağının insanı istese de istemese de bunalımı aşmanın yollarını bulmak zorunda hissetmektedir kendini. Sorular sormaktadır, daha doğrusu sormaya çalışmaktadır. Dünya hızla değişmektedir. Ve insanlık başladığı noktaya, kaybettiği hakikate

yeniden dönmek istemektedir. Şimdilik el yordamıyla bulduğu gerçekler, mistisizmdir, tasavvuftur, dolayısıyla Yunus'tur, Mevlâna'dır. Yunus'ta, Mevlâna'da buldukları nedir insanlığın? Öncelikle cevaplarını aradıkları sorulardır bunlar. Zira insan fıtratı, gereği kötülüğe, zulme, sevgisizliğe, inançsızlığa uzun süre katlanamaz. Mutlaka arayacak ve bulmaya çalışacaktır.

Yunus, bu bakımdan bunalımı aşmaya çalışan çağdaş filozoflardan daha çağdaş bir ışık olarak çıkıyor insanlığın karşısına. Çünkü onun şiirlerinde hayata ve gerçeğe aykırı bir şey bulmak mümkün değildir. Bu çağın meseleleri ne kadar karmaşık olurlarsa olsunlar bütün zulüm çağlarının ortak meseleleridir. Yunus, bunlara yüzyıllar ötesinden ışık tutan, çözümler teklif eden bir şairdir. "Bunca varlık var iken gitmez gönül darlığı" mısraı tüketim toplumunun en çarpıcı problemine işaret etmekte değil midir? Ölümü unutan, hayata ve eşyaya tapan çağdaş insan kaybettiklerini elbette ki Yunus'ta bulacaktır.

Yunus, nasıl çağında da önce tam olarak anlaşılamamışsa benzer bir trajediyi şimdi de yaşamaktayız. Ortaya çıkarılan değişik Yunus portreleri bunu göstermektedir. Bu yanılgıyı iyi araştırmak gerekmektedir. Bu noktada bize düşen görev, Yunus'un bağlı olduğu düşüncüyü bütün gerçeğiyle insanlığın gündemine getirecek çalışmalara yönelmektedir. Zira Yunus'u yanlış anlamada ve anlatmada kasıt da vardır. İnsanlar fıtratlarından gelen bir özellik dolayısıyla Yunus'a samimi niyetlerle yönelmiş olsalar bile, çağın 'azgın beyleri' bu yönelişi amacından saptırmak istemektedirler. Dolayısıyla Yunus'u hümanistler, sadece insan severliğiyle, Marksistler devrimciliğiyle, ulusçular dil bilinciyle, İslâm'ı bütün bir realite olarak göremeyenler ise onu birkaç şiiriyle ya mahkûm ya da kahraman yapmak istemektedirler. Bu tür bakışlar, Yunus'a hakikatin ölçüsüyle değil de kişisel ölçülerle bakmak demektir. Ve bu bakış ilk bakışta haklı gibi görünebilir.

Yunus, insanı seviyordu. İnsan sevgisini bayraklaştırıyordu. Ezilmişlerin yanındaydı. Sesi halkın sesiydi. Dili halkın diliydi. Dini, özüyle kavramak ve kavratmak istiyordu. Ama bütün bu tavırları hangi niyetin, bakışın ürünüydü, İnsanı seviyordu ama Yaratan-yaratılan bilinci içinde yüceltiyordu inşam. Kulluğu insana en büyük şan olarak sunuyordu. Çağın zalimlerine karşıydı. Ama bu, belli bir

sınıfın çıkartan için değildi. Bütün mazlumlar halta bizzat zalimler içindi verdiği savaş. Dili halkın diliydi ama evrensel bir yanı da vardı. Bu yüzden kavmî endişelerden tamamen uzaktı.

Yunus'un şiirinde İslâm vardı. Kardeşlik, eşitlik, sevgi, adalet, dünya, ahiret, mal, mülk..bu anlayış çevresinde anlamım ve yorumunu bulan gerçeklerdi.

Yunus, bu bakımdan savunduğu inanç, ahlâk, hayat görüşleriyle bugünün insanına da çok şeyler söyleyebilecek bir şairdir. Yeter ki onu kendi gerçeği içinde anlamaya çalışalım.

Yunus, bu kimliğiyle anlaşıldığı gün insanlık yaralarının gerçek ilacını bulacaktır.

3. Bölüm YUNUS EMRE'NİN ŞİİRİ

Yunus Emre, şiiri yönüyle de bütün araştırmacılar tarafından Türk dili ve edebiyatı içinde özel bir yerde değerlendirilir. "Eski Anadolu Türkçesi'nin en büyük temsilcisi"⁽²⁰¹⁾, "Oğuz lehçesiyle Anadolu Türk edebiyatının kurucusu, Tekke, Divan ve Halk edebiyatlarının hepsine ilham veren öncüsü ve yedi yüzyıldır en büyük şairimiz"⁽²⁰²⁾, "Halkın sevgili milli şairi"⁽²⁰³⁾ "Halk diliyle tasavvuf edebiyatının en büyük şairi"⁽²⁰⁴⁾, "Türk tasavvuf şiirini ölümsüzleştiren şair"⁽²⁰⁵⁾ şeklindeki değerlendirmeler Yunus'un Türk dili ve edebiyatı içindeki müstesna yerine genel anlamda ışık tutan ifadelerdir.

Yunus'un da içinde değerlendirildiği Tasavvufi Halk şiiri ya da sonraki adıyla Tekke şiirinin başlangıcı Ahmet Yesevî'ye kadar uzanır. "XII. yy'da Orta Asya'da göçebe Türkler arasında sûfilîği yaymaya çalışan Ahmet Yesevî ve haleflerinin yazdıkları hikmetler, bu tarzın en basit ilk örnekleridir." ⁽²⁰⁶⁾

Tasavvufi Halk şiiri, başlangıcı itibariyle iki temel özellik gösterir. Bunlardan birincisi, konusunu din ve tasavvuftan alan bir şiir olması sebebiyle faydacılığı esas alması yani bir tebliğ ve telkin şiiri olması, ikincisi de sade bir dille söylenmesidir. Bu özelliklerden yola çıkarak bu şiir tamamen didaktiktir ve dili de çok basittir yargısına varmak doğru değildir. Çünkü didaktik parçalarla birlikte tasavvuf neşesinin verdiği coşkunlukla lirik özellikler de görülür bu şiirde. Dil açısından da sade Türkçenin seçilmesi hitap edilen toplulukla ilgili bir husustur. Sonradan bu topluluğun kavrayış seviyesi yükseldikçe bu şiirin sanat yönü de düzey kazanmıştır.

Sonraki durum bir yana bırakılacak olursa Ahmet Yesevî geleneğinin "Türklerin kolay anlayacakları sade bir dil ve öğrenip hemen terennüm edeceği bir vezin ve şekil kullanımı"⁽²⁰⁷⁾ bariz bir özellik olarak görülür.

(201) F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 34.

(202) Ahmet Kabaklı, Türk Edebiyatı Tarihi, s. 173.

(203) Ahmet Kabaklı, a.g.e., s. 189.

(204) N. Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, s. 332.

(205) N. Sami Banarlı, a.g.e., s. 335.

(206) Türk Halk Edebiyatı Özel Sayısı, s. 182.

(207) N. S. Banarlı, a.g.e., s. 279.

Tasavvufun gelişmesine paralel olarak Ahmet Yesevi çizgi- si, bir gelenek oluşturdu ve devam etti. Onun gibi söylemek bir tarz halini aldı. Ortaya çıktığı XII. yy'ı ve Türkistan'ı aşarak sonraki yüz- yıllara ve yerlere uzandı. Bu şiiri ortaya çıkaran sebep temelde de- ğişmediği için, gelişme seyrinin getirdiği değişiklikler hariç; konu, dil, üslup olarak Anadolu Türk edebiyatı yıllarına kadar geldi. Pek çok temsilci yetiştirdi. Kemal noktasına da Yunus Emre'yle ulaştı.

XIII. yy. Anadolu dil ve edebiyatı, Büyük Selçuklu devrin- den gelen tarihî sebepler yüzünden farklılık gösterir. Bu yüzyılda ilim dili Arapça, edebiyat dili Farsçadır. Hatta Arapça ve Farsça za- man zaman resmî dil niteliği de kazanır. Tasavvuf edebiyatı, sağlam temelleri, bu asırda Anadolu'da artan Türk sayısı, sözlü edebiyatın süren etkisi, tarikatların yaygınlık kazanması gibi sebeplerle büyük bir gelişme gösterdi. Böylece Türkçe yeniden önem kazanan bir dil oldu.

Yunus, bu gelişme içinde yer alan bir şair olarak Türkçe- yi yeniden edebiyat dili haline getirdi. Ama aynı anlayışı benimse- yen diğer şairlerle Yunus arasında çok önemli bir fark vardır. Yu- nus'un Türkçesi şairliği gibi özgün bir nitelik taşır. Zira o, bir halk şairi sayılmaz. Hele bir âşık ya da saz şairi değildir. Eğitim görmüş bir kişidir. Belli bir kültürün sözcüsüdür. Gerçi belli bir eğitimden geçmiş halk şairleri de yok değildir. Ama Yunus, yine de onlardan farklıdır. Tekke mensubu olması tek başına bu farklılığı açıklama- ya yeter. Ama öte yandan Yunus, Gölpinarlı'nın da dediği gibi "Halk şairi olmamasına rağmen halkın şairi" dir.⁽²⁰⁸⁾ Halkın şairi olması da kısaca halkla kurduğu, kurmayı başardığı dil ve düşünce diyaloguy- la açıklanabilir. İşte dilinin farklılığı buradadır. "O başlı başına bir çığır açmıştır."⁽²⁰⁹⁾

Türkçe, özellikleri itibariyle "başka dillerden aldığı keli- meleri öteden beri kendi dil mimarisi ve dil musikisine uydurarak Türkçeleştirme geleneği"ne...⁽²¹⁰⁾ sahip bir dildi. Yunus, şuurlu bir hareketle, şiirini öz Türkçe olarak değil "İslâmî Türk Dili" olarak or- taya çıkardı. Kavmi olarak Türk, akidevî olarak Müslüman bir şair

(208) Abdülbaki Gölpinarlı, Yunus Emre, s. 15.

(209) F. Kadri Timurtaş, a.g.e., s. 31.

(210) N. S. Banarlı, a.g.e., s. 29.

sıfatıyla “altın bir sentez”i⁽²¹¹⁾ gerçekleştirdi. Diliyle “Türk’ü, İslâm’ı misyon olarak benimseyen bir toplum haline getirmenin bütün kıvrımlarını çekti.”⁽²¹²⁾ “Şiirinin biçimi, ölçüsü, sesi bir yanda Türk sanatının özel, öbür yanda İslâm sanatının genel çizgileri”ne⁽²¹³⁾ uydu.

Banarlı da benzer bir yorumla Yunus’un dilini şöyle açıklar: “Ortak İslâm medeniyeti içinde öteden beri gelişmeye başlamış ve bu ortak medeniyet dillerinden Türkçeleşmiş kelimelerle zengin bir İslâmî Türk dili kurdu.”⁽²¹⁴⁾

Abdûlbaki Gölpınarlı, Yunus’un dil özelliklerini benzer bir şekilde ele alırken bu durumu O’nun bir geçiş devri şairi olmasına bağlar ve “Yunus, bir istihale şairidir, bir istihale devrini temsil eder.”⁽²¹⁵⁾ der.

Yunus’u Arapça ve Farsçayı bilmesine ve devrinde bu iki dil prestijli olmasına rağmen böyle bir dil anlayışına yönelten sebep sadece “istihale devri” şairi olmasıyla açıklanamaz elbet. Bu, daha çok Yunus’un şiirinde gözettiği hedeflerle ilgili olarak ele alınmalıdır. Zira dildeki sentezci tutumu, ölçüde, şekilde, üslupta da görülür. Yunus, heceyle birlikte aruzu da kullanır. Şiirlerinin çoğu halk edebiyatı şekilleriyle yazılmış olmasına rağmen divan edebiyatı nazım şekillerine de rastlanır. Risaletü’n-Nushiyyesi mesnevi tarzındadır. Sanat endişesi taşımasına rağmen, pek çok şiiri sanatlıdır. Değişik sembollerle ve mecazlarla yüklüdür.

Bütün bunlar dikkate alındığında, Yunus’un şiir dili ve anlayışı hakkında daha farklı tespitler yapmamız gerekmektedir. Yunus’u şiirinde de başkalarından ayıran bu olay, devrinin şartlarından çok misyonu ile ilgili olarak ele alınmalıdır. Kendisine çağının ve inancının yüklediği şairlik görevi araştırılmalıdır. Bu durum bizi Yunus’un şiirini açıklarken çağını ve inancını ele almaya zorlamaktadır.

Her çağın sanatçıyı çağırdığı bir ödev vardır. Gerçek sanatçıların hiçbirisi bu ödevden kaçamaz. Ama çağın gerçeği, sanatçıya

(211) Sezai Karakoç, Yunus Emre, s. 41.

(212) S. Karakoç, a.g.e., s. 41.

(213) S. Karakoç, a.g.e., s. 42.

(214) N. S. Banarlı, a.g.e., s. 333.

(215) A. Gölpınarlı, a.g.e., s. 15.

ödev yüklerken sanatçının karşısına bu defa sanatın kendi gerçeği çıkmaktadır. Yunus, bu iki gerçeği birleştirmiş ender şairlerden birisidir.

Büyük sanatçılar gibi gerçeğin ve efsanenin kahramanları da bu iki gerçeğin kısıkcı altında “büyük” olmuş kişilerdir. Toplum bir bekleme durağındadır. Karşısında sanatçı vardır. Bekleyişlere olumlu cevap çağın gerçeğiyle birlikte, kişisel gerçeğin de ele alınmasını zorunlu kılmaktadır. İşte sanatçı, kendi gerçeği ile toplumsal gerçek arasındaki gidip gelmelerle kozasını örer ya da bin bir çiçekten derlediği özlerle balını yapar. Kovandaki çile tamamen şahsidir ve orijinallik ister. Ardından bu çilenin meyvelerini sunar. Bu bakımdan sanatçı, sanat gerçeğini sadece kendisi için yaşayan ve oluşturan birisi olarak çıkmaz karşımıza. Çok sayıda insanın acıları, umutları onda ifadesini bulur. Zaten sanatın özünde hep bir ümit ve iyimserlik vardır. Sanatçı böylece acıyı bal eyleyen usta olur.

Yunus’un yaşadığı çağ, çeşitli sebeplerle bir bunalım çağı haline gelmişti. Yani, bu çağın sanatçısını bekleyen bir ödev vardı. Bu ödev, bunalımın acı sonuçlarını iyiliğe, güzelliğe dönüştürmek ödeviydi. Bir değişimi başlatmak ve gerçekleştirmektir bu ödevin temel niteliği. Söz konusu olan insanlardı. İnsanı dün hangi ses ayağa kaldırmışsa o gün de aynı ses ayağa kaldıracaktı. Bu İslâmî ve bu mesajın insana/insanlara ulaştırılması gerekiyordu. Geçmişte, bu görevi peygamberler üstlenmişti. Allah, bir rahmet eseri olarak, emanetini yüklediği insanı başıboş bırakmadığı gibi rehbersiz de bırakmıyordu. Son peygamber de geldiğine göre, zulmü adalete dönüştürecek olanlar, ancak o yolun izleyicisi olan büyük sanatkârlar, bilginler olabilirdi. Zulmün faturası halka yüklenmişti. Haçlı ve Moğol saldırılarının, kardeş kavgalarının, isyanların, eşkıyalıklarının acı sonuçlarını halk çekmişti. Sosyal bir değişim bütün boyutlarıyla halkın ayağa kalkmasıyla sağlanabilirdi. Halkın problemi salt maddi de değildi. Bulanık ortam, düşüncenin ve inancın haramilerine de fırsat vermişti. Maddesi gibi manası da tahrip ediliyordu halkın.

Yunus’un şiiri işte bu geniş çerçeve içinde nitelikleri açıklanabilen bir şiirdir. Bu şiirin kavranabilmesi için de söze önce bu şiirin kaynağından, temel dinamiklerinden başlamak gerekir. Yunus’un şiiri, bir değişim çağının gerçekleri içinde ele alındığında, Müslüman bir şaire özgü ürünler olarak ortaya çıkar. Yunus, “Bir İs-

lâm şairi olduğunun iyice şuurundadır.”⁽²¹⁶⁾ Şiirine hâkim olan çizgi “dîn çizgisi”dir.⁽²¹⁷⁾ Bu şiirde ele alınan bütün konular, bu temel düşünce noktasından ele alınmıştır. Zaten bir tasnif yapılacak olursa bu şiir bütünü içinde inanç perspektifli olanlar, epey bir yekûn tutar. Tabiatı, gurbeti, ölümü, hasreti kısacası diğer konuları ele alan şiirlerde de bakış açısı yine İslâm’dır.

Yunus, genel anlamda tasavvuf edebiyatı içerisinde ele alınca isler istemez onun şiirinin bir gönül şiiri, dolayısıyla ferdiyetçi bir şiir olduğuna hükmetmemiz gerekir ilk planda. Ama bu durum bile söz konusu temel düşüncenin İslâm olduğu gerçeğini değiştirmez. Doğrudur, onun şiirinde “biz”den önce “ben” gelir. “Ben”in kurcaladığı metafizik sorunlar, yaşadığı bireysel olaylar anlatılır. Fakat anlatılan bu macera öbür taraftan ortak bir maceradır. Cevabı aranan sorular, herkesin cevabını aradığı sorulardır. Bu yüzden bir kader destanı gibi örülen bu şiir, ortak duyarlılığın da sesidir. Her insan, bu şiirde kendinden bir parça bulur. Hatta kendini bulur. Bu, halifelik göreviyle yeryüzüne gönderilmiş insanın doğru ve yanlış olarak iki yol halinde nitelendirilebileceğimiz tercih noktasında arayışlarının, buluşlarının, kaybedişlerinin ve tekrar buluşlarının bir sonucudur.

Yunus, bu yüzden realiteye takılıp kalmaz. Çağının sosyal, siyasal kargaşası somut görüntüleriyle bu şiirde yer almaz. Çünkü her şey dıştan içe doğru gelişmektedir. Bu yargının zıddı da doğrudur. Ama önemli olan içten dışa doğru olan problem ya da doğru olanı bulma macerasıdır. Bu yüzden Yunus, merkeze kendini, kendi nefsinı alır, oradan topluma uzanır. Sesi böylece ortak bir sese dönüşür. Böylece dış realite inkâr edilmemiş fakat yumuşatılmış olur. İyimserlik gibi bu da sanatın bir gerekliliğidir ve özünde olan bir durumdur. Karakoç’un ifadesiyle “doğum ağrısı şiirleridir bu şiirler.”⁽²¹⁸⁾ Bu sebeple baharla kış, ölümlü hayat, umutsuzlukla güven bütün boyutlarıyla mısralarda yer alır.

Tasavvuf şiirinin özünde yer alan tebliğci ve telkinci tavır Yunus’la da hiçbir zaman pasif ve teslimiyetçi bir tarzı beraberinde getirmez. Çağın gerçekleriyle ilgili olarak yapılan tasvirlerdeki

(216) S. Karakoç, a.g.e., s. 35.

(217) S. Karakoç, a.g.e., s. 31.

(218) S. Karakoç, a.g.e., s. 32.

olumsuzluklar bir bezginliğin, şikâyetin ifadesi olmayıp realiteyi ortaya koymayla ilgilidir. İnsandaki olumsuzlukların önce ortaya konması ardından çözüm aranmasıdır ki Yunus'un şiirinin başlangıç noktası da buradadır.

*İşitin ey ulular, ahır zaman olısar
Sağ müsliman seyrektir ol da güman olısar*

*Danışmend okur tutmaz derviş yolun gözetmez
Bu halk öğüt işitmez sağır heman olısar*

*Gitti beğler mürveti binip sürerler atı
Yediği yoksul eti içtiği kan olısar*

*Yani er koptu erden elin çekmez murdardan
Deccal kopısar yerden onlar uyan olısar*

.....

*Miskin Adem oğlanı nefse zebun olmuştur
Hayvan canavar gibi otlamağa kalmıştır*

*Hergiz ölümün sanmaz ölesi günün anmaz
Bu dünyadan usanmaz gaflet önün almıştır*

*Oğlanlar öğüt almaz yiğitler tevbe etmez
Kocalar taat kılmaz sarp rüzigâr olmuştur*

*Beyler azdı yolundan bilmez yoksul halinden
Çıktı rahmet gölünden ncfs gölüne dalmıştır*

*Yunus sözü alimden zinhar olma zalimden
Korkadurun ölümünden cümle doğan ölmüştür*

Bu şiirlerdeki ayrıntılar, çağa tutulan bir aynada görülen ve düzeltilmesi gereken olumsuzluklardır. Çağın ve inancının şaire yüklediği ödev bu görüntülerle ilgilidir. "Ahır zaman" benzetmesi bir bezginliğin ifadesi olarak ele alınamaz. Olsa olsa realitenin acı yüzüdür bu ve Yunus bunun şuurunda olan bir şair olarak ödevin niteliğini açıklamaktadır.

Olumsuzluklara karşı direnmek, onlardan bir parça olmak, ödevi yerine getirmek güç ister. Gerçeği gören önce kendini güçlendirecektir. Bunun için de kendine yönelecektir. Yani önce kişisel macera, kişisel değişim “hamlıktan olgunluğa” geçiş gerekmektedir. Yani belli bir sistem, kararlılık ve şuur şairde olması gereken vasıflardır. Yunus Emre de aynı şekilde “belli bir sisteme sahip belli bir noktadan hareket ederek, birçok duraklardan geçerek olgunluk tepesine varan adamlardandır.”⁽²¹⁹⁾

Yunus Emre’de çağ tasviri bu açıdan bir başlangıç noktasıdır. Şairin ödevi burada başlamaktadır. Bunun için de önünde terbiye ve irşadı gereken kendi nefsi vardır.

Sanatçı da, özel nitelikleri hariç diğer yönleriyle sıradan insanlarla ortak paydaları taşır. O da korkar, ümit eder, hata yapar, arayışın doğru ve yanlış duraklarına varır. Şikâyeti duaya ve teslimiyete dönüşebilir. Önünde belirsizlikler de olabilir. Yol gösteren uyancılar da. İşte ölüm, bu uyarıcılardan biri olabilir.

*Sabahın sinlere vardım
Gördüm cümle ölmüş yatur
Her biri biçare olup
Ömrün yavu kılmış yatur*

*Çürümüş toprak olmuş ten
Sin içinde yatar pinhan
Boşanmış damar akmış kan
Batmış kefenleri gördüm*

Bu tür mısralar, mücerret ölüm korkusuyla birlikte, çağın ölümlerinin ve ölümün uyarıcı işaretlerinin de bir göstergesidir. Dünya-âhiret, hayat-ölüm gerçeği şairi korkunun sınırına getirir. Korkudan sonra pişmanlık, yeni bir adım için ilk basamaktır.

*Yok yere geçirdim günü
Ah nideyim ömrüm seni*

gibi mısralara, korkunun, pişmanlığın ardından sorulara ve cevaplara dönüştüğü mısralardır. İşte bu noktada Yunus’un ilimden

(219) Burhan Toprak, Yunus Emre Divanı, s. 44.

irfana geçişi açıklık kazanır. Molla Kasım, şairlik yeteneğini kazandıktan sonra eleştiriyi ödeve hazır olmanın sembolüdür. Böylece arınma devri başlar.

*Seni haktan yığanı
Her ne ise ver gider*

.....

*Kes sen haramdan elin
Çekip gıybetten dilin
Azrail el atmadan
Bu dükkânı der gider*

gibi mısralar, şiirin açılan yeni ufkunun ilk işaretleridir. Artık ölüm korkusu azalır. Ölüm hayatta yaşamanın manasını kavratıcı bir uyarıdır bütünüyle.

Şair, bu durakları kolay geçmez elbet. Önündeki ışık daha ötesini göstermediği için, henüz tam kemal noktasına gelinmediği için kişisel kurtuluş istenebilir. Şüphe korku yine devam eder. Dünyaya tamamen boş verme şeklinde de tezahür edebilir bu durum. Ama bu tavır ödevden kaçışın ta kendisidir. Şüphenin korkunun yerini tekrar iman, ümit ve toplumculuk alır. Aşktır artık bu noktadan sonra benliği dolduran.

*Her kancam döner isem aşk iledir işim benim
Oldur gönlümde teşvişim hem aşktır yoldaşım benim*

*Bu aşk bize rahmanidir hem canımızın canıdır
Onun için şeytan ile her dem bu savaşım benim*

Yola çıkılmıştır, hedef belirlenmiştir, silah kuşanılmıştır. Artık çekilen ağır başkaları içindir de. Onların dertleri de dert edilip aynı yola çağrılırlar:

*Dervişlik yoluna sıdk ile gelen gelsin
Hak'tan özge nesneyi gönlünden silen gelsin*

Bu anlatımda ölüm kadar tabiatın da özel bir yeri vardır. Tabiat gören göz için gerçekler aynasıdır. Tabiattaki görüntüler hayata da ışık tutar ölüme de. Ayrılığın sesi, aramanın çilesi, bulmanın neşesi hep tabiatta gözlenebilir.

*Taşkın yine deli gönül
Sular gibi çağlar mısın
Aktın yine kanlı yaşım
Yollarımı bağlar mısın*

öbür yandan,

*Ey aşk eri aç gözünü, yeryüzüne bir kıl nazar
Gör bu latif çiçekleri, bezenip uş geldi geçer*

*Bunlar böyle bezenüben boynunu Hakk'a sunuban
Bir sor onu bunlara sen nereyedir azm-i sefer*

gibi mısralar hem arayışın hem buluşun ifadeleridir.

Yunus'un düşünce dünyasının gerçeklerine ışık tutan şiirlerinden bir bölümü de doğrudan İslâm inançlarını açıklayan şiirleridir. Bu şiirler, bizi Allah'a inanmaya, bağlanmaya çağırır. Bilgilendirme ve bilinçlendirme ön plana geçer. Allah, peygamber, ölüm, ahiret, melek, kader gibi İslâmî kavramlar şiir diliyle yorumlanır. Zaten pek çok şiir doğrudan âyet ya da hadis mealleri şeklindedir. Burhan Toprak bu konuya kitabında değinmiş ve örnekler göstermiştir. Bir fikir vermesi açısından bazılarını nakledelim:

Yunus:

*Dağlar yerinden ayrıla, heybetinden gök yarıla
Yıldızlar bağı kırdı, düşe yere penan ola*

Âyet:

"Dağlar yürütüldüğü zaman, gök yarıldığı zaman, yıldızlar döküldüğü zaman.." (220)

Yunus:

"Levlake ona delil oldu, ansız yer ü gök olmadı"

Kudsî hadis:

(220) B. Toprak, a.g.e., s. 24.

"Sen olmasaydın, sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım."⁽²²¹⁾

Bu tür örneklerin dışında, İslâm'ın inanç, ibadet, ahlâk, muamelat kurallarını açıklayan, yorumlayan mısralara da rastlanır:

a) Allah inancı:

*Sensin kerim, sensin rahim Allah sana yalvaralım
Senden başka yoktur kerim Allah sana yalvaralım*

b) Melek inancı:

*Münker-i Nekir Azrail kaşı kara gözü çıkar
Ol feriştehler adı Kiramen katibindir
.....
Yazmaktan usanmazlar ayrılmaz yazda kışta*

c) Kitaplara iman:

Aslım Hak'tır şek değil, mürşittir Kur'an bana

d) Peygamber inancı:

Peygamberler serveri din direği Muhammed

e) Ahiret inancı:

Ölüm haktır bilirsin niçin gafil olursun

f) Kader inancı:

*Sendendir ıssı ziyan ne iş gele benden bana
Senden ne gele bir değil çün Hak'tan ola hayr ü şer*

g) Ölümden sonra hesaba çekilme:

Karşıma gele amelin, nittim ise bulam bir gün

h) İbadetler:

(221) B. Toprak, a.g.e., s. 26.

Tut orucu, kıl namazı ur toprağa her dem yüzü

.....

*Namazını kılmayanın hak buyruğun tutmayanın
Doğru yola gitmeyenin göğsünde iman neylesin*

.....

Gelin amel edelim elimiz erer iken

1) Ahlakî kurallar:

*İyilik erin yâridir ölse uçmak yeridir
Eğer komşu hakkı boynunda ise
Cehennemde yarın baki kalasın*

.....

Diler isen eresin feragat menziline

.....

Var kanaat darında nefsi boğazından as

.....

Ey dostunu düşman tutan gıybet yalan söz söyleme

.....

*Edep tacını başına ur müfsid nicesi kızar
Kes sen haramdan elin çekip gıybetten dilin*

Örnekleri daha da çoğaltabileceğimiz bu söyleyişler İslâm inancının şiir diliyle birer yorumudur. Hem lirik hem de didaktik bir üslupla okuyucuya tebliğ ve telkin edilir.

Yunus'un şiirinde söz ve sözün söyleniş tarzı da çok önemlidir.

*Kelecı bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz
Sözü bişirip diyenin işini sağ ede bir söz*

*Söz ola kese savaşı söz ola bitire başı
Söz ola ağulu aşı yağ ile bal ede bir söz*

Sözün güzeli doğru olanıdır ve doğruyu güzel anlatanıdır. Bu nitelikleriyle söz kutsaldır.

Yunus, bütün mısralarında yararlı söz ve güzel söz söylemenin bir ustası olarak çıkar karşımıza. Zaten şiirde bir anlam da sözün yoğunlaştırılmasıdır. Yunus, bu gerçeği bilen birisi olarak şöyle der:

*Az söz erin yüküdür
Çok söz hayvan yüküdür*

Sözü yoğunlaştırmak halk seviyesine de uygun bir tavidir. Deyimler, atasözleri gibi halk ürünleri de aynı nitelikleri taşır. Böylece kelimelerin anlam sınırları genişler, zengin çağrışımlara imkân verir. Beraberinde de söyleyişte rahatlık, kolaylık ve açıklık gelir. Halkın istediği de budur zaten. En çetin metafizik problemler, böylece Yunus'un şiirinde, ifadesinin bu niteliklerinden dolayı kolay anlatılır ve anlaşılır hale gelmiştir. Sayfalara, satırlara sığmayan yalnızlık, kimsesizlik bir dörtlüğe sığar böylece:

*Bir garip ölmüş diyeler
Üç günden sonra duyular
Soğuk su ile yuyalar
Şöyle garip bencileyin*

Yunus'un şiirindeki bir başka özellik de hareketlilik. Bu özellik O'nun düşünce yapısına, tebliği kişiliğine ve çağın gerçeklerine de uygun düşen bir tavidir.

Şiirdeki hareketlilik, tabiatın bir fon olarak kullanılmasını gerektirmiştir. Akan sular, ağlayan ırmaklar, yaz, loş, gülün açılışı, soluğu... hareketliliği sağlayan unsurlardır.

*Taşkın yine deli gönül
Sular gibi çağlar mısın
Aktın yine kanlı yaşum
Yollarımı bağlar mısın*

.....
*Şu karşığı dağları meşeleri bağları
Sağlık sefalık ile aştık elhamdülillah*

Artık, kulluk özgürlüğü getirmiştir. Yunus, miskin çiğ iken pişmiştir. Halkı erdirmiş bu erişle birlikte kendi de ermiştir. İnsanı kalben, zihnen diriltmiş, sanatın fikrin, sabrın, çilenin meyvelerini toplamaya gelmiştir sıra artık.

YUNUS EMRE’NİN ŞİİR ESTETİĞİ

Yunus Emre için şiir, aslı gaye olmamakla beraber şunu gayet iyi biliyoruz ki o, dilimizin en büyük şairlerinin başında gelir. O yüzden, eğer şiirden söz edeceksek, Türkçe’nin en güzel şiir verimlerini ondan okuyacağız demektir. Fakat, bu samimi dervişin bu manada bize sağlayacağı imkan sadece şiirleri değildir. O, aynı zamanda bize şiir dersleri de veren bir hocadır. Şiirin aslının söz olduğu düşünülecek olursa bu konuda onun “söz” redifli şiiri karşımıza tek başına müthiş bir estetik anlayışı da çıkarır. O şiirden yola çıkarak, çok rahat biçimde şiir estetiğimiz temellendirebiliriz. Yine Divan’ında bu şiirindeki estetik anlayışı destekleyen, açan, açıklayan başka söyleyişlere de rastlarız.

Yunus’un şiir algısı, estetiği aynı zamanda onun hakkında söylenegelmiş menkıbelerde de görülür. Biz, şimdilik onun bu manadaki şiirlerini bir yana bırakarak menkıbelerden hareketle şiirinin estetik temellerini yorumlamaya çalışalım. Yunus’un bir tür sivil biyografisi sayabileceğimiz menkıbelerin ilkinde onu Hacı Bektaş dergâhında görürüz. Yunus, bu kutlu kapıda himmeti değil buğdayı tercih eder. Bu iki kavrama Sezai Karakoç’un yaklaşımıyla bakacak olursak burada buğday, maddi manadaki ilmi, himmet ise manevi manadaki ilmi ifade eder. Sanatın subjektif bir gerçeklik olduğu düşünüldüğünde Yunus’un ilmi değil sanatı seçtiğini görürüz. Menkıbedeki dergâha gelirken alıç getirme, geri dönüp özür dileme gibi detaylardan da şairin incelik ve tevazu sahibi olduğu gibi sonuçlara rahatlıkla ulaşabiliriz.

Yunus’un dergâha dönerek himmeti talep etmesi üzerine Hacı Bektaş, onu “Biz o kilidin anahtarını Tabduk Emre’ye verdik, varsın nasibini ondan alsın” diyerek Tabduk Emre’ye gönderir. Böylece Yunus, rivayete göre kırk yıl sürecek manevi eğitimine burada başlar. Bu durum, şair adayının ehil bir hoca tarafından eğitim görmesi gerektiğini ortaya koyar. Üstelik bu talipliğin büyük bir teslimiyet ve sabırla yapılması gerekir. Zira, hoca, talebesini zorlu imtihanlardan geçirecektir. Nitekim Yunus, dağdan odun getirme, dergâha su taşıma gibi ilk bakışta nefse ağır gelebilecek işlerle imtihan olur. Burada “eğri odun/düz odun” meselesini de pekâlâ şair adayının kelimeler üzerinde tefekkür eğitimi olarak düşünmek mümkündür. Yine odun ve su getirme olayının şaire öğrettiği bir

değer de topluma, insana hizmet etme düşüncesidir. Öyleyse, şair bir arı misali şiirini en ince dikkatlerle oluştururken söylediklerinin toplumda değer anlamında bir karşılığının oluşması gibi bir niyet de taşımalıdır.

Bir başka menkıbe ise meselenin farklı bir tarafına işaret eder. Buna göre; Tabduk Emre, bir gün yine onu bir imtihana tabi tutar ve ona bir kap içinde aşk şarabı sunarak, “*Yunus, bunu insan ayağı değmeyecek bir yere koy.*” der. Bunun üzerine Yunus Emre ne yapacağını düşünür. Günlerce dağları taşları her yeri dolaşır, fakat insan ayağı değmeyecek bir yer bulamaz. Sonunda tefekküre dalar ve Allah’tan kalbine bir doğuş lütuf etmesini diler. Biraz sonra bu niyaz karşılık bulur ve Yunus’un aklına böyle bir yerin kendi midesi olacağını düşünür. Dizi üzerine çöker, aşk şarabını içer ve içer içmez de mest olur, kendinden geçer. Sonunda ilhama kapılarak şiirler söylemeye başlar. Rivayet edilir ki onun şairliği böyle başlamıştır.

İşte bu menkıbe, bize şair olmanın olmazsa olmaz en temel şartının aşk olduğunu, aşka düşmeyenin asla şiir söyleyemeyeceğini yahut söylediklerinin şiir niteliği taşımayacağını gösterir. Zira; şiir, kelimelerden bir bina kurma sanatıdır ama bu kelimelerin ruhu, canı olmalıdır. Bunu sağlayacak ise aşktır. Kişi aşka düşmeden şair olamaz. Buna bağlı olarak düşünmemiz gereken “Kilidin açılması” menkıbesi de bunu teyit eder. Bu menkıbeye göre Yunus’un artık olgunlaştığını gören Tabduk Emre, bir meclis kurarak Yunus’tan şiir söylemesini ister. Ona göre Yunus’un “kilidinin açılma” vakti gelmiştir. Bu, şu anlama gelir: Yunus, bir rivayete göre derviş olmadan önce de şairdi. Dergâha girince şiir söylemeyi bıraktı. Çünkü şiirin iki önemli ilham kaynağı vardır. Biri nefsi ve şeytani ilham.. Yani insanı gurura, kibre götüren şairlik hali..Diğeri, gönlü saf hale getirerek Rabbani ilhamları alabilecek arınma sonucunda şiir söyleyebilmek.. Yunus’un bu menkıbede bu durum var. Kilidin açılması sembolü, Yunus’un bu meseleye ehliyet kesbeder hale gelmesinin ifadesidir.

Yunus bir başka menkıbede çiçeklerle, yılanlarla, taşlarla... konuşur. Bu da şiir-tabiat münasebetini ortaya koyar. Zira kainat, kitab-ı ilahidir. Orada her varlık birer ayet hükmündedir. Bu ayetleri okumak, onlar üzerinde tefekkür etmek, şairlik yolunun geçilmesi gereken duraklarından. Çünkü, şiir, bir keşif hadisesidir aynı za-

manda. Tabiatın gizli dilini keşfetmek, çiçeğin, ağacın, suyun, bulutun sembolik gerçekliklerine takılıp kalmadan asıl gerçekliklerine nüfuz etmek gerekir. Bu da varlıklara ibret ve hikmet gözüyle bakmayı gerekli kılar. Zahirle takılıp kalan göz, sadece beden gözüdür. Öyleyse şair, can gözü, can kulağı açık olan kimsedir ki bize ebedi hakikatin sırrını fısıldasın ve cümle yaratılmışların kendi dilleriyle yaptığı tesbihatın benzerini kelimelerle yapsın.

Bir başka menkıbeye ise Tabduk Emre, Yunus'u bir kazana koyarak kaynatır ve sonunda "sen hâlâ dünya kokuyorsun" der. Yunus, bunun üzerine dergâhtan gizlice ayrılarak gurbete çıkar. Böylece hem dervişliğinin hem de şairliğinin gurbet ve seyahat durakları başlar. Bu da bize şairin hem içinde hem de dışında seyahatler yapmasını, özeleştiriyi, halveti, uzleti yaşaması gerektiğini ortaya koyar. Demek ki şair, dış alemden aldıklarını iç aleminde olgunlaştıracak, şiiri önce içinde yazacak, sonra kelimelere dökecektir. Bu yüzden eskiler şiir yazmak yerine şiir söylemek tabirini kullanırlardı. Biz de buradan hareketle şiirin yazılan değil söylenen olması gerektiğini düşünebiliriz. Bu da bize şiirin öncelikle ilham işi olduğunu, ilham olmadan, iç dünyadaki oluşum gerçekleşmeden sadece kelimeler üzerinde oynanarak şiir yazılamayacağını gösterir.

Bu menkıbenin bize öğrettiği bir ders de şairin sürekli arayış içinde olmasıdır. Zira arayıcılık, hem içerikte hem anlatımda alışılmış ve basmakalıp olandan uzaklaşmak durumunu ifade eder. Böylece şair, bulunduğu noktadan biraz daha ileriye giderek sınırları zorlar ve hep yeni kalmanın sırrını keşfeder.

"Hırka ile Külâh" menkıbesi, Yunus'un dervişlik tutumuyla ilgili bilgi verdiği kadar şairlik tutumuyla ilgili de bilgi vermektedir. Ona göre dervişlik gibi şairlik de "şekli" bir tutum değildir. Nasıl derviş kıyafeti kişiyi tek başına şair yapmazsa vezin, kafiye gibi dış unsurlar da tek başına bir metni şiir yapmaz. Dervişlik gibi şairlik de kalbi bir olaydır. Eğer kişi gönül olarak derviş ise onun giydiği kılık kıyafetin de bir önemi yoktur. Bunun gibi, söylenenler iç dünyadan şiir olarak doğmuşlarsa onun vezninin, kafiyesinin önemi yoktur.

"Dervişlerin duası" menkıbesi ise şairin gurura düşmemek için kendi şairlik hali üzerinde bir farkında olamayışlık" durumun-

da olması gerektiğini ortaya koyar. Şairin yolundaki en büyük düşmanı gururdur. Bu yüzden Yunus şair olacaksa “Yunus-u bî-çare” olmak durumundadır. Bu da bize şair ahlaki konusunda önemli dersler veren bir menkıbedir. Tevazu, samimiyet, iyi niyet, sadece işine odaklanma, kınayanın kınamasına, övenin övgüsüne aldırmandan yolda yürümek, şairliği tabii hayatının ve şahsiyetinin bir parçası yapmak...gibi niteliklerle donanmak şair olmanın başka şartları olarak karşımıza çıkar.

Mevlevî kaynaklarında anlatılan iki menkıbede Yunus’un şiir estetiği konusunda bize farklı bakış açıları sunar. Bunların ilkinde Yunus Emre, Mevlâna’nın türbesinin inşaatında taş taşıyan biri olarak karşımıza çıkar. Yunus, eline aldığı her taşı “Ya Hak” diyerek duvara koyar. Burada duvarı mısra oluşturma, taşı da kelimeler olarak düşündüğümüzde şairin şiirinin kurarken Rabbani ilhamlarla kurmasını, nefsi ve şeytani olandan şirini uzak tutması gerektiğini anlarız.

Yine, “Mesnevi’yi uzun yazmak” tan bahseden menkıbeden de Yunus’un dili ve üslubu hakkında sonuçlar çıkarabiliriz. Buna göre Yunus’un şiirinin en temel vasıflarından biri de sadelik, yalnlık ve sehl-i mümteni söyleyişlerdir. Şiirde söz israfı asla olmamalıdır. Buradan şiir dilinde Türkçe’yi, halkın dilini tercih etmek gibi bir sonuç da çıkarmamız elbette mümkündür.

“Odun ve Altın” menkıbesinde ise Yunus, odunu altın yapacak bir manevi güç ve zenginliğe ulaşır ama ona itibar etmez. Bunlar dünyadır, dünyalıktır. Hiçbir işe yaramaz. Yine taşın taş, ağacın ağaç olması hoştur, der. Menkıbenin devamında bu sözün ardından derhal o altın olan taşlar, ağaçlar evvelki hallerine geri dönerler. Menkıbenin bize öğrettiği ders ise şairin şiiri vasıtasıyla ulaştığı şan, şöret ve itibara “itibar etmemesi”dir. Daha da önemlisi Yunus’un şiiri bir kulluk şuuru içinde algılamasıdır. Kulluk ise, sadece yapılması gerekenin yapılması bunun neticesinde kullardan bir şey beklenmemesidir. Zira alkış, beğeni şairi tevazudan uzaklaştırıp gurura düşürebilir. Bu yüzden Yunus, altına yani dünyevi olana itibar etmemiş ve terk etmiştir.

“Molla Kasım” menkıbesi ise her bakımdan ilginç bir menkıbedir. Bu menkıbede Molla Kasım, hikmet ve aşk bakışından

yoksun bir zahit kimliğiyle Yunus'un şiirlerini zahirine göre tasnif eder. Uygun bulmadıklarını yarıp bir kısmını yakar bir kısmını da nehre atar. Menkıbenin bize verdiği ilk ders, şairin bir özdenetim/özeleştirici anlayışıyla hareket etmesi gerektiğidir. Buna göre, her şairin içinde bir Molla Kasım'ı olmalı ve şiirini kıyasıya eleştirmelidir. Menkıbe bize aynı zamanda şairin şiiri ortaya çıktıktan sonra da başkaları tarafından kıyasıya eleştirilebileceğini ve şairin buna hazırlıklı olmasını, bunları yadırgamaması gerektiğini de ortaya koymaktadır.

Menkıbelerden hareketle şiir sanatı konusunda buraya kadar yaptığımız yorumlar elbette kişisel algımızın bir sonucudur. Fakat şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki, Yunus'un şiirinde bizim bu yorumlarımızı destekleyen bir hayli mısra vardır. Kısmetse bu, ayrı bir yazının konusu olacaktır. Dikkat çekmek istediğimiz husus, bir estetik anlayışı temellendirmek, kuramsallaştırmak istiyorsak bu menkıbelerin bize bir hayli imkân sunduğunu ortaya koymaktır. Buna göre Yunus'un estetik anlayışını şu şekilde özetleyebiliriz: Şairlik, bir seçimdir. Şiir, öncelikle kelimeler üzerine kurulu bir sanattır. Şair, bir ödev ve sorumluluk içinde şiirler yazmalıdır fakat; fikrini anlatırken sanatın kurallarını göz ardı etmemelidir. Şiir, kısa ve yalın anlatımı gerekli kılar. Şair, söz israfından kaçınmalıdır. Şair, kendi kendinin denetleyicisi olmalıdır. Daha sonra da okuyucudan gelecek eleştirileri normal karşılamalıdır. Şiiri şiir yapan şekli özellikleri değil manası ve ruhudur. Şair, sürekli arayıcılık içinde olmalıdır. Yeni söylemek, özgün anlatım şairliğin en temel şartıdır. Mesele şiir yazmakla bitmez. Şair, aynı zamanda şairlik ahlakına da sahip olmalıdır. Bu ahlakın en temel vasfı ise tevazu, sabır, aşk, kendini bilmedir.

TÜRK ŞİİRİNDE YUNUS SESLERİ

Yunus Emre'nin Türkçeyi nasıl bir dil haline dönüştürdü-
ğünü ve yaşadığı zamandan günümüze Türk şiirini nasıl etkiledi-
ğini anlamak için söze Cemal Süreya'nın her şairi kıskandıracak şu
dizeleriyle başlamak en doğrusu olacaktır:

*Yunus ki sütdişleriyle Türkçenin
Ne güzel biçmişti gök ekinini,
Düşman müşman girmeden araya
Dolanıp bütün yukarı illeri
Toz duman içinde yollar boyunca
Canından sızdırmıştı şiiri;*

Bu dizeler, aslında meseleyi tek başına özetler niteliktedir. “Türkçenin süt dişi olmak”, bu dilin ve dille yapılan/yazılıp söylenen edebiyatın “kurucu” şairi olmak demektir. Yunus, işte bunu başarmıştır öncelikle. Usta şairliğiyle “gök ekin”i işleyerek ondan bereketin simgesi olan her bir dizesi “hikmet” eseri olan metinler ortaya koymuştur. Onun yaşadığı çağda bir yandan Anadolu’da yaşayan yerel halkların dilleri, diğer yandan İslamiyet etkisiyle kullanmaya başladığımız Arapça ve Farsçanın hâkimiyet ikliminde bu dillerle kavga etmeden Türkçeye bir alan açmış, o devre göre gelişmiş bu diller arasında Türkçenin kendi tabii yapısı içinde gelişip zenginleşmesini, güzelleşmesini sağlamıştır. Daha da önemlisi şiirini “canından sızdırmış”tır. Yani, ortaya “kurmaca” yani “yapılmış” hatta “yazılmış”, “dışarıda mayalanmış” bir şiir değil, “candan sızdırılmış”, bir gönül ırmağının Anadolu toprağının bütün zengin minerallerini içinde taşıyan, sesiyle kulaklarımızda eşsiz bir musiki ahengi, manasıyla bize hakikatten, hikmetten bahseden bir “gönül şiiri” çığırı başlatmıştır. Bu şiir, yazılmaz, Hakk’ın ilhamı olarak gönülden gelir ve söylenir. Çünkü bu dile ve bu dille yazılmış şiire Yunus’la “iman” ve “aşk” katılmış, Türkçe imanının ve aşkın dili olmuştur.

Şüphesiz o dönemde Ahmet Fakih, Şeyyad Hamza, Hoca Dehhani ve onlardan sonra gelen Gülşehri ve Âşık Paşa gibi benzer bir dil anlayışıyla eserler veren şairler de vardı. Fakat, Yunus, müşterekleri olan bu şairler topluluğundan ayrı “başlıbaşına bir çığır” açtı. Bunu yaparken en belirgin özelliği Türkçeyi “eşsiz bir sanatkâr” olarak büyük bir kudretle ve hünerle kullanmasıydı. Bunu

yaparken bir yandan Türkçeyi milli sesi ve çehresiyle bir şiir diline dönüştürürken bir yandan da İslam medeniyetinin bir şairi olarak bu şuurla dilinde Arapça ve Farsça unsurlara da yer vererek, Türkçe'nin ifade ve mana eksikliklerini giderdi ve zenginleştirdi.

Türkçe, böylece Yunus'la bir inanışın ve onun merkezide durduğu bir medeniyetin dili oldu. Buna o dönemde son derece ihtiyacımız vardı. Zira tarih kitapları hangi zahiri sebebi gösterirse gösterebilir bir "sevk-i ilahi" ile Türkistan'dan "Diyar-ı Rum"a gelen Türk kavmi bu toprağa tutunup göçebe hayattan yerleşik hayata geçerek burayı vatan yapmak, burada bir millet olmak, bu milletle bu vatanda bir devlet ve medeniyet kurmak, her sahada inanışının çiçeklerini açtırmak istiyordu. Bunun için bütün bu idealleri karşılayacak bir dile ihtiyacı vardı. Bu dil, sadece konuşulan değil, konuşanların kendilerini, hayatı, tabiatı, varlığı, yokluğu "anlatılan-dıran" bir dil olması gerekiyordu. İşte Yunus, bunu yaptı.

Yunus'un Türkçede gerçekleştirdiği bu zafer, elbette onun bu dili mana olarak besleyen İslâm ve tasavvuf düşüncesiyle de ilgilidir. Zira zarf, mazruftan ayrı düşünülemez. Zira "Yunus'un sözü şiirden amma aslı kitaptan" dır. Bu yüzden "Hadis ile dine key bil sadık olmak gerek". Yani onun sözlerinin iki kaynağı vardır: Kur'an ve Peygamber sözleri.

O, bir yandan "Bir garip Yunus" olarak tasavvuf yolundaki macerasını kurucusu olduğu bu aşk ve mana diliyle anlatırken bir yandan da İslamın ve tasavvufun başka gönüllere ulaştırılmasını sağlayarak kendisinden çağının beklediği ödevi de yerine getirdi. Böylece Türkçe, Yunus'la kazandığı bu zenginlikle bir şiir ve edebiyat dilinde olması gereken zenginliğe bürünerek bir inanışın medeniyet diline dönüştü. Tasavvufun en karmaşık kavramları bile Türk diliyle güzelleşti ve böylece Yunus, dil-kavram aynileşmesinin şâhâne örneklerini verdi. Bu Türkmen dervişi, kendindeki "iç"i olduğu kadar, dilimizin de "iç"ini yakaladı. Türkçenin bir san'at, felsefe, bilim ve edebiyat dili olabileceğini değil, olduğunu gösterdi.

Şimdi bu şiirin kimi temel özelliklerine bakalım:

Yunus'un şiirinin sözcükleri kullanma şekliyle de çok özgün bir yapısı vardır. Yunus, her şeyden önce güçlü bir "imge" ustasıdır.

Mesela ölümden bahsederken “Halkı bostan edinmiştir/Dilediğin üzer ölüm” söyleşindeki “bostan” imgesi halkın hayatından alınan çok güçlü bir imgedir. Bir başka özellik ise “Şöyle garip bencileyin” dizesinin yer aldığı şiirinde de görüleceği gibi içtenlik, doğal ve rahat söyleyiş, konuşulan dilden yararlanma, kısa, yalın anlatımlar, özlü deyişlerle sağlanan “lirizmdir”. “Sen gerçek âşık isen dostun dostuna dost ol” dizesinde görüldüğü gibi “dost” kelimesi burada arkadaştan sevgiliye, yoldaştan kılavuza, kuldan Allah’a, Tabduk Emre’den Peygamberimize kadar yorumlanabilecek bir anlam zenginliğiyle bu anlamı sağlayan sözcüklerin ustalıklı kullanımı çok dikkat çekici bir başka özelliğidir.

Yine “tamlama kurma”da, kelimeleri bağdaştırmada da bu ustalık görülür. “Hayrım şerrim yazılısar/Ömrüm ipi diziliser” beytindeki “ömrün ipi” tamlaması çok çarpıcıdır. Yine “Dışım göynü içim ham” şeklimdeki karşıtlamaları, “Bu dünyanın meseli/Benzer bir değirmene/Gaflet onun sepeti/Bu halk öğünen unu” dörtlüğündeki benzetmeleri ve dilinin “Geh eserim yeller gibi/Geh tozarım yollar gibi/Geh akarım seller gibi/Gel gör beni aşk neyledi” dörtlüğünün yer aldığı şiirdeki tekrarlarla sağlanan ses ve müzik özelliği Yunus şiirinin temel niteliklerinden sadece bazılarıdır.

BİR SÛFİ ŞAİR OLARAK YUNUS EMRE

Modern idrak, Yunus Emre'yi üstelik ısrarlı bir biçimde sadece şairlik sıfatı içinde görme ve gösterme anlayışı içinde, onu bir "ozan" olarak nitelemektedir. Bu çerçevede onun dil tutumu da öne çıkarılmakta ve yalın Türkçeyi kullandığı için "halk ozanı/şairi" olarak görülmekte ve düşünsel bağlamını belirtmek için de en fazla "mistik ozan" yahut " mutasavvıf bir halk şairi" ifadesi onu tanımlayıcı bir sıfat olarak kullanılmaktadır.

Şüphesiz bu tür değerlendirmeler tümüyle yanlış değildir. Yunus, böyle bir iddiası olmamasına karşın kelimenin tam anlamıyla büyük bir şairdir. Dili itibarıyla tercihini Türkçe'den yana yapmış biri olarak çağı içinde özel bir yerde durur. Ve yine söylendiği gibi şiirinde ve dünya görüşünde mistik bir tutumun sahibidir.

Bütün bunlara rağmen bu tanımlamaların Yunus Emre ile ilgili hakikati bize bütünüyle ifade ettiği söylenemez. Bu değerlendirmeler, Yunus Emre'ye dıştan bir bakışı, başka bir deyişle zahiri bir yaklaşımı sergilemekte ve Yunus Emre şiirini sadece dil bilinci ve estetik algılama düzeyine indirgemektedir. Bu yüzden yalnız edebiyat tarihi bilgisi Yunus'a anlamak için yetmiyor. Yunus'u bulmak, şiirlerinin gizlerine ulaşmak için daha derinlere. Onun iç benliğine kadar inmek, meselenin özünü kavramak gerekiyor. Yunus Emre'ye içerden baktığımızda ise onu ifadelendirmek için daha farklı kavramlar kullanılması gerektiği ortadadır.

Öncelikle şunu bilmemiz ve kabul etmemiz gerekiyor. Yunus Emre'yi bir şair olarak görmek istesek bile hiçbir şiir, şairinin dünya görüşünden bağımsız olamayacağına göre önce onu dünya görüşü çerçevesinde ele almak durumundayız. Buna göre Yunus için söyleyebileceğimiz ilk tespit onun şairlikten önce bir sūfî olduğudur. Nitekim Yunus'la ilgili geleneksel yorumlar da onu öncelikle bu bağlam içinde ele almışlardır. Bir örnek olması açısından Şeyhi Süleyman Köstendili'nin şu ifadesine bakalım: "Türkçe ibarelerle gazel ve ilahi tarzında pek çok mutasavvıf sırrı izhar etmiş"tir. Benzer bir yorum da Cemil Rifat'a aittir: "Bütün eserlerinde tasavvufun müsterih ve dünyaya gülen ruhu hissedilir." Öte yandan o da her sufi gibi şiiri bir gaye değil vasıta olarak gördüğünü ve kendi şiirinin ruhunun dinin iki kaynağı olan Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygam-

ber'in kutlu sözlerinden alınma olduğunu söylüyor.

*Yunus'un sözü şiirden amma aslı Kitap'tan
Hadis ile dinene key bil sadık olmak gerek*

Yunus'un şiirinin bağlamını belirten bu ifadeler de bizi önce bu anlayıştan söz etmeye götürecektir. Sûfilik, kısa ifadeyle hemen bütün din ve felsefi disiplinlerde görülen mistik duyuşun İslamiyetteki adıdır. Ortaya çıktığı günden itibaren, sadece bireyin yahut toplumun algısını, hayat görüşünü, varlık telakkisini şekillendirmiş bir anlayıştır. Bu anlayış, bununla kalmamış, başta şiir olmak üzere sanatın bütün kollarında varlığını ve etkisini hissettirmiştir. Öyle ki, şiirden romana; Karagöz oyunundan, masallara; sinemadan müziğe kadar bütün anlatı türlerinde açık yahut gizli, fazla yahut az bir tasavvufi esinti mutlaka bulunur. Bu, son derece doğaldır. İnsanda olan esere de elbette yansımacaktır. Çünkü bir eser, türü ne olursa olsun, insanın gönül ve zihin dünyasının aynasıdır.

Sûfilik, anlatı türleri içinde kendine en yakın olarak şiiri bulur. Bilinen bütün mutasavvıfların hemen hepsi şiir söylemişlerdir. Bu durum, tasavvufun akıldan çok gönüle, zahiri kurallardan çok bâtinî coşkuya önem vermesiyle ilgilidir. Bu yüzden bir sufi, dıştan çok içe bakar. Zahirden bâtinin gizemli dünyasının sırlarını keşif çabasındadır. Mesela Yunus, "İy aşk eri aç gözünü yir yüzine kılğıl nazar" derken sadece beden gözünden değil, hakikati asıl kavratacak olan "can gözü"nden yine "Dilsizler haberini kulaksız dinleyesi/ Dilsiz kulaksız sözün can gerek anlayası" derken "can kulağı"ndan söz etmektedir. Meseleye böyle bakıldığında "Gör bu latîf çiçekleri bezenüben Hakk'a gider" mısraını anlamak kolaylaşır. Varlığa madde ötesi bir bakıştır bu...Böyle bakan biri için "Her bir çiçek bin nâz ve niyaz ile Hakk'ı öğer, her kuş hoş âvâzıla ol pâdişâhı zikreder."

Bütün bunlar, tasavvufun dine anlam, coşku, ritim, madde ötesi bir dikkat katan bir anlayış olduğunu gösterir. Zaten şiirin doğasında da bunlar vardır aslında...Bu yüzden sûfilik-şiir ilişkisini anlamlandırmak hiç de zor değildir. Dahası, sûfilikte hamlıktan olgunluğa yükseliş çabası, bu yolun en temel argümanıdır. İşte şiir, taşıdığı ritim, anlam, coşku, bâtinî bakış...gibi özellikleriyle muhataplarının algı düzeyini yükseltir ve muhataplarını zevk ve estetik sahibi insanlar haline getirir. Bu da olgunlaşma süreciyle ilgili bir

durumdur. Öte yandan güzellik kavramı da aynı şekilde sūfiliğin en temel argümanıdır. “Allah *güzeldir ve güzeli sever.*” Bu güzellik içten dışa, dıştan içe, bütün varlık katmanlarını içerir. Bu yüzden şiiri ve şairi tasavvufsuz düşünmek neredeyse mümkün değildir. Her şair, bir şekilde bu anlayışın etkisi altındadır.

Yunus’un Türk sūfi şiiri içindeki yerini tespit ederken önce genel manada bu şiirin yapısına bakalım: Ahmet Yesevi ile Türkistan’da başlayan bu gelenek, Anadolu sahasında da çok geçmez kendini gösterir. İlk ve en önemli temsilci Yunus olmakla beraber, çok sayıda şair vardır. Bu tür şairlerin ortaya koydukları bu şiirin temel nitelikleri şöyle özetlenebilir:

1-Hiçbirinin asıl derdi şiir söylemek değildir. Tasavvufu anlatmak ve öğretmek asıl amaçlarıdır.

2-Estetikten ziyade faydacılık, didaktik tutum, ahlaki öğreti ön plandadır.

3-Teknik bakımından belirli kurallara uygunluktan çok samimiyetin peşinde olma, bu anlamda şiirde oluşacak teknik kusurları önemsememe, şiirin dış özelliklerinden çok içle öze mana ve terimleri öne çıkarma gayreti görülür.

4-Okuyucu/dinleyici kitlesi genel halk kitlesidir. Fakat bu durum üst kültür katmanlarının bu şiire uzak oldukları anlamına gelmez.

5- Şiiri insan ruhuna ve zihnine ulaşmada en tesirli vasıta olarak görürler. Bu yüzden lirizmi ve doğallığı önemserler.

6-Millî dil ve milli zevk sınırı gözeterek okurları/dinleyenleri ile aralarında ortak bir alan meydana getirirler.

7-Bu şiirde alıntı ve iktibas yaygınlığı dikkat çeker. (ayet hadis, sūfi menkıbeleri...)

Bütün bunlarla bu şiir kendine özgü bir yerde durur ve samimiyet ve yerlik bakımından divan şiirinden, fikri felsefi derinlik bakımından halk şiirinden ayrılır. Böylece kendilerine has diliyle sanat este-

tik anlayışla, duyuş tarzıyla bağımsız bir disiplin oluşturur.

Yunus, işte böyle bir geleneğin kurucusu bir şairdir. Bu sayılan özellikler onda görülür ama o bu çerçeve içinde kendine özgü bir yere tutuma, anlayışa da sahiptir ki onu benzer sûfilerden ayıran yönü budur. Çünkü o tasavvufun genel paradigmaların ötesinde kendine özgü bir tasavvufi paradigma oluşturmuştur. Bu yüzden şiiri de genel sufi şiirin özelliklerini taşımakla birlikte kendine mahsus yanları da olan bir şiirdir.

Şimdi de Yunus'un şiirinin kendine has özelliklerine gelelim.

1-Şiir, onda da öncelikle bir bilgi işi değil bir hal işidir. "Onun şiirleri, Allah'ın ahlakıyla ahlaklanmış olan kendi hallerinin serhi, tercümanı veya tercümesi"dir. Bu şiirin tohumlandığı, varlığa dönüşüp çiçek açtığı, meyve verdiği iç gerçeklik kalptir. Her şey, burada başlar ve biter. Söz ancak, burada olan hallere tercüman olur. Bu tercümanlıkla hallerin ne ölçüde ifade edilebildiği yahut anlaşılabilceği de ayrı bir meseledir. Çünkü sözün imkânları sınırlıdır. Bu yüzden "Hali anlatmak ve anlamak öyle kolay bir şey değildir. Bu yüzden hallerinin birer yansıması olan şiirlerini söz(kal) ile anlamak pek mümkün görünmüyor." Hatta bu durumun tamamen imkânsızlığı bile söz konusu edilebilir. Nurettin Topçu'nun şu ifadesi bu bakımdan oldukça manidardır: "Hiç şüphe yok ki, Yunus Emre'yi anlamaya çalışmak beyhude bir emektir. Hal ehlini kaal ile anlamak mümkün olmaz. Hal ancak yaşanır ve sezilir. Ondaki hali yaşamak imkân ve kudretinden mahrum olanlar, tıpkı meyvesiz, çiçeksiz ağaca bakarak onu bir odun yığını gördükleri gibi Yunus'u hiçbir zaman anlamayacaklardır."

2-Burada şu soru haklı olarak sorulmalıdır. Yunus'un şiiri tamamen anlaşılmaz bir şiir midir? Buna tümüyle hayır demek elbette mümkün değildir. Bu şiir, öylesine bereketli bir ağaçtır ki kimi bu ağacın muhteşem güzellikteki dallarına ve çiçeklerine bakarak estetik bir haz duyar, zevklenir, kimi kelimelerin zahir dünyasından hareketle kendine göre bu şiiri anlamlandırabilir. Bu, Yunus'un şiir ağacında meyvelerin olduğunu da görebilmek demektir. Kimileri ise yine Nurettin Topçu'nun diliyle söyleyecek olursak "Bir hilkat kırıntısı olan varlıklarından utanarak sahibine sığınmak cesareti

gösterenler onu anlarlar.” Bu da bu şiir kuran iklimle kalbi bir bağ kurmayı gerektirmektedir. Bunu başarabilenler için Yunus’un şiiri elbette bir “mana denizi”dir.

3-Yunus’un şiiri kalbinin sesidir. Kalbin bu denli yüceltilmesi, buranın “nazargah-ı ilahi” oluşuyla açıklanabilir. Bu özge mekanda mecazi olarak mukim olan Yaratıcı’dır. Kişi, erdemli davranışlarıyla bu yeri öylesine temizlemiştir ki, ağyar çıkmış yâr gelip oturmuştur. Artık konuşan odur. Yunus’un;

*Söz karadan akdan değil yazıp okumaktan değil
Bu yürüyen halkdan değil Hâlik âvâzından gelir*

demesi bu yüzdendir. Bu elbette kesbi bilginin inkârı anlamına gelmez. Nasıl mecazi aşk hakiki olana bir köprü ise, kesbi bilgi de Hakk’ın bilgisine erişmeye bir köprüdür. Bu bilgiye ulaşan, kalbini masivadan arındırarak burayı Hakkmerkezli yapan için âvâz yani şiir de Hakk’tan gelir. “Hakk, ancak hal ehlinin kalbine ilham eder, Şiir de böyledir. Hal ehlinin sözleri hep Hakk’tan dem vurduğu için haklılar.” Yine Bursalı İsmail Hakkı’nın dediği gibi “ Evliya kendi nefsiyle söylemez, onlara hitab-ı ilahi varid olur.” Akıl ve onun tesiriyle konuşacak olan dil, bunu ifade için sadece bir vasıtaadır.

*Aklumuz ol levhe bakar gizli marazlarum açar
Söz gelür gönlüme akar söz dile ansuzın gelür*

Bu durum, şiirin kendi gerçekleri açısından düşündüğümüzde, şiir söylemenin bir keşif ve ilham işi olduğunu gösterir. Ve bu ilham, bir sufi için manevi kaynaklıdır. Söylenen söz bir lütuftur. Dile dökülecekler, önce gönle doğar. Bu yüzden sûfiler, bu durumu “doğuş” kelimesiyle ifade ederler. Şiirin ilhama bağlı bir hadise olması ise onun doğallığını, içtenliğini ve coşkulu oluşunu gösterir. Çünkü şiir sadece geometrik akılla ve istatistiksel mantıkla yazılmaz. Şaire geometri çemberini döndürecek ruh(ilham) lazımdır.

4-Bu ilham meselesini şöyle de açıklayabiliriz. Asıl sanat-kâr, Allah’tır. Yaratıcı odur. Ne var ki kuluna da bu sıfatlarından verir. Zira insan Tanrısal tecellilerin zuhur ettiği varlıktır. Bu bakımdan Esma’ül-Hüsna’da belirtilen muktedirlik, sabırlılık, güzellik,

latiflik, kontrol edicilik, özgünlük şekil vericilik, güzel tarzda ortaya koyuculuk, bütün bunların ötesinde yaratıcılık gibi Tanrısal vasıflar yaratılarda da zuhur eder. Bu yüzden, bir şair şiirini kurarken tek başına hareket ediyor olmaz. Kendisine ezelde verilmiş, varlığına katılmış tanrıdan mülhem bu yeteneklerle yazar şiirini. Bu bakımdan onunkide Tanrı'nın yaratma eyleminin bir taklidi olmaktadır.

5-Yunus'un şiirinin en önemli özelliklerinden biri de tabii ki dilidir. Yaygın yorumlamalar, onun Türkçeyi çok iyi kullandığı, bu dile şahsi tasarruflar yapabildiği, dahası çağı itibariyle düşünecek olursak, Arapça ve Farsçanın ilim ve edebiyat hayatında etkili olduğu bir zamanda Türkçenin de bir şiir dili olabildiğini göstermiş olmasıdır. Üstelik, bu dili son derece yalın ve kullanarak şiirlerine muhatap olacak okur alanını çok genişletmeyi başarmıştır ki, bu ikinci bir örneğini neredeyse göremediğimiz bir durumdur.

Fakat bunu yaparken İslam kültürünün dolayısıyla İslam şiirinin diğer iki önemli dili olan Arapça ve Farsçaya da tamamen bigâne kalmaz. Onlardan da şiirine kelimeler alır. Bunu yaparken sadece kelimelerle de yetinmez. Şiirin diğer unsurları konusunda da tavrı aynıdır. Yani "şiirinin biçimi, sesi, ölçüsü bir yandan Türk dili sanatının özel, öbür yanda İslam sanatının genel çizgilerine uyar." Böylece altın bir sentezi gerçekleştirir. Bu yüzden onun şiirine bakarken dil konusunda da hem yerli hem de evrensel İslami duyarlılığı dikkate almak gerekmektedir.

6- Yunus'un şiiri tesir alanı çok geniş bir şiirdir. Yunus'un tesir ve benimsenme alanı, sûfilikinden dolayı öncelikle tekke muhitleri olmuştur. Kendinden sonra gelen bütün tekke şairleri, istisnasız onu şairlik yolunda da bir öncü, usta, sûfi terimle söyleyecek olursak "pîr"leri kabul etmişler, onun söz ve mana ikliminde şiirler söylemişlerdir. Böylece edebiyatımızda bir "Yunus Emre şiir okulu" oluşmuş, bu okulda Yunus'un yolunda yürüyen çok sayıda şair yetişmiştir. Bunlar, Yunus'u öylesine önemsemişlerdir ki, mahviyet elbisesi giyerek kendi şairlik varlıklarını yok saymış, sözlerinin sahibi olarak Yunus'u görmüşlerdir. Bu manada Niyazi Mısırî'nin şu beyti soylediklerimize bir örnek teşkil edebilir:

Niyazi dilinden Yunus'duru söyleyen

Herkese çün can gerek Yunus'durur can bana

Bu durum, bizi Mustafa Tatçı'nın şu tespiti üzerinde düşünmeye zorlamaktadır. "Anadolu ve Rumeli coğrafyasında oluşan Türk tasavvuf edebiyatı, esasen Yunus Emre kültüründen ibarettir. Yunus'un anlaşılması demek, gerçekte Türkçenin, Türk tasavvuf dilinin ve topyekun tasavvuf düşüncesinin anlaşılması demek olacaktır."

7-Onun talebeleri elbette Tekke şairleri ile de sınırlı kalmamış, edebiyatımızda Yunus etkisi, hem halk şiirimizde hem de yaygın kanının aksine divan şiirimizde Yunus sesli, Yunus duyulu şairler yetiştirilmiştir. Dahası, bu alan Milli Edebiyat döneminden itibaren daha da genişlemiş, Tanzimat'tan sonra Batı'dan esen pozitivist rüzgârlarla kendilerine tutunacak bir dal, beslenecek bir kaynak arayan pek çok aydın "ki bunların büyük bir bölümü yine şairlerdir" onun çağlar öncesinden gelen berrak sesiyle buluşmayı, gönülleri bu rüzgârın meltemlerine açabilmeyi başarmışlardır. Rıza Tevfik Bölükbaşı, Necip Fazıl, Halide Nusret Zorlutuna, akla hemen gelebilecek örneklerdir. Sayıca bu örnekler daha da artırılabilir. Dahası bu etki, sadece bu iki isim gibi hece vezniyle şiir yazanlarda görülmemiş, serbest tarza şiir yazanlar da Yunus'u bir seslenme ve ilham kaynağı olarak görmüşlerdir. Mesela Bedri Rahmi Eyüboğlu, Behçet Necatigil, İlhan Geçer, Atilla İlhan, Sezai Karakoç, Hilmi Yavuz... bu manada isimlerini anabileceğimiz kişilerdir. Öyleyse Yunus'un şiiri ne bakarken onun dilimiz, kültürümüz ve şiirimiz üzerindeki kuşatıcılığı da dikkate alınmalıdır.

8-Bu konuda daha da ilginç ve güzel olanı, yüzyıllar boyu halkın Yunus Emre şiire karşı gösterdiği ilgidir. Bilhassa ilahi formunda bestelenen eserleri, halkı dini duyuş ve düşünce bakımından besleyen eserler olmuş, Yunus divanının girmediği, okunmadığı bir ev neredeyse kalmamıştır. Burada güzel olan hadise ise Yunus'un halk ve aydınlarımızın müşterek bir değerine dönüşmüş olmasıdır. Buna göre Yunus, bütün bir Anadolu'nun, hatta genişleyen daireler haline düşünecek olursak dini inanışı ne olursa olsun sıfatı insan olan herkesin ortak sesine dönüşmüştür. Bu yüzden onun şiiri, okuyana ve dinleyene sadece estetik haz vermekle kalmayıp onların düşünce dünyalarına, hayata, aşka, tabiata, ölüme bakışlarını da etkileyen hatta şekillendiren şiirler olmuştur. Öyle ki bu şiirlerden pekâlâ bir hayat görüşü bir varlık anlayışı sistemi çıkarmak mümkündür. Bu yüzden ki, o zaman içinde sadece şair-

liğıyle değil, hayatta da karşılığı olan yani zihni bir meseleyle sınırlı kalmayan bir felsefi anlayışıyla da etkisini göstermiştir.

Burada, Yunus şiirinin yaygınlık alanından söz ederken menkıbevi bir bilgiyi de hatırlamak uygun olacaktır. Molla Kasım menkıbesi, bize Yunus'un şiirlerinin bir bölümün yakılarak havaya, bir bölümün yırtılarak suya atıldığını da söyler ki bu durum, Yunus okurları/dinleyicileri arasına gökteki kuşları, sudaki balıkları da ilave etmemizi gerektirir. Bu şüphesiz rasyonel bir anlatım değildir ama bu menkıbe bize Yunus Emre şiirin bilhassa tabiatla olan deruni ilişkisini gösterir ki, bu durum da onun şiiri adına çok olumlancak bir durumdur. Dahası, meseleye sūfilik bağlamında bakan biri için hiçbir varlık cansız değildir zaten. Vahdet-i vücut anlayışı bütün varlıkları mutlak bir'in tecellisi olarak görür ki meseleye böyle bakan biri için Yunus'un şiirini kuşların, balıkların de bildiğini söylemek son derece doğal bir ifadeye dönüşecektir.

Yunus'un şiirinde bu bakımdan bütün bir varlık dünyası vardır. Bu dünya zahiri çizgileriyle hem tabiatın, hayatın, insanın somut erklüğinden söz ederken hem de batını çizgisiyle başta insan olmak üzere varlıkların iç dünyasına nüfuz eden, böylece insanın, tabiatın ve hayatın hem iç hem de dış gerçekliğinden devşirilen malzemeyle kurulan bir şiirdir. Böylece onun şiirinde bir bütünlük ve birlik anlayışı içinde varlık bilgisini okumuş, varlık duyusunu içimize taşımış oluruz. Bu dünyada hem dünyalı bakışla ölümden korkan, öte yandan gölge varlık dünyasını aşıp aşkın olanla bağ kurduktan sonra ölümü bir vuslat kabul edip ona kelekler misali koşan insanın ezeli macerası vardır. Gurbet, ayrılık, yalnızlık, inanış, teslimiyet, karşı çıkış, inkâr... kısacası insana özgü ne varsa onu Yunus'un şiirinde bulmak mümkündür.

7-Yunus, sade Türkçe söyleyişine, yalın anlatımına karşın "derin" bir şairdir. Yani onun şiiri derinlikli bir şiirdir. "Bir ben vardır benden içeri" diyebilmek, örneği dünya edebiyatlarında çok az görülebilen bir durumdur. Onun şiirinde anlam tabakaları mevcuttur. Bu yüzden okur, bilgisi, algısı, sezgisi ne kadarına müsaitse onda içini ısıtacak bir taraf bulur. Yunus'un şiirlerinin beşikte ninni, tekkede ilahi, aşkın dilinde türkü olabilmesi bundandır. Mesela "Gel gör beni aşk n'eyledi" dizesi karşısında bu dizenin ifade dünyasıyla bütünleşemeyecek bir insan tasavvur dahi edilemez. Yine

“Şöyle garip bencileyin” mısraını okuyunca bu hali idrak ve ihsas etmeyecek insan yoktur. Yunus’un bu çok anlam katmanlı şiirin bu zenginliğini büyük ölçüde bol çağrışımlı oluşuna da borçludur. Bu yüzden bilhassa sûfi çevreler, onun şiirini şerhe muhtaç metinler olarak görürler. Bundan haklıdır lar da..Zira Yunus’un şiiri kendi ifadesiyle “Kuş dili”dir. Remizler çözülmeden bu mana sarayına girmek mümkün olmaz. Dahası o, hal diliyle konuştuğu için, bu metnin başında da söylediğimiz gibi şiiri, aşkınlık dünyasının ilhamlı ve feyizli sözleridir. Doğrusu onun mana dünyasının kapılarını aralayarak, bu dünyanın unsurlarını görüp çözmek mümkün olmaz. Bunu serin suyunu sızdıran bir testi örneğiyle düşünebiliriz. Suyu içemsek, suyun varlığını ulaşamamak bile bu sızıntı bizim ondan şiir adına beklentilerimize cevap verir. Sonuç olarak Yunus Emre şiirinin, hem şekil hem de öz bağlamında özgün şiirler olduğu söyleyerek sözü konunun başka bir yönüne getirmek gerekiyor.

8-Bu yön, Yunus’un aynı zamanda poetikası olan bir şair oluşudur. Her şeyden önce, iddiası şairlik olmasa bile şair oluşunun bilincini hatta kimi zaman övücünü de taşımaktadır:

*Uş yine geldim ki bunda sır sözün iyan eyleyim
Bir söz ile yeri göğü cümlesin hayran eyleyim*

diyeabilen biri şiirde estetiğin ve bunun insanlar üzerinde doğuracağı etkinin farkında olan biridir. Çünkü Yunus’un şiirle varmak istediği bir hedef de şiirini, Mutlak tecellinin yansımalarına ayna kılmaktır. Bunun da yolu hayranlıktan geçer. Hele varlık felsefesini aşk üzerine temellenmiş bir şair için bu son derece önemlidir. Zira, hayran olunmadan aşık olunamaz. O bize bir aşk elçisi olarak konuşur ve hepimizi aşk eri olmaya çağırır. İşte onun şiiri bu noktada bir misyon şiiri görevi de üstlenir.

Yunus, sözün gücünün farkındadır:

*Söz ola kese savaşı söz ola kestire başı
Söz ola ağulu aşu yağ ile bal ide bir söz*

der. Buna göre söz, doğuracağı sonuçlar itibarıyla çok tesirli bir vasıta. Bu bakımdan sözü söyleyecek olan bunu mutlaka akıl ve gönül süzgecinden geçirerek söylemeli, neye nasıl söyle-

yeceğini iyi bilmelidir. Çünkü “*Bu cihan cehennemini sekiz uçmak*” edebilmek söze böyle bir anlam yüklemekle mümkündür.

9-Yunus Emre, şiirin bir söz ustalığı olduğunu da bilenlerden ve uygulayanlardandır;

*Yunus bu sözleri çatar sanki yağı bala katar
Halka metaların satar yükü gevherdir tuz değil*

demesi bu durumu gösterir. Dolayısıyla şiir ona göre sıradan bir söyleyiş değildir. Şairlik, sözleri, kelimeleri ses ve mana ahenğiyle bir araya getirmek, onun diliyle çatmak demektir. Bu durum, bir düzen fikrini de ihsas ettirir. Çünkü, yaratılış bir düzen içredir. Öyleyse küçük bir kâinat sayılması gereken insanın da söylediği sözde, yaptığı işte bir düzen olmalıdır. Bu da bir bakıma mimari bir duyuş tarzı, bir planlama, ahenk ve müzik arayışıdır.

Yunus Emre, poetikasını açıklarken sözü çatmanın yanı sıra bir de “sözü pişirmek”ten söz eder ve şöyle der:

*Kelecı bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz
Sözü pişirip diyenin işini sağ ide bir söz*

Bu, şu anlama gelir. Şiir, bir söz sanatıdır. Yunus’a göre sanat, şiir oluşturacak malzemenin dışarıdan devşirildikten sonra şairin zihin ve gönül dünyasında bir işleminden geçmesi, çiğ yiyecekler nasıl pişirme işlemiyle lezzetli ve faydalı hale geliyorsa sözün de benzer bir işleme tabi tutulmasının önemli görür. Sonuçta şiir önce içerde yazılır sonra kelimelere dökülür. Dökülen ise gevherdir artık tuz değildir.

10-Yunus, adına şiir dediğimiz bir metinde olması gereken özellikleri sadece bu biçimsel unsurlarla sınırlamaz. O, bu beytinde “gevher” sözcüğüyle çatılan sözlerin kıymetli olmasını ve okuyana fayda sağlaması gerektiğini de belirtir. Hele burada “halk” sözcüğünün kullanılması ise daha da manidar bir duruma tekabül eder. O, aynı zamanda sûfilik düşüncelerini kendi ifadesiyle “Halka Tabduk manisın” saçmayı, yaymayı amaçlayan bir şairdir. Bu bakımdan şiir, hem şekliyle hem içeriğiyle insanı hem estetik hem duyu hem de düşünce olarak besleyen bir metin olmalıdır ki okuyanda bir etki

bırakabilsin.

Tasavvufta şiire Hakk'ın hal ehlinin ilham ettiği sözler olarak bakılır. Dolayısıyla bunlar Hakk'tan dem vururlar. Hakika-ti anlatırlar. Zira, ilahi ilhamın şairini gönlüne doldurduğu hazine Hakk'tır, Dolayısıyla şair hak olanı, Hakk'tan olanı söylemelidir ki bir paradoks oluşmasın. Nitekim öyle olur ve bu şiir, Hakk'tan geldiği için gafilleri ikaz eden, uyandıran, kendine getiren bir şiirdir. Bu anlatışta gaye gafilleri ikaz içerir. Bu yüzden faydacılık öne çıkar yine sûfilik hikmetin bilgisidir bu şiir, "fayda"yı esas alır.

Şiir, okurdan önce şairin kendisiyle ilgili bir meseledir. Şair, okurdan önce kendisi şiirini beğenmeli, bundan tatmin olmalıdır. Çünkü bu oluşun mükemmel bir şekilde gerçekleştiğini görür. Bu duyguyu yaşayan şair ise şöyle diyecektir doğal olarak:

*Yunus ne hoş demişsin bal u kaymak yemişsin
Ballar balını buldum kovanım yağma olsun*

Kovanım yağma olsun. Yani artık yazdıklarım benim için olmaktan çıktılar. Dileyen bu kovanın ballarını yağma edebilir. Okuyabilir.

İşte, duygu düşünce dünyamızın bu verimli kovanın balı, o günden bu yana bala hasret çekenlerin ağızlarına tad, kulaklarına musiki, duyularına zarafet ve incelik, anlayışlarına genişlik, idraklerine derinlik vermeye devam ediyor. Bu zengin şiir dünyasından istifade edebilmek, Yunus'un şiir dünyasının kapılarını aralayabilmek için onu sûfilik düşüncesi ve şiirinin kendine mahsus yapısı içinde ele almak durumundayız. Ona son derece muhtacız. "Bugün Yunus Emre'ye erişmek, gerek tefekküründe gerek dilinde başarılarının sırrını çözmek, ona bir dost, bir aşına gibi kapılarımızı açıp hayatımızın içine davet etmek, bizim için adeta bir ölüm kalım meselesidir."

Bunu yaparken son bir husus olarak şunu belirtmek gerekir. Yunus, bütün coşkulu tavrına rağmen bir tefekkür şairidir. Bu yüzden şiirine bakarken ortaya koyduğu tefekkür sistemine de iyi bakmak gerekir. Aslında o bu konuda bize bir imkân da bırakmıştır. Bu da hayatının son yıllarında kaleme aldığı Risaletü'n Nushiyye

isimli eseridir. Bu bakımdan Yunus Divanı'nı okurken "Risaletü'n Nushiyye'de ortaya konulan tez, fikir ve düşünce açısından okumak, onu anlamak ve yorumlamak konusunda bize daha tutarlı bir yol açacaktır."

BAŞKA YUNUSLAR

Edebiyatımızda Yunus Emre adını taşıyan tek bir şair yoktur. Yunus'un şiir tarzı itibarıyla takipçileri olduğu gibi "Yunus" adını taşıyan birkaç şair daha görülmektedir.

Bunların kaç tane olduklarına gelince;

Faruk Kadri Timurtaş, bunlardan ikisinin hüviyetinin belli olduğunu söyler. Ona göre: "Birincisi, mahlas olarak daha çok "Âşık Yunus"u kullanan, bazen de kendini "Yunus", "Derviş Yunus" ve "Yunus Emrem" diye anan XV. yüzyılda yaşamış bir şairdir."⁽²²²⁾ Timurtaş, kitabında bu Yunus'un Emir Sultan müntesibi "Bursalı Âşık Yunus" olduğunu belirtir. Timurtaş'a göre; "Yunus adını kullanan bir başka şahıs da H. 1123/M.1711'de ölen Derviş Yunus'tur. Bu Yunus, Bursalı İsmail Hakkı'nın şeyhi Atpazarlı Osman Fazlı'nın mürididir."⁽²²³⁾

Timurtaş'ın verdiği bu sayı başka araştırmacılara göre de desteklenmektedir. Fakat bu sayıyı dörde, beşe altıya çıkaranlar,⁽²²⁴⁾ hatta halk rivayetlerini esas alarak daha da artıranlar vardır. Bu konudaki genel görüşü yansıtmaması açısından önce Raif Yelkenci'nin görüşlerini aktaralım. Raif Yelkenci, kendisiyle yapılan bir konuşmada halk rivayetlerini de dikkate alarak bu sayının on dört olduğunu söyler. Fakat tespit edilenler, Timurtaş'ta olduğu gibi ona göre de üç tanedir. Bunlar, Büyük Yunus yani tarihi Yunus(1240 - 1321), ondan bir asır sonra yaşamış olan Bursalı Âşık Yunus(ö. 1438-9) ve Bursalı İsmail Hakkı'nın şeyhi Osman Fazlı Atpazarlı'dan feyz alan Derviş Yunus'tur. (ö. 1711).⁽²²⁵⁾

Yunus Emre hakkında ilk akademik çalışmayı yapan M. Fuat Köprülü'ye göre de birden fazla Yunus vardır. Bunlardan ilki "Yunus Emre yahut şiirlerinde ekseriya kullandığı gibi Kul Yunus,

(222) F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 19.

(223) Faruk Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s.20.

(224) Mesela Cahit Öztelli , 6 Yunus'tan söz etmektedir. Bak. Kaç Yunus Var? Sesimiz, sayı 77 Aralık 1975.

(225) Sevim Nariç, Raif Yelkenci ile Bir Konuşma, Türk Yurdu Yunus Emre Özel sayısı, s.180.

Âşık Yunus veya Yunus Ermem adını taşıyan ve XIII. asrın son yarısı ile XIV. asrın başlarında yaşayan derviş Yunus, diğer(ler)i Yunus mahlaslı şiirler yazan diğer Yunuslardır.⁽²²⁶⁾

Buna göre bunlardan Yunus Emre diye bilineni 13. asırda yaşayan Sarıköylü Yunus Emre diğeri de Bursalı Âşık Yunus'tur. (ö. 1438-9) Köprülü, başka Yunusları kabul etmekle birlikte, bahsi geçen Bursalı Âşık Yunus'u Yunus Emre'nin halifelerinden biri olarak görmez. Fakat Yunusların birden fazla olduğunu kabul eder.

Bir başka Yunus araştırmacısı Abdülbaki Gölpınarlı da birden fazla Yunus olduğunu söyleyenler arasındadır. Ona göre de Bursa'da medfun bir Yunus vardır.⁽²²⁷⁾

Cahit Öztelli, tarihi Yunus Emre'den başka Yunus mahlası kullanan şairler olduğu gibi bu adı gerçekten taşıyan şairlerin de olduğunu söyler. "Başka Yunusların yaşadığını belirleyen işaretler de var." Dedikten sonra elinde bulunduğunu söylediği bir mecmuada Yunus Emre'nin şiirlerin başında "Yunus u kadim" kaydının bulunduğunu belirterek "Bu kaydın konulması, mecmuanın yazıldığı sırada oldukça şöhretli bir Yunus'tan ayırmak düşüncesinden ileri geldiği anlaşılıyor"⁽²²⁸⁾ ifadesini kullanır.

Öztelli daha sonra kanıt olarak Turan Alptekin ve Mustafa Tatcı'nın da belirttiği 1327/1911 tarihli taş basma Yunus divanının kapağında yer alan "Mevlâna Âşık Yunus Emre Hazretleri" ile "Hali-fesi Âşık Yunus hazretleri" ifadesinin açıkça başka bir Yunus'un varlığını gösterdiğini söyler. Ona göre Taşbasması divandaki şiirlerin çoğu konu ve dili sanatı bakımından Âşık Yunus'un olduğu bellidir. Yazar, daha sonra "İşte başka Yunuslar arasında Kadiri, Halveti, Ale-vi, Bektaşî olanlar da vardır."⁽²²⁹⁾ diyerek birden fazla Yunus olduğu gerçeğini kabul eder.

Yunusların birden fazla olduğunu söyleyenlerden biri de Turan Alptekin'dir. Ona göre; birbirini takip eden üç Yunus vardır. Ona göre hakkında kesin tarihi malumata sahip olmadığımız

(226) Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s.223-226.

(227) Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre ve Tasavvuf, s. 76.

(228) Cahit Öztelli, Belgelerle Yunus Emre, s.61.

(229) Cahit Öztelli, Belgelerle Yunus Emre, s.62.

Yunus Emre ilk Yunus'tur. Bu Yunus, yerine bir halife bırakmıştır. Bu halifenin adı Âşık Yunus'tur. Alptekin'i böyle düşündüren bir başka sebep ise eski harfli bir Yunus Divanı'nın girişinde yer alan "Kutbü'l-Ârifin Mevlâna Âşık Yunus Emre ve Halifesi Yunus Emre" ifadesidir. Buna göre bu ifade, sözü edilen taşbasmaları yayınların kapaklarında yer almaktadır. Buradan, Âşık Yunus Emre'nin "Divan-ı Latif"i ile halifesi Âşık Yunus'un "Divan-ı Pür-kemal"inin kitapta birlikte basılmış olduğu anlaşılmaktadır. İşte ilk Yunus'la başlayan bu şeyh-halife geleneği sonradan da devam etmiş " Aynı şekilde daha sonra gelenler de bu bilinen ikinci şairin 'halifeleri' ⁽²³⁰⁾olarak bu geleneği sürdürmüşler ve ortaya birden fazla Yunus adını taşıyan şair çıkmıştır. Alptekin, bu görüşünü bu kaynaklardan alıntılarla şu bilgiyle desteklemektedir:

"İş bu kitab-ı müsteâbın derûnunda kutbü'l ârifin meşâyih-ı izâmdan Mevlâna Âşık Yunus Emre hazretlerinin divan-ı lâtifleriyle halifesi Âşık Yunus hazretlerinin divan-ı pür kemalleri...tab'u temsil kılınmıştır."⁽²³¹⁾

Turan Alptekin, bu bilgileri destekleyici bir başka yazma nüshada gördüğü ve Yunus Emre ile Âşık Yunus isminin ayrı ayrı zikredilmesini de eklemektedir. Bahsini ettiği yazmada "İlâhiyat-ı Yunus Emre maa Âşık Yunus" (Yunus Emre ve Âşık Yunus ilahileri) bilgisi yer almaktadır. Aynı şekilde Risalet-ün-Nushiyye adıyla anılan mesnevinin yer aldığı bir başka yazmada da aynı şekilde bir bilgi vardır.

Turan Alptekin, Karamazak türbesindeki mezar taşında yer alan "Evvelki Yunus Emre Âşık Yunus ikinci" ifadesini de Yunusları ayırmayan bir ifade olarak aktarmaktadır.⁽²³²⁾

Turan Alptekin, 3. Yunus olayına da değinmektedir. Ona göre kimliğini tam olarak bilemediğimiz ilk Yunus ve Âşık Yu-

(230) Turan Alptekin, Bir Ene'l-Hak Şairi Yunus Emre Âşık Yunus ve Yunuslar, s.31-32.

(231) Turan Alptekin, Bir Ene'l-Hak Şairi Yunus Emre Âşık Yunus ve Yunuslar, s.17 (Metnin bu günkü dille söylenişi: "Bu güzel kitapta, şeyhlerin ulularından, ariflerin kutbu, Mevlâna Âşık Yunus Emre hazretlerinin 'latif' şiirleriyle halifesi Âşık Yunus hazretlerinin 'pür-kemal' divanı birlikte basılıp sunulmuştur."

(232) Turan Alptekin, Bir Ene'l-Hak Şairi Yunus Emre Âşık Yunus ve Yunuslar, s.18.

nus'tan sonra Porsuk Nehri'nin Sakarya'ya karıştığı bölgede yaşamış ve Yunus geleneğini fetret dönemi yıkıntıları arasında tümüyle kaybolmaktan kurtaran bir başka halef(ö.1421) daha vardır.⁽²³³⁾ Sonuç olarak Turan Alptekin de birden çok Yunus'un yaşadığına inanmaktadır.⁽²³⁴⁾

Konu ile alakalı görüş belirtenlerden Esat Coşan'a göre de iki Yunus vardır. "Bir kere iki tane kesin Yunus var: Birisi, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'ye yetişmiş Yunus; ötekisi, Bursa'da Emir Sultan'a yetişmiş Yunus... Birisi Mevlânâ'dan biraz genç; ötekisi Emir Sultan'dan biraz genç... Emir Sultan'dan feyz almış, Emir Sultan'a bağlı... Bu ikinci Yunus daha ziyade, "Şol cennetin ırmakları" "Kâbe'nin yolları bölük bölüktür" gibi ilâhileri söyleyen Bursalı Yunus..."⁽²³⁵⁾

Bu konuyla alakalı, son çalışmalardan birini yapan Mustafa Tatcı, ise bütün bu görüşleri değerlendirdikten sonra iki Yunus'tan söz eder. Bunlardan ilki, Eskişehir civarında yaşadığına inandığımız Yunus yani ilk Yunus, diğeri ise XV. asır şairi Bursalı Âşık Yunus'tur. Tatcı, dayandığı belgelerden hareketle Âşık Yunus'un Bursa'da yaşadığını kesin bir dille belirtir. "Birkaç belge ışığı altında, Bursa'da yaşayan ve 1439 senesinden sonra vefat eden bir Âşık Yunus'un yaşadığına kaniyiz."⁽²³⁶⁾

Bütün bu görüşlerden hareketle ilk Yunus'tan sonra adı bilinen ve hakkında az da olsa malumat bulunan diğer Yunus, yani "Bursalı Âşık Yunus" adlı bir başka şairin varlığını rahatlıkla söyleyebiliriz.

(233) Turan Alptekin, Yunus Emre Olayı, Gösteri, Kasım 1990 s.120 s. 62-65.

(234) Turan Alptekin, Yunus Emre Olayı, Gösteri, Kasım 1990 s.120 s. 62-65.

(235) Yunus Emre ve Tasavvuf, Mahmud Esat Coşan, hazırlayan: Dr. Metin Erkaya, s. 25. <http://www.dervisan.com/kitap/yunusemre/index.html>.

(236) Mustafa Tatcı, Âşık Yunus, s. 5.

ŞİİRİMİZDE YUNUS EMRE OKULU

Yunus Emre, hem şiir diliyle hem de tasavvufa getirdiği yorumla sadece yaşadığı çağı değil, günümüze kadar bütün çağları etkiledi. O, Peyami Safa'nın ifadesiyle "üç zamanın" yani "geçmişin, bugünün ve geleceğin" şairi olarak gönlümüzün dili, dilimizin gönlü oldu. Biz, ondan din, tasavvuf ve ahlak adına çok şey öğrendiğimiz gibi dil, şiir ve estetik adına da çok şey öğrendik.

Şair olsun olmasın herkes, onun şiirleriyle İslam ve tasavvuf konusunda bilgi ve duyarlılık kazanırken öte yandan da her yerde onun yolunu takip eden çıraqları, kalfaları diyebileceğimiz çok sayıda şair yetişmiş, böylece özellikle Tekke şiirimiz onun açtığı yolda yürümüştür. İşte bundan dolayı şiirimizde bir "Yunus Emre okulu"ndan söz etmek mümkün hale gelmiştir. Hatta bu okulun işlevsellik alanı Anadolu ile de sınırlı kalmamış, zaman içerisinde Balkanlar'da, Kafkaslar'da onun tesirinde şiirler söyleyen şairler ortaya çıkmış, Yunus Emre böylece "milli" oluşunun yanı sıra bu coğrafyalardaki şairleri de etkileyerek "evrensel" bir değer ve önem de kazanmış, üstelik bu etkilenme belli bir zaman dilimiyle de sınırlı kalmayarak günümüze kadar gelmiştir. Şunu rahatlıkla söyleyebiliriz ki insan ve dil, var olduğu sürece ona gönül diliyle seslenen Yunus Emre'nin de sesi gök kubbede yankılanmaya devam edecektir.

Yunus Emre yolunda eser verenleri, birkaç grupta ele almak mümkündür. Bunları "öзgün Yunus Emre yorumcuları", "mukallitleri", "nazirecileri ve etkilenenler" olarak sınıflandırabiliriz. Bu farklılık aslında doğaldır. Bir okulun öğrencileri arasında her seviyede öğrenci bulunabilir ve hocalarıyla iletişim tarzları doğal olarak farklılıklar gösterebilir. Burada önemli olan Yunus'un şu veya bu ölçüde şairlere yaptığı etki ve bu etkinin yüzyıllar boyu sürmesi sonucunda Türk şiirinin Yunus merkezli bir şiir haline gelmesi ve hemen her şairde Yunus'tan bir iz bulunmasıdır. Bu yüzden biz bu şairleri daha toparlayıcı bir niteleme ile "Yunus Emre yolunda eser verenler" olarak ortak bir isimlendirmeye de anabiliriz.

Burada konuyu somutlaştırmak için isim de zikretmek gerekir. Bu anlamda adını anacağımız ilk isim Âşık Paşa'dır. Doğum ve vefat tarihleri dikkate alındığında Yunus'un çağdaşı olarak görüştüğümüz Âşık Paşa, "Âşık" mahlaslı ilahilerinde Yunus geleneğini

ondan sonra devam ettiren bir isim olarak dikkati çeker. Yine aynı şekilde Said Emre, Kaygusuz Abdal, Gülşehri, Eflaki Dede ve Elvan Çelebi Yunus'un takipçileri olmuşlardır.

Âşık Paşa'yla başlayan bu gelenek içinde Yunus'un tesirli olduğu asıl alan doğal olarak tekke şiiri olmuştur. Onun izini çok güçlü şekilde sürdüren Niyazi Mısri ve Eşrefoğlu, özellikle anılmalıdır. Bu şairlerin Yunus sevgisi ve ona mensubiyet duyguları o kadar güçlüdür ki mesela Niyazi Mısrî kendi dilinden söyleyenin gerçekte Yunus Emre olduğunu belirtir:

*Niyazi'nin dilinde Yunus'durur söyleyen
Herkes can gerek Yunusdurur can bana*

Daha sonra Şeyh Baba Yusuf, Hacı Bayram Veli, Akşemseddin, Emir Sultan, Süleyman Çelebi, Yusuf Hakikî, Kemal Ümmî, Vahip Ümmî, Hüsameddin-i Uşşakî, Sunullah Gaybî, Ümmî Sinan, İbrahim Tennurî, İsmail Hakkı Bursevî...ve

*O insanlık içinde gevher-i yektâ-yı manâdır
Hazînedâr-ı eş'âr, hem emîn-i ilm-i a'lâdır
O Hak'la söyleyen, Hak söyleyen bir murg-ı gûyâdır
Cenâb-ı Kibriya'nın mazhar-ı takdiridir Yunus*

diyen Osman Kemali bu anlamda sayabileceğimiz isimlerden bir kısmıdır.

Dil, ölçü, nazım şekli bakımından tekke şiiriyle müşterekleri çok olan ve halk şairi olarak bilinen pek çok isimde de Yunus'un nefesini hissedebiliriz. Tekke şairleri gibi onlar için de Yunus, "şairlerin piri"dir. Malum, aşık edebiyatı şairleri, şiire bir kutsiyet atfederek bir pir elinden bade içen kişinin şair olabileceğine inanırlar. İşte Yunus Emre, onlara bade veren bir isim olarak görülür. Bu anlamda Karacaoğlu, Emrah, Bayburtlu Zihni ve Dertli gibi isimler, metinler arası bir okumayla Yunus tarzı bir söyleyişe akraba isimler olarak anılabilir. Son yüzyılda yetişenlerde ise bu mensubiyeti daha açık olarak görebiliriz. Yunus'a kendisine bade içiren bir pir olarak bakan Âşık Molla, ondan "Can Yunus" diye söz eden Âşık Ali Çıtak, "Yürüdüğü yolda gitmek gerek" diyen Âşık Kemalî, Âşık Deryamî, Âşık Burhanî, Âşık Veysel...gibi isimler, Yunus yolunun takipçileridir.

Yunus Emre'nin şairler üzerindeki etkisi Tekke şairleriyle de sınırlı kalmamıştır. Tezkirelerde yer almadığı için yaygın kanaat Yunus Emre'nin Divan şairlerince hiç anılmadığı şeklindeyken, aslında durumun böyle olmadığı da bilinmektedir. Yani Yunus Emre, Divan şairlerini de etkilemiştir. Bu konuda Vehbî'nin bir kasidesindeki şu ifadeler oldukça dikkat çekicidir. Buna göre şair Vehbî, Nahîfî'yi sırf Yunus Emre'ye benziyor diye övmektedir:

*Nahîfî kim ilâhiyât-ı Yunus'tan müessirdir
Usûl-ı sûfiyanda beste eşâr-ı firâvânı
Kemâlâtıyla şimdi câ-nişîn-i arîf olmuştur
Müşellemdir hakikat nam u nesre fazl-ı irfânı*

Yine Fuzulî'de, Necatî Bey'de ve Şeyh Galip'te derinden derine bir Yunus algısı ve tarzı olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Yunus'un asıl keşfi ise Millî Edebiyat devrinde olmuştur. Batılılaşma sürecinde ayaklarının altındaki toprak kayınca boşlukta kalan şairler, onun eteğine tutunarak var olabilmişlerdir. Osmanlı devrinde kelimeleri itibarıyla Arapça ve Farçanın arasında sıkışıp kalan Türkçe ise bu sayede, yeniden şiirin dili olmuştur:

*Ben görmedim, sensin bakan,
Bir nur olup kalbe akan,
Yanıyorsam sensin yakan
Yakan odda yanar Tanrım*

*Zâhit duyar celâlini,
Veli sezer cemâlini,
Ben isterim visâlini.
Geldim sana didâr Tanrım*

*Beni kovma tâ ademe,
At istersen cehenneme,
Narından var nurdan şemme
Ben isterim didâr, Tanrım*

diyen Ziya Gökalp, bize taklidi de olsa tıpkı Yunus Emre gibi sade Türkçe şiirler yazarak sonraki şairlere bir yol açmıştır.

Halide Nusret, Necip Fazıl, Rıza Tevfik, Behçet Kemal Çağ-

lar, Faruk Nafiz Çamlıbel, Ziya Osman Saba, Hasan Ali Yücel, Rıza Ümit, Arif Nihat Asya, Bekir Sıtkı Erdoğan Bahattin Karakoç, Abdurrahim Karakoç, Talat Sait Halman, Hüsrev Hatemi, Niyazi Yıldırım Gençosmanoğlu, Bestami Yazgan gibi isimlerin de bu yüzyılda birer Yunus takipçileri olduğu görülmektedir.

Bunlara daha modern tarzda şiirler yazdıkları halde ruh, mana ve zaman zaman da söyleyiş bakımından Yunus tarzı bir üslubu benimseyen Behçet Necatigil, Salah Birsal, Atilla İlhan, Cemal Süreya, Sait Maden, Sezai Karakoç, Arif Ay isimleri de ekleyebiliriz. Modern Türk şiirinin verimlerini hece vezni formu içinde inanılmaz bir nahiflikle şiirine taşıyan Alaeddin Soykan ise tıpkı Yunus gibi meçhullerin şairi olmayı tercih etmiş fakat Yunus tarzını en iyi temsil eden bir şairimiz olarak dikkati çekmektedir.

Bu tesir, sadece Anadolu coğrafyasıyla da kalmamış, Türkçe'nin konuşulduğu her yerde Yunus, şairleri etkilemiş, onun takipçileri bu coğrafyalarda da yetişmiştir. Özellikle makamı da bulunan Azerbaycan'da, yine Balkan şiirinde bu tesir çok güçlüdür. Yine Kıbrıs Türk şiirinde de Yunus sevgisi çok yoğundur. Azerbaycan'da “o, Türkün ve Türkçenin varlık sesidir” diyen Bahtiyar Vahapzade, Anar Rızayev, Memmed Aslan, Batı Trakya'dan Ali Rıza Saraçoğlu, Kosova'dan Bayram İbrahim, Üsküb'den Fahri Ali, Kırgızistan'dan Altınbeg İsmailov bunlardan sadece bir kaçıdır.

Sonuç olarak söylenebilecek olan şudur: Yunus Emre, tarih boyunca, Türk şiirini oluşturan bütün şubeleri etkilemiş güçlü bir şairimizdir. Tekke ve saz şairleri, Yunus Emre'yi pirleri kabul etmişler, klâsik edebiyatın temsilcileri onu daima saygıdeğer mutasavvıf şair olarak kabul ederek eserlerinden ilham almışlardır. Günümüz şairlerinin çoğunda da durum böyledir.

Sözümüzü Yunus Divanı'nın Karaman yazmasının girişinde yer alan ve son kısmı niyaz tarzında olan şu cümlelerle bitirelim.

“Bu divan, şairlerin en güzeli, belîğ yazarların en fasihi, Hakk'a ulaşanların sultanı, fakir ve yoksulların baş tacı, gariplerin gözetleyeni, aşıkların reisi Yunus Emre'nin divanıdır. Allah, ruhunu azizi eylesin ve alemleri onun lütfu, keremi ve feyziyle müstefid eylediği gibi, bizi de iyiliği ve ihsanlarından istifade ettirsin.”⁽²³⁷⁾

(237) Mustafa Özçelik, Dilimiz Yunus Söyler, s.11.

BESTELENMİŞ ŞİİRLERİ

Pek çok sûfî-şair, sadece adı kitaplarda kalan isimler olurken Bizim Yunus neden unutulmadı? Unutulmak bir yana her gün gittikçe artan bir ilgiye mazhar oldu? Bu ilginin somut bir tezahürü olarak Anadolu'nun pek çok yerine Yunus mezarları, makamları oluşturuldu, menkıbeler düzenlendi. Bu noktada pek çok şey söylenebiler; ama en önemlisi Yunus Emre'nin tasavvufu kitabî bilgiler toplamı olmaktan çıkarıp bir aşk ahlâkına, bir yaşama üslubuna, bir hayat felsefesine dönüştürmüş olmasıdır, diyebiliriz.

Türkçenin bu en büyük söz ustası, gönlünün heyecanlarını, aşkını, coşkusunu ifade etmek için şiiri seçti. Ama hadise burada kalmadı. Bu şiirler, hem içeriği hem biçimi hem de dili itibarıyla musiki ile bütünleşecek özellikteydi. Bu buluşma çok geçmeden gerçekleşti. Yunus'un şiiri güfte olarak hemen besteleriyle buluştu. Böylece bestelendi ve insanın sonsuzluğa kanat çırpma istediği her zaman ve zeminde söylenir ve yaşıtlır oldu.

Bir ermiş olarak kabul edilip sevilen Yunus Emre'nin ilahilerinin yer aldığı risaleler, kutsal bilindi. Kutsal kitap gibi hürmete layık addedildi. İlahilerin manası yüreklerde muhafaza edilirken Yunus kitapları da tıpkı kutsal kitap gibi deri, kumaş gibi mahfazalar içinde korundu. Söz olarak ses olarak nesilden nesile aktarıldı. Kandiller, bayramlar, cuma geceleri, ramazanlar, teravihler, ölümler, doğumlar... Kısacası hayatın her olayında hep bu ilahiler söylendi. Ümmî anaların nerdeyse bütün şifahi kültürlerinin kaynağı bu ilahiler oldu. Yahya Kemal'in bir yazısında da belirttiği gibi çocuklar okula başlarken yapılan âmin alaylarında ilk onun ilahilerini duydular.⁽²³⁸⁾

Tarikat ayinlerinde onun ilahileri okundu. Üstelik bu konuda hiçbir tarikat onu kabullenmekte ve benimsemekte bir sıkıntı çekmedi. Halvetî, Nakşî, Kadirî, Rûfâî....hangi tarikat olursa olsun Yunus'u gönüllerinde ve dergâhlarında çok özge bir makamda baş tacı ettiler. Ona fikren mesafeli duran tarikatlar bile Yunus'suz edemedi. Alevî erkânlarında, Bektaşî meydanlarında yine o vardı. Burarlarda da evvelde ve âhirde asıl usta mevkiinde hep Yunus oldu.

(238) Yahya Kemal Beyatlı, Çocukluğum, Gençliğim, Siyasi ve Edebi Hatıralarım s. 1-2 İstanbul 1973.

Böylece tekkeler, onun ilahileriyle birer konservatuara dönüştü. Türk musikisi ölmez eserler kazandı.

Şiirleri bestelenen tek sûfi elbette o değildi; ama hiçbiri onun derecesine ulaşamadı. Dilindeki yalınlık ve içtenlik ve fikirlerindeki derinlik bunda çok etkili olmuştu. Onun müstesna şahsiyeti dolayısıyla diğer tekke şairleri isimlerinin onun isminden sonra anılmasını da edebe mugayir gördüler. Hepsisi Yunus'un gölgesinde kalmayı tercih etti. Böylece Türk şiirinde şiirleri en çok bestelenen tek şair o oldu. Bu sayının 250-300 civarında olduğu düşünülecek, bu benimsemenin ne kadar yaygın olduğu apaçık görülecektir.⁽²³⁹⁾

Ehli, bu bestelere "Nutm-ı şerif" dediler. "Naat-ı şerif", "Kaside", "Mersiye", "Durak" en çok da yaygın ismiyle "İlahi" dedi. Üstelik bu besteleme olayı dinî musiki ile de sınırlı kalmadı. Bu şiirlerin Türk Halk Müziği, Türk Sanat Müziği, hatta pop ve rock tarzında bile besteleri yapıldı.⁽²⁴⁰⁾ Hatta Yunus Emre ilk Türk Oratoryosunun da konusu oldu. Ahmet Adnan Saygun tarafından 1942'de, "Yunus Emre Oratoryosu" bestelendi ve geniş bir ilgiye mazhar oldu. Yine burada Ayla Algan'ın Long playından da söz etmeliyiz. Çünkü bu tarz da Yunus hakkındaki ilk çalışmadır. 1969 yılında Yunus'un şiirlerinden oluşan "*Bana Seni Gerek Seni*" plağını çıkardı.

Başka kimler yok ki bu bestekârlar arasında. Zekai Dede'den Sadettin Kaynak'a; Muzaffer Ozak'tan Ahmet Hatipoğlu'na; Abdullah Dede'den Fehmi Tokay'a; Cüneyt Kosal'dan Selahattin İçli'ye; Hacı Faik Bey'den Bekir Sıtkı Sezgin'e; Rıfat Bey'den Etem Üngör'e kadar onlarca bestekâr bu bestelerin nağmeleriyle ruhlarmıza nice şölenler yaşattılar. Tabi adı bilinmeyen başka Yunus bestekârların da bulunduğunu söylemek gerekiyor.

Genellikle "Düyek", "Semai", "Sofyan", "Evsat", "Ağır Düyek" gibi usullerle musikimize kazandırılan ve makam olarak en çok "Rast", "Uşşak", "Beyati", "Neva", "Hüseyni", "Hicaz", "Hüzzam", "Saba" makamlarıyla bestelenen bu şiirler, bestekârlarının da yüz akı oldu. Dün tekkelerle camilerle sınırlı olan bu icralar bugün çağdaş ile-

(239) Bu sayı yakın zamanlarda yayımlanan bir makaleye göre 386'dır. Nuri Özcan, Türk Musikisi Nota Yayıncılığında Yunus Güfteleri, Kültür dergisi, sayı 4, İstanbul, 2006.

(240) Geçmişten Geleceğe Yunus Emre, İstanbul, 2006

tişim teknolojisinin imkânlarıyla herkesle buluyor ve milyonlarca insan Yunus sesiyle hemhal oluyor.

Yunus'un hangi şiirleri yok ki bu bestelerde..."Ben Yürürem Yane Yane", "Dolap Niçin İnilersin", "Hâlet ile Bana Bir Aşk Yönel-di", "Ben Dervişim Diyene", "Seni Ben Severim Candan İçerü" "Aşkın ile Âşıklar", "Canım Kurban Olsun Senin Yoluna", "İster idim Allah'ı, "İlim İlim Bilmektir", "Ey Aşk Eri Aç Gözünü", "Ömür Bahçesinin Gülü Solmadan" ve diğerleri...Böylece nerdeyse besteye konu olmayan tek bir şiiri bile kalmadı Yunus'un. Bu bestelerden bir kısmı Başka Yunus'lara aitti ama bu durum hiçbir şeyi değiştirmiyordu. Onların dilinden konuşan da yine "Bizim Yunus"tu.

Yunus'un bu besteleri Türkçenin de bir muzafferiyeti oldu. Besteye elverişli bu âhenkli dil, sonradan karşılaştığı bütün problemlerin üstesinden geldi. Bu ilâhiler söylendiği müddetçe saf, ahenkli yapısını korumayı başardı. Yunus, bu dili hem mana olarak hem de kullanım şekliyle biçim olarak da bütün yozlaşmalardan, bozulmalardan korumuş oldu. Nitekim, Millî Edebiyat Dönemi'nde Türkçe, bağımsızlığını yeniden ilan ederken hareket noktası bu ilahilerin dili idi. Rıza Tevfik'ten Necip Fazıl'a, Ahmet Hamdi Tanpınar'dan H. Nusret Zorlutuna'ya kadar Türkçenin ses ustaları kendilerine hep Yunus'u örnek aldılar.

Şimdi de bu besteler, bu evrende birer "hoş sada" olarak söylenmeye, dinlenmeye devam ediliyor. Müsiki anlamında da Yunus'la ilgilenen ustalar yetişiyor. Kitaplar, makaleler, notalar yayımlanıyor.⁽²⁴¹⁾ Konserler düzenleniyor. Böylece Yunus nefesi her dem taze, her dem aşk dolu gönülleri arındırmaya, onlara ilahi ve insani aşk neşvesi tattırmaya devam ediyor.⁽²⁴²⁾

(241) Bu kitaplardan bazıları şunlardır:

1.Selahattin Güner/Yunus Emre, Bestelenmiş Şiirleri, İstanbul, 1961

2.Cüneyd Kosal, Yunus İlahileri Güldestesi, Ankara, 1991

3.Ahmet Hatipoğlu, Besteleriyle Yunus Emre İlahileri, Ankara, 1993

4.Samiha Ayverdi, Yunus Emre ve İlahiler, İstanbul, 1969

(242) Yunus güfteleri konusunda geniş bilgi için şu yazılara bakılmalıdır:

1)Nuri Özcan/Türk Musikisi Nota Yayıncılığında Yunus Güfteleri, Kültür dergisi, sayı 4

2)Ethem Üngör/Türk Musikisinde Yunus Emre, Türk Yurdu dergisi sayı 319

3)Cemaleddin Revnak Serdaroglu/Yunus'un Bestelenmiş İlahileri Nerede ve Nasıl Okunurdu? Türk Yurdu dergisi sayı 319

ESERLERİ

Yunus Emre'nin bilinen iki eseri vardır:

1- **RİSALETÜ'N-NUSHİYYE:** Mesnevi tarzında yazılmış didaktik bir eserdir. Başlangıç kısmında aruz ölçüsünün fâilâtün/fâilâtün/fâilün diğer bölümlerinde mefâilün/mefâilün/fâilün kalıpları kullanılmıştır. Eserin bölümleri şunlardır:⁽²⁴³⁾

a) **Başlangıç Bölümü:** Bu bölüm 13 beyit olup insanın yaratılışıyla ilgili bilgiler vermektedir. Buna göre insan ateş, su, toprak ve havadan yaratılmıştır. Sonra cesede can verilmiştir. Toprakla sabır, iyi huy, tevekkül su ile safa, yumuşaklık, lütuf bunlara karşılık hava ile riya, acelecilik ve nefis, ateşle şehvet, kibir, tamahkârlık ve kıskançlık meydana gelmiş canla da kişi izzet, vahdet, haya ve edep kazanmıştır.

b) **Nesir Bölümü:** Bu bölüm oldukça kısadır. Konusu akıldır. Akıl Allah'ın kadimliği ışığında olduğunu bildirirler. İmandan da bahseder. Akıllı dünyayı, ahireti ve Allah'ı bildiren üç çeşide ayırır, imanin ise Allah'ın hidayetinden olduğunu söyler. İlme'l-yakîn, ayn-e'l-yakîn ve hakka'l-yakîn olarak üç bölümde inceler. Sonra cennet cehennem, toprak, su, ateş ve havanın özelliklerini anlatır.

c) **Birinci Bölüm:** 69 beyittir. Ruh ve akıldan bahseder. Buna göre insana rahmani ve şeytanî iki güç verilmiştir. Rahmanî güçler, nefsanî güçlerle mücadele halindedir. Olay rahmanî tarafın başarısıyla sona erer. Nefis yenilince, gönül şehri rahatlar ve kul ibadet göreviyle meşgul olur.

d) **İkinci Bölüm:** Kanaat destanı adını taşır. 98 beyittir. Akıl, kibir, kanaat arasındaki olaylardan söz eder.

e) **Üçüncü Bölüm:** 88 beyittir. Gazap destanı adını taşır. Akıl, sabır, öfke arasındaki olayları anlatır.

f) **Dördüncü Bölüm:** 34 beyittir. Sabrın ahvalini anlatır. Bu konuda Yusuf Peygamber'in hikâyesi örnek olarak sunulur.

(243) Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre -Hayatı-, s. 126.

g) **Beşinci Bölüm:** 136 beyittir. Haset ve hasetçilerin hal-leri anlatılır. Karun hikâyesinden söz edilir. Konu aklın cömertlikle cimriliği yenmesiyle biter.

h) **Altıncı Bölüm:** Akıl destanı bölümüdür. 124 beyittir. Bu bölümde akıl, doğruluk, gıybet arasındaki olaylardan söz edilir.

Eserin sonundaki “Söze tarih yediyüz yidiydi/Yunus canı bu yolda yidiydi” beytinden hareketle yazılış tarihinin H. 707/ M. 1307 olduğu sanılmaktadır.⁽²⁴⁴⁾

Risalatü’n-Nushiyye’nin üzerinde bugüne kadar pek fazla durulmamıştır. Bunda dilinin de etkisi vardır. Zira bu eserde Divan’a göre Arapça, Farsça kelimeler bir hayli yer tutmaktadır. Ayrıca eserin sembolik bir anlatımı vardır. Soyut kavramlar kişileştirilmiştir. Ayrıca eserdeki destanî üslup da dikkati çeker. Çünkü baştan sona kadar eserde iyi huylarla kötü huyların savaşı yer almaktadır. Bu özellik Yunus’un yaşadığı çağa uygun bir özelliktir.

Eserde didaktizmin ağır basması, lirizmi geri plana itmiş- tir. Bu yüzden “sanat değeri” bakımından Divanı ile ölçülecek ni- telikte değildir.”⁽²⁴⁵⁾ Fakat öte yandan tasavvufun md kavramlarını, ana meselelerini açıklaması yönüyle önemli bir eserdir. Diğer ta- raftan bu eser, Yunus’un bilgisi hakkında fikir vermesi açısından dikkat çekçidir. Banarlı’nın yorumuna göre bu durum Yunus’un “bir mürşit sıfatıyla da çalıştığını göstermektedir.” ⁽²⁴⁶⁾ Zira Yunus’un bu eserde ele aldığı kavramlar, dün olduğu gibi bugün de önemini koruyan kavramlardır. Allah’a duyulan özlem, O’na inanmak ve gü- venmek, sabırlı olmak, onurlu olmak, cömertlik, haya sahibi olmak. Öbür yanda riya, acelecilik, büyüklenme, şehvet, öfke, cimrilik...gibi diğerlerine zıt huylar ve bunlar arasındaki mücadele insanlığına ezeli ve ebedi meseleleridir. Eserdeki kişileştirme sanatı ve hikâ- yeleştirme tarzı bu eserin, devrinin olaylarına da ayna tuttuğunu göstermektedir.

2- **DİVAN:** Risaletü’n-Nushiyye Yunus’un nasıl bilgi sevi- yesini gösteriyorsa Divanı da şairlik gücünü gösteren bir eserdir. Şiirleri çeşitli coğrafyalarda dilden dile dolaşan Yunus’un bizzat kendisinin eserini tertip edip etmediğini kesin olarak bilmemek- teyiz. A. Gölpınarlı O’nun “Yunus oldum ise adım ne acep/Okuya- lar bu benim divanımı” ya da “Yunus miskin anı görmüş eline bir

(244) Abdülbaki Gölpınarlı, Yunus Emre Risalat’al-Nushiyye ve Divan, s. 37.

(245) N. Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1, s. 334.

(246)N. Sami Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Tarihi, c. 1, a.g.e., s. 334.

divan almış/Âlimler okuyamamış bu ma'niden duyan gelsin" gibi beyitlerinden hareketle "kuvvetle ihtimal dâhilindedir ki bahsettiği divanın, bizzat kendisi yazmış olsun. Esasen şiirleri, kendisi tarafından yahut kendi yaşarken toplanmamış olsa eski divan nüshalarına rastlamamız icap ederdi" ⁽²⁴⁷⁾ sonucuna varmaktadır. Köprülü ise eldeki nüshaların son asırlara ait olduğunu söyleyerek şu sonuca varmaktadır: "Yunus divanı kendisinden asırlarca sonra, ona bağlı bir derviş tarafından tanzim edilmiştir" ⁽²⁴⁸⁾

Yunus Divanı'nın ortada pek çok yazma nüshaları vardır. Bugünkü Yunus Divanları halk arasında dolaşan ve Yunus'a ait olduğu sanılan şiirlerle bu nüshalardan istifade edilerek hazırlanmıştır. Yunus Divanı'nda yer alan şiirlerin tamamını ona ait görmek mümkün değildir. "Yunustan sonra ve Yunus tarzında söylenmiş daha birçok şiirlerin, Yunus'un sanılarak bu nüshalara ilave edildiği muhakkaktır." ⁽²⁴⁹⁾

Cumhuriyet'ten sonra Yunus Divanı konusunda ilk çalışmayı Burhan Toprak (1939) ve Abdülbaki Gölpınarlı (1943-1948) yapmışlardır. Sonraki Divanlarda bu iki çalışma esas alınmıştır. Son önemli çalışma ise Mustafa Tatcı tarafından yapılmıştır. "Yunus Divanı'nın çok daha geniş bir karşılaştırma ile daha metotlu bir metin bütünlemesi ile hazırlanıp neşrine yine de büyük ihtiyaç vardır." ⁽²⁵⁰⁾ Bu tür bir çalışma Yunus'un gerçek kimliğinin ve düşünce yapısının tam olarak ortaya çıkması açısından da önem taşımaktadır. Böylece Yunus konusundaki pek çok gereksiz tartışma ortadan kalkacaktır.

Yunus'u asıl büyük şöhretine ulaştıran Divanı'nda ilk göze çarpan husus, Risaletü'n-Nushiyye'deki didaktizmin yerini lirizmin almasıdır. Gerçi Yunus bu eserinde de çeşitli öğütler verir. Fakat lirizmle yumuşatılmış bir ifade ön plana çıkar.

Divan'daki dil Azeri lehçesiyle büyük bir yakınlık ve benzedik içindedir. Türkçe, Yunus'ta bu çağın edebî dili haline gelmiştir. Bunda Türkçenin işleniş şeklinin, felsefi düşünceleri ifade edici bir özelliğe ulaştırmanın payı büyüktür Bu bakımdan Yunus'u Eski Anadolu Türkçesi'nin en büyük temsilcilerinden biri saymak gerekir. ⁽²⁵¹⁾

(247) A. Gölpınarlı, Yunus Emre -Hayatı-, s. 133.

(248) M. Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, s. 245.

(249) N. Sami Banarlı, a.g.e., s. 334.

(250) N. Sami Banarlı, a.g.e., s. 334.

(251) F. Kadri Timurtaş, Yunus Emre Divanı, s. 35.

Yunus, divanında hem hece hem de aruz ölçüsünü kullanmıştır. Daha çok şöhret kazanan şiirleri hece vezniyle yazılmış olardandır. Bu şiirlerde hece ölçüsünün hemen her kalıbı kullanılmıştır. Öbür yandan Divan'da Mesnevi, Gazel, Musammat şeklindeki divan nazım biçimlerine de rastlanır.

Kafiye konusunda genellikle halk ve tekke şiirindeki geleneğe uyularak daha çok yarım kafiye kullanılmış ve redife başvurulmuştur. Nazım şekli genellikle dörtlütür. Nazım birimi olarak zaman zaman beyit de kullanılmıştır.

Divan'daki şiirlerde mecaz ve mazmun özellikleri de dikkat çekicidir. Bunlar arasında halk şiiri geleneğinde yer alan ortak mecazlara, sembollere, rastlanmakla birlikte oldukça orijinal olanları da vardır. Çok sık kullanılan imaj ve semboller “ekincilik, bağ ve bahçecilik hayatından alınanlar” dır.⁽²⁵²⁾ Dolayısıyla benzetmeler de hep tabiata dayalıdır. Derviş, meyveli bir ağaçtır. Diken asiliği, gül uysallığı ve olgunluğu temsil eder. Şair, bülbüldür, temizlenmemiş gönül dikenli bir bahçedir. Aşksız adam odun misalidir.

Söze çok önem veren Yunus, kelimelere faydacı bir açıdan bakar. Bu yüzden kelimelerin dikkatle kullanılmasını söyler. Ya hayır konuşmalı ya susmalıdır.

Yunus'un şiirlerinde İslâm şairi niteliğine uygun olarak sanat kaygısı değil din gayreti ve tasavvuf neşesi hâkimdir. Fakat bu durum, şiirlerinin birer sanat şaheseri olmasına engel teşkil etmemiştir. Söz yoğunluğu, rahat söyleyiş, orijinal buluşlar Yunus'un şiirinin belirgin özellikleridir.

İşlenen belli başlı konular ise, İslâm'ın inanç, ibadet esaslarının yorumu, ilahi aşk, fanilik, ölüm, gurbet, tabiat hasret ve ahlâkî öğütlerdir. Yunus'un şiirini dünden bugüne getiren özellik, sağlam bir düşünceye bağlı olmasıyla birlikte bu düşünceyi üstün bir sanat gücüyle ifade etmiş olmasıdır.

(252) M. Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar, c. 1, s. 120

4.Bölüm DİVAN'DAN SEÇİLMİŞ ŞİİRLER

ACEP ŞU YERDE VAR M'OLA

Acep şu yerde var m'ola şöyle garip bencileyin
Bağrı başlı gözü yaşlı şöyle garip bencileyin

Gezerim Rûm ile⁽²⁵³⁾ Şam'ı yukarı illeri kamu
Çok istedim bulamadım şöyle garip bencileyin

Kimseler garip olmasın hasret oduna yanmasın
Hocam kimseler olmasın şöyle garip bencileyin

Söyler dilim ağlar gözüm gariplere göynür özüm
Meğerki gökte yıldızım şöyle garip bencileyin

Nice bu derd ile yanam ecel ere bir gün ölem
Meğerki sinimde bulam şöyle garip bencileyin

Bir garip ölmüş diyeler üç günden sonra duyalar
Soğuk su ile uyular şöyle garip bencileyin

Hey Emre'm Yunus biçâre bulunmaz derdime çâre
Var imdi gez şardan şâre şöyle garip bencileyin

bencileyin: benim gibi

bağrı başlı: gönül yaralı

kamu: bütün, hep

göynümek: kendi kendine içten yanmak

sin: mezar

şar: şehir

(253) Anadolu, Türklerin hâkimiyetinden önce Diyar-ı Rum(Rum ülkesi) olarak bilinirdi.

ARAYI ARAYI BULSAM İZİNİ

Arayı arayı bulsam izini
İzinin tozuna sürsem yüzümü
Hak nasip eylese görsem yüzünü
Yâ Muhammed canım arzular seni

Bir mübârek sefer olsa da gitsem
Kâbe yollarında kumlara batsam
Hub cemâlin bir gez düşde seyretsem
Yâ Muhammed canım arzular seni

Zerrece kalmadı kalbimde hile
Sıdk ile girmişim ben bu Hak yola
Ebubekir Ömer Osman da bile
Yâ Muhammed canım arzular seni

Ali ile Hasan Hüseyin anda
Sevgisi gönülde muhabbeti canda
Yarın mahşer gününde ulu divanda
Yâ Muhammed canım arzular seni

Arafat dağıdır bizim dağımız
Anda kabul olur bizim duamız
Medine 'de yatar peygamberimiz
Yâ Muhammed canı arzular seni

Yûnus medh eyledi seni dillerde
Dillerde dillerde hem gönüllerde
Ağlayı ağlayı gurbet illerde
Yâ Muhammed canım arzular seni

hub: güzel
cemal: yüz güzelliği
bile: birlikte, beraber
sıdk. doğruluk
medh: övmek

AŞK PAZARIDIR

Aşk pazardır bu canlar satılır
Satarım canımı hiç kimse almaz

Âşık bir kişidir bu dünya malın
Ahiret korkusun bir çöpe saymaz

Bu dünya ol ahiretten içeri
Âşıkın yeri var kimesne bilmez

Âşık öldü diye sala verirler
Ölen hayvan imiş âşıklar ölmez

Beyim arif ise var sen yoluna
Bunda başlar yiter kanlar sorulmaz

Erenler meydanı Arşta uludur
Sıdkıla gelenler mahrum günelmez

Yunus bu tevhide gark oldu gitti
Geri gelmekliğe akli gerilmez

kimesne: kimse

yitmek: kaybolmak, gitmek

AŞKIN ALDI BENDEN BENİ

Aşkın aldı benden beni
Bana seni gerek seni
Ben yanarım dün ü günü
Bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinirim
Ne yokluğa yerinirim
Aşkın ile avunurum
Bana seni gerek seni

Aşkın âşıklar öldürür
Aşk denizine daldırır
Tecellî ile doldurur
Bana seni gerek seni

Aşkın şarabından içem
Mecnun olup dağa düşem
Sensin dün ü gün endişem
Bana seni gerek seni

Eğer beni öldüreler
Külüm göğe savuralar
Toprağım anda çağıra
Bana seni gerek seni

Sûfilere sohbet gerek
Ahîlere ahret gerek
Mecnunlara Leylî gerek
Bana seni gerek seni

Cennet Cennet dedikleri
Bir ev ile bir kaç hûrî
İsteyene vergil anı
Bana seni gerek seni

Yunus-durur benim adım
Gün geçtikçe artar odum
İki cihanda maksudum
Bana seni gerek seni

tecelli: görünme, Allah'ın kudret ve sırrının kişilerde ve eserinin eşyada görünmesi

endişe: korku,şüphe, düşünce

sûfi: mutasavvıf, derviş

maksud: kasdedilen şey, dilenen, istenen

dün: gece

ahi: kardeş

AŞKIN ODU CİĞERİMİ

Aşkın odu ciğeri
Yaka geldi yaka gider
Garip başım bu sevdâyı
Çeke geldi çeke gider

Kâr etti firak canıma
Âşık oldum sultânıma
Aşk zencirin dost boynuma
Taka geldi taka gider

Sâdıklar durur sözüne
Gayri görünmez gözüne
Bu gözlerim dost yüzüne
Baka geldi baka gider

Arada olmasın naşi
Onulmaz bağrımın başı
Gözlerimin kanlı yaşı
Aka geldi aka gider

Bülbül eder âh u figan
Hasret ile yandı bu can
Benim gönülcüğüm ey can
Çıka geldi çıka gider

Âşık Yunus'un sözleri
Efgan eder bülbülleri
Dost bahçesinin gülleri
Koka geldi koka gider

od: ateş
kar: kazanç, iş
firak: ayrılık
naşi: mezhepten dışarı olan engel
baş: yara
efgan: feryat, çığlık,acı ile bağırma

BEN BİR ACEB İLE GELDİM

Ben bir aceb ile geldim kimse hâlim bilmez benim
Ben söylerem ben dinlerem kimse dilim bilmez benim

Benim dilim kuş dilidir benim ilim dost ilidir
Ben bülbülem dost gülümdür bilin gülüm solmaz benim

Ol dost bana gelsin demiş sundum kadeh alsın demiş
Aldım kadeh içtim şarab ayruk gönlüm ölmez benim

Ne Tûr'um var ne durağım hiç yerde yoktur karârım
Hakk'a münacaat etmeye belli yerim olmaz benim

Sor durduğum yeri bana gelirsen gösterem sana
Bir zerrece Hak'tan ayrı gözüm nesne görmez benim

Tûr dağında bir tecelli gör Mûsi'ye neler kıldı
Yunus eydür Hak katında sözüm geri kalmaz benim

acep: şaşma, şaşılacak şey

tecelli: görüşmek

ayruk : ayrı, başka

göğnü:yanmak, yanık

tap: yeter, kâfi

münacat: Allah'a yalvarma

zâri kılmak: ağlamak, inlemek

dâr: ev, yurt, darağacı

münkir: inkâr eden

Tur: Hz. Musa'ya ilahi tecellinin olduğu dağ

BEN YÜRÜRÜM YANE YANE

Gönlüm düştü bu sevdaya
Gel gör beni aşk n'eyledi
Başımı verdim kavgaya
Gel gör beni aşk n'eyledi

Ben yürürüm yane yane
Aşk boyadı beni kane
Ne akilem ne divane
Gel gör beni aşk n'eyledi

Ben yürürüm ilden ile
Şeyh sorarım dilden dile
Gurbette hâlim kim bile
Gel gör beni aşk n'eyledi

Benzim sarı gözlerim yaş
Bağrım pâre yüreğim baş
Hâlim bilen dertli kardaş
Gel gör beni aşk n'eyledi

Gurbet ilinde yürürem
Dostu düşümde görürem
Uyanıp Mecnûn oluram
Gel gör beni aşk n'eyledi

Gâh eserim yeller gibi
Gâh tozarım yollar gibi
Gâh akarım seller gibi
Gel gör beni aşk n'eyledi

Akar sulayın çağlarım
Dertli ciğerim dağlarım
Şeyhim anuban ağlarım
Gel gör beni aşk n'eyledi

Ya elim al kaldır beni
Ya vaslına erdir beni
Çok ağlattın güldür beni
Gel gör beni aşk n'eyledi

Mecnun oluban yürürüm
Ol yâri düşte görürüm
Uyanıp melûl olurum
Gel gör beni aşk n'eyledi

Miskin Yunus biçâreyim
Baştan ayağa yareyim
Dost ilinden âvâreyim
Gel gör beni aşk n'eyledi

âkıl: akıl sahibi,aklı başında
divâne: deli, mecnun
melûl: üzüntülü, elemli
şeyh: ihtiyar, tasavvufta mürşit
pare: parça
vasl: kavuşma

BENİM BUNDA KARARIM YOK

Benim bunda kararım yok bunda gitmeye geldim
Bezirgânım, matâım çok alana satmaya geldim

Ben gelmedim da'vi için benim işim sevi için
Gönüller dost evi için gönüller yapmaya geldim

Dost esrûğü deliliğim aşıklar bilir neliğim
Degşürüben ikiliğim birliğe bitmeye geldim

O padişah ben kuluyum dost bahçesi bülbülüyüm
O hocamın bahçesinde şâd olup ötmeye geldim

Bunda biliş olan canlar anda bilişirler imiş
Bilişiben dostu halim henüz arzetmeye geldim

Yunus Emre âşık olmuş mâ'suka derdinden ölmüş
Gerçek erin kapısında ömrüm harcetmeye geldim

bunda: burda

davi: dava, bir şey iddia etme

bezirgan: tüccar

mata: mal, ticari eşya

şad: sevinçli

esrük, esrik: sarhoş

bitmek: ulaşmak, belirtmek, biliş, tanıdık

bilişmek: tanışmak

degşürmek: değişmek, değiştirmek

BİR KEZ GÖNÜL YIKTIN İSE

Bir kez gönül yıktın ise bu kıldığın namaz değil
Yetmiş iki millet dahi elin yüzün yumaz değil

Hani erenler geldi geçti bunlar yurdu kaldı göçtü
Pervaz urup Hakk'a uçtu hüma kuşudur kaz değil

Yol oldur ki doğru vara göz oldur ki Hakk'ı göre
Er oldur alçakta dura yüceden bakan göz değil

Doğru yola gittin ise er eteğin tuttun ise
Bir hayır da ettin ise birine bindir az değil

Yunus bu sözleri çatar sanki balı yağa katar
Halka mata'ların saçar yükü güherdir tuz değil

yumaz: yıkanaz

pervaz urmak: uçmak, kanatlanma

hüma kuşu: efsanevi kuş, anka, simurg, zümrüd-i anka,
devlet kuşu

güher: mücevher, inci.

er: ermiş, evliya

mata, meta: mal mülk, eşya.

BİZ KİMSEYE KİN TUTMAYIZ

Biz kimseye kin tutmayız
Ağyar dahi dosttur bize
Kanda ıssızlık var ise
Mahalle vü şardır bize

Adımız miskindir bizim
Düşmanımız kindir bizim
Biz kimseye kin tutmayız
Kamu âlem birdir bize

Vatan bize cennetdürür
Yoldaşımız Hak'dürür
Haktan yana yönilecek
Başka yollar dardır bize

Dünya bir avrattır karı
Yoldan iltir niceleri
Sürün gitsin öyleleri
Onu sevmek ardır bize

Yunus aydur Allah deriz
Allah ile kapılmışız
Dergâhına yüz tutuban
Hemen bir ikrardır bize

ağyar: başkaları, yabancılar.

kanda: neredede.

şar: şehir.

kamu: bütün, hep

iltmek: iletmek, götürmek

aydur: söyler

BİZ DÜNYADAN GİDER OLDUK

Biz dünyâdan gider olduk kalanlara selâm olsun
Bizim için hayır duâ kılanlara selâm olsun

Ecel büke belimizi söyletmeye dilimizi
Hasta iken hâlimizi soranlara selâm olsun

Tenim ortaya açıla yakasız gömlek biçile
Bizi bir arı vech ile yuyanlara selâm olsun

Azrâîl alır cânımız kurur damarda kanımız
Yayıcağız kefenimiz saranlara selâm olsun

Gider olduk dostumuza eremedik kasdımıza
Namâz için üstümüze duranlara selâm olsun

Sözdür söylenir araya kimse döymez bu yaraya
İltüp bizi makbereye koyanlara selâm olsun

Bunda hep gelenler gider hergiz gelmez yola gider
Bizim hâlimizden haber soranlara selâm olsun

Âşık oldur Hakk'ı seve Hak derdine kıla devâ
Bizim için hayır duâ kılanlara selâm olsun

Miskîn Yûnus söyler sözü kan yaşıla doldu gözü
Bilmeyen ne bilsin bizi bilenlere selâm olsun

ecel: ömrün sonu.

yakasız gömlek: kefen

arı vech ile: saf, temiz yüzle

yayıcağız: yayılmış

iltip: götürüp

makbere: kabir, mezar

hergiz: asla

miskin: yoksul, düşkün

BU DÜNYANIN MESELİ

Bu dünyanın meseli bir ulu şara benzer
Veli bizim ömrümüz bir tiz pazara benzer

Her kim bu şara geldi bir lahza karar kaldı
Geri dönüp gitmesi gelmez sefere benzer

Bu şarın evvel tadı, şehd ü şekerden şirin
Âhır acısını gör şol zehr-i mâra benzer

Evvel gönül almağı hublara nisbet eder
Âhır yüz döndürmeğe acuz mekkâra benzer

Bu şârın hayalleri türlü türlü halleri
Aldanmış gafilleri câdu ayyâra benzer

Bu şarda hayallerin haddi vü şûmârı yok
Bu hayâle aldanan otlar davara benzer

Bu şârın sultânı var cümleye ihsanı var
Sultan ile bilişen yok iken vara benzer

mesel: örnek, misal. ahlaki hikaye

şar: şehir

tiz: keskin, çabuk, acele

lahza: an

şehd : bal

zehr-i mâr: yılan zehri

hub: güzel, hoş

nisbet : ilgi, oran, bağlılık

ayyar: hilebaz, dolandırıcı

CANIM KURBAN OLSUN SENİN YOLUNA

Canım kurban olsun senin yoluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed
Şefaât eyle bu kemter kuluna
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Mümin olanların çoktur cefası
Ahirette olur zevk-u safası
Ons sekiz bin âlemin Mustafa'sı
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Yedi gökleri seyran eyleyen
Kürsinin üstünde cevlan eyleyen
Miraç'ta ümmetini dileyen
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Dört çâryâr anın gökçek yaridir
Onu seven günahlardan beridir
On sekizbin âlemin sultanıdır
Adı güzel kendi güzel Muhammed

Âşık Yunus nider dünyayı sensiz
Sen Hak peygambersin şeksiz şüphesiz
Sana inanmayan gider imansız
Adı güzel kendi güzel Muhammed

şefaât: bağışlanmasını dileme, birine arka çıkma

kemter: değersiz

kürsi: oturulacak yer

cevlan: dolaşma, gidip gelme

şek: şüphe

çâr: dört

CANLAR CANINI BULDUM

Canlar canını buldum bu canım yağma olsun
Assı ziyandan geçtim dükkanım yağma olsun

Ben benliğimden geçtim gözüm hicâbın açtım
Dost vashına eriştim gümanım yağma olsun

Benden benliğim gitti hep mülkümü dost tuttu
Lâ-mekâna kavm oldum mekânım yağma olsun

İkilikten usandım birlik hânına kandım
Derd-i şarâbın içtim dermanım yağma olsun

Varlık çün sefer kıldı dost andan bize geldi
Viran gönül nur oldu cihânım yağma olsun

Geçtim bitmez sağıncdan usandım yaz u kıştan
Bostanlar başın buldum bostanım yağma olsun

Taalluktan üzüştüm ol dosttan yana uçtum
Aşk divanına düştüm divanım yağma olsun

Yunus ne hoş demişsin bal u şeker yemişsin
Ballar balını buldum kovanım yağma olsun..

assı: kâr, kazanç

hicap: perde, örtü, utanç

vasl: kavuşma

güman: şüphe

lâ-mekân: mekansız

kavm: aynı soydan, aynı

DAĞLAR İLE TAŞLAR İLE

Dağlar ile taşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni
Seherlerde kuşlar ile
Çağırayım Mevlâm seni

Su dibinde mâhî ile
Sahralarda âhû ile
Abdal olup yâhû ile
Çağırayım Mevlâm seni

Gökyüzünde İsâ ile
Tûr dağında Mûsâ ile
Elimdeki âsâ ile
Çağırayım Mevlâm seni

Derdi öküş Eyyûb ile
Gözü yaşlı Yakub ile
Ol Muhammed mahbûb ile
Çağırayım Mevlâm seni

Hamd ü şükrullah ile
Vasf-ı kulhüvallah ile
Dâima zikrullah ile
Çağırayım Mevlâm seni

Bilmişim dünyâ halini
Terk ettim kıyl u kâlini
Baş açık ayak yalını
Çağırayım Mevlâm seni

Yunus okur diller ile
Ol kumru bülbüller ile
Hakkı seven kullar ile
Çağırayım Mevlâm seni

mâhî: balık

âhû: ceylan

abdal: derviş

yâhû: ey o, ey Allah'ım manâsında kullanılır.

öküş: çok

mahbûb: sevgili

hamd ü şükrullah: allah'a hamd ve şükretmek

zikrullah: Allah'ı anmak

kıyl ü kâl: dedikodu

DERVİŞLİK DEDİKLERİ

Dervişlik dedikleri hırka ile tâc değil
Gönlün derviş eyleyen hırkaya muhtaç değil

Hırkanın ne suçu var sen yoluna varmazsan
Vargıl yolunca yürü er yolu kalmaç değil

Girsen şeyhin yoluna yalın ayak baş açık
Er var dirilik dirilmiş yalın ayak aç değil

Durmuş ma'rifet söyler erene Yunus Emre'm
Yol eriyle yoldadır yolsuza yoldaş değil

hırka: tarikat mensuplarının giysilerinden

tac: tarikat mensuplarının başlarına giydikleri şey.süslü
serpuş

vargıl: var

kalmaç: kalıcı, engel, set

er var: tez var

DERVİŞLİK DER Kİ BANA

Dervişlik der ki bana sen derviş olamazsın
Gel ne diyeyim sana sen derviş olamazsın

Derviş bağı taş gerek gözü dolu yaş gerek
Koyundan yavaş gerek sen derviş olamazsın

Döğene elsiz gerek söğene dilsiz gerek
Derviş gönülsüz gerek sen derviş olamazsın

Dilin ile şakırsın çok maniler dokursun
Vara yoğa kakırsın sen derviş olamazsın

Kakımak varmışsa ger Muhammed de kakırdı
Bu kakımak sende var sen derviş olamazsın

Doğruya varmayınca mürşide ermeyince
Hak nasip etmeyince sen derviş olamazsın

Derviş Yunus gel imdi ummanlara dal imdi
Ummana dalmayınca sen derviş olamazsın

umman: büyük deniz. okyanus.

şakımak: güzel ve nağmeli konuşmak

kakımak: kızmak, öfkelenmek

ger: eğer

mürşid: tasavvufta yol gösterici

imdi: şimdi

DOLAP NİÇİN İNİLERSEN

Dolap niçin inilersin
Derdim vardır inilerim
Ben Mevlâ'ya âşık oldum
Anın için inilerim

Benim adım dertli dolap
Suyum akar yalap yalap
Böyle emreyledi Çalap
Derdim vardır inilerim

Beni bir dağda buldular
Kolum kanadım kırdılar
Dolaba lâyık gördüler
Derdim var inilerim

Ben bir dağın ağacıyım
Ne tatlıyım ne acıyım
Ben Mevlâ'ya duacıyım
Derdim vardır inilerim

Dağdan kestiler hezenim
Bozuldu türlü düzenim
Ben bir usanmaz ozanım
Derdim var inilerim

Şol dülgerler beni yondu
Her âzam yerine kondu
Bu inilim Hak'tan geldi
Derdim vardır inilerim

Suyum alçaktan çekerim
Dönüp yükseğe dökerim
Görün ben neler çekerim
Derdim vardır inilerim

Yunus bunda gelen gülmez
Kişi muradına ermez
Bu fânide kimse kalmaz
Derdim var inilerim

ozan: âşık, halk şairi
yalap yalap: parıl parıl, alev alev
fâni: geçici.

EY YARENLER EY KARDAŞLAR

Ey yârenler ey kardaşlar
Korkaram ben ölem deyu
Öldüğüme kayırmazam
Ettiğimi bulam deyu

Bir gün görünür gözüme
Ayıbım vuralar yüzüme
Endişeden del'olmuşum
Nidem ben ne kılam deyu

Eğer gerçek kul imişsem
Ona kulluk kıla idim
Ağlayaydım bu dünyada
Yarın anda gülem deyu

Hemin geldim bu dünyaya
Nefsime kulluk eyleyu
İyi amel işlemedim
Azaptan kurtulam deyu

Ey biçâre miskin Yunus
Günahın çok neylesesin
Sığındığım ol Allah'ıma
Dedi hem af kılam deyu

yaren : arkadaş, dost
kayırmak: düşünmek, kuşkuya düşmek.

GELDİ GEÇTİ ÖMRÜM BENİM

Geldi geçti ömrüm benim şol yel esip geçmiş gibi
Hele bana şöyle geldi şol göz yumup açmış gibi

İşbu söze Hak tanıktır bu can gövdeye konuktur
Bir gün ola çıka gide kafesten kuş uçmuş gibi

Miskin Âdem oğlanını benzetmişler ekinciğe
Kimi biter kimi yiter yere tohum saçmış gibi

Bu dünyada bir nesneye yanar içim göynür özüm
Yiğit iken ölenlere gök ekini biçmiş gibi

Bir hastaya vardın ise bir içim su verdin ise
Yarın anda karşı gele Hak şarâbın içmiş gibi

Bir miskini gördün ise bir eskice verdin ise
Yarın anda sana gele Hak libasın biçmiş gibi

Yunus Emre bu dünyada iki kişi kalır derler
Meğer Hızır İlyas ola ab-ı hayât içmiş gibi

ekincik: tahıl, buğday

göynümek: kendi kendine yanmak

âb-ı hayât: ölümsüzlük suyu, hayat suyu, damlaları öl-
mezliğe kavuşturan su.

HAK BİR GÖNÜL VERDİ BANA

Hak bir gönül verdi bana ha demeden hayran olur
Bir dem gelir şâdan olurbir dem gelir giryan olur

Bir dem sanasın kış gibi şol zemheri olmuş gibi
Bir dem beşâretten doğar hoşbağ ile bostan olur

Bir dem gelir söyleyemez bir sözü şerheyleyemez
Bir dem cehâlette kalır nesne bilmez nâdan olur

Bir dem dev olur ya peri viraneler olur yeri
Bir dem uçar Belkıs ile sultân-ı ins ü cân olur

Bir dem varır mescitlere yüz sürer anda yerlere
Bir dem varır deyre girer İncil okur ruhban olur

Bir dem gelir İsa gibi ölmüşleri diri kılar
Bir dem girer kibr evine Firavn ile hâmân olur

Bir dem döner Cebrail'e rahmet saçar her mahvile
Bir dem gelir gümrâh olur miskin Yunus hayran olur

hayran: şaşırmış,şaşkın

şadan: sevinçli, neşeli

giryân: ağlayan

beşaret: mutluluk,müjdelenmiş olmak

şerh etmek: açıklamak

nadan : bilmeyen,cahil

sultan-ı ins ü cân: insanların ve cinlerin sultanı

deyr: kilise

ruhban: rahipler

mahfil: toplantı yeri

gümrâh: yolunu kaybetmiş, sapmış, aşırı büyümüş

HAK ÇALABIM HAK ÇALABIM

Hak Çalabım Hak Çalabım sencileyin yok Çalabım
Günahlarımız yarlıgagil ey rahmeti çok Çalabım

Kullar senin sen kulların günahları çok bunların
Uçmağına koy bunları binsinler Burak Çalabım

Ben eydürem kim ey gani nedir bu derdin dermanı
Zinhar esirgeme beni aşk oduna yak Çalabım

Kogıl beni hoş yanayım kül oluban uşanayın
Ol sevdiğim Muhammed'e olayın چراغ Çalanım

Ne sultan ne baylardasın ne köşk ü saraylardasın
Girdin miskinler gönlüne edindin durak Çalabım

Ne ilmim var ne taatım ne gücüm var ne takatım
Meğer senin inâyetin kıla yüzüm ak Çalabım

Yarlıgagıl sen Yunus'u günahlı kulların ile
Eğer yarlıgamaz isen key katı firak Çalabım

çalab :Allah (c.c)

yarlagamak:bağışlamak

uçmak: cennet

eydürem: söyleyeyim

burak: peygamberi mirac'a yükselten kanatlı at

gani: zengin. allah'ın sıfatlarından.

inâyet: yardım

firak : ayrılık

zinhar: asla, katiyen

uşanayım: uflanayım

key: iyice. adam akıllı

HER KAÇAN ANARSAM SENİ

Her kaçan anarsam seni
Kararım kalmaz Allah'ım
Senden ayrı gözüm yaşım
Kimseler silmez Allah'ım

Sensin ismi bâki olan
Sensin dillerde okunan
Senin aşkına dokunan
Kendini bilmez Allah'ım

Sen yarattı cism ü cânı
Sen yarattın bu cihânı
Mülk senindir kerem kânı
Kimsenin olmaz Allah'ım

Okunur dilde destânın
Açılır bağ ü bostanın
Sen baktığın gülistânın
Gülleri solmaz Allah'ım

Aşk bahrına dalmayan
Canını feda kılmayan
Senin cemâlin görmeyen
Meydana gelmez Allah'ım

Zâr olur âşıkın işi
Durmaz akar gözün yaşı
Senden ayrı düşen kişi
Didârın görmez Allah'ım

Âşık Yunus seni ister
Lütf eyle cemâlin göster
Cemâlin gören âşıklar
Ebedî ölmez Allah'ım

kaçan: vatâ ki. ne vakit ki. o zaman

kerem: cömertlik

cism ü cân: beden ve ruh

kân: maden ocağı, cevher

didâr: yüz, allah'ın cemâli

HİÇ BİLMEZEM

Hiç bilmezem kezek kimin aramızda gezer ölüm
Halkı bostan edinmiştir dilediğin üzer ölüm

Alır yiğidi çağında bülbülü ötmez bağında
Kimse komaz ocağında yiğitleri alır ölüm

Bir nicenin belin bükür bir nicenin mülkün yıkar
Bir nicenin yaşın döker var gücünü üzer ölüm

Birinin alır kardaşın revan döker gözü yaşın
Hiç onarmaz bağı başın habersiz gelir ölüm

Yiğidi koca olunca komaz kendiyi bilince
Birini koyup gelince gözlerini süzer ölüm

Alır yiğidi kocayı yakar ananın içini
Kızların sarı saçını tenesirde çözer ölüm

Alır yiğidin âlâsın dîvâne eder anasın
Gelinlerin el kınasın topraklara karar ölüm

Alır yiğidin hâsını döker gözlerin yaşını
Mecnûn ider anasını yüreklerin yakar ölüm

Hani onun sevdik yarı kıl taatın arı yürü
Miskin Yunus neye durur ejderhalar yutar ölüm

kezek: sıra, sıra ile bekleme

üzmek: koparmak,kopmak

revan : akan, giden

taat : itaat,uyma

İLÂHÎ BİR AŞK VER BANA

İlâhî bir aşk ver bana kandalığım bilmeyeyim
Yavı kılayım ben beni isteyiben bulmayayım

Şöyle hayrân eyle beni bilmeyeyim günden günü
İsteyeyim dâim seni ayruk nakşa kalmayayım

Al gider benden benliği doldur içime senliği
Dirliğimde öldür beni varıp anda ölmeyeyim

Gelirse göynümün dile kim söge bana kim güle
Bari yanayım dert ile hâlîm dile gelmeyeyim

Uş yürürem yana yana ciğerim gark oldu kana
Tab aşk eser etti cana nice zâri kılmayayım

Senin kokun duydu cânım terkini urdu cihânın
Hergiz belirmez makâmın seni kanda isteyeyim

Bülbül olayım öteyim dost bahçesinde yatayım
Gül oluben açılayım ayruk dahi solmayayım

Mansurlayın dâra beni ayan göster anda seni
Kurban kılayım bu canı aşka münkir olmayayım

Aşk-durur derdin dermanı aşk yolunda kodum cânı
Yunus Emre eydür bunu bir dem aşksız olmayayım

ilâhî: ey allah'ım

yavı kılmak: kaybetmek, yitirmek

ayruk: başka, ayrı

göğnü: yaymak, yanık

tab: yeter, kafi

zari kılmak: ağlamak, inlemek

dâr: ev, yurt, darağacı

münkir: inkâr eden

İŞİTİN EY YÂRENLER

İşitin ey yârenler ask bir güneşe benzer
Aşkı olmayan gönül misâl-i taş a benzer

Tas gönülde ne biter dilinde ağı tüter
Nice yumsak söylese sözü savaşa benzer

Aşkı var gönlü yanar yumuşanır muma döner
Tas gönüller kararmış sarp katı kış a benzer

Ol sultan kapısında hazreti tapısında
Aşıkların yıldızı her dem çavuş a benzer

Geç Yunus endişeden gerekse bu bişeden
Ere aşk gerek önden sonra derviş e benzer

yâren: dostlar

ağı: zehir

tapu kılmak: ululamak, hizmet etmek

bîşe: orman, sazlık.

HAKTAN GELEN ŞERBETİ

Hak'tan gelen şerbeti içtik elhamdü lillah
Şol kudret denizini geçtik elhamdü lillah

Şol karşiki dağları meşeleri bağları
Sağlık safâlık ile aştık elhamdü lillah

Kuru idik yaş olduk kanatlandık kuş olduk
Birbirimize eş olduk uçtuk elhamdü lillah

Varlığımız illere şol safâ gönüllere
Halka Taptuk ma'nisin saçtık elhamdü lillah

Beri gel barışalım yad isen bilişelim
Atımız eğrlendi eştik elhamdü lillah

İndik Rûm'u kışladık çok hayr ü şer işledik
Uş bahar geldi geri göçtük elhamdü lillah

Dirildik pınar olduk irkildik ırmak olduk
Artık denize dolduk taştık elhamdü lillah

Taptuğun tapusuna kul olduk kapısına
Yunus miskin çiğ idik piştik elhamdü lillah

elhamdü lillah: hamd Allah'a mahsustur

kudret : güç,kuvvet

eşmek: yürümek, yol almak

dirilmek: yaşamak, bir araya toplamak

irkilmek : şüphelenmek, tereddüde düşmek,şaşırmak

tapu: huzur,makam

İLİM İLİM BİLMEKTİR

İlim ilim bilmektir ilim kendin bilmektir
Sen kendini bilmezsin ya nice okumaktır

Okumaktan ma'na ne kişı Hak'kı bilmektir
Çün okudun bilmezsen ha bir kuru emektir

Okudum bildim deme çok taat kıldım deme
Eri Hak bilmez isen abes yere yelmektir

Dört kitabın ma'nisi bellidir bir elifte
Sen elif dersin Hoca ma'nası ne demektir

Yunus Emre der hoca gerekse var bin hacca
Hepisinden iyice bir gönüle girmektir

cûşe- gelmek: coşmak

hicap: örtü, perde

abes: boş, değersiz, manasız

yelmek: koşmak, ardından gitmek

taat: ibadet, kulluk

dört kitap: Kur'an, İncil, Tevrat, Zebur

İŞİT SÖZÜMÜ EY GAFİL

İşit sözümü ey gâfil
Tanla seher vaktinde dur
Öyle buyurmuş ol kâmil
Tanla seher vaktinde dur

İşit ne der horusunuz
Tanla verilir rûzunuz
Dost dergâhına kutgıl yüz
Tanla seher vaktinde dur

İşit sözümü ey sağır
Tâ terazin gele ağır
Yalvar Çalabına çağır
Tanla seher vaktinde dur

Yatanların yatlı hali
Hiç nesneye ermez eli
Seher eser rahmet yeli
Tanla seher vaktinde dur

Kuşlar ile turgıl bile
Kıl namazı imam ile
Yalvar günahını dile
Tanla seher vaktinde dur

Okuna Kur'ân Yâsin
Kulak urup dinleyesin
Dağca günahlar yuyasın
Tanla seher vaktinde dur

Okuna hadîs ü kelâm
Diyeler aleyhisselâm
Âşık isen belli bilem
Tanla seher vaktinde dur

Helâl ola sana uçmak
Uçmakta hûriler koçmak
Kevser şarabını içmek
Tanla seher vaktinde dur

Miskin Yunus aç gözünü
Uyar gafletten özünü
Ta bilesin kendözünü
Tanla seher vaktinde dur

gâfil: habersiz

tan: seher, sabahın ilk saatleri

kâmil: olgun

horus: horoz

rûz: gün

yâsin: kur'an-ı kerimde bir sure adı

hadis: hz. peygamberin söz ve işleri

kelâm: söz

aleyhisselâm: selâm üzerine olsun. peygamberler ve melekler için kullanılır.

koçmak: kucaklamak

kevser: cennette bir havuz veya nehir.

KELECI BİLEN KİŞİNİN

Kelecı bilen kişinin yüzünü ağ ede bir söz
Sözü bişirip diyenin işini sağ ede bir söz

Söz ola kese savaşı söz ola bitire başı
Söz ola ağulu aşu yağ ile bal ede bir söz

Kelecilerin bişirgil yaramazını şeşirgil
Sözün us ile düşürgil dimegil çoğ ede bir söz

Gel ahi ey şehriyârî sözümüzü dinle bâri
Hezâren gevher dinârı kara toprağ ede bir söz

Kişi bile söz demini demeye sözün kemini
Bu cihan cehennemini sekiz uçmağ ede bir söz

Yürü yürü yolun ile gafil olma bilin ile
Key sakın key dilin ile canına dağ ede bir söz

Yunus şimdi söz yatından söyle sözü gayetinden
Key sakın ol şeh katından seni ırağ ede bir söz

kelecı: söz. anlamı tam söz

ağ: ede: ağarta, yücelte

ağulu: zehirli

bişirmek: pişirmek

şeşmek: çözmek, ayırmak, atmak

şehriyâr: şah, hakan

hezâran: binlerce

cevher : öz, cevher, kıymetli taş

kem:az, kötü

bili : bilgi, ilim

dağ : yara

yat: usûl, yol

MİSKİNLİKTE BULDULAR

Miskinlikte buldular kimde erlik var ise
Merdivenden ittiler yüksekten bakar ise

Gönül yüksekte gezer dem-be-dem yoldan azar
Dış yüzüne o sızar içinde ne var ise

Ak sakallı pir hoca bilemez hâli nice
Emek yemesin hacca bir gönül yıkar ise

Sağır işitmez sözü gece sanır gündüzü
Kördür münkirin gözü âlem münevver ise

Gönül Çalabın tahtı Çalab gönüle baktı
İki cihan bedbahtı kim gönül yıkar ise

Sen sana ne sanırsın ayruğa da onu san
Dört kitabın mânası budur eğer var ise

Bildik gelenler geçmiş konanlar geri göçmüş
Aşk şarabından içmiş kim mâna duyar ise

dem-be-dem: zaman zaman
münevver : aydınlık, bilgili aydın
çalab: Allah(c.c)
pir koca: ihtiyar
bedbaht: talihsiz, kötü talihli
sin: mezar
sırat: yol.cennete giden

SENİ HAKDAN YIĞANI

Seni Hak'dan yığanı her ne ise ver gider
Ne beslersin bu teni sinde kurt kuş yer gider

Ölene bak gözün aç dökülür sakal u saç
Han çıyan gelir aç yiyip içip sîr gider

Bize bizden ulular igen iyi hulular
Şol iyi amelliler haber şöyle der gider

Kesgil haramdan elin çekgil gıybetten dilin
Azrail el'irmeden bu dükkânı der gider

Ecel erer kurur baş tez tükenir uzun yaş
Dümdüz olur dağ u taş gök derilir yer gider

Çünkü can ağdı hazrete yarağ it ahrete
Tanla duran tâate Tengr'evine er gider

Miskin yunus jlicecek sini nurla dolıcak
İman yoldaş olıcak ahrete şîr gider

sin: mezar

ılan: yılan

sîr: doymuş, tok

igen: pek, çok

hulu: huylu

şol: şu

haram: yasak

şîr: aslan

gıybet: çekiştirmek, dedikodu

yarağ olmak: gerekmek

tan: seher vakti, sabahleyin

tengr'revi: tanrı evi

SENSİN KERİM SENSİN RAHİM

Sensin kerim sensin rahim
Allah sana sundum elim
Senden artık emim
Allah sana sundum elim

Ecel geldi va'de erdi
Bu ömrün kadehi doldu
Kimdir ki içimden kaldı
Allah sana sundum elim

Gözlerim göğşe süzüldü
Canım göğüsten üzüldü
Dilim tetiği bozuldu
Allah sana sundum elim

Uş biçildi kefen donum
Hazrete yönelttim yönüm
Acep nice oldu hâlim
Allah sana sundum elim

Urdular suyum ıladı
Kavim kardaş cümle geldi
Esen kalsın kavim kardaş
Allah sana sundum elim

Geldim salacam sarılır
Dört yana salâ verilir
El namazıma derilir
Allah sana sundum elim

kerim: cömert, kerem sahibi

rahim: merhamet sahibi

em: ilaç, merhem

vade: süre, verilen söz, ömrün sonu

salaca: üstünde cenaze taşınan tahta

salâ: çağırmak, bağırarak davet etmek, cenaze namazı için okunur.

makber: mezar

şesmek: çözmek, çıkarmak

tamu: cehennem

uçmak: cennet

acip: acayip, görülmemiş

figan: feryat, acıyla haykırış

tab: yeter, kafi

didar: yüz, buluşma. Allah'ın cemali.

SEVERİM BEN SENİ

Severim ben seni candan içeri
Yolum vardır bu erkândan içeri

Nereye bakar isem dobdolusun
Seni kanda koyam benden içeri

O bir dilberdürür yoktur nişanı
Nişan olur mu nişandan içeri

Beni sorma bana bende değilem
Sûretim boş yürür dondan içeri

Beni benden alana ermez elim
Kadem kim basa sultandan içeri

Tecelliden nasip erdi kimine
Kiminin maksudu bundan içeri

Kime dîdâr gününden şûle değese
Onun şûlesi var günden içeri

Senin aşkın beni benden alıptır
Ne şirin dert bu dermandan içeri

Şeriat tarikat yoldur varana
Hakikat marifet andan içeri

Süleyman kuş dilin bilir dediler
Süleyman var Süleyman'dan içeri

Dinin terk edenin küfürdür işi
Bu ne küfürdür imandan içeri

Geçer iken Yunus şeş oldu dosta
Ki kaldı kapıda andan içeri

sûret: yüz, dış görünüş

don: elbise

kadem: ayak, bereket

tecellî: görünme

gün: gündüz, güneş

şûle: ışık, alev

şeş olmak: raslanmak

SANA İBRET GEREK İSE

Sana ibret gerek ise gel göresin bu sinleri
Ger taş isen eriyessin bakıp göricek bunları

Şunlar ki çoktur malları gör nice oldu halleri
Sonucu bir gömlek giymiş onun da yoktur yenleri

Kanı mülke benim diyen köşk ü saray beğenmeyen
Şimdi bir evde yatarlar taşlar olmuş üstünleri

Bunlar eve girmeyenler zühd ü taat kılmayanlar
Bu beğliği bulmayalar zîra geçti devranları

Kanı ol şîrin sözlüler kanı ol güneş yüzlüler
Söyle gâib olmuş bunlar hiç belirmez nişanları

Bunlar bir vakt beğler idi kapıcılar korkar idi
Gel imdi gör bilmeyessin beğ kangıdır ya kulları

Ne kapı vardır giresi ne yemek vardır yiyesi
Ne ışıık vardır göresi dün olmuştur gündüzleri

Bir gün senin dahi Yûnus benven didüklerün kala
Seni dahi böyle kıla nitekim kıldı bunları

ibret : ders almak, bir şeyin gerçek mânasını ortaya koyan
olay

sin: mezar

zühd: dünyadan el etek çekme,kendini ibadete verme

benven: benim

ŞOL CENNETİN IRMAKLARI

Şol Cennetin ırmakları
Akar Allah deyu deyu
Çıkış İslam bülbülleri
Öter Allah deyu deyu

Salınır Tûba dalları
Kur'an okur hem dilleri
Cennet bağının gülleri
Kokar Allah deyu deyu

Kimi yiyip kimi içer
Hep melekler rahmet saçar
İdris nebi hulle biçer
Diker Allah deyu deyu

Altındandır direkleri
Gümüştedir yaprakları
Uzandıkça budakları
Biter Allah deyu deyu

Aydan arıdır yüzleri
Misk-i amberdir sözleri
Cennet'te hûri kızları
Gezer Allah deyu deyu

Hakk'a âşık olan kişi
Akar gözlerinin yaşı
Pûr nur olur içi dışı
Söyler Allah deyu deyu

Ne dilerse Hak'tan dile
Kılavuzla gir bu yola
Bülbül âşık olmuş güle
Öter Allah deyu deyu

Açıldı gökler kapısı
Rahmetle dolu hepisi
Sekiz Cennet'in kapısı
Açar Allah deyu deyu

Rıdvan-dürür kapı açan
İdris-dürür hulle biçen
Kevser şarabını içen
Kanar Allah deyu deyu

Miskin Yunus var yârına
Koma bu günü yarına
Yarın Hakk'ın divanına
Varam Allah deyu deyu

Tûba: Cennette bir ağaç
Hulle: Elbise, cennet elbisesi
Nebi: Peygamber
Kevser: Cennette bir ırmak

TAŞTIN YİNE DELİ GÖNÜL

Taşkın yine deli gönül sular gibi çağlar mısın
Aktın yine kanlı yaşım yollarımı bağlar mısın

Nidem elim ermez yâre bulunmaz, derdime çâre
Oldum ilimden âvâre beni bunda eğler mısın

Yavı kıldım ben yoldaşı onulmaz bağrımın başı
Gözlerimin kanlı yaşı ırmak olup çağlar mısın

Ben toprak oldum yoluna sen aşırı gözetirsin
Su karşıma göğüs geren taş bağırlı dağlar mısın

Harâmi gibi yoluma arkurı inen karlı dağ
Ben yarımdan ayrı düştüm sen yolumu bağlar mısın

Karlı dağların başında salkım salkım olan bulut
Saçın çözüp benim için yaşın yaşın ağlar mısın

Esridi Yunus'un canı yoldayım, illerim hani
Yunus düşte gördü seni sayru musun, sağlar mısın

âvâre: başıboş,yertsiz yurtsuz

yavı kılmak:kaybetmek

yaşın yaşın: gözyaşlarını döke döke

sayru, sayrı: hasta

nidem: ne edeyim

onulmaz: iyileşmez

harami: yol kesen

arkurı: ters, aykırı

YÂ RAB N'OLA HALİM

Yâ Rab n'ola hâlim kabre vardığım gece
İyi olmazsa amelim kabre vardığım gece

Yâ Rabbenâ yandırma günahlara bandırma
Çerağımı söndürme kabre vardığım gece

Yâ Rabbenâ hayr eyle Muhammed'e yâr eyle
Kabrimizi nûr eyle kabre vardığım gece

Yâ Rabbenâ tûş eyle imanı yoldaş eyle
Muhhammed'e eşeyle kabre vardığım gece

Yâ Rabbenâ şaşırtma yüzüm yere düşürme
Zebâniler üşürme kabre vardığım gece

Yâ Rabbenâ eşimden eşimden yoldaşımdan
Aklı alma başımdan kabre vardığım gece

Derviş Yunus'un sözü kan ağlar iki gözü
Mahrum eyleme bizi kabre vardığım gece

yâ rabbenâ: ey rabbimiz

amel:iş, ibadet

tûş olmak: yönelmek, rastlamak

YALANCI DÜNYAYA KONUP GÖÇENLER

Yalancı dünyaya konup göçenler
Ne söylerler ne bir haber verirler
Üzerinde türlü otlar bitenler
Ne söylerler ne bir haber verirler

Kiminin üzerinde sararır otlar
Kiminin başına sıra serviler
Kimi masum kimi güzel yiğitler
Ne söylerler ne bir haber verirler

Toprağa gark olmuş nazik tenleri
Söylemeden kalmış tatlı dileri
Gelin duadan unutmam bunları
Ne söylerler ne bir haber verirler

Yunus der ki gör takdirin işleri
Dökülmüştür kirpikleri kaşları
Başları ucunda hece taşları
Ne söylerler ne bir haber verirler

gark olmak:boğulmak,batmak, bir şeyin içinde kaybolmak.

YOK YERE GEÇİRDİM SENİ

Yok yere geçirdim günü
Ah nideyim ömrüm seni
Seninle olmadım gani
Ah nideyim ömrüm seni

Geldim ü geçtim bilmedim
Ağlayıp gussa yemedim
Senden ayrılam demedim
Ah nideyim ömrüm seni

Hayrım şerrim yazılısar
Ömrüm ipi üzölüser
Suret benden bozulusar
Ah nideyim ömrüm seni

Gidip geri gelmeyesin
Gelip beni bulmayasın
Bu benliğe sermayesin
Ah nideyim ömrüm seni

Kanı sana güvendiğim
Sevibeni özendiğim
Kaldı külli kazandığım
Ah nideyim ömrüm seni

Miskin Yunus gidisersin
Uzak sefer edisersin
Hasret ile kalıgarsın
Ah nideyim ömrüm seni

ganî: gönlü bol, zengin, elindekinden fazlasını istemeyen

gussa: tasa, üzüntü

üzölmek: koparılmak

RİSALETÜ'N-NUSHİYYE'DEN SEÇMELER

RUH VE AKLIN DESTANI'NDAN

Gel imdi dinle sözü şerh ideyin
Birin birin anı sana diyeyin⁽²⁵⁴⁾

Çü şâhun hikmeti akdemden idi
Bu bir kaç söze şerh Âdem'den idi⁽²⁵⁵⁾

Bu muhtasâr cihân iki cihânca
Dükeli bakarısan yüz bin anca⁽²⁵⁶⁾

Azîm cihân durur gönül cihânı
Seni izlerisen bulasın anı⁽²⁵⁷⁾

Haber viriserem nefsün elinden
Ümîdün varısa gidesin andan⁽²⁵⁸⁾

İki sultân durur sana havâle
Diler her birisi kim mülki ala⁽²⁵⁹⁾

Biri Rahmânîdür cân hazretinden
Biri şeytânîdür garaz yatından⁽²⁶⁰⁾

(254) Gel şimdi dinle! Sana sözü açıklayayım. Ne demek istediğimi sana bir bir anlatayım.

(255) Allah'ın hikmeti, bilgisi ezelde nasıl ise bu birkaç söze açıklama da aynı şekilde Âdem'den indi.

(256) Bu kısa dünya hayatı, dünya ve ahiret hayatını düzenleyecek kadardır. Eğer hep dünya hayatına bakar ona çok bağlanırsan sana çok uzun gelir.

(257) En büyük dünya, gönül dünyasıdır. Eğer sen seni kendini izler, onun bilinmeyenlerini öğrenirsen o gönül dünyasını bulursun.

(258) Sana nefsinin elinden kurtulma yollarından haber vereceğim. Ümidin varsa nefsinden uzaklaşıp ondan kurtulmanın yolundan git.

(259) Onlara karşı yapılacak işler için sana havale edilen iki sultan güç, nefs ve ruhun vardır. Onların her biri senin mülkün olan gönül ülkeni almak isterler.

(260) Bunlardan biri Rahmanî'dir. "Can" katındandır. Diğeri de şeytanî olup "nefs" katındandır.

Gör imdi kim seni kime taparsın
Kime kapu açup kime yaparsın⁽²⁶¹⁾

On üç bin er durur Rahmânî leşker
Yenilmez kimseye kamusı key er⁽²⁶²⁾

Tokuz nindür bu nefsün haşerâtı
Müdâm eyerlödür bunların atı⁽²⁶³⁾

Nişânları bu kim yüzleri kara
Bu nefrîn ü şikâyet kanda vara⁽²⁶⁴⁾

Sakıngıl kim bulardan olmayasın
Ki nefs dîvânına yazılmayasın⁽²⁶⁵⁾

(261) Şimdi sen kendine iyice bak? Kime tapıyor, hangisine bağlılık gösterip kulluk yapıyor, kapını kime açıp kime kapıyorsun?

(262) Allah'ın emirlerini tutan ve tutulması için uğraşan askerler on üç bin erdir. Bu erler, güçlü, yiğit, kimseye yenilmez kimselerdir.

(263) Bu nefsin zehirli askerleri ise dokuz bindir. Bunların atları daima eğeri olup her zaman savaşa hazırdır.

(264) Onların tanınabilmeleri için nişanları vardır. Bu, yüzlerindeki karalıktır. Bu beddua ve şikâyet nereye kadar gidecek?

Bunun sonu nereye varacak?

(265) Sakın ki bunlara uyanlardan olma! Eğer olursan nefsin divanına onlara uyan olarak yazılırsın.

KİBİR DESTANI'NDAN

Eger dinlerisen haber vireyin
Akıl cāsûsı ne dir göstereyin⁽²⁶⁶⁾

Kanâ'at geld'oturdı taht(ı) aldı
Harâmîler hemân yollarda kaldı⁽²⁶⁷⁾

Tururlar tag başında yol ururlar
Komazlar yolçıyı yolda tururlar⁽²⁶⁸⁾

Akıl dir cāsusa yort imdi girü
Kanâ'ata haber benden degirü⁽²⁶⁹⁾

Kanâ'at hoş otursun taht anundur
Atâ-yı devlet ile baht anundur⁽²⁷⁰⁾

Niçe tura harâmî tag başında
Girür bir gün ele yol savaşında⁽²⁷¹⁾

Kibir dirler ana bilürler anı
İmânsuz kalısar ol âsi cânı⁽²⁷²⁾

Özinden özge kimseyi begenmez
Yüce yirde turur aşaga inmez⁽²⁷³⁾

(266) Eğer dinlerseniz ben size aklın casusunun getirdiği haberi vereyim. Haberci neler demiş ise size anlatayım.

(267) Tokgözlülük, açgözlülüğün askerlerini kovup gönül ülkesinin tahtına oturunca yol kesen eşkıyalar, hep yollarda kaldılar.

(268) Her şeylerini kaybedince dağ başlarına çekildiler. Burada yol kesmeye başladılar. Onlar gelen yolcuların yollarını keserler.

(269) Akıl, bu durum karşısında casusuna “Şimdi geri git. Benim şu haberimi tokgözlülüğe götür.” dedi.

(270) Ardından da ekledi: “Ona de ki; hükümdarlık, koltuğunda hoş otursun. Taht ve tac onundur. İlahi mutluluk, onundur.”

(271) Yol kesenler dağ başında ne kadar kalacak? O eşkıyalar, sonunda yapılacak yol savaşında mutlaka bir gün ele geçecektir.

(272) Gelelim kibre; ona” kendini beğenmişlik” derler. Onu herkes bilir. Ona uyup büyükenerek yaşayanlar, imansız olarak can verirler.

(273) O, kendisinden başka kimseyi beğenmez. Yükseklerde durur. Hiç aşağı inmez, alçakgönüllü olmaz.

Niçe tahta binenler yire düşdi
Niçe benin diyene sinek üşdi⁽²⁷⁴⁾

Sana ugratma kibrün endişesin
Uyarsan kibre ıraga düşesin⁽²⁷⁵⁾

Irak düşenlerün îmânı yokdur
Meger sûretlerinde cânı yokdur⁽²⁷⁶⁾

Gerek cânlu kişi cânın sakına
Ki taksîr itmeye kendü hakına⁽²⁷⁷⁾

Tekebbür olmagıl kim sögülesin
Sürükmişler bile hem birikesin⁽²⁷⁸⁾

Kapu gözet kapu ko dip gözetme
Ki devlet kapudadır koma gitme⁽²⁷⁹⁾

Dilersen devleti kapuda turgıl
Umarsan hil'atı tapuda turgıl⁽²⁸⁰⁾

(274) Nice tahta çıkan pek çok hükümdar kibirlerinden dolayı tahtlarını kaybettiler. Nice “benim!” diyenlerin de öldüklerinde ölüleri koktu da üzerlerine sinekler üşüştü.

(275) Sakın, kendini beğenmişliği yanına yaklaştırma. Ona uyarsan onun emirine gireceğinden Allah’tan ve kullarından uzağa düşersin.

(276) Allah’a ırak düşenlerin imanı yoktur. Zira onların vücutlarında canı yoktur. Canlı gezerler ama aslında öldürler.

(277) Canlı kişi, imanını her türlü tehlikeli söz ve hareketten sakınmalı, suç ve kusur işleyip Allah katındaki makamını yitirmemelidir.

(278) Büyüklenme ki benlikten geçip alçakgönüllü olasın. Benliğinden vazgeçenlerin içine katılasın.

(279) Her zaman kapıyı gözet ve mütevazı ol. Başköşede gözün olmasın. Ebedi mutluluk, alçakgönüllülüktedir. Kapıyı da terk etme, kendini yüksekte görme.

(280) Ebedi mutluluğu istiyorsan kapıda dur. Hakanın bahşedeceği kaftanı giymeyi umuyorsan onun huzurunda dur.

Begenme sen seni ırak düşesin
Kalıcak çâresüz aceb n'idesin⁽²⁸¹⁾

Tekebbür haberi nireye vara
İşiden la'net okur ol habere⁽²⁸²⁾

Sakıngıl olmagıl kibr ile yoldaş
Kibir kandayısı anunla savaş⁽²⁸³⁾

(281) Gel beni dinle de kendini beğenip kibirli olma. Allah'tan uzak düşersin. Zavallı, çaresiz

halinle kalırsın. O zaman acaba ne yapacaksın?

(282) Büyüklenen insanın sözünü kime ne derse desin kimse dinlemez. Onun sözünü işitenler o

söze "Allah'ın rahmetinden uzak olsun" diye lanet okurlar.

(283) Sakın kibr ile yol arkadaşlığı yapma! Onu nerede görürsen onunla savaşı.

ÖFKE DESTANI'NDAN

Gel imdi eydeyin buşu haberin
Birin birin sana gönülde varın⁽²⁸⁴⁾

Ol aydur ben kamudan fardâneyim
Pes hüner içinde ben bir dâneyim⁽²⁸⁵⁾

Benüm ileyüme kim katlanısar
Ki hışmumdan deniz oda yanısar⁽²⁸⁶⁾

Nereye kim varam başlar kesilür
Kime buşar ısam olok-dem ölür⁽²⁸⁷⁾

Kim ola bencileyin câna kıyar
Meger kim ben olam merdâne kıyar⁽²⁸⁸⁾

Yaradılmış bana karşı turamaz
Benümle bir nefes hem-dem olamaz⁽²⁸⁹⁾

Benüm hünerüme kim birikiser
Yahud ecel evine kim giriser⁽²⁹⁰⁾

Felek benüm işüm başarımaya
Melek benüm yolumı varımaya⁽²⁹¹⁾

Gözüme yüz bin er zerre görünmez
Hezâr arslan bana berre görünmez⁽²⁹²⁾

(284) Gel, şimdi de sana öfkeden haber vereyim! Gönül ülkesin-de onun ne yaptığını sana birer birer anlatayım.

(285) O öfke der ki: "Ben herkesten daha üstünüm. Ustalık ve marifette ben bir taneyim.

(286) Benim karşımda durmaya kim katlanabilir? Ben hiddetlenirsem deniz bile ateş alıp yanar.

(287) Ben nereye varsam, orada kişileri, birbirinin başını kesecek duruma getiririm. Ben kime kızsam, o kişi o anda ölür.

(288) Benim gibi cana kıyan başka kim olabilir? Yiğitlere, güzel kişilere kıyan, onları acımadan öldüren yalnız ben olurum.

(289) Yaradılmışların hiç biri, bana karşı duramaz. Benimle, bir an bile birlikte olamazlar. Onları hemen etkiler ve buyruğuma alırım.

(290) Benim sahip olduğum marifetlere kim sahip olabilir? Ölüm evine benim gibi kim girebilir?

(291) Bütün dünya bir araya gelse benim yaptığımı yapamaz. Melek, bile benim yoluma gelip karşıma çıkamaz.

(292) Yüz bin er, benim gözüme zerre kadar görünmez. Bin tane aslan bile, benim için

Buşu dirler bana key bahaduram
Düzenlik bozmaga her dem kaduram⁽²⁹³⁾

Nereye kim varam ot bitmez anda
Çü nakt oldı kime derd yitmez anda⁽²⁹⁴⁾

İşidenler kaçır benüm sözümnden
Ki ben de korkaram uş kendözümnden⁽²⁹⁵⁾

Sakın bana uyup sen gâfil olma
Benüm sözüm tutup î mânîsuz ölme⁽²⁹⁶⁾

Dek ayruga degül benüm kılincum
Beni dahı dutar benüm kılincum⁽²⁹⁷⁾

Buşu kimdeyise î mânî gider
İ mânî gerekise varını gider⁽²⁹⁸⁾

Buşu gelicegiz î mânî ne olur
Oda düşer yanar yâ cân ne olur⁽²⁹⁹⁾

Buşu işi hemân küfr ü dalâldür
Neûzû bi'llah ol ayruksı hâldür⁽³⁰⁰⁾

Sakıngıl buşudan ol gizlûdür ol
Nerede sizmesen anda urur ol⁽³⁰¹⁾

bir kuzu kadar bile değildir.

(293) Bana “öfke” derler. Ben pek, çok çetin bir kahramanım! Kurulmuş düzenleri bozma gücüne sahibim.

(294) Nereye gitsem, orada ot bile bitmez. Çünkü ben gittiğim her yerde dert çıkarırım. Bu dertler herkese yeter.

(295) Benim sözümü işitenler, benim nasıl bir kıyıcı olduğumu bildikleri için hemen oradan kaçarlar. Ben bile kendimden korkan biriyim. Onlar nasıl korkmasın.

(296) Sakın, sen bana uyup da gafil olma! Benim sözümü tutup bana uyararak telafisi imkânsız işler yapıp imansız ölme.

(297) Benim kılıcım sadece başkalarını değil beni içinde taşıyanlar zarar gördüklerinde beni gönüllerinden attıkları için beni de zarara uğratar.

(298) Öfke kimdeyse onun imanı gider. Eğer sana iman gerekse, öfkeyi içinde barındırmamak için benliğini yok et.

(299) Öfke gelince, iman ne olur? O iman, öfke ateşine düşer yanar; o zaman cân'a ne olur? O da kaybolup gider.

(300) Öfkenin işi, kişiyi daima küfür ve sapıklığa düşürmektir. Allah korusun, bu çok kötü bir hâldir!

(301) Öfkeden sakın, çünkü o kendini belli etmez. Hiç fark edemeyeceğin bir yer ve zamanda ortaya çıkıp yolunu keser.

SABIR DESTANI'NDAN

Sabır ahvâlini dinle diyeyin
Sabırçün cümle âlem virdi mâlın⁽³⁰²⁾

Anunçün sabırdur atâ-yı devlet
Ki sabr eyler kamu müfsidlerî mât⁽³⁰³⁾

Sabır kadayısa eylükdür işi
Müdâm âzâd ider yâd u bilişi⁽³⁰⁴⁾

Sabırlu devleti dâyim olısar
Nasîbi sabr olanlar uluyısar⁽³⁰⁵⁾

İşitdün Yûsuf'ı ol çâh içinde
Tururdı sabrıla ol mâh içinde⁽³⁰⁶⁾

Bilimezdi ne denlûdür uzunı
Çagırsa taşra çıkmaz Yûsuf üni⁽³⁰⁷⁾

Yukaru bakar ol çâh agzı ırak
Aşagada makâmı taş u toprak⁽³⁰⁸⁾

Niçe çağırdısa ün taşra çıkmaz
Kodı çağırmağı ayruk çağırmaz⁽³⁰⁹⁾

(302) Dinle! Sana sabrın kişiye kazandırdıklarını anlatayım. Bu dünyanın bütün malını ver. Onların yerine onlardan daha değerli olan sabrı al.

(303) Kişiye karşılıksız verilmiş olan, ona en büyük mutlulukları getiren **sabırdır**. **Sabır** bütün arabozucuları, yıkıcıları, bozguncuları yener.

(304) Sabırla her iş iyi sonuçlanır. Sabır nerde ise tanıdık yahut yabancı herkesi her zaman kötülükten kurtarır.

(305) Sabırlı olanların mutluluğu sürekli olur. Nasibi **sabır** olanlar, aziz ve değerli olurlar.

(306) Hz. Yusuf'un atıldığı kuyunun içindeki hikâyesini duydu. O ay yüzlü, orada **sabır** sayesinde duruyordu.

(307) İçine atıldığı kuyunun ne kadar derin olduğu bilinmiyordu.. Yardım istemek için bağırsa bile sesi kuyudan dışarı çıkmazdı.

(308) Yukarıya baktığında kuyunun ağzının çok uzak olduğunu görürdü.. Kuyunun dibinde ise taş ve topraktır.

(309) Yardım istemek için ne kadar seslendi ise, sesi kuyudan dışarıya çıkmaz ve çevresine ulaşmazdı. Artık çağırmayı bıraktı ve konuşmaz oldu.

İlâhi ben kulun suçu var ola
Ki bu iş ben kulun ile yâr ola⁽³¹⁰⁾

Çü toprak bendese kanda varam ben
Sabır kılmasızam ne başaram ben⁽³¹¹⁾

Dir eyle gözleri yukaru bakar
Yenilmez göz yaşı sel gibi akar⁽³¹²⁾

O sâ'atde girü ögünü dirdi
Dişürdi kendüyi sabrı gördi⁽³¹³⁾

İrürdi devlete ol sabr-ı 'âlî
Ki sabrıla hoş oldu cümle hâlî⁽³¹⁴⁾

Bu sabr ile kuyuya koga indi
Görüp anı Yusuf ol dem sevindi⁽³¹⁵⁾

Yapışdı kogaya tartdılar anı
Didi irişdi uş devlet nişânî⁽³¹⁶⁾

(310) Allah'a yöneldi. Herhalde bir suçum vardı ki, bu iş, kuyuya atılmam, benim başıma geldi, dedi.

(311) Ardından da çünkü; ben topraktan yaratılmış isem ve burası toprak ise, ben nereye varabilirim? Sabır etmezsem, ben neyi başarabilirim ki? diye düşündü.

(312) Yusuf, kuyunun dibinde böyle deyip gözleri yukarıya, kuyunun ağzına, bakıyor ve tutamadığı gözyaşları gözlerinden sel gibi akıyordu.

(313) O saatte, tekrar aklını başına toplayarak kendine geldi ve kurtuluş için tek çare olarak sabrı gördü.

(314) O yüce sabır, Yusuf'u, mutluluğa kavuşturdu. Onun bütün işleri sabrettiği için düzeldi.

(315) Yusuf, böyle bir sabırla kuyunun dibinde dururken, oradan geçen yolcular kuyunun kovasını dibine indirdiler. Yusuf, bu durumu görünce sevindi.

(316) Yusuf, kovaya yapıştı ve onu yukarı çektiler. Yusuf, "Kurtuluşun ve mutluluğun nişanı işte bana yetti" dedi.

KISKANÇLIK DESTANI'NDAN

Eger dinlerisen diyem nasihat
Hasedle hıkddan sakın be-gâyet⁽³¹⁷⁾

Kadîmden bu ikidür mîr-i leşker
Yürüyüp her biri bildüğün işler⁽³¹⁸⁾

Sakın yolda durur buhl ile hased
Seni kurtara bunlardan ol ahad⁽³¹⁹⁾

Hasûd bir kişidür dâyim o rencûr
Vücûdı sag iken rencile makhûr⁽³²⁰⁾

Mazarratdan niçeme kim o kaçır
Eved tohmını bitmez yire saçır⁽³²¹⁾

Ne iş kim işleye kendüye ziyân
Kim ola kendözine eyle kıyan⁽³²²⁾

Şeker yirise dadı dalı yokdur
Ki tadlu dirligile hâlî yokdur⁽³²³⁾

Hasûd eli anunçün irmez işe
Kime kim kuyı kaza kendü düşe⁽³²⁴⁾

(317) Eğer beni dinlersen, sana cimrilik ve çekememezlik konusunda nasihat edeyim. Bu iki huydan son derece sakın.

(318) Ezelden beri, bu ikisi kötülük askerlerinin komutanıdır. Onların her biri, ortalığa yürüyüp bildikleri kötü işleri yaparlar.

(319) Cimrilik ile kıskançlıktan uzak dur. Onlar her zaman yolda durup insana tuzak kurarlar. Bunlardan seni ancak bir olan Allah kurtarabilir.

(320) Kıskaç biri, her zaman sıkıntılı ve dertli olandır. O, vücudu sağlıklı iken de kalben sıkıntıdan kahrolur.

(321) Böyle bir insan, zarar ve ziyan görmekten nereye kadar kaçabilir? Böyle biri, bu zarardan kurtulmak için gerekli olan güç tohumunu yeşermeyen yere saçır.

(322) Bu nasıl iş ki, böyle yapmak, işleyenin kendisine zarar verir? Kendi kendisine böyle kıyıp eziyet eden kim olabilir?

(323) O, şeker bile yese o şekerin tadı ve kuvveti kendine bir yarar sağlamaz. Onun huzurlu,

gönül şenliği içinde geçen bir anı bile yoktur.

(324) Kıskaç kişinin eli, başkalarını kıskandığı için sonucu iyi olacak bir işe ermez. Kim, kime kuyu kazarsa, bu kuyuya kendi düşer.

Diyem sana bahîlün neyidüğün
Sakınur kendüden kendü yidüğün⁽³²⁵⁾

Kazancın kendünün kendüye virmez
Eli baglu durur hayr işe irmez⁽³²⁶⁾

Bu ne hâldür sana iy faydasuz cân
Ki yokdur gayretün iy kaydasuz cân⁽³²⁷⁾

Göre ne hâldedür cânun u cismün
Ne kimsesin sen ü yâ nedür ismün⁽³²⁸⁾

Bu ne kuteh nazar bu ne firâset
Ki bir dem olmadun kendünle halvet⁽³²⁹⁾

Muhâldür âkil olmaklık bahîlden
Ne kimse alkış ider ana dilden⁽³³⁰⁾

(325) Sana cimriliğin ne olduğunu, cimri kişinin ne hale düşeceğini söyleyeyim. O kişi, kendi yediğini kendinden bile sakınır

(326) Bu nasıl bir iştir ki; kendi kazandığını kendine bile vermez. Onun eli bağlı durur. Hayırlı işe onun eli uzanmaz.

(327) Ey faydasız can! Bu nasıl bir haldir? Ey kaygısız can! Bu durumdan kurtulmak için hiçbir gayret göstermiyorsun.

(328) Sen görmüyor musun canın ve cismin ne durumdadır? Kendini yöneten sen değil misin? Nasıl bir kişinin sen? Senin adın nedir?

(329) Bu ne dar görüş, bu nasıl kıt anlayıştır? Sen, bir an bile kendinle, başbaşa kalıp halini düşünmedin.

(330) Cimrinin bu huyunu bırakıp akla uyması mümkün değildir. Ondan böyle bir şey beklenemez. Onu içinden gelerek kimse alkışlayıp takdir etmez.

GIYBET DESTANI'NDAN

Gel imdi aydayın bir kaç nasîhat
Bu akl-ı cüz'iden sana eyü baht⁽³³¹⁾

Kalur taşra bu şârdan akl-ı ma'îş
Bakar bu yola akl-ı cüz'i bakış⁽³³²⁾

Anunçün dost yüzinden gözin ırmaz
Buçuk sâ'at bu ansuz hîç dem urmaz⁽³³³⁾

Çü düzdi dost şehrin eyledi rast
Ki dirlik itmege dost ile peyvest⁽³³⁴⁾

Çü dost anun olupdur her nefesde
Ki dostsuz cân kuşu turmaz kafesde⁽³³⁵⁾

Ögüt alurısan sen bu haberden
Gerek hâriciler sürile şârdan⁽³³⁶⁾

Ki bin er şehr içre el bir itdi
Haricîler sürilüp-el-bir itdi⁽³³⁷⁾

Şehir bizüm olup düşmen sınıkdı
Bize tapu iden yavlak ınıkdı⁽³³⁸⁾

(331) Gel, şimdi sana birkaç öğüt daha söyleyeyim. Böylece; Allah'ın her kuluna verdiği bu cüz'i akıldan sana da iyi talihler açılsın.

(332) Şunu bil ki; kişinin dünya işlerini düzenleyen akıl, gönlün dışında kalır. Çünkü o, ilahî vuslat yoluna sadece; dünya düzenini kavrayabilen gözle bakar.

(333) Onun için, gözünü Allah'ın yüzünden ayırmaz. Saatin yarısı kadar bile Allah'ı unutmaz ve onsuz hiç zaman geçirmez.

(334) Çünkü Allah, gönül şehrini, gönül sahibinin düzgün yaşamasına ve Allah ile buluşmasına uygun bir makam olarak yarattı.

(335) Böyle birinin her nefesinde Allah vardır. Sürekli Allah ile birliktedir. Çünkü can kuşu dosttan ayrı kalırsa, bedende durmaz. Uçar gider.

(336) Sen bu sözlerden öğüt alırsan, gönlünde dine aykırı şeylerin kalmaması gerekeceğinden onlar bu gönülden sürülecektir.

(337) Bin er gönül şehri içinde, onu ele geçirmek için el birliği ettiler ve haricileri sürüp çıkardılar.

(338) Gönül şehri bizim oldu. Bize düşman olan gıybet ve iftira öldürüldü. Bizim makamımıza gelip bize tabi olanlar, çok itaatkâr oldular.

Egerçi işlenür bühtân u gaybet
Ser-encâm oldılar bunlar melâmet⁽³³⁹⁾

Ki gaybet cânıla kadîmi degül
Ki gaybet kandasa âdemi degül⁽³⁴⁰⁾

Çü gaybet mertebesi küfre girür
Nasîbi neyise ol anı alur⁽³⁴¹⁾

Kimün ki agz' içinde gaybet ola
Sorusuz cümle yirde ol mat ola⁽³⁴²⁾

Kişinün hayzıdır agzında gaybet
Ki gaybet söyleyen bulmaya rahmet⁽³⁴³⁾

(339) Gerçi iftira ve dedikodu yapanlardan geride kalanlar oldu. Onlar çekiştirme, karalama yaparlar. Ancak bilsinler ki; bunları yapanların başlarına kınanmışlık, rezillik gelir.

(340) Gıybet, **can gibi ezeli, onunla eskiden beri birlikte değildir. Bilin ki; gıybet neredeyse orada insanlık da yoktur.**

(341) Çünkü gıybetin mertebesi, derecesi yükseldikçe küfre kadar gider. O gıybet eden kişi nasibi ne kadar ise o kadarını alır.

(342) Kimin ki ağzı içinde gıybet olursa bulunduğu her topluluk içinde yalanı ortaya çıkıp yüzü kara çıkar. Gıybet, insanın ağzındaki pis hayz kanı gibidir. Çünkü gıybet eden rahmet bulamayacaktır.

(343) Kişinin pis kokulu kanı, ağzından gelen başkalarını ardından kötöleme sözleridir. Gıybet edenler Allah'tan uzak kalırlar.

KAYNAKÇA

- Aksan Doğan: *Yunus Emre Şiirinin Gücü*, Bilgi yayınevi, Ankara, 2005
- Aktaş, Hasan: *Yeni Türk Şiirinde Yunus Emre Okulu ve Misyonu*, Yort Savul yayınları, İstanbul, 2002
- Araz Nezihe: *Dertli Dolap*, Dünya yayıncılık, İstanbul, 1996
- _____: *Anadolu Erenleri, Özgür yayınları*, İstanbul 2000
- Argan Yaşar: *Bir Yunus Emre de Ünye'de*, İstanbul, 2012
- Atatürk Kültür Merkezi, *Uluslararası Yunus Emre Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1995
- Ayverdi, Sâmîha: *Âbide Şahsiyetler*, Kubbealtı neşriyat, İstanbul, 1976
- Banarlı, Nihat Sami: *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi C.1-2*, MEB yayınları, İstanbul, 2001
- Başgöz, İlhan: *Yunus Emre*, Pan yayıncılık, İstanbul, 2004
- Bayram, Mikail: *Şeyh Evhadü'din Hâmid El-Kirmanî ve Menâkıb-nâmesi*, Kardelen yayınları, Konya, 2005
- Bilgin, Azmi: *Yunus Emre*, Şule yayınları, İstanbul, 2005
- Bolel, M. Aziz: *Yunus Emre Hazretleri Hayatı-Divanı*, özel yayın, Eskişehir 1983
- Civelek, Muzaffer, *Yunus Emre*, Hareket yayınları, İstanbul 1971
- Dalkılıç, Bayram, *Yunus Emre'de Allah Âlem İnsan Münasebeti*, Kerndözü yayınları, Konya 2004
- Daşcıoğlu, Yılmaz, *Sevgi Çağlayanı Yunus*, Nehir yayınları, İstanbul 1993
- Demirci, Mehmet: *Sorularla Tasavvuf ve Tarikatlar*, Damla Yayınları, İstanbul, 2004
- _____: *Yunus Emre'de İlâhî Aşk ve İnsan Sevgisi*, Kubbealtı yayınları, İstanbul, 1997
- Dilaver, Faruk: *Gel Dosta Gidelim*, Emre yayıncılık, Ankara 2007
- Doğramacı, Mehmet: *Bizim Yunus, Yunus Emre Hayatı ve Divanı*, Kitsan, İstanbul (tarihsiz)
- Duru, Talat, *Belgelerle Yunus Emre*, Özel yayın, Konya 2004
- Emir, Sabahat: *Yunus Emre*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1997
- Ergüven, Abdullah Rıza: *Yunus Emre*, Berfin yayınları, İstanbul, 2001
- Eyüboğlu, İsmet Zeki: *Hacı Bektaş Veli*, Özgür dağıtım, İstanbul, 1989
- _____: *Yunus Emre*, Geçit yayınları, İstanbul 1991
- Eyüboğlu, Sabahattin, *Yunus Emre*, Cem yayınevi, İstanbul, 1985
- Fuat, Memet: *Yunus Emre*, De yayınevi, İstanbul, 1976
- Genç, Vedat: *Yunus Emre'ye Şiirler*, Milli Eğitim Bakanlığı yayınları, İstanbul, 1977
- Göçgün, Önder: *Dünden Bugüne Yunus Emre*, Atatürk Kültür Merkezi yayınları, Ankara, 1995
- Gölpınarlı, Abdülbaki: *Melamilik ve Melamiler*, Pan yayınları, İstanbul, 1931
- _____: *Yunus Emre Risâlat'al Nushiyye ve Divan*, Eskişehir Turizm ve Tanıtma Derneği, İstanbul, 1965
- _____: *Yunus Emre*, *Hayatı, Sanatı, Şiirleri*, Varlık yayınları, İstanbul, 1975
- _____: *Yunus İle Âşık Paşa ve Yunus'un Bâtınlılığı*, Özel yayın, İstanbul, 1941

- _____ : *Vilâyet-nâme*, İnkılap yayınları,, İstanbul, 1995
- Gülcan, D. Ali, *Yunus Emre'nin Kökeni ve Yöresi*, Karamanın Sesi Gazetesi, Karaman, 1992
- Günay, Umay-Horata Osman, *Risaletün Nushiye*, Akçağ yayınları, Ankara, 1994
- Güngör, Erol: *İslâm Tasavvufunun Meseleleri*, Ötüken yayınları, İstanbul, 1996
- Güzel, Abdurrahman, *Dînf-Tasavvufî Türk Edebiyatı*, Akçağ yayınları, Ankara, 2004
- Halman, Talat: *A'dan Z'ye Yunus Emre*, YKY yayınları, İstanbul 2003
- Hatemi, Hüsrev: *N'etti Bu Yunus N'etti*, Pan yayıncılık, İstanbul, 2004
- Işınso, Emine: *Bir Ben Vardır Benden İçeri*, Elips yayınları, Ankara 2006
- İnan, Yusuf Ziya: *Doğa ve Din Yorumcususu Yunus Emre*, Tekin yayınevi, İstanbul, 1981
- İlaydın, Hikmet: *Yunus Şiirinden Günümüze Yaklaştırmalar*, Akçağ yayınları, Ankara, 1998
- Kabaklı, Ahmet: *Yunus Emre*, İ Türk Edebiyatı Vakfı yayınları, İstanbul, 2006
- Kaleli, Lütfi: *Alevi-Sünni İncancında Mevlâna-Yunus ve Hacı Bektaş Gerçeği*, Alev yayınları, İstanbul, 1993
- Kaplan, Mehmet: *Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar C. 1*, Dergâh yayınları, İstanbul, 1976
- Kara, Mustafa: *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar*, Sır yayınları, İstanbul, 2004
- Karataş, Yalçın: *Sevgi Seli Yunus Emre*, Sandıklı Belediyesi yayınları, Sandıklı 2001
- Karakoç, Sezai: *Yunus Emre*, Dirirliş yayınları, İstanbul 1999
- Keskin Özgen, *Yunus Emre Var Yarına*, Babiâli Kültür yayınları, İstanbul 2009
- Köprülü, M. Fuat: *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, DİB yayınları, Ankara 1966
- Kunter, Halim, *Yunus Emre Bilgiler-Belgeler*, Eskişehir Valiliği, Eskişehir, 2005
- Kurnaz, Cemal- Tatçı: Mustafa, *Yesevîlik Bilgisi*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 2000
- Kültür Dergisi, *Yunus Emre Özel Sayısı*, İstanbul, 2006
- Millî Kültür, *Yunus Emre Özel Sayısı*, Ankara, 1991
- Ocak, Ahmet Yaşar: *Türk Sufiliğine Bakışlar*, İletişim yayınları, İstanbul 2005
- _____ : *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıpnameler*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 1977
- Oğuz, Muhammed İhsan: *Yunus Emre*, özel yayın, Kastamonu, 1971
- Özbay, Hüseyin, Tatçı: *Mustafa, Yunus Emre, Makalelerden Seçmeler*, MEB yayınları İstanbul, 1994,
- Özçelik, Mustafa: *Yunus Emre*, Beyan yayınları, İstanbul, 1991
- _____ : *Bursa'nın Yunus'u Âşık Yunus*, Bursa Büyükşehir belediyesi yayınları, Bursa, 2013
- _____ : *Dilimiz Yunus Söyler*, Karaman Valiliği yayını, Ankara, 2012
- Öztelli, Cahit: *Yunus Emre*, Özgür yayınları, İstanbul, 2004
- Sepetçioğlu, M. Necati, Benim Adım Yunus Emre, İrfan yayıncılık, İstanbul 2004
- Schimmel, Annemaria: *Yunus Emre ile Yollarda*, çeviren: Senail Özkan, Ötüken yayınları, İstanbul 1999
- Şahin, İnci: *Yunus Emre*, Semerkant yayınları, İstanbul, 2003

- Şeyh Baba Yusuf Sivrihisari, Mevhub-ı Mahbub, Hz. Ahmet Kartal, Eskişehir Yunus Emre Kültür Sanat Turizm Vakfı yayınları, Eskişehir 200
- Tanpınar, Ahmet Hamdi: *Edebiyat Üzerine Makaleler*, Meb yayınları, İstanbul, 1969
- Timurtaş, Faruk Kadri, *Yunus Emre Divanı*, İstanbul, 1972
- Timuroğlu, Vecihi: *Yunus Emre Üzerine Bir Deneme*, Eskişehir Snaat Derneği, Eskişehir, 2004
- Toprak, Burhan, *Yunus Emre Divanı*, İnkılâp kitabevi, İstanbul, 1960
- Türk Yurdu, *Yunus Emre Özel Sayısı*, İstanbul, 1966
- Uçman, Abdullah: *Rıza Tevfik'in Tekke Ve Halk Edebiyatıyla İlgili Makaleleri*, MEB yayınları, İstanbul, 2001
- Uludağ, Süleyman: *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet yayınları, İstanbul, 1966
- Uyguner, Muzaffer: *Yunus Emre, Yaşamı, Sanatı, Şiirlerinden Seçmeler*, Bilgi yayınevi, Ankara, 1977
- Yakıcı, Ali: *Yunus Emre'ye Şiirler*, Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara, 1991
- Yakıt, İsmail: *Yunus Emre'de Sembolizm*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 2002
- Yaşar, Selahaddin, *Yunus Emre*, Yeni Asya yayınları, İstanbul(tarihsiz)
- Yılmaz, Faruk: *Yunus Emre*, Marifet yayınları, İstanbul 1992

